

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01946

FUN PERETSES OYTSEK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון פרציעס אויף

(פ ר י ן - א נ ט א ל א ג י ע)

צו י. ל. פרצעס 100סטן געבוירנטאג

צונויפגעשטעלט און פארטייטשט

פון

זלמן יעפרוויקין

ארויסגעגעבן פון דעם

בילדונגס-קאמיטעט פון ארבעטער-רינג

ניו-יארק, 1952

A PERETZ TREASURY

*Compiled, with annotations
and biographical sketch*

By ZALMAN YEFROIKIN

Copyright 1952

By the

EDUCATIONAL DEPARTMENT

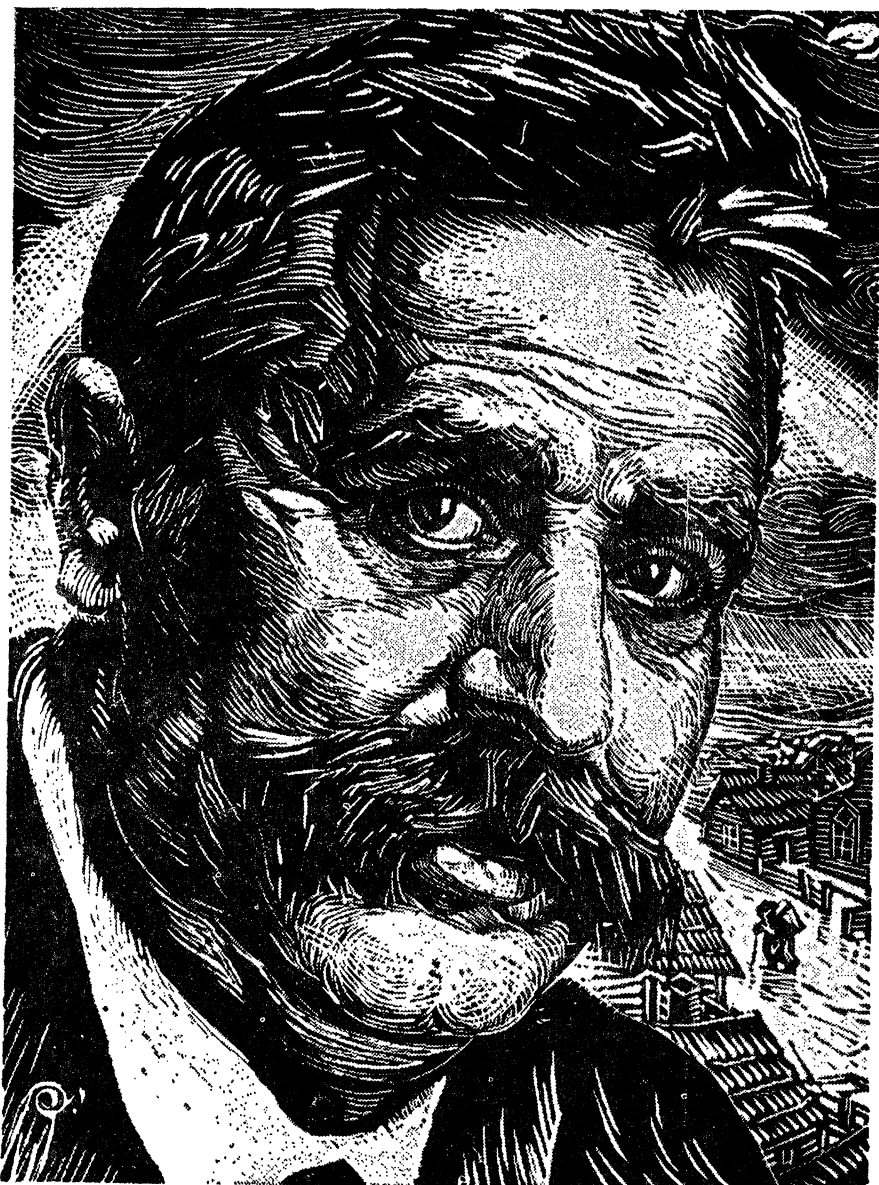
of the

WORKMEN'S CIRCLE

New York, N. Y.

Printed in the United States of America

ג. ל. פרץ

א י נ ה א ל ט :

זײַט	זײַט
די היטערין פֿון אייביקן	6 — — — — י. ל. פרץ
186 — — — — פֿרידן	24 — — — — פֿון מײַנע זכרונות
190 — — — — די פֿרומע קאָץ	39 — — — — שלום - בית
194 — — — — באַנטשע שווינג	45 — — — — מענדל ברײַנעס
204 — — — — דרײַ נײַטאָרינס	54 — — — — דער תענית
205 — — — — מאַניש	58 — — — — די לבנה פֿאַרצײלט
223 — — — — די גאַלדענע קײט	60 — — — — צוויי ברידער
236 — — — — האַלט ס'מויל	65 — — — — דאָס געבעט
237 — — — — פֿון יחזקאל	66 — — — — מיין נישט
	67 — — — — שרה בת טובים
פֿון פֿרצעס	78 — — — — דער אוצר
געדאַנקען - וועלט	84 — — — — ברידער
239 — — — — האַפֿענונג און שרעק	85 — — — — ניסים אויפֿן ים
241 — — — — מיר יידן	95 — — — — דער באָס
244 — — — — מיין פֿאַלק	115 — — — — די נאַכט - וועכטער
246 — — — — וואָס איז ייִדישקײט?	116 — — — — לשנה טובה
247 — — — — צו די וואָס גײען אַוועק	117 — — — — אויב נישט נאָך העכער
248 — — — — איז - ייִדיש	123 — — — — דער נזיר און דער פֿראָם
250 — — — — קונסט און טראַדיציע	124 — — — — דרײַ מתנות
252 — — — — צום נביא	138 — — — — בײַם גוסס צוקאַפֿנס
252 — — — — וואָס ווילן מיר?	146 — — — — טרײַסט
253 — — — — כלל און פרט	147 — — — — צווישן צוויי בערג
254 — — — — וועגן געשיכטע	167 — — — — משיחס צײַטן
255 — — — — גאָט און מענטש	דער אייביקער פֿרידן אין
257 — — — — אַ ניגון	177 — — — — ערגעץ - לאַנד
259 — — — — פרץ - פֿונקען	

**

די זאמלונג „פֿון פּרצעס אוצר“ איז אַרויסגעגעבן לפֿנֿוד י. ל. פּרצעס 100סטן געבוירנטאָג.

זי האָט אין זינען קודם-פֿל דעם תּלמיד פֿון דער ייִדישער שול און די יוגנט וואָס וויל זיך באַקענען מיט פּרצעס שריפֿטן אין אַריגינאַל און ניט דורך איבערזעצונגען.

דעריבער האָט דער צונויפֿשטעלער פֿון דער זאמלונג צוגע-פּאַסט די טעקסטן צו די קענטענישן און אויפֿנעם-פֿעיקייטן פֿון דער הינער ייִדישער יוגנט און אויך צוגעגעבן אַ שלל דערקלערונגען פֿון שווערע ווערטער, אידיאָמען און באַגריפֿן. פֿדי צו פֿאַרגרינגערן דאָס לייענען קומען די דערקלערונגען גלייך אויף יעדער זייטל.

מיר האָבן אַרײַנגענומען אין דער זאמלונג אַלץ וואָס, לויט אונדזער מיינונג, רעפּרעזענטירט י. ל. פּרצן ווי אַ שרײַבער און דענקער. זי אַנטהאַלט רעאַליסטישע, פֿאַלקסטימלעכע, חסידישע און אויך סימבאָלישע שאַפֿונגען פֿון י. ל. פּרץ.

צום סוף גיבן מיר אַ תּמצית פֿון י. ל. פּרצעס געדאַנקען, אַרויס-גענומען פֿון זײַנע עסייען און פֿאַרבונדן לויט טעמעס און עס קומען אויך צו פֿונקען פֿון י. ל. פּרצעס אידייען, וואָס זײַנען ציטאַטן פֿון זײַנע בעלעטריסטישע און פּובליציסטישע שאַפֿונגען.

מיר רעכענען אַז די איצטיקע זאמלונג וועט אויך זײַן נוצלעך יעדן איינעם וואָס האָט ניט די מעגלעכקייט צו לייענען גאַנץ פּרץ. דער צונויפֿשטעלער וויל אויסדריקן אַ דאַנק די חברים-לע-רעם: ח. ש. קאַזדאַן און תּ. בערנשטיין פֿאַר זייערע ווערטפֿולע אַנווייזונגען.

אַ גאָר באַזונדערער דאַנק קומט יודל מאַרק, וועלכער האָט זאָרגעוודיק דורכגעקוקט דעם גאַנצן מאַנוסקריפֿט מיט אַלע הערות. די באַפֿרידיקונג אַז י. ל. פּרץ וועט דורך דער זאמלונג ווערן געענטפֿער און אייגענער דער ייִדישער יוגנט — וועט זײַן אונדזער אַלעמענס באַלוינונג.

צום סוף דריקן מיר אויס אונדזער דאַנק נ. כאַנין, דעם בילדונגס-דירעקטאָר פֿון אַרבעטער-רינג און דעם בילדונגס-קאָמיטעט פֿאַרן אַרויסגעבן די זאמלונג.

ז ל מ נ י ע פֿ ר ו י ק י ן

י. ר. פ. ר. י.

(1852—1915)

א.

יצחק לייבוש פּרץ איז געבוירן געוואָרן אין פּוילן — אין דער שטאָט זאַמאַשטש, דעם 18טן מאַי, 1852.

י. ל. פּרץ שטאַמט פֿון אַ משפּחה וואָס איז געווען ריַך מיט למדנים און רבנים. זײַן פֿאַטער, ר' יודל, איז געווען אַ סוחר און אַ גרויסער למדן. ער איז געווען אַ מענטש מיט אייגענע מיינונגען און פֿירונגען. ער האָט פֿאַר יענער צײַט געהאַט „מאַדנע“, ליבע-ראַלע אַינפֿאַלן: דער רבי זאָל אויף אַ שעה צײַט אַרויסלאָזן די חדר-יינגלעך זיך שפּילן אויף דער פֿרישער לופֿט און ניט האַלטן זיי אַ גאַנצן טאַג פֿאַרשטיקט אין חדר און אז אַ מלמד דאַרף ניט שלאָגן זײַנע תּלמידים.

ווען עס איז אַרויס אַ קלאַנג, אז מען וועט פּוילישע יידן נעמען אין דער רוסישער מיליטער, האָט ער געראַטן ניט צו גיין און ניט צו שרעקן זיך, ווייל „אַ וועלט זעצט מען ניט אײַן אין תּפּיסה“. פּרצעס מוטער, אזוי ווי דער פֿאַטער, האָט געשטאַמט פֿון גרויסן יחוס. זי איז געווען אַ פֿרומע און זעלטן גומהאַרציקע. מען האָט זי גערופֿן די צדקת: „באַרגט אויף זיך און אויפֿן הויזגעזינט און גיט צדקה“.

זי האָט אָבער פֿינט געהאַט, אז מען זאָל זײַן פֿרום אויף יע-נעמס חשבון: איין מאָל איז צו זיי געקומען אַן אורח אויף שבת און ער האָט פֿאַרנוצט צו פֿיל וואַסער ביים וואַשן זיך צום עסן. דער-צײַלט פּרץ: „בני אונדז טראַגט וואַסער דאָס קליינע, קראַנקע אײַ-זיקל וואָס איז מִפֿרנס מיט וואַסער-טראַגן אַ ווייב מיט אַכט קינדער, און נעמען נעמט ער בני אונדז ניט פֿון דער קאַז, נאָר פֿאַר דער וואַך . . . מאַכט די מאַמע וואָס שטייט מיר צוקאַפֿנס שמיל צו זיך, נאָר איך הער: — „פֿרום אויף אײַניקלס חשבון“.

פּרצעס עלטערן זײַנען ניט געווען ריַך, אָבער זיי פֿלעגן זיך שטענדיק זאַרגן פֿאַר אַרעמע און אומגליקלעכע.

ביידע — דער טאטע און די מאמע — האבן איבערגעלאזט טיפע שפורן אין פרצעס נשמה-לעבן. „דעם טאטנס, א וועלט זעצט מען ניט אײן“ און דער מאמעס, „פֿרום אויף איינזיקלם השבון“ די צוויי זאמען, די צוויי קערנדלעך — דערציילט פֿרץ — וואָס מען האָט מיר אין דער יונגער נשמה אַרײַנגעוואָרפֿן, זײַנען קײן מאל ניט פֿאַרלוירן געגאַנגען, שמענדיק שטיל און באַהאַלטן געשפּראַצט און אין אַלע מײַנע זאַכן אויסגעשפּראַצט.“

דאָס געפֿיל פֿון גוטסקײט, פֿון מענטשן-ליבע און דאָס שטרעבן צו מאַראַלישער גאַנצקײט פֿאַרנעמט אַ גרויס אַרט אין פרצעס שאַפֿן. פֿון קינדווייז אַן האָט פֿרץ זיך אויסגעצײכנט מיט זײַנע פֿערי-קײטן — מיט זײַן שאַרפֿן שכל און מעמפּעראַמענט. אַלע אַרומיקע האַבן געהאַלטן אַז ער וואַקסט אַן עילווי. צו דרײַ יאָר, ווען ער האָט נאָך ניט געקענט גוט אַרויסברענגען אַלע קלאַנגען, האָט ער שוין געקענט לײענען עברי און אַנגעהויבן לערנען חומש, און צו זעקס יאָר — גמרא. (זען: „נעפּלדיקע קינדער-יאָרן“, זײַטל 24).

אַבער פֿרץ האָט געהאַט ניט נאָר אַ „פֿלינקן קאַפּ“, ווי עס טרעפֿט זיך מיט אַן עילווי, נאָר אויך, „אַ האַרץ מיט געמיט“, ווי ער באַשרײַבט זיך אַלײן. ער איז פֿון ייִנגלווייז געווען פֿול מיט ליב-שאַפֿט און סימפּאַטיע צו אַנדערע מענטשן.

ער כאַפט אַמאָל, בעת אַ שײַחה אין שטוב, אַראַפּ פֿון טאַץ אַ שטיק לעקעך פֿאַר אַן אַרעם, בלאַס מיידל. ער קריגט פֿאַר דעם אַ פּאַטש פֿון טאַטן. ער נעמט צו דעם פּאַטש, אַבער ער דערציילט ניט פֿאַר וועמען ער האָט דאָס שטיקל לעקעך גענומען. ער איז געווען שטאַלץ, אַבער מער ווי אַלץ — גוטהאַרציק. ער „עסט אין דער פֿרי קײן אַנבײַסן ניט. ער טרײַנקט נאָר קאַווע און טראַגט אַוועק די בײַגל מיט פּוטער פֿאַר אַן אַרעם ייִנגל, אַ יתום, וואָס זואַלגערט זיך אין בית-מדרש אַרום.“

ייִנגלווייז איז פֿרץ געווען אַ גרויסער שטיפֿער. מען נעמט בײַ אים אַפֿט צו די שטיוול ער זאָל ניט קענען אַרומלויפֿן. „מיר מאַכט ניט אויס, זאַגט ער, לױף איך אַרום אין די שמעקשיך אין הויף. ווערט ענג, וואַרף איך מיט פֿום-באַוועגונגען די שמעקשיך אויפֿן דאַך אַרויף און כאַפּ מיר דורך אונדזער גאַניק אַרויף אויפֿן דאַך פֿון צווייִשטאַקיקן הויז אויף אַראַפּצונעמען זײַ“ און אַט „פֿאַלט אים גאָר אײַן צו באַווײַזן גבֿורה און אַנכאַפֿן אַ געלן גרויסן הונט בנים עק און ער גיט זיך אַ רוק אַפּ און אַ שפּרונג אַרויף מיר אויפֿן אַקסל . . . איך האָב בײַז הײַנט אַ צײַכן.“

מער פֿון אלץ האָט ער ליב געהאַט צו הערן מעשיות. „אינ-
סטינקטיוו האָב איך ליב מעשהלעך.“ „וואו מען זייט מיך ניט —
אויב עס ווערט נאָר עפעס דערציילט — וואָס איך אויף און זיך
ווי אַ גולם מיט אַן אָפֿן מויל. עלטערע וואונדערן זיך: אַן עילווישער
קאַפּ. . . חברים: אַ יונג ווי קוועקזילבער און לייגט אַוועק פֿאַר
מעשהלעך אַ בלאַט גמרא, אַ גליטש אין טינדל! איך אליין פֿאַרשטיי
עס אויך ניט, נאָר עס ציט מיך.“

פּרץ האָט, אַזוי ווי אַלע ייִדישע קינדער אַמאָל, זיך געלערנט
בני מלמדים אין חדר. זײַן „ליבעראַלער“ פֿאַטער האָט אים אויך
געלאָזט לערנען רוסיש, דײַטש און העברעיִש. ביים לערנען פֿלעגט
ער זיך אָפֿט פֿאַרקלערן און זיך פֿאַרטיפֿן אין זײַן אייגענער וועלט
פֿון פֿאַנטאַזיעס. דאָך, אַ דאַנק זײַן גוטן קאַפּ, האָט ער געקענט
מער פֿון אַלעמען. ער האָט מער זיך געלערנט אליין, זיך געלערנט
פֿון זײַן פֿאַטער, חברים און פֿרײַנד ווי פֿון מלמדים און לערערס.
ער האָט שטאַרק געהאַלטן פֿון דעם וואָס דער מלמד ר' פּנחסל
האָט אים געזאָגט: „דער עיקר איז דאַס לערנען פֿאַר זיך, דאַס
שאַרפֿן זיך אליין דעם מוח. . . צום רבין דאַרף מען קומען מיט
ספֿקות, מיט שאַלות.“

ער האָט ליב געהאַט איינצוזאָפֿן אין זיך אַלץ — אַט אַזוי ווי
אַ שוואַם. ער באַנוגנט זיך ניט מיט לערנען די ספֿרים וואָס אַלע
האַבן אין יענער צײַט געלערנט. ער קריכט אַרויף אין בית-המדרש
אויף דער העכסטער ביכער-פּאַליצע וואו עס שטייען ספֿרים וואָס
קיינער רירט זיך צו זיי ניט צו, און זאָפֿט זיי איין. צו פֿערצן יאָר
לייענט ער די ווערק פֿון דעם גרעסטן ייִדישן פֿילאָסאָף אין מיטל-
עלטער — פֿון דעם רמבם.

צו פֿערצן יאָר איז פּרץ אַרומגעגאַנגען „מיט וועלט-טראַגישע
חלומות און געדאַנקען. וואָס פֿאַר אַ הכלית האָט דער מענטש?
די וועלט? פֿון וואַנען נעמען זיך און צו וואָס די יסורים און דער
צער?“ ער זוכט אַן ענטפֿער אויף די פֿראַגעס אין פֿאַרשיידענע
ספֿרים.

דורך אַ צופֿאַל קריגט פּרץ אַ צוטריט צו אַ גרויסער ביבליאָטעק
פֿון פּוילישע, דײַטשישע און פֿראַנצויזישע ביכער. ער וואַרפֿט זיך
אַרויף לײַענען די ביכער אַזוי ווי זיי קומען אים אין האַנט אַרײַן,
אַן אַ סיסטעם, אַן אַן אַרדענונג. אַ נײַע וועלט עפֿנט זיך פֿאַר אים:
„גאָט, ווי גרויס די וועלט איז, ווי פֿאַרשיידנאַרטיק! און וויפֿל
שכל, וויפֿל גײַסט!“ ער זוכט אין דער נײַער וועלט אַן ענטפֿער
אויף די פֿראַגעס וואָס לאָזן אים ניט רויען. אַכער אין זאַמאַשט

האָט ער ניט מיט וועמען כאָטש אַראָפּריידן זיך פֿון האַרצן. וויל ער שטילערהייט אַוועק פֿון טאַטע-מאַמעס היים זיך לערנען אין דער גרויסער וועלט און אַפֿשר וועט ער דאַרמין געפֿינען פֿאַר וועמען אויסצוגיסן דאָס האַרץ. אָבער די טרערן פֿון דער גומער מאַמען צעשמערן אַלץ (זען: „דער ביבליאָטעק-שליסל“, זייטל 83). ער בלייבט אין דער היים.

ב.

פּרץ איז שוין אַכצן יאָר אַלט. דער פֿאַטער באַשטימט אַז עס איז ניט קיין תּכּלית זײַן זון זאַל זיצן איבער ביכער. מאַכט ער, ווי עס האָט זיך געפֿירט אין יענע צײַטן, דעם זון חתונה. די פּלה איז געווען די טאַכטער פֿון אַ באַלעבאַטישן יידן, וועלכער איז געווען באַקאַנט מיט זײַן געלערנטקייט. עס ווערט אַ פֿרײַנדשאַפֿט צווישן שווער און איידעם און זײ נעמען ביידע צוזאַמען שרײַבן העברעיִשע לידער. פּרץ דאַרף אָבער זוכן פּרנסה. באַזעצט ער זיך אין שמעטל ציוזמער בײַ דער ווײַסל און עפֿנט אַ ביר-ברויערײַ. עס גײט אים אָבער ניט. עס איז אויך ניטאָ קיין ליבע צווישן אים און זײַן פֿרוי, כאָטש ער האָט מיט איר געהאַט צוויי קינדער.

צו 24 יאָר בלייבט פּרץ אַן פּרנסה און אַן אַ משפּחה. ער קומט קיין וואַרשע. ער גיט דאַרמין העברעיִשע לעקציעס און ווערט אַ העברעיִשער דיכטער.

מיט אַ יאָר שפּעטער פֿאַרליבט ער זיך און האָט חתונה צום צווייטן מאָל מיט זײַן פֿרוי העלענאַ, מיט וועלכער ער האָט געפֿירט אַ גליקלעך פֿאַמיליע-לעבן, כאָטש זײ האָבן ניט געהאַט קיין קינדער. ער קערט זיך אום קיין זאַמאַשטש, גיט אַ ווײַלע שפּעטער אַפּ עקזאַמען אויף אַדוואָקאַט. אין דער נײַער פּראָפּעסיע זײַנער גײט עס אים זײער גוט. ער שרײַבט ווײַטער. ביסלעכווייז ווערט ער אַ ייִדישער שרײַבער. ער האָט געפֿילט אַז ווען ער שרײַבט אויף העברעיִש, שרײַבט ער נאָר פֿאַר אײַנצלע, פֿאַר אײַנטעליגענטן. ער האָט געוואָלט דינען דעם גאַנצן פֿאַלק, אַלע יידן זאַלן קענען הנאה האָבן און זיך לערנען פֿון זײַנע ווערק.

ייִדיש, זאָגט ער: „איז אַ שפּראַך פֿון פּשוטן יידן, די שפּראַך וואָס וועט זײַן אַן אײַביקער עדות אויף דעם פֿאַרגאַסענעם ייִדישן בלוט, אויף אַלע בײַזקייטן קעגן יידן, אַלע רציחות און חורבנות אויף די וואַנגלענישן פֿון לאַנד צו לאַנד . . . ייִדיש האָט אײַנגעזאַפּט אין זיך דאָס געוויינ פֿון אונדזערע עלטערן, דאָס ווייגעשריי פֿון דורות . . . די דימענטן וואָס ייִדיש פֿאַרמאַגט — דאָס זײַנען די אויס-געטריקענע, די פֿאַרגליווערטע ייִדישע טרערן.“

„פרץ — שרײַבט זײַנער אַ פֿרײַנד — האָט ליב געהאַט זײַן פֿאַלק, דער עיקר די אַרעמע און נידעריקע שיכטן פֿון פֿאַלק . . . ער האָט געהאַלטן אַז מען קען קײן זאַך נישט אויפֿמאַן מיט די וואָס זײַנען פֿאַרטאַן אין תּלמוד און מיט די רײַכערע שיכטן. אלע האָפֿענונגען דאַרף מען לײַגן אויף די אַרעמערע, די אַרבעטנדיקע. אַט דאָס אַרעמע, אומגליקלעכע פֿאַלק, וואָס איז פֿול מיט אידעאָלאָזים, דאַרף מען בילדן . . . מען דאַרף עס טאָן אויף זײַער שפּראַך, אויף מאַמע-לשון. איך וועל שאַפֿן — האָט ער געזאָגט זײַן פֿרײַנד — אַ ייִדישע ליטעראַטור, רעדן און שרײַבן צום פֿאַלק אויף זײַן שפּראַך.“

דורך ייִדיש האָט ער געוואַלט דינען זײַן פֿאַלק, אָבער ייִדיש איז אויך די שפּראַך פֿון ייִדישע דורות, אין ייִדיש איז אויסגעדריקט די נשמה פֿון פֿאַלק, דעם פֿאַלקס לײַדן און פֿרײַדן.

שוין אין זאַמאַשטש נעמט י. ל. פּרץ אַרבעטן פֿאַרן פֿאַלק. ער עפֿנט דאַרטן אַוונטקורסן פֿאַר אַרבעטער, וואו מען לערנט שרײַבן און רעכענען, ער האַלט פֿאַר זײַ לעקציעס איבער ייִדישער געשיכטע.

ג.

אין דער ייִדישער ליטעראַטור קומט פּרץ צום ערשטן מאל אַרויס מיט זײַן פֿאַעמע „מאַניש“ (1888). אין דער פֿאַעמע באַ-שרײַבט י. ל. פּרץ טײַלווייז זיך אַליין, זײַנע אײַגענע איבערלע-בונגען און געפֿילן און זײַן באַפֿרײַען זיך פֿון פֿרום-פֿאַרצײטיקן שטײַגער, דעם באַגער פֿון אַ סך יונגע מענטשן אין יענער צײַט נאָך די שײַנקײטן פֿון לעבן, פֿון דער מאַדערנער וועלט. די פֿאַעמע האָט אים באַקאַנט געמאַכט אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

אין יענער צײַט, אין 1889, באַקענט זיך פּרץ מיט דעם ייִדישן שרײַבער יעקבֿ דינעזאָן (דער מחבר פֿון „יאָסעלע“ און אַנדערע ראַמאַנען). זײַ שליסן אַ שטאַרקע פֿרײַנדשאַפֿט וואָס האַלט אָן דאָס גאַנצע לעבן.

אין זאַמאַשטש איז אַ סך מענטשן נישט געפֿעלן געוואָרן וואָס פּרץ אינטערעסירט זיך צו פֿיל מיט געבן בילדונג די אַרבעטער. מען מסרט אים אַז ער איז אַ סאַציאַליסט. עס מסרט אים זײַנער אַ פּוילי-שער קאַנקורענט און די צאַרישע רעגירונג נעמט בײַ אים צו דאָס רעכט צו זײַן אָן אַדוואָקאַט. פֿאַרלאָזט ער זאַמאַשטש און באַזעצט זיך אויף שטענדיק אין וואַרשע.

פּרץ איז שוין 37 יאָר אַלט און דאַרף איצט, אין וואַרשע, ווידער אָנהײבן פֿון דאָס נײַ. מאַכט זיך אַז, אָן ערך אין יענער צײַט, האָט אַ רײַכער ייד באַשלאָסן אויסצופֿאַרשן דאָס ייִדישע לעבן אין פּוילישע

שמעט און שמעטלעך, אויסצוגעפֿינען מיט וואָס יידן פֿאַרנעמען זיך, צו באַוווּיזן די אַנטיסעמיטן אָז זייער געשריי, אָז אַלע יידן זיינען ריך, איז ניט קיין באַרעכטיקטער, איז אַ פֿאַלשער. י. ל. פּרץ ווערט פֿאַרבעטן אין דער אויספֿאַרשונג זיך צו באַמייליקן. אזוי קריגט ער אַ מעגלעכקייט צו מאַכן אַ ריזע איבער פּוילן און זיך צו באַקענען מיט פֿאַרשיידענע יידישע מענטשן און מיט דעם ווי יידן לעבן. ער „זאָפט אַלץ אין זיך אַיין“ און באַשרייבט זיינע איינדרוקן און באַגעגענישן אין: „בילדער פֿון אַ פּראַווינג־רייזע“. ער באַשרייבט ניט דאָס געוויינטלעכע, דאָס טאָג־מעגלעכע, נאָר דאָס מאַדנע, דאָס אויסמערלישע. ער דערציילט וועגן מענטשן וואָס זעען אויס ווי שאַטנאָס און לעבן אָן קיין שום האַפֿענונגען.

ער דערציילט וועגן אַן אַרעם יינגל וואָס האָט נאָר צוויי פֿאַר־לאַנגען: פֿון זיין טאַטן אויף דער ערד וויל ער אַ שטשיפֿאַרעק* און פֿון פֿאַטער אין הימל — די לבנה זאָל גרעסער ווערן: עס איז דאָך ניט קיין יושר זי זאָל זיין קלענער פֿון דער זון. ער באַשרייבט אַן אַרעמע אַלמנה וואָס קעמפֿט מיטן הונגער. אַבער דער עולם פֿון שמעטל האַלט אָז עס איז ניטאָ וועגן וואָס זי צו באַדויערן, וואָרעם: „וואָס דאַרף אַ יידענע? וואָס פֿעלט איר? תּכריכים האָט זי שוין . . .“

ווען פּרץ קומט צוריק קיין וואַרשע פֿון דער ריזע איבער דער פּראַווינג ניט ער זיך ווידער אָפּ מיט קולטור־אַרבעט צווישן די יידישע פֿאַלקס־מאַסן. ער ווערט נאָענט צו דער יידישער סאָציאַליזם־מישער אינטעליגענץ. אין סאָציאַליזם זעט ער די האַפֿענונג פֿון די יידישע מאַסן זיך צו באַפֿרײַען פֿון זייער נויט, פֿון זייערע צרות. מיט דער הילף פֿון זיינע פֿרײַנד קריגט ער אַ שמעל אין דער יידישער קהילה פֿון וואַרשע. ער ווערט דער „רעכנמייסטער“ פֿון דער קהילה, אַ באַשיידענע שמעל מיט אַ קליינעם געהאַלט. ער פֿאַרבלייבט אויף דער שמעל ביז דעם לעצטן טאָג פֿון זיין לעבן.

ד.

אין יאָר 1894 גיט ער אַרויס מיט דער הילף פֿון מעצענאָטן צוויי בענד פֿון „די יידישע ביבליאָמעק“ — זאַמליכער פֿאַר לימע־ראַטור און געזעלשאַפֿטלעכע פֿראַגעס.

פּרץ דרוקט דאָרטן זיינע אייגענע זאַכן, שאַפֿונגען פֿון אַנדערע יידישע שרײַבערס און אויך פֿון נײַע יונגע יידישע טאַלאַנטן. דאָרטן דרוקט זיך דער יעמאַלט נאָך גאָר יונגער אַבֿרהם רייזען, דער

* אַ גרין ציבעלע.

אנהייבער יהוּאַש. פּרין האַלט זיך בײַ דעם צוואַג וואָס ער האָט
אַמאַל זיך געגעבן צו „שאַפֿן אַ ייִדישע ליטעראַטור“. ער דער-
מוטיקט יונגע ייִדישע שרײַבערס. איינער אַזאָ שרײַבער איז געווען
שלום אַש. פּרצעס אַדרעס ווערט, מיט דער צײַט, דער אַדרעס
פֿון יעדן אַנהייבער, פֿון יעדן ייִדישן שרײַבער. וואוּ פּרין באַמערקט
נאָר אַ נײַעס ייִדישן טאַלאַנט, גיט ער אים צו חשק און מוט
ווייטער צו שרײַבן, צו אַרבעטן איבער זיך. ער העלפֿט פֿאַטערלעך
יעדן איינעם און פֿאַרדינט זיך מיט רעכט דעם טיטל — דער פֿאַטער
פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור.

אין די זאַמליכער „די ייִדישע ביבליאָמעק“ שרײַבט פּרין
אַז מען דאַרף בילדן די ייִדישע פֿאַלקס-מאַסן, זיי געבן קענטענישן
וועגן דער וועלט. ער דרוקט דאַרטן פּאַפּולער וויסנשאַפֿטלעכע
אַרטיקלען, ער לערנט די ייִדישע בעל-מלאַכות בײַ וועלכער אַרבעט-
סיסטעם זיי זאָלן זיך האַלטן און רופֿט זיי צו פֿאַראייניקן זיך, פֿדי
זיי זאָלן קענען בעסער פֿאַרדינען און האַבן אויך פֿרײַע צײַט פֿאַר
אַליין-בילדונג.

אין די זאַמליכער זוכט ער אויך צו שאַפֿן ליבע און געטרײַ-
שאַפֿט צו דער ייִדישער שפּראַך און זי צו באַרײַכערן מען זאָל קענען
אויף איר שרײַבן אי קינסטלערישע אי וויסנשאַפֿטלעכע זאַכן. (זען:
„מיר יידן“, זײַטל 241).

אין זײַנע דערציילונגען פֿון יענער צײַט באַשרײַבט פּרין די
ייִדישע אַרעמקייט, די דערשלאַגענע ייִדישע מענטשן וואָס האָבן ניט
קיין געפֿיל פֿון שטאַלץ, בײַ וועמען עס לעבט ניט קיין שום פּראַ-
טעסט קעגן דעם שלעכטס פֿון לעבן. באַזונדערס באַקאַנט זײַנען
געוואָרן די דערציילונגען „דאָס שמרײַמל“, „דער משולח“, און
„באַנטשע שווייג“, וואָס זײַן איינציקער חלום איז, „אַ פֿרישע בולקע
מיט פֿרישער פּוטער“.

י. ל. פּרין רינגלט זיך אויך אַרום מיט יונגע מענטשן וואָס
העלפֿן אים ברענגען בילדונג אין פֿאַלק. איינער פֿון זיי איז געווען
דער שפּעטער באַרימטער דראַמאַטורג און דערציילער, דוד פּינסקי.
ער פּלאַנעוועט מיט זייער הילף אַרויסצוגעבן אַ ייִדישע צײַ-
טונג. אָבער די צאָרישע רעגירונג וויל עס ניט דערלויבן. זי וויל אויך
ניט דערלויבן אַ צײַטשריפֿט אין ייִדיש, וואָס זאָל אַרויסקומען יעדן
חודש אַדער יעדע וואָך. פֿאַלטי י. ל. פּרין מיט זײַנע פֿרײַנד אויף דעם
געדאַנק אַרויסצוגעבן ערבֿ יעדן יום-טובֿ אַ זאַמלעקע אונטער
פֿאַרשידענע נעמען. אזוי הייבן אָן אַרויסצוגיין „פּרצעס יום-טובֿ-
בלעטלעך“. זיבעצן אזוינע העפֿטן זײַנען אַרויס פֿון אַפּריל 1894

ביו אנהייב 1896. זיי האָבן זיך אָפגעשמעלט, ווײל עס איז ניט געווען קיין געלט מיט וואָס זיי אַרויסצוגעבן.

ה.

די ייִדישע פֿאַלקס-מאַסן, באַזונדערס די ייִדישע אַרבעטער, האָבן מיט גרויס פֿרייד אויפֿגענומען די „יום-טובֿ-בלעמלעך“. אין זיי האָבן זיך געדרוקט לידער און דערציילונגען. זייער ציל איז אויך געווען צו פֿאַרשפּרייטן בילדונג און סאַציאַליסטישע אידייען (אמת, פֿאַרשמעלטערהייט, אַז די צאַרישע צענזור זאָל זיך ניט כאַפֿן) צווישן דער ייִדישער יוגנט און די ייִדישע אַרבעטער-מאַסן. אזוי אַרום האָבן זיי מיטגעהאַלפֿן עס זאָל אויפֿקומען אַ סאַציאַליסטישע באַ-וועגונג בײַ די ייִדישע אַרבעטער אין מיזרח-אייראָפּע. די ייִדישע אַרבעטער-באַוועגונג איז יעמאַלט געווען אַן אונטערערדישע, אַ ניט-לעגאַלע. די „בלעמלעך“ זײַנען געוואָרן דער לעגאַלער אָרגאַן פֿון אַט דער ניט-לעגאַלער באַוועגונג. אין דעם ייִדישן אַרבעטער האָט י. ל. פּרץ געפֿונען דעם לייענער, „וואָס ער האָט געזוכט — אַ לייענער, וואָס אים האָט אזוי ווי פּרצן אַליין, געצויגן צו דער גרויסער וועלט, צו אירע נײַע באַוועגונגען, צו אירע מאַדערנע אידייען . . .“ (ש. ניגער).

י. ל. פּרצן האָט אין יענער צײַט זייער שטאַרק געצויגן צו די ייִדישע אַרבעטער. פּרץ — סײַ אין זײַן שרײַבן, סײַ אין זײַן לעבן — האָט זיך קיין מאָל ניט צופֿרידנגעשמעלט מיט דעם מאַג-טעגלעכן, מיט דעם וואַכעדיקן. ער האָט תמיד געזוכט דאָס דער-הויבענע, אים האָט געצויגן אַלץ אין לעבן וואָס שטרעכט צו הע-כערע צילן, וואָס איז באַפֿליגלט מיט גרויסע אידעאַלן. ער האָט ליב געהאַט די וואָס „כאַפֿן זיך אַראָפּ פֿון דעם גרויסן וועג, אויף וועלכן עס גייען אַלע מענטשן און זוכן אין אַ זײַט נײַע וועגן“. ער האָט אויך געזאָגט: „שיין איז דאָס געהאַפֿטע“.

אין איינעם פֿון זײַנע ערשטע לידער האָט ער געשריבן:

„קליינע מענטשן, דראַבנע מענטשן,

זייער שילטן, זייער בענטשן,

זייער לויבן, זייער שרײַען,

זייער פֿלאַמען, זייער שפּײַען,

זייער בעטן מיט געוויין

און דאָס קריצן מיט די ציין —

אַלץ איז דרויב,

ליכטער שמויב . . .“

די יידישע ארבעטער-באוועגונג אין יענער צייט איז געווען די באוועגונג, וועלכע האט סיי אין יידישן לעבן, סיי אין אלגעמיינעם לעבן, זיך געלאזט גיין אויף נייע וועגן. זי האט זיך אויפגעהויבן פֿון דער וואַכענדיקער ערד, פֿון דער וועלט מיט קליינע דראַכנע עבירהלעך און קליינע, דראַכנע מיצווהלעך. אין דער אַרבעטער-באוועגונג האַט פֿרץ געזען דאָס שטרעבן צו אַ העכער, צו אַ באַפֿליגלט לעבן. ער האַט דאַרטן געפֿונען העלדישקייט, אידעאָליזם. ער האַט דאַרטן געפֿונען די „אייביקע קינדער, וואָס ווען זיי דערזעען פֿון איין זײַט אַ גאַל-דענע קרוין און פֿון דער צווייטער ברענענדיקע קוילן — כאַפֿן זיי זיך צו די לעצטע“ („נאָך גראַסערס לוויה“, באַנד 1 פֿון „י. ל. פֿרץ — אלע ווערק“).

האַט ער דאָך גערופֿן:

„אויפֿגעהויבן מוז ווערן די פֿאַן פֿון יידישן רענעסאַנס, פֿון משיח — און וועלט-מישפט און וועלט-באַפֿרײַאונג — פֿון דער קינפֿ-טיקער פֿרײַער מענששהייט“.

אין דעם האַט ער געזען „די מיסיע פֿון אייביקן פֿאַלק, פֿון וועלטפֿאַלק“. און ער האַט געזען פֿאַר זײַנע אויגן ווי דער יידישער אַרבעטער איז געווען דער, וואָס האַט אַט די פֿאַן אויפֿגעהויבן. ער האַט אין דעם יידישן אַרבעטער געזען דאָס אויפֿקומען פֿון אַ פֿרײַען, שטאַלצן מענשן, דעם טרעגער פֿון אַ נאַציאָנאַלן און אויך פֿון אַ קולטורעלן רענעסאַנס.

„יידיש — זאָגט ער — וואַלט „קײן יידישע שפּראַך ניט גע-וואָרן. עס באַווייזט זיך דער יידישער פּראַלעטאַריאַט און שאַפֿט זיך זײַן אינסטרומענט פֿאַרן קאַמף פֿאַר זײַן לעבן, זײַן אַרבעטער-קולטור אויף יידיש“.

און ווייטער:

דער אַרבעטער „ווייל און מוז זיך אויסלעבן אויף יידיש. און עס באַווייזט זיך דאָס יידישע בוך אין דער יידישער שפּראַך . . .“ איז טאַקע קײן וואונדער ניט וואָס י. ל. פֿרץ איז געווען אזוי נאַענט די יידישע אַרבעטער-באוועגונג. און עס האַט אים ניט גע-שראַקן וואָס מען האַט געשרייען אז ער „פֿירט אַראָפֿ די יידישע יוגנט פֿון גלייכן וועג“.

נאָך דעם ווי עס האָבן זיך אַפּגעשטעלט די „יום-טובֿ-בלעט-לעך“, האַט פֿרץ זיך ניט וואו צו דרוקן. עס גייען אַוועק אַ פֿאַר יאָר, אין וועלכע ער שרײַבט ווייניק. פֿאַר די וואָס האָבן געהאַט געלט אים צו העלפֿן אַרויסגעבן די „בלעטלעך“ — איז פֿרץ געווען צו ראַדיקאַל זיי זאַלן אים וועלן העלפֿן. אין יענער צײַט דרוקט ער

זיך אין אמעריקאנער אויסגאבעס ווי די „צוקונפֿט“ און אנדערע. ער שטייט ווידער אין פֿארבינדונג מיט דער אַרבעטער-באַוועגונג. ער טרעט אַרויס אויף אומלעגאַלע פֿאַרזאַמלונגען. ספּעציעל נאָענט פֿילט ער זיך צו דער ייִדישער אַרבעטער-פֿאַרטיי „בונד“, וואָס האָט זיך יעמאַלט געהאַט אַרגאַניזירט (אין יאָר 1897). און טאַקע אויף אַן אומלעגאַלער פֿאַרזאַמלונג אַרעסטירט אים די צאַרישע פּאָליציי (אין יאָר 1899). ער זיצט אָפּ אין טורמע דריי חדשים.

גראַד ווען פּרץ באַפֿרייט זיך פֿון טורמע, נעמט אַרויסגיין אין עסטרייך דאָס וואַכנבלאַט „דער יוד“ און פּרץ ווערט פֿאַרבעטן צו דרוקן דאָרטן זײַנע דערציילונגען. ער שרײַבט אין דער צײַטשריפֿט זייער אַפֿט און דרוקט דאָרטן אָפּ אַ ריי בעסטע דערציילונגען זײַנע.

1.

אין יאָר 1901 האָט י. ל. פּרץ דערלעבט פֿרייד. אין דעם יאָר האָט די ייִדישע וועלט געפֿינערט דעם 26סטן יובֿל פֿון זײַן ליטעראַ-רישער טעטיקייט אין העברעיִש און אין ייִדיש און זײַן 50סטן גע-בוירנטאָג (מיט אַ יאָר פֿריער). אין דער פֿײַערונג באַטייליקן זיך פֿאַרשיידענע שיכטן פֿון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג. זי ווערט אַן אַלגעמײַנער פֿאַלקס-יום-טובֿ. מען טראָגט אים צו אַ שײַנע מתנה. צום ערשטן מאַל גייען אַרויס זײַנע געזאַמלטע שרײַפֿטן אויף ייִדיש און העברעיִש. זײַן גרעסטע פֿרייד איז אַבער געווען, וואָס זײַנט דער צײַט ווען ער האָט אַנגעהויבן שרײַבן, זײַנען אין דער ייִדישער ליטעראַטור צוגעקומען אַ סך יונגע שרײַבערס מיט גרויסע טאַ-לאַנטן, ווייל פּרץ האָט דאָך געאַרבעט ניט פֿאַר זיך, נאָר פֿאַר דער גאַנצער ייִדישער ליטעראַטור. ער האָט דאָך געוואַלט אז זי זאָל זיך צעוואַקסן און אַנטוויקלען. צוליב דעם וואָס ער האָט געהאַלפֿן יעדן יונגן שרײַבער און אים דערמוטיקט, וואָס ער האָט געזוכט רײַך צו מאַכן די ייִדישע ליטעראַטור, איז ער דאָך באַקאַנט געוואָרן ווי דער פֿאַטער פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור.

אין 1903 דערלויבט ענדלעך די צאַרישע רעגירונג אַרויסצוגעבן אַ ייִדישע צײַטונג. אַזאַ צײַטונג, „דער פֿרײַנד“, נעמט אַרויסגיין אין פּעטערבורג (שפּעטער לענינגראַד) און פּרץ ווערט אירער אַ שמענדיקער מיטאַרבעטער.

באַזונדערס באַרימט האָט זיך פּרץ געמאַכט מיט צוויי סעריעס דערציילונגען: „חסידים“ און „פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“. אין זיי דערגרייכט זײַן קינסטלערישקייט אַ באַזונדערס גרויסע הייך. פּרץ האָט געזוכט אויפֿצוהײַבן זיך, און אויך זײַן לײַענער, אַי-

בער דער וואַכעדיקייט. „פּרץ האָט זיך קיין מאָל נישט באַזונגט מיטן שטאַף פֿונעם טאַג-מעגלעכן לעבן; מיט זײַן וואַכעדיקן גניסס אַוודאי נישט. אינעם מענטשנס גוף איז פֿאַר אים געווען דער עיקר די נשמה, אין דער נשמה — די נשמה יתרה“ (ש. ניגער). „ער האָט נישט געקענט פֿאַרשטיין דעם מין מענטשן, וואָס זײַנען נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע, נישט קיין רשעים, נישט קיין צדיקים“ (ש. ניגער). זײַן הלום איז געווען מענטשן וואָס וועלן געבוירן ווערן מיט פֿליגלען (משיחם צײַטן). אין „חסידיש“ און אין „די פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“ ווײַזט ער אונדז מענטשן פֿון גרויסער גניסטיקער העלדישקייט. ער גיט אונדז פשוטע ייִדישע מענטשן, וואָס זײַנען רײַך מיט גניסטיקער גבורה — הייליקע נשמות. ער געפֿינט זיי אין חסידים, וואָס איז געווען אַ פֿאַלקס-באַוועגונג, וואָס האָט געלערנט, אַז דינען גאָט קען מען דורך האַרץ און געפֿיל (זען: „צווישן צוויי בערג“, זײַטל 147), אַז העכער איז נישט דער וואָס קען מער לערנען תּוֹרָה, נאָר דער וואָס פֿילט זיך געענטער צו גאָט. אין „חסידיש“ גיט אונדז פּרץ נישט אַזוי די רעאַלע וועלט פֿון חסידות, נישט די וואָר, נאָר דעם הלום וואָס ער האָט אַליין אויסגעוועבט. ער גיט די אידיי פֿון חסידים, אירע גרויסע פּערזענלעכקייטן, וועמען ער אידעאַליזירט ווי מענטשן וואָס הייבן זיך אַרויס פֿון דער גרויער ווירקלעכקייט. ער גיט זיי ווי אידעאַלן פֿאַר דער צוקונפֿט, פֿאַרן ייִדישן אויפֿפֿירן זיך.

פּרץ האָט אַזוי ווי ר' שלמה אין זײַן דראַמע „די גאַלדענע קייט“ געבענקט נאָך אויסלייזונג, נאָכן אייביקן שבת. אין די „פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“ ווידער גיט אונדז פּרץ גניסטיקע העלדן, גענומען פֿון דער פֿאַרגאַנגענהייט, פֿון דער ייִדישער פֿאַלקס-מעשה. אַבער, ווי עס באַמערקט ריכטיק ש. ניגער: „ער האָט זיך פֿאַרקוקט אויף די געשטאַלטן פֿון אַמאָל נישט פּדי זיך צו אים אומצוקערן, נאָר פּדי צו געפֿינען אין אים . . . אַ קוואַל פֿון גלויבן, מוט און באַגניסטרונג פֿאַר די קומעדיקע דורות. הינטער זײַן אי-דעאַליזירונג פֿון דעם עבֿר האָט געלויכטן אַן אידעאַל פֿון דער צו-קונפֿט, דער אידעאַל פֿון דעם מענטשן, וואָס דאָס העכערע אין אים איז גוֹבֿר דאָס נידעריקערע, דער אידעאַל פֿונעם הויכן און געהוי-בענעם כאַראַקטער, פֿונעם הייליקן עקשן, וואָס איז גרייט זיך מוסר נפֿש צו זײַן אַבי נישט צו פֿאַרשוועבן, וואָס בני אים איז הייליק.“

י. ל. פּרץ, דער אומרויאיקער, דער אייביק זוכנדיקער, האָט גע-זוכט און אויך געפֿונען דאָס אייביקע, דאָס העראַזישע אין דער ייִדישער געשיכטע. און ווען ער געפֿינט עס נישט אין דעם היינטיגן, זוכט ער עס אין דעם אַמאָל. זײַנע חסידישע און אויך פֿאַלקסטימ-

לעכע דערציילונגען הייבט ער אן שרייבן נאך אין די נינציקער יארן פֿון פֿאַריקן יאָרהונדערט. אין אָט די דערציילונגען האָט די נאַציאָנאַלע העראַזיק געפֿונען דעם שטאַרקסטן אויסדרוק. אין זיי קומט צום אויסדרוק י. ל. פרזעם בענקשאַפֿט נאָך אַ גאַנצן מענטשן, נאָך אַ האַרמאַנישער פֿערזענלעכקייט.

זינגען טאַקע „חסידיש“ און „די פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“ געוואָרן „אַ קוואַל פֿון גלויבן, מוט און באַגניסמערונג“ פֿאַר די ייִדישע פֿאַלקס-מאַסן אין פרזעם צייטן. זיי זינגען עס אויך פֿאַר אונדז היינט, און וועלן עס זיין פֿאַר די ווייטערדיקע ייִדישע דורות אַזוי ווי אַלע גרויסע גניסטיקע אוצרות וואָס ייִדן האָבן געשאַפֿן. און פֿונקט ווי „באַנטישע שווינג“ און די רעאַליסטישע דערציילונגען פֿון פרזן האָבן געהאַלפֿן דעם ייִדישן אַרבעטער, די ייִדישע פֿאַלקס-מאַסן, זיך אויפֿ-צוהייבן פֿון זייער געפֿאַלנקייט צו דערוועקן אין זיי זייער מענטש-לעכע חשיבות, פֿונקט אַזוי — און אַפֿשר נאָך מער — האָבן „חסי-דיש“ און די „פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“ דערהויבן דעם ייִדישן גניסט, דעם ייִדישן מוט.

ז.

עס קומט דאָס יאָר 1905 — דאָס יאָר פֿון דער ערשטער רוסי-שער רעוואָלוציע. דאָס גאַנצע לאַנד איז אין אַ רעוואָלט קעגן דעם צאַר. י. ל. פֿרץ ווערט ווידער טעטיק אין פֿאַליטישן און געזעלשאַפֿט-לעכן לעבן. ער טרעט אַרויס אויף אַרבעטער-פֿאַרזאַמלונגען. ער גרינדעט קורסן פֿאַר אַרבעטער זיך צו לערנען. ער שרייבט אין די ייִדישע סאַציאַליסטישע צייטונגען וואָס גייען יעמאַלט אַרויס אין רוסלאַנד.

די רעוואָלוציע פֿאַרלירט. עס קומט אַ רעאַקציע. דאָס פֿאַלק פֿאַרלירט די צייטווייליק געוואונענע פֿרייהייטן. די רעוואָלוציאָנערן מוזן ווידער אָנפֿירן זייער טעטיקייט פֿון באַהאַלטענישן. י. ל. פֿרץ גיט זיך אַ סך אָפּ מיט ייִדישער קולטור-אַרבעט. ער האַלט לעקציעס וועגן ייִדיש און דער ייִדישער קולטור אין וואַרשע און אַנדערע שטעט פֿון רוסלאַנד. ער רופֿט אומעטום אַרויס באַגניסמערונג פֿאַר דער ייִדישער שפּראַך און דער ייִדישער קולטור.

י. ל. פרזעם אַ לעקציע איז געווען אַ יום-טובֿ. ניט נאָר זינגען געווען אינטערעסאַנט די געדאַנקען זינגע, נאָר אויך דער אַופֿן ווי ער פֿלעגט זיי אַרויסזאָגן. ער איז געווען איינער פֿון די בעסטע רעדנערס בני ייִדן. ער האָט תמיד געוועקט זיין פֿאַלק צו אַ ניי לעבן.

אין יאר 1908 קומט פֿאַר אין טשערנאָוויץ (יעמאַלט עסטרייך) אַ קאַנפֿערענץ וועגן דער ייִדישער שפּראַך און קולטור. אויף דער קאַנפֿערענץ קומען זיך צונויף די אָנגעזעענסטע ייִדישע שרײַבערס און קולטור־טוערס פֿון דער גאַנצער וועלט און זיי פּראָקלאַמירן ייִדיש ווי אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פֿון ייִדישן פֿאָלק. י. ל. פּרץ איז געווען איינער פֿון די איניציאַטארן פֿון אַט דער קאַנפֿערענץ און זײַן רעדע וואָס ער האָט אויף איר געהאַלטן וועגן ייִדיש רופֿט אַרויס די גרעסטע באַגײסטערונג (זען: זײַטל 248).

ח.

י. ל. פּרץ האָט אין די שפּעטערדיקע יאָרן ניט איין מאָל איבער-געזאָגט: „איך בין געשטאַנען, שטיי און רעכן ביזן לעצטן אַטעמזוג צו שטיין אין די רײען פֿון די קעמפֿערס פֿאַרן פֿאַרשריטלעכן, ראַדי-קאַל-פֿאַרשריטלעכן ייִדישן געדאַנק“. אָבער ער איז קײן מאָל ניט געווען קײן פּאַרטיי-מענש, אַ מיטגליד פֿון אַ פּאַרטיי. ער האָט געזאָגט: „יאַ אָדער נײַן — אומבאַדינגט און באַשטימט ענטפֿערט מען אין קלײזל פֿון איבערטראַכטערס און גאַרנישט איבערלעבערס“ (זען אויך: „בלל און פּרט“, זײַטל 253).

פֿאַר י. ל. פּרצן איז דאָס פֿאָלק געווען העכער ווי די איינצלנע טײלן זײַנע. ער וויל דינען דעם גאַנצן פֿאָלק. די פֿאַרשיידענע טײלן זײַנען פֿאַר אים ניט מער ווי גלידער פֿון איין פֿאָלק. און וויי איז דעם פֿאָלק, זאָגט ער, ווען דער פּרט שמעלט זיך אויפֿן אַרט פֿון בלל, ווען איין גליד, איין פּאַרטיי, וויל באַהערשן דעם גאַנצן אַרגאַניזם, דאָס גאַנצע פֿאָלק (זען: „בלל און פּרט“, זײַטל 253).

אין דעם לעצטן פּעריאָד פֿון י. ל. פּרצעס לעבן און שאַפֿן האָבן אים אַלץ מער באַאומראַיקט די פּראַבלעמען פֿון ייִדישקײט, וואָס דאַרף זײַן דער אינהאַלט פֿון אַ ייִדישער וועלט־אַנשוואַונג און דאָס אַרט וואָס דאָס ייִדישע פֿאָלק דאַרף פֿאַרנעמען אויף דער וועלט, וואָס עס איז זײַן היסטאָרישער גורל.

פֿאַר י. ל. פּרצן איז פֿאָלק ניט איין דור. יעדער דור איז ניט מער ווי אַ רינג אין אַ לאַנגער קײט פֿון דורות, אַן אויג אין אַ גע-שיכטלעכער געץ און מען מוז זײַן פֿאַרבונדן „מיט אַלע אויגן“ פֿון אַט דער געץ. יעדער דור מוז זיך אַרײַנגלידערן אין דער גאַנצער קײט „וואָס צײט זיך פֿון אַבְרָהָם אָבִינִו ביזן הײַנטיקן טאַג“. אזוי האָט י. ל. פּרץ געשריבן נאָך אין יאר 1891, אין דער צײַט, ווען זײַנע סימפּאָטיעס זײַנען געווען מער מיט דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג (זען: „מיר ייִדן“, זײַטל 241).

יידישע שפּערישקייט און יידיש לעבן דאַרף, לויט י. ל. פּרען, פֿרױער פֿון אַלץ זײַן אײַנגעװאָרצלט אין דער טראַדיציע, װײַל „די טראַדיציע באַשטימט די נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקײט“ (זען: „קונסט און טראַדיציע“, זײַטל 250). עס איז נישט מעגלעך קײן ייִדישע אױפֿ־לעבונג, ס׳איז נישט מעגלעך אױפֿצװאַהאַלטן די ייִדישע אײַגנאַרט אָן טראַדיציע פּונקט אַזױ „װי אַ בױם קען נישט בלױען אָן װאָרצלען אין דער ערד.“

אַבער די טראַדיציע טאָר נישט בלײַבן פֿאַרגלױווערט. „ייִדיש־קײט איז נישט קײן שװײַענדיק װאַסער, קײן זומפּ. מײַם הײַם רופֿט מען זי, די תּױרה.“

י. ל. פּרען מאַנט: „אין ערגעץ נישט פֿאַרשװײַנערט, אין ער־געץ נישט פֿאַרגלױווערט װערן.“ מען טאָר טאַקע „קײן אײַנציקן עכט ייִדישן מאַמענט נישט אױסמעקן“, אַבער ייִדישקײט איז אַ דינאַמישער פּוח, ער אַנטװיקלט זיך און ענדערט זיך. „װאַרצלען אָן שטאַם, צװײַגן אָן בלײַטן זײַנען קײן בױם נישט, נאָר אָן אײַבערײַך אײַבערבלייבעניש פֿון אַ געװעזענעם בױם.“

י. ל. פּרען הײַסט קוקן אױף דער װעלט מיט ייִדישע אױגן. „די װעלט מיט ייִדישע אױגן געזען איז . . . אַ מאַראַליש פֿאַראַנט־װאַרטלעכע װעלט.“ „אױף משיחן װאַרט אַ ייִד, ער זאָל קומען אױסלײַזן די װעלט פֿון שרעק און פּײַן, פֿון קאַטאַקליזמען צװײַשן אַרעם און רײַך . . . אַלץ זאָל זײַן פֿאַר אַלע.“

נישט פֿאַר זיך אַלײַן װאַרט דער ייִד אױף משיחן, נאָר פֿאַר דער גאַנצער װעלט! „פֿון דער מענטשלעכער טראַגעדיע מוז באַ־פֿרײַט װערן די װעלט.“

י. ל. פּרען איז געװען דער סימבאָל פֿון ייִדישן רענעסאַנס — פֿון דעם נאַציאָנאַלן און סאַציאַלן ייִדישן רענעסאַנס, פֿון דעם רענע־סאַנס אין דער ייִדישער ליטעראַטור, ייִדישער קולטור. קײנער האָט די אײַדיען פֿון אַט דעם רענעסאַנס נישט אױסגעדריקט אַזױ קלאַר װי י. ל. פּרען, קײנער האָט פֿאַר אים נישט געקעמפֿט אַזױ מוטיק װי י. ל. פּרען.

י. ל. פּרען האָט גערופֿן: „מיר װײַלן דער ייִד זאָל זיך פֿילן װי אַ מענטש, ער זאָל אַנטייל נעמען אין אַלעם, װאַס מענטשלעך איז, מענטשלעך לעבן און שטאַרבן און — באַלײַד ייִדיק מ זאָל ער זיך פֿילן באַלײַדיקט װי אַ מענטש.“

„אַלע װעגן פֿירן צום מענטש, נאָר יעדער פֿאַלק האָט זײַן װעג.“ דאַס איז געװען אַ רוף צו ייִדישער נאַציאָנאַלער און סאַציאַלער אױפֿלעבונג.

מיינט דאס זיך אפטיילן פֿון דער וועלט? זיכער ניט!
„מען זאל ארויס פֿון געטאָ, נאָר מיט אייגענעם גניס, מיט אַן
אייגן גניסטיק פֿאַרמעגן און טוישן, נעמען און געבן —
נישט בעלען.“ „מען דאַרף אַרויס פֿון געטאָ און זען די וועלט
— נאָר מיט ייִדישע אויגן...“

נאָך אין 1891 שרײַבט פּרץ: „מיר האָבן אונדזערע אידייען,
אונדזערע באַגריפֿן, אונדזער ווייז, אונדזער וועלט-באַנעס און אַנט-
וויקלען זיי — דאָס דאַרף זײַן די אויפֿגאַבע“ פֿון דער ייִדישער
אינטעליגענץ.

„נישט דערפֿאַר האָבן מיר טויזנטער יאָרן געליטן מיר זאָלן
אונדזער ציוויליזאַציע פֿאַרגעסן. מיר ווילן און דאַרפֿן זי ווײַטער
פֿירן, פּדי זיך מיט דער מענטשהייט אויף גלײַכע רעכט צו פֿאַר-
אייניקן. מיר ווילן אויך האָבן אַ חלק אין שותפות, מיר ווילן אויך
זײַן אין דער פֿירמע.“

אויך אין די שפּעטערדיקע יאָרן הערט פּרץ ניט אויף צו רופֿן
צו ייִדישער קולטור-שעפֿערִישקייט.

„נישט נאָר קאַנסוּמירן ווילן מיר, מיר ווילן אויך
פּראָדוצירן! מיר ווילן קיין קולטור-פּאַראַזיטן נישט זײַן. מיר
ווילן נישט שמיין אונטער פֿרעמדע פֿענצער פֿון פֿרעמדע ליכטיקע
שטיבער, יעדע שטוב מוז האָבן איר לאַמפּ, איר ליכט.“

„די ייִדישע אויפֿלעבונג איז דאָס שטרעבן אַרויסצוגראַפֿן פֿון
אונדזער נשמה אַלע די אוצרות מיט וואָס מיר קאַנען און וועלן נאָך
באַרײַכערן די מענטשהייט.“

און פּרץ רופֿט די ייִדישע אינטעליגענץ, די ייִדישע מאַסן צו
גלייבן אין זייערע אייגענע פּוּחות, אויפֿצוהאַלטן דאָס אייגענע
חשיבוֹת:

„מיר גלייבן אין זיך, אין אונדזער צוקונפֿט, אין אונדזער זיג.
מיר קאַנען דעריבער נישט זײַן נישט „מיר“ — מיר ווילן זײַן נישט
מער, נישט ווייניקער ווי ייִדן.“

באַזונדערס שאַרף טרעט ער אַרויס קעגן דער ייִדישער אַסימי-
לאַציע.

„פֿאַרלייקענען דעם אייגענעם פּרצוף-פּנים און פֿאַרשמעלן זיך
פֿאַר אַן אַנדערן; נאַכטאָן, נאַכקרימען אַן אַנדערן איז אַ מידה מגונה,
(מידע מעגונעט), אַ מיאוסע מידה, ועונשה בצידה (וועאוינשאַ בע-
צידע) — יעדע מידה מגונה ווערט באַשמראַפֿט.“

„אונדזער „מול“ איז שוין אַזוי . . . לעבן און שטאַרבן בני די
ערגסטע באַדינגונגען און נישט אַראָפּ פֿון וועג.“

פּרץ האָט אויך גערופֿן צו גלייבן אין דעם מענטשן, צו גלייבן
אין דער מענטשהייט:

„ווייל מיר זיינען אין גלות . . . דעריבער האָפֿן מיר צו דער
מענטשהייט. דעריבער איז מענטשלעכקייט אונדזער הייליקסטער
אידעאל, דעריבער איז אונדזער עגאָאיזם (אייגן-ליבע) די ריינסטע
מענטשן-ליבע! ווייל מיר פֿילן, אַז פּל-זמן די מענטשן-ליבע וועט
ניט גוֹבֵר זײַן . . . וועט אונדז נישט גוט זײַן.“

„ווי אונטערדריקטע יידן, ווי אַן אונטערדריקטע מינדערהייט
מוזן מיר זײַן סאַלידאַר מיט אַלע אונטערדריקטע מינדערהייטן און
פֿעלקערשאַפֿטן.“

און אין יידיש האָט פּרץ געזען דעם שטאַרקסטן אינסטרומענט
פֿאַר דער יידישער אויפֿלעבונג, פֿאַר דעם יידישן רענעסאַנס:
„ווען דאָס פֿאַלק זאָל אויפֿגעבן די שפּראַך פֿון פּראָסט מאַמע-
לשון, וועט דאָס זײַן מיט אַנדערע ווערטער דער באַנקראַט אונ-
דזערער.“

„יידיש איז אונדזער איינציקער וועג צום מענטש, צום מענטש-
לעכן גאַט, צום איבערמענטש, אויב איר ווילט.“
„מיר שטייען ווי אַ מויער פֿאַר יידיש! מוסר נפֿש זיינען מיר זיך
פֿאַר יידיש; אַזוי קעגן דער אַלטער ווי קעגן אַלע נייע שפּראַך-
פֿאַרמען.“

„אין דער שפּראַך ווילן מיר אונדזער אוצר זאַמלען, אונדזער
קולטור באַשאַפֿן, אונדזער נשמה וועקן און קולטורעל זיך פֿאַר-
אייניקן צווישן אַלע לענדער און אין אַלע צײַטן.“

י. ל. פּרץ האָט געגלויבט אין יידישן גייסטיקן רענעסאַנס. צו
דעם האָט ער גערופֿן, פֿאַר דעם האָט ער געאַרבעט זײַן גאַנץ לעבן:
ער האָט געוועקט מוט און גלויבן אין די הערצער פֿון די יידישע
פֿאַלקס-מאַסן, גלויבן אין דעם אַז עס וועט פֿון נעפֿל פֿון דער יידישער
ווירקלעכקייט „זיך אויסשילן די פֿרישע זון פֿון אַ נייעם גערעכטן
מאָרגן! פֿון העכסטן טורעם וועט פּלוצלונג אויסשלאָגן די שעה
פֿון אויסלייזונג, דער לעצטער טאָג!“

מיט דעם גלויבן וואָס ער האָט געטראָגן מיט זײַן וואָרט, מיט
יעדער געשריבענער שורה זיינער און מיט זײַנע מעשים — האָט
ער מיטגעהאַלפֿן ניט נאָר דעם קולטורעלן, נאָר אויך דעם נאַציאָנ-
נאַלן און סאָציאַלן רענעסאַנס פֿון די יידישע פֿאַלקס-מאַסן.

ט.

עס איז געקומען דאָס יאָר 1914 — דאָס יאָר פֿון דער ערשטער

וועלט-מלחמה, ווען פלאמען פֿייער האָבן אַרומגענומען פּמעט די גאַנצע וועלט, ווען די חיה האָט זיך צעשפּילט אין דעם מענטשן. די חיה האָט אין דער ערשמער ריי אויסגעלאָזן, ווי עס מרעפֿט אָפֿט, איר רציחה אויף דעם יידן. די רוסישע אַרמייען זיינען געלאָפֿן פֿון די פֿראַנצאָזן. האָט די צאַרישע רעגירונג אויסגעלאָזט איר פעס אויף די יידן. מען האָט גענומען מויזנטער און מויזנטער יידן מרטיבן פֿון די שמעט און שמעטלעך וואָס זיינען געלעגן לעבן מלחמה-פֿראַנצאָזן. מויזנטער ייִדישע פּליטים קומען אָן קיין וואַרשע. זיי קומען אָן דער-שראַקענע, דערשלאָגענע אויפֿן הויף פֿון דער וואַרשעווער קהילה-פֿאַרוואַלטונג, וואו פּרץ אַרבעט. ער זעט פֿאַר זיך דעם גאַנצן צער פֿון ייִדישן פֿאַלק. זיין האַרץ בלוטיקט פֿון ווייטאָג. ער וואַרפֿט זיך אַרײַן מיט אלע פּוחות אין דער הילף-אַרבעט. ווי אַ פֿאַמער זאָרגט ער זיך פֿאַר די קינדער, באַזונדערס פֿאַר די יתומים, וואָס זיינען גע-בליבן אָן עלטערן. ער עפֿנט פֿאַר זיי קינדער-היימען, קינדער-שולן. אזוי אַרום ווערט ער אויך דער פֿאַמער פֿון דער נײַער ייִדישער שול.

ער נעמט שרטיבן מעשהלעך און לידער פֿאַר ייִדישע קינדער. ער טוט זיך אין דעם אַרײַן. „ערשט פֿאַר עמלעכע מעג — דערציילט זיין פֿרײַנד און תּלמיד ה. ד. נאַמבערג — האָב איך אים געהערט פֿאַרלייענען די דאָזיקע קליינע לידלעך. . . ווי לעבעדיק זיינע אויגן האָבן דערבײַ געפֿינקלט, ווי קינדיש דער גרויסער און באַ-יאַרטער פּרץ איז דערבײַ געווען!“

און איין מאל, אין אַ פֿרימאַרגן-שעה, ווען די ערשמע שמראַלן פֿון דער פֿרײַלינג-זון האָבן זיך אַרײַנגעשלאָגן אין זיין אַרבעט-צימער און ער איז געזעסן בײַ זיין אַרבעט-טיש — האָט זיין האַרץ געפּלאַצט און ער איז געשמאַרבן! (שבת, דעם דריטן טאָג חול המועד פּסח, דעם 8טן אַפּריל, 1915.)

אויף דעם טיש האָט מען געפֿונען אַ בלאַט פּאַפּיר מיט צוויי

שורות:

שמילער, שמילער

דאַנקען וויל ער,

פֿון אַ נײַ ליד וואָס ער האָט אָנגעהויבן שרטיבן פֿאַר ייִדישע קינדער, צוויי שורות פֿון אַ ניט-פֿאַרענדיקט ליד.

י. ל. פּרץ איז פּלוצלונג געשמאַרבן, אומגעריכטערהייט איז ער פֿאַרשוואַנדן „אזוי ווי עס ווערט פֿאַרלאָשן פּלוצלונג אַ מעמעאַר. דער טויט פֿון דעם וואַונדערבאַרן מענטשן און גרויסן דיכטער איז אזוי ענלעך (געווען) אויף זיין לעבן און שאַפֿן“ (ה. ד. נאַמבערג).

א שטילער טרויער איז באפאלן די יידן איבער דער וועלט,
אין אלע לענדער וואו יידן האבן געלעבט.

ווארשע האט קיין מאל פריער ניט געזען אזא גרויסע לוויה.
פון י. ל. פרצעס וואוינונג ביז דעם בית-עולם האט מען דעם ארון
מיט דעם ניפטר געטראגן אויף די הענט. די טרויער-פראצעסיע האט
אין געדיכטע רייען זיך געצויגן א שעה און א האלב. צוליב דעם
וואס די לוויה איז פארגעקומען יום-טוב, האט מען, לויט דעם
ידישן דין, קיין רעדעס ניט געהאלטן. לויט דעם פארשטארבענעס
וואונטש האט מען קיין בלומענקרעניץ אויפן קבר ניט געלייגט. ה. ד.
נאמבערג האט אויף מארגן געשריבן אין דער צייטונג „היינט“:
די לוויה איז געווען „גראנדיעז אבער אן פייערלעכקייט, אן רעדעס,
אן בלומען, אן קרעניץ און אויפשריפטן און אן ארדענונג. 100 מויזנט
מענטשן זיינען געגאנגען נאך דער לוויה, 100 מויזנט טרויערנדיקע.“
„נאר א מינוט, צי צוויי, איידער די פראסטע קבורה איז פאר-
געקומען, איז די אונטערגייענדיקע זון ארויס פון אונטער די וואלקנס
— א גרויסע, קיילעכיקע, רויטע אזוי ווי אן אויג, וואס קוקט איבער
אלע לענדער און דורות, און האט פארשפרייט א מאדנעם טרויעריק
הארציקן אפגלאנץ ארום.“

„און דאס איז געווען דער איינציק פייערלעכער מאמענט אין
דער טרויעריק פראסטער צערעמאניע.“
„די זון איז ווידער פארגאנגען, און ווידער איז געווען קיל און
שוידעריק . . .“

י. ל. פרץ איז געשטארבן . . . אבער ער האט ווייטער געלעבט
און לעבט אין די הערצער און נשמות פון צענדלינגער מויזנטער יידן.
ער איז נאך היינט פאר אונדז א קוואל פון דערמוטיקונג, פון דער-
הויבונג. זיינע אידייען — אויסגעדריקט דורך זיינע לידער, דער-
ציילונגען און עסייען — לעבן נאך היינט. צו זיי, ווי צו יעדער גרוי-
סער אידיי, וועלן שטרעבן די קומעדיקע דורות. זיי וועלן פארבלייבן
אן אייביקער ליכטטורעם פאר דעם יידישן פאלק, וואס וועט בא-
ליכטן זיין ווייטערדיקן וועג און אים צוגעבן מוט און האפענונג אין
די צייטן וואס וועלן נאך קומען.

זלמן יעפרויקין

פֿון פרצעס אוצר

פֿון מיינע זכרונות

נעפלדיקע קינדער-יאָרן

.8

צו דריי יאָר — אָנגעהויבן (גלייך מיט אלע חברים) חומש.
געלערנט „ויקראַ“. זאָגן פֿלעג איך: „וימראַ“, נישט געקאָנט
אַרויסברענגען קיין „ק“; קיין „ג“ אויך נישט...
שבת נאָך דער סעודה האָט געזאָלט זיין ביים זיידן אין שטוב
די שימחה. בשעת סעודה נעמט מיך דער זיידע (א קליין יידל, מיט
א ציטערדיק קעפל, ווי איך בין געוואָר געוואָרן, פֿאַר עלמער), זעצט
מיך אַרויף אויפֿן טיש, אין דער מיט. די מאַמע דערשרעקט זיך און
כאַפט געשווינד אַוועק פֿון אונטער מיר אַ גאַפל. אַרום טיש זיצט
די גאַנצע משפּחה: אַ זון, צוויי טעכטער, צוויי איידעמס און אַן
אַלמנה, מיינע אַן עלמער-מומע, אַחוּצן זיידן מיט דער באַבען. צו
וואָס מען האָט מיך אַרויפֿגעזעצט, וויים איך נישט. מיר געפֿעלט
עס. אַ וואַזע שטייט אויפֿן טיש, פּרוואוּ איך, צי וועל איך זי אַרומ-
נעמען מיט די הענט. נעמט אַבער די באַבע די וואַזע צו און פֿרעגט
מיך, צי איך וועל קענען שפעטער די דרשה?

זכרונות (זיכרוינעס) — memoirs

נעפלדיקע — ניט קלאַרע.

ויקראַ (וואַיקראַ) — דער נאָמען פֿון דעם דריטן חומש.

סעודה (סודע) — מאַלצייט, עסן.

בשעת (בעשאַס) — אין דער צייט פֿון, אַדער ווען.

איידעם — son-in-law

אַלמנה (אַלמאַנע) — widow

דרשה (דראַשע) — רעדע, speech

—מענען! (קענען) — ענטפער איך און וויל שוין אראפ פֿון
מיש; לאנג אויף איין אַרט זיצן קען איך נישט. פֿאַרהאַלט מיך
אַ פֿעטער און פֿרעגט:

— און אויסלייגן „וימרא“ (ער מאַכט מיר נאָך) קענסטו?
ווייס איך נישט, וואָס אויסלייגן איז. פֿרעג איך:
— ס'מישט?

— ווי אזוי שר יב ט מען ויקרא?
מיינ איך, ער מאַכט חוּק.

— „וימרא“ — ענטפֿער איך פֿאַרדראַסיק — שרייבט מען
נישט, „וימרא“ איז אַ פסוק און אַ פֿרשה אין דער הייליקער תורה.
מען האָט מיר קוים אויסגעטייטש, וואָס מען מיינט, און איך
דערזע פֿלוצלונג פֿאַר די אויגן שוועכן אין דער לופֿטן די פֿרשה,
אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט, און רוף אַן איין אות נאָכן צווייטן.

דער מאַמען ווערן די אויגן פֿייבט (נישט צו גלייבן, ווי איך
האַב אלץ געזען), עפעס האָבן ביי איר אַנגעהויבן צו פינמלען די
אויגן, און זי הייבט זיך אויף און גייט אין אַ ווינקל אַריין צום אויוון.
מיך נעמט דער זיידע פֿון מיש אַראַפֿ צו זיך אויפֿן שויס, און
גייט מיר אַ קניפֿ אין בעקל. איך זיין אַבער נישט לאַנג, — בייניקע
פֿיס געהאַט, איז מיר נישט באַקוועם, — און גיי איבער צום טאַטן,
וואָס קושט מיך.

מער פֿון זיידן ווייס איך נישט, געדענק איך נישט. געהייסן,
ווייס איך, האָט ער שלמה. געווען אַמאַל אַ דאַנציקער סוחר. פֿאַר—

אויסלייגן — to spell

מאַכן חוּק (כויזעק) — אַפֿלאַכן, to make mockery of
פסוק (פֿאַסעק) — אַ זאַץ, אַ פֿערז פֿון תנך.

פֿרשה (פֿאַרשע) — איין קאַפיטל פֿון חומש. אויך אַ גאַנצע סדרה
(סעדרע) — די תורה, אלע פֿינף חומשים, ווערט צעטיילט אין 54
טיילן, וואָס יעדער טייל הייסט סדרה. יעדן שבת לייענט מען פֿאַר
אין שול אַ סדרה פֿון דער וואָך.

שוועבן — פֿאַרבײַגיין, פֿלײען; to float in the air, to hover
אות (אַס) — letter

פֿייבט — נאַס.

פינמלען — to blink, to twinkle

שויס — lap

דאַנציקער סוחר (סויכער) — אַ סוחר וואָס פֿירט געשעפֿטן מיט
דער גרויסער האַנדל־שטאַט דאַנציק, אין דײַטשלאַנד.

ציילט האָט מען, אז איין מאָל איז ער אַהיים געקומען, ווי מען זאָגט, מיטן בײַטשׂל... געווען איז עס פֿרײַטיק, געגאַנגען אין באַד אַרײַן, דערנאָך צו קבלת-שבת. „אַפּגעפּראַוועט“ דעם שבת, ווי אַלע מאָל, און ערשט מוצאי-שבת נאָך הַבְּדֵלָה צוזאַמענגערופֿן אַלע בעלי-חובות זײַנע און געזאָגט: „רבּותי, איך בין געקומען אָן אַ גראַשן, געמט אייך צו אַלץ, וואָס אין שטוב!“

— הנהלע, דערלאַנג! — האָט ער זיך געווענדט צו דער באַכען.

און די באַכע הנהלע האָט אויסגעטון די צירונג און געלויגט אויפֿן טיש. געעפֿנט די שאַנק מיט זילבער און גאַלד... קײַנער אַבער האָט נישט גערירט.

די באַכע האָט איר קראַם געהאַט, האָט מען פֿון קראַם גע-לעכט, אײַנציקווייז די חובות באַצאַלט, מיט פּראַצענט. און קײַ-דער אויסגעגעבן.

ב.

צו זעקס יאָר האָב איך אָנגעהויבן גמרא. דער גמרא-מלמד — אַ קלײַן, מאַגער יידל, גערופֿן האָט מען אים דעריבער: בערישׂל. אַ בײַז יידל, שלאָגן אַבער קאַן ער נישט. אז ער קומט אין פעס אַרײַן, הײבן אים אָן די הענט צו ציטערן.

געקומען מיטן בײַטשׂל — געקומען מיט גאַרנישט, אָן געלט; ער האָט פֿאַרלאָרן זײַן גאַנץ פֿאַרמעגן. בײַטשׂ מײַנט: whip אַ פֿורמאַן (driver) ווען ער פֿאַרלירט אין וועג זײַן פֿערד און וואָגן, בלײַבט ער נאָר בײַ זײַן בײַטשׂ, ד״ה, בײַ גאַרנישט.

קבלת (קאַבאַלעס) שבת — די צערעמאָניע פֿון אויפֿנעמען דעם שבת. service on Friday evening to inaugurate the Sabbath

מוצאי (מאַצע) שבת — שבת צו נאַכט, שבת אַוונט. הַבְּדֵלָה (האַוורדאַלע) — די תּפֿילה, דאָס געכעט, אײַבער ווײַן, אַדער אָן אַנדער געמראַנק, וואָס באַצײכנט אז דער שבת אַדער דער יום-טובֿ איז שוין אַוועק און די וואַכעדיקע טעג הײבן זיך אָן.

בעלי-חובות (באַלײַכווײַעס) — creditors

רבּותי (ראַבױסײַ) — gentlemen

צירונג — jewelry

שאַנק — chest of drawers

קינדער אויסגעבן — קינדער חתונה (כאַסענע) מאַכן. גמרא (גמאַרע) — דער טײל פֿון תּלמוד, וואָס איז אַ קאַמענטאַר צו משנה (מײַשנע), דעם עלטערן און קירצערן טײל.

גמרא מלמד (מעלאַמער) — דער לערער פֿון גמרא.

— הענע! — רופט ער דעמאלט צו דער רביצין — כאפ די קאטשערע און שפאלט דעם עס-הארץ דעם קאפ!
הענע רירט זיך נישט. זיצט בניס אויוון, פליקט פֿעדערן אָדער שטריקט אַ זאַק. גייט עס וועגן מיר, ענטפֿערט זי:
— הערסט, ריר לייבושלען נישט אָן... איך וועל פֿארציילן ריוועלען...

ריוועלע איז מנין מאמע. און די רביצין איז געווען אָן אייני-קויפֿערין פֿון ציבעלעס, גרינס... און פֿלעגט טראָגן צו אונדז אויך, און ליב געהאט די מאמען און מיד, אפנים, דער מאמען צוליב...
— אַ יידענע — פֿלעגט זי זאָגן — אַ צדקת... קאָרנט אויף זיך און אויפֿן הויזגעזינט — און גיט צדקה, אָבער צדקה! און ער, דער גזלן, וויל שלאָגן איר לייבושלען!
— נו, נו — ברומט דער רבי — זאָג איר וואָס פֿאַר אַ תכשיט זי האָט...

זי פֿלעגט זאָגן... נאָר קאָפּויער.
דער טאטע מיינער האָט אויך נישט געהייסן שלאָגן. איז דעמאלט נאָך אַ קעסטקינד געווען, אין דער היים געזעסן.
אַז עס איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז מען וועט נעמען צום מיליטער, און מען האָט זיך אָנגעהויבן שרעקן, האָט ער געראַטן: נישט שרעקן זיך און נישט גיין. קיינער זאָל נישט גיין...
— מען וועט שמייסן!
— אַ וועלט שמייסט מען נישט!
— שמידן אין קייטן!

קאטשערע — oven-fork

עס-הארץ (אמאָרעץ) — an ignorant, illiterate person

צדקת (צאדיקעס) — אַ פֿרומע, גערעכטע פֿרוי; pious woman

קאָרג — stingy

הויזגעזינט — פֿאַמיליע.

צדקה (צדאָקע) — charity

תכשיט (טאכשעט) — דאָ: אַ צאָצקעדיקער יונגל; jewel

קעסטקינד — איינער וואָס איז אויף קעסט. אָן איידעם פֿלעגט נאָך

דער התונה אַ געוויסע צאָל יאָרן לעבן בני דעם ווייבס פֿאַטער.

דאָס רופֿט זיך: זיין אויף קעסט.

שמייסן — to lash

שמידן אין קייטן — to chain

— נישטאָ אזוי פֿיל קיימן!
 — איינזעצן אין תּפֿיסה!
 — אַכּיבּע מאַכן די וועלט פֿאַר אַ תּפֿיסה!
 ער אַליין האָט מיך אין לעבן צוויי מאל געפּאַטשט.

ג.

פֿון געבוירנהייט אָן האָב איך פֿיניט געהאַט זיסע זאַכן. אין מויל אַרנין נישט גענומען. „איך וויל, מען זאל מיך האַלטן פֿאַר קלוג“, האָט מען זיך גערייצט מיט מיר. די באַבע פֿלעגט באַקן גוטע זאַכן: ווייסן לעקעך, האַניק-לעקעך, מאַרטן, פּרעגלען איינ-געמאַכטס. פֿאַר זיך, פֿאַר די קינדער . . . פֿאַר קראַנקע אין הקדש. — אַלע אייניקלעך פֿאַרדאַרבן זיך פֿון צײַט צו צײַט די מעגע-לעך. מען באַקומט און מען גנבּעט אַ ביסל צו; איך איינער — אָן אויסנאַם.

מאַכט זיך מיין יינגערן ברודערס ברית. קומען אַרעמע-לײַט אויף לעקעך און בראַנפֿן, פֿאַרזאַמלען זיי זיך אין מיטלשטוב. רעכטס — די מאַמע, די קימפּעטאַרין. אין דער שטוב לינקס — די באַלעבאַמישע געסט.

איז געווען בײַ אונדז אַ סאַרווער, ער זאל מיר מוחל זײַן, אַ „פּלֶב־שכּבלֶבִים“. אזוי האָבן אים אַלע גערופֿן. געווען איז ער, איך זע אים פֿאַר מיניע אויגן, אָן אויסטערליש הויכער, אַ דאַרער און אַ ווייטער, אָן אַ טראַפֿן בלוט אין פנים. געווען איז ער אָן אַלמן.

תּפֿיסה (טפֿיסע) — prison

אַכּיבּע — סיידן.

זיך גערייצט — teased

מאַרטן — tarts

פּרעגלען — to fry

איינגעמאַכטס — preserves

הקדש (העקדעש) — poorhouse; אַ שפּיטאַל פֿאַר אַרעמע מענטשן.

פֿאַרדאַרבן זיך די מעגעלעך — to upset the stomach

קימפּעטאַרין — a woman in child-bed

סאַרווער — waiter

מוחל (מויבל) זײַן — to forgive

פּלֶב־שכּבלֶבִים (קעלעוו-שעבעקלאַווים) — דער גרעסטער הונט.

אויסטערליש — extraordinary

אַלמן (אַלמען) — widower

עטלעכע וויכער געהאט און קיין איינציק קינד. אז די לעצטע איז געשמאָרבן, האָט ער זיך שוין מיאש געווען פֿון לעבן און געמאַכט זיך תּכּריכּים. בּינאַכט, — האָט מען פֿאַרציילט, — שפּאַצירט ער אַרום אין די תּכּריכּים אין הויף... שרעקט איבער לײַט. אַרע-מע-לײַט האָט ער פֿײַנט געהאַט שנת מות.

טראַגט דער רשע פֿון דער מאַמעס שטוב אַרויס, הויך איבערן קאַפּ, אַ טאַץ מיט לעקעך צו די באַלעבאַטים אַרײַן, איבער דער מיטלשטוב. און איך זע, ווי אַ קראַנק מיידל קוקט מיט פֿאַרברענטע אויגן צו דער טאַץ אַרויף. פֿלינק בין איך געווען, שפּרינג איך אונטער, כאַפּ אַ שטיק לעקעך און דערלאַנג דעם בלאַסן מיידל... דער מאַמע, — איך האָב נישט געוואוסט דערפֿון, — איז געשטאַנען אין מיר פֿון דער מאַמעס שטוב. דעם שפּרונג אין דער הייך האָט ער געזען, וואָס איך האָב מיטן לעקעך אין דער נידער געטון — נישט. גייט ער צו און דערלאַנגט מיר אין באַק. צו מאַרגנס, מיר זיצן אַלע בײַם טיש, פֿאַרקלאַנגט ער מיך פֿאַר דער מאַמען:

— דער קאַמעדיאַנט עסט מפּלומרשט נישט קיין זיסע זאַכן און — כאַפּט לעקעך פֿון טאַץ!

קומט אַרײַן די דינסט מיט דער יויך, — געהערט האָט זי, אַפּנים, הינטער דער מיר, — און פֿאַרציילט, וואָס איך האָב מיטן לעקעך געטון. זי האָט געזען.

די מאַמע האָט די ברעמען אַראַפּגעלאָזט איבער די אויגן. זי האָט שטענדיק געהיט איר געמיט פֿאַר פֿרעמדע און אַפּילו פֿאַר היימישע אויגן. דער מאַמע איז בלאַס געוואָרן, די אויגן ווערן אים פֿיכטלעך. און ער הייבט זיך אויף און גייט אין צווייטן צימער אַרײַן. פֿיל איך מיך שולדיק, וואָס איך האָב באַלד נישט פֿאַר-ציילט, וויל נאַכגיין און איבערבּעטן, — און קאָן נישט.

מיאש (מיעאשע) געווען — דאָ : פֿאַרלאָרן דעם אינטערעס.
תּכּריכּים (טאַכריכּים) — טויטן-קליידער, shrouds
שנת מות (סינאַס-מאַוועס) — ווי מען האָט פֿײַנט דעם טויט.
רשע (ראַשע) — שלעכטער מענטש.

טאַץ — tray

פֿלינק — גיך.

מפּלומרשט (מעקלוימערשט) — pretending

יויך — soup

ברעמען — eyelashes

געמיט — mood

דאָס צווייטע מאל האָב איך געלייזט, ווען איך בין שוין אַ „ינגל“, נישט קיין „קינד“ געווען — אַ „בחור“ (אַ יאָר 14 אַוודאי). אָבער שוין דעמאלט אַ „חוקר“ געווען, און בין אַרומגעגאַנגען מיט וועלט-טראַגישע חלומות און געדאַנקען! וואָס פֿאַר אַ תּכלית האָט דער מענטש? די וועלט? פֿון וואָנען נעמען זיך און צו וואָס די יסורים, דער צער? — נאָר אַ געמיט האָב איך געהאַט אַ שוואַרצם.

איין מאל פֿריטיק בין איך פֿאַרפֿאלן געוואָרן אויף אַ גאַנצן מאָג. איך געדענק שוין ניט, וואו איך בין געווען. געקומען אין בית-המדרש אַרײַן צו קבלת שבת בין איך גלייך פֿון שפּאַציר, אין דער וואַכעדיקער קאַפּאַטע און וואַכעדיקן הימל, און נישט-געפּוצטע שטיוול, אָנגעקלעפטע מיט ליים פֿון הינטער דער שטאַט. דעם מאַטנס פנים האָט אויפֿגעפֿלאַמט. ער האָט זיך דאָך אינגע-האַלטן פֿאַרן עולם. נאָר ביים קידוש קען ער קיין אויג ניט אַפּרײַסן פֿון מיין פֿאַרחושכטן פנים און גיט פּלוצלונג אַ שמעל אַוועק דעם פּוס און דערלאַנגט מיר אין באַק מיט דער באַפֿרייטער האַנט.

— שיינע שבתים מאַכט ער מיר! — און גייט אַרויס אויף אַ וויילע. די מאַמע ברומט:

— גלייך אַ קינד האָט נישט זײַנע ווייטיקן...

אַז מיין ווייטיק איז געווען גאָר נישט קינדיש, איז איר נישט אינגעפֿאלן...

אין גאַנצן צוויי מאל געשלאָגן.

געלייזט — דאָ: געקראָגן געשלאָגן.

חוקר (כויקער) — פֿילאָסאָף.

תּכלית (מאַכלעם) — purpose

יסורים (ײסורים) — ווייטאַגן, sufferings, pains

צער (צאַאר) — האַרצווייטאַגן.

בית-המדרש (בעסמערעש) — synagogue

אויפֿגעפֿלאַמט — געוואָרן רויט פֿון פּעם.

עולם (אוילאָם) — דאָ: מענטשן.

קידוש (קידעש) — די ברכה (בראַכע — grace) דאָס געבעט, וואָס

מען זאָגט שבת און יום-טובַ איבער ווייז אַדער חלה.

פֿאַרחושכט (פֿאַרכווישעכט) — פֿאַרפֿינצטערט.

פּוס (קאָם) — ווייז-בעכער; cup

ה.

א פֿרעמדן אַרויפֿלייגן אויף מיר אַ האַנט וואָלט ער געוויס
נישט געלאָזט. פֿון דעם ווייסט ר' בערישל און די רביצין, וואָס זיצט
שמענדיק ביים אויוון, טוט עפעס, פֿאַרקוקט אין די תּלמידים און
פֿאַרהערט אינעם לערנען.

איבער דער רביצין, אויפֿן געזימס פֿון אויוון, ליגט שמענדיק
אויסגעצויגן די קאַפּ, אַ גרויסע, אַ פּוילע ...

טרעפֿט זיך אַבער, אַז די רביצין דרעמלט איין ביים שמריקן
אַ זאַק, אַפֿשר איינגעוויגט פֿון גמרא-ניגון, און פֿאַרלירט די קנויל.
גיט שוין די קאַפּ, וואָס האָט דערויף געלאָקערט, אַ שפּרונג אַראָפּ
פֿון געזימס צו דער קנויל און הייבט זיך אָן מיט דער קנויל צו שפּילן,
ווי מיט אַ מויז, און פֿאַריאַגט זי ביז אונטערן בעט ...

מיר פֿלאַצן אויס מיט געלעכטער ... די רביצין כאַפט זיך
אויף, דער רבי ווערט ביז ...

פֿאַר אַזאָ געלעכטער (איך פֿלעג לאַכן צום שטאַרקסטן) האָט
ער מיך שוין איין מאַל געוואָלט ערנסט שלאָגן. איז אַבער פּונקט
אַריינגעקומען דער טאַטע ...

די סצענע ביים זיך מיט אַ מאָל.

— אַ, ר' יודל! וואָס מאַכט איר, ר' יודל? זעצט אַיך,
ר' יודל ...

די רביצין פֿרעגט וואָס ריוועלע מאַכט. און דער טאַטע
ווענדט זיך גלייך צו מיר און פֿרעגט:

— וואָס שוויצסטו אַזוי, לייבל?

— וואָס הייסט? — פֿאַרכאַפט דער רבי, אויס מורא, איך
זאַל נישט פֿאַרציילן. — ווי הייסט, די תּורה הקדושה, ברוך השם,
וואַרעמט ... און אַ זומער-טאַג ...

געזימס — cornice

שמריקן — to knit

גמרא-ניגון (געמאַרע-ניגון) — דער טאַן, די מעלאָדיע מיט וועלכער
מען לערנט די גמרא.

קנויל — a ball of thread

לאָקערן — to lie in wait

מורא (מוירע) — שרעק.

תּורה הקדושה (טוירע האַקדווישע) — די הייליקע תּורה.

ברוך השם (באָרער-האַשעם) — געלויבט איז גאָט.

באקומט דער טאטע אן איינפאל און זאגט צום רבין:
 — ווייסט איר וואָס, ר' בערישל? לאָזט יעדן טאָג אַרויס
 די קינדער פֿאַר דער מיר אויף אַ שעה!
 גלייך אַ דונער וואָלט אין בערישלען אַריינגעשלאָגן...
 גלאַצט ער אויס אַ פֿאַר אויגן און הייבט אָן שטאַמלען:
 — וואָס רעדט איר? ווי הייסט? זיי זאָלן זיך שפּילן אין
 ליים?

מען האָט געזאָלט אַרויפֿציען אַ נייעם שטאָק, האָט מען
 אָפּגעלייגט ליים פֿאַרן הויז.

— פֿאַרוואָס נישט? — ענטפֿערט דער טאטע צוריק.
 גיט זיך ר' בערישל האַלב אונטער:
 — מילא, בנוגע צו איינער לייבשלען... אַז איר ווילט...
 — איך אויך! איך אויך! — רופֿט זיך אָן מיין גליד-שוועס-
 מערקנד, יחזקאל...

— פֿאַר ר' מרדכיין בין איך אייך ערבֿ! — רופֿט זיך אָן דער
 טאטע. יחזקאלס פֿאַטער האָט געהייסן מרדכי.

מיר צוויי באַקומען רשות און גייען טאָג-מעגלעך אַרויס אויף
 אַ שעה פֿאַר דער מיר, צום באַרג, צום ליים, זיך געשפּילט, געגראָבן
 (ערגעץ אַ לאַפעטע באַקומען), טאָלן, גריבער געמאַכט, אַ פֿעסטונג
 געבויט.

און די אַרבעט איז אונדז שפעטער צו ניין געקומען אַ מצווה

idea — איינפֿאל

to open wide — גלאַצן

to stammer — שטאַמלען

lime — ליים

floor — שטאָק

מילא (מילע) — נו, זאָל שוין זיין.

בנוגע (בענוגייע) — וואָס שייך, וואָס האָט צו טאָן מיט...

גליד-שוועסמערקנד — second cousin

ערבֿ (אַרעוו) — גאַראַנטיר.

רשות (רעשום) — דערלויבעניש.

לאַפעטע — shovel

טאָלן — valleys

גרוב, גריבער — pit, hole

פֿעסטונג — fortress

מצווה (מיצווע) — good deed

צו טון. אין א קורצער צייט ארום האט מען אינגעלייגט די זא-
 מאַשטשער פֿעסטונג. די מויערן האט מען צעשאַסן און געדונגען
 אַרבעטער אַראַפּצושיטן די וואַלן. האָבן זיך אויך עטלעכע יידן
 צו דער אַרבעט געשטעלט. אלטע, צעבראַכענע יידן, וואָס האָבן
 שוין צו עפעס אַנדערש נישט געטויגט. נאָענט צום חדר איז עס
 געווען, פֿלעגן מיר אויף אַ שעה לויפֿן אויפֿן וואַל אַרויף און אַרבעטן
 פֿאַר די אלטע לייט.

דער ביבליאָטעק־שליסל

א.

עס פֿאלט צו די נאַכט ... איך גיי אַרויס אויפֿן שאַסיי, גיי
 עמוואָס ווייטער אַפּ פֿון שמאַט און דערזע (גלייך צום ערשטן מאָל!)
 — ווי די זון לאָזט זיך אַראַפּ היינטערן גאַרטן — פּורפּור־פֿלאַם פֿון
 צווישן די צווייגן ... און קעגנאיבער שיינט אויף אַ בלאַס־גע-
 צייכנטע לבנה; קומט העכער, העכער, ווערט בולטער ...
 איך שמיי אַנגעשפּאַרט אַן עפעס אַ צוים און קוק, און וואונדער
 מיך, פֿאַר וואָס זע איך עס אַזוי צום ערשטן מאָל ... יעדן טאָג
 גייט דאָך אונטער די זון, יעדן אַוונט גייט אויף די לבנה ...
 און זי ציט זיך אַרויף, אַרויף ...
 רירט מיך פּלוצלונג עמעץ בניים אַקסל אַן ...
 מיכל פֿידלער — בניים פּלויט פֿון זיין הייזל בין איך עס גע-
 שמאַנען. ער איז צו מיר אַרויסגעקומען, אַ שטילער, שטיל־שלייכנ-
 דיקער, מיט טרויעריקע וואַסער־אויגן, אין איין האַנט — אַ ספּרל,
 אין דער צווייטער — אַ לאַמטערל ...
 — „מען זאָגט, דו ביסט אַן עילוי. קענסט דאָ פּשט?“

וואַל — rampart, bulwark

שאַסיי — highway

פּורפּור — purple

בולטער (בוילעטער) — קלאַרער.

צוים, פּלויט — fence

שלייכן — זיך רוקן.

עילוי (אילוי) — וואונדערקינד; prodigy, genius

פּשט (פּשאַט) — meaning

און ער ווייזט מיר אן אַרמט אין אַ קבלה-ספּרל... איך לייען דורך, פֿאַרשטיי און פֿאַרמיניטש...
 — „ביסט דאָך מאַקע אָן עילוי... נו, וואַרט“ — און ער פֿאַר-
 שווינדט צוריק אין הניזל אַרנין...
 ער קומט צוריק אַרויס מיטן לאַמטערן, נאָר אין דער אַנדערער
 האַנט, אויפֿן אַרמט פֿון ספּרל — אַ גרויסער, שווערער פֿאַרראַסטער
 שליסל —

דער שליסל צו זיין פֿאַרמאַכטער ביבליאָטעק אין שטאַט...
 — דו ביסט עס ווערט...

מיט דער האַנט, וואָס צימערט שלאַבעריק, דערלאַנגט ער
 מיר דעם שליסל. די שטים — הויל, אָן טאַן, הנינט וואַלט איך
 געזאָגט — אָן פֿאַרב. איך הייב צו אים די אויגן אויף, וויל עפעס
 זאָגן, דאָס מויל איז מיר צוגעשנירט; ביים שיין פֿון לאַמטערן
 זע איך אַ פנים געל, וואַקסן-געל, אָפּגעלאָזט...
 איך נעם דעם שליסל און גיי מיט אים אָפּ שווינגנדיק. דער
 שליסל וועט עפענען מיר אַ נייע ביכערוועלט.

ב.

זע איך מיך ווי איך גיי אין אַ שוואַרץ הימל, אין אַ פּאַלמאַ און
 וויים פֿאַרלייגטע שטיוול איבער דער ברוקירטער גאַס צום גרי-
 נעם שלאָס (עס איז פֿרילינג-ציניט) און בלייב שטיין ביים קווער-געסל
 פֿאַרן שלאָס, אין ווינקל, וואו דאָס הויז שטייט; דאָס הויז מיט
 דער פֿאַרמאַכטער ביבליאָטעק אויפֿן בוידעם. איך טרעט אַריבער
 די שוועל איבער גוואַלד. עמלעכע טראַפּן שווייס פּערלען זיך
 איבערן שטערן; דאָס הויז איז מיר פֿרעמד; דאָ וואוינען נישט
 קיין יודן. דאָס הויז איז אַ ניים, דעמאָלט דאָס נייסטע, און האַט

קבלה (קאבאלע) — די יידישע מיסטיק, mysticism
 פֿאַרראַסט — rusted
 שלאַבעריק — weak, loose
 הויל — hollow
 צוגעשנירט — laced
 פּאַלמאַ — top-coat
 ברוקירטער — paved
 שלאָס — castle
 קווער-געסל — cross-street
 בוידעם — attic

ליכטיקע טרעפ, דעמאלט די איינציקע ליכטיקע טרעפ אין שמאט.
 איך שטייג באהארצט: א גוטער סימן — א ליכטיקער וועג! און
 איך שטייג אין ליכט. איין שמאק, א צווייטער — די פלאטפארם
 צום בוידעם; דאָ לעשט זיך מיר דער טאָג אויס... איך ווער
 א ביסל אומרויך. אָבער נישט פֿאַראַן: צוריק! די האַנט צימערט
 א ביסל, דאָך דערטאָפּט זי די מיר; אין מיר — די שליסל-לאָך.
 פֿרויער אַרײַנקוקן. איך נייג צו אַן אויג: א חושך. קעגנאיבער
 א פֿאַרלאַדנט פֿענצטער פֿון אינעווייניק. אָבער דורכן לאַדן-שפּאַלט
 רײסט זיך אַרײַן אַ זײל פֿון צימערדיקן זונען-שטױב און שפּאַרט צו
 ביז צו אַ הויפֿן ביכער אויף דער פּאַדלאַגע.
 און איך דריי איבער דעם שליסל! אַ קריץ אין אַלמן שלאָס,
 דאָס האַרץ — אַ צימער, דאָך — די מיר שוין אָפֿן, דער לאַדן —
 האַסטיק אויפֿגעריסן — איך בין אין דער פֿאַרמאָכטער ביבליאָמעק.
 אַזוי פֿיל ביכער! אַרום אויף אַלע פֿיר ווענט, צעוואַרפֿענע
 אונטער די פֿים אויף דעם דיל.
 איך וועל אַלץ לייענען און פּסדר!

ג.

„אַלץ“ האָב איך נישט געלייענט; דריי שפּראַכן געווען:
 דאָס מערסט פּויליש; דערנאָך אַ ביסל דײַטש; געווען אַ קליין
 ביסל פֿראַנצױזיש אויך.
 פֿראַנצױזיש קען איך גאַרנישט. לייענען אַפֿילו נישט. דײַטש,
 בני וועלכן, ווי איך רעכנ, עס וועט מיר בײַשטיין דער זכות פֿון
 עטלעכע לעקציעס בײַם לערער שמערן, לייג איך דאָך אָפּ אויף
 שפּעטער. צו גרויס איז מײַן דאַרשט צו „קענטעניש“, איך זאָל
 מיך זעצן סילאַבױזירן! איך הייב אָן בײַ פּויליש, און האַלט וואַרט.
 און לייען פּסדר; פֿון דער רעכטער האַנט בײַם אַרײַנגאַנג. און די

באַהאַרצט — bold, courageous
 הוישך (כוישעך) — פֿינצטערניש.
 פֿאַרלאַדנט — with closed shutters
 שפּאַרט צו — קומט צו.
 פּאַדלאַגע — floor
 האַסטיק — גיך.
 זכות (זכום) — merit; מ'וועט מיר בײַשטיין דער זכות —
 it will help me
 סילאַבױזירן — לייענען גאָר פּאַמעלעך.

ביכער זייען אויסגעשמעלט אן א סדר. א תהו-ו-בא פֿון ביכער. ראַמאַנען און וויסנשאַפֿטלעכע זאַכן. אויסגעמישט און צעוואַרפֿן — די פֿילבענדיקע ראַמאַנען; איבערהויפט די איבערזעצונג פֿון פֿראַנצויזיש.

אַבער איך לייען! איך זוך קיין ספור המעשה נישט. איך לייען נישט קיין נאַטור-כאַשרניבונגען, זיי דערמאַנען מיך אן גאַר-נישט, וועקן אין מיר קיין בילדער נישט! איך האָב אזוי ווייניק באַקאַנטשאַפֿט מיט נאַטור. לייענענדיק, פֿלעכטן זיך אין מיר אַלערליי מעשיות; איך קען מיך און וויל מיך נישט אַרויספֿלאַנערן. אין דער ביבליאָטעק איז אַ יאַריד! פֿול מענטשן אין מאַרק; אַ געווימל פֿון מענטשן! פֿון אַלערליי שטאַנדן, אַלערליי געשעפֿטן! אין גר-פעס שטייען זיי, און רעדן צווישן זיך, יעדע גרופּע האָט איר עסק... און איך שפּאַציר אַרום איבערן מאַרק, גיי פֿון גרופּע צו גרופּע, הער אונטער, כאַפּ אַפּגעריסענע שטיקער פֿון געשפרעכן און שמוים מיך אן וועגן וואָס עס גייט.

פֿאַלט מיר אַבער אין אַ קורצער צייט אַרום אין דער האַנט אַרײַן נאַפֿאַלעאַנס קאַדעקס אין איבערזעצונג. איך לייען און — פֿאַרשטיי, אַ פֿרייד; נישט טיף, אפֿשר נישט ריכטיק און — גאַף! איך קום אויך צו פֿיזיק. רבּנו של עולם! נישט די קאַלדרע וואַ-רעמט מיך, נאָר מיין ליב די קאַלדרע! מען קען מאַכן שניי! דונערן! אַן מאַטעמאַטישער צוגרייטונג, היפּער איך איבער צי-פֿערן און אַלגעבראַישע צייכנס, און פֿאַל אַרײַן אין אַ ים פֿון ראַמאַנישע און ראַמאַנטישע דיאַלאָגן, און שוויים ווידער אַרום אין

תהו-ו-בא (טוהו-וואוואיהו) — chaos

ראַמאַנען — novels

ספור-המעשה (סיפור-האמיסע) — story, plot

אַרויספֿלאַנערן — באַפֿרייען זיך פֿון דעם.

יאַריד — uproar, county-fair

געווימל — אַ דרייען זיך, אן אומרואיק געזעמל (crowd)

שטאַנדן — classes of people

עסק (אייסעק) — affair, business

נאַפֿן — to gape in astonishment

רבּנו של עולם (ריבוינע-שעל-אויפֿאַם) — האַר פֿון דער וועלט, גאַט;

Lord of the universe

קאַלדרע — bedcover

היפּער איבער — skip

א, „נאטור-וויסנשאַפֿט“... די באַשרייבונגען פֿון קערפּער און גלי-
דער, אזוי פֿון געוויקסן ווי פֿון חיות, נעמען מיך נישט, זיינען פֿאַר
מיר טויט! ווידער דאָס זעלבע: זיי דערמאָנען מיך אַן גאַרנישט,
וועקן אין מיר גאַרנישט!

פֿאַר דאָס די באַשרייבונג פֿון לעבנסאַרמין, פֿון געוויקס און
חיה, יעדע אַנטפלעקונג פֿון אינסמינקט און פֿאַרשטאַנד, געוואוינ-
הייט, דאָס צופאַסן זיך מיט ליניע און פֿאַרב צום מיליע... נעסטן
בויען, קינדער דערציען, זאַמלען שפּיץ אויף ווינטער, פֿאַרזאַמלונגען
פֿון געפֿליגלטע אונטערן בלויען הימל, דער קאַמף פֿאַר לעבן און
ליבע, — דאָס אַלץ פּישוּפֿט... .

גאָט, ווי גרויס די וועלט איז, ווי פֿאַרשיידנאַרטיק, און וויפֿל
שכל, וויפֿל גניסמ... .

ג.

מיט וועמען רעדט מען דערפֿון? פֿאַר וועמען גיסט מען זיך
אויס דאָס האַרץ? אין וועמענס אויערן אַררינגיסן דאָס קלאַנגן אויף
די חורבֿות אין געהירן און אין האַרץ? מיט די אַרומיקע? איך
פרוואו רעדן מיט מיר אַליין און קען נישט... .

ראַטעווען קען מיך איין ש. ח. ער האָט געענדיקט די ראַבי-
נער-שול אין זשיטאַמיר. געקומען צו אונדז ווי אַ לערער פֿון רע-
ליגיע... . לערנט פֿון אַ רוסיש ביכל אַרויס די „ביבלישע גע-
שיכטע“. האַלט זיך ווייט פֿון קהל; רעדט נאָר רוסיש.

נעמט ער מיך אויף, הערט מיך אויס, פינטלענדיק מיט די
אויגן, הערט מיינע ספֿקות און פיין, און ענטפֿערט:
— ניטשעוואָ!! (מאַכט נישט אויס!)

איך מוז ווערן אַ לייט, אַוועק שטודירן! קיין זשיטאַמיר,

לעבנסאַרמין — species, ways of life

אַנטפלעקונג — display

מיליע — environment

פּישוּפֿט (קישעפֿט) — enchants

חורבֿות (כורוועס) — ruins

געהירן — brains

קהל (קאַהאַל) — community, public

ספֿקות (ספֿיקעס) — doubts

קיינ ווילנע... אלע ספקות וועלן אפפאלן, אלץ וועט ווערן קלאר,
אלץ וועט ווערן גלייך...

ער וועט מיר העלפן!

נעמט ש. ה. און פארזעצט אויף הוצאות זיין גאלדן קייטל.
ווערט באשטימט א פארטאג צום שמילן אוועקפארן. עס ווערט
באשטעלט א פֿור. איך פאק מיך בסוד סודות. לייג מיך פֿרי מכלו-
מרשט שלאפֿן, מיטן פעקל אונטערן קישן, איך וועל קיין אויג נישט
צומון. א פֿינף פֿון גאס וועט זיין דער צייכן... איך לעש אויס דאס
לעמפל, געזעגן זיך מיט אלע און אלעס אין דער פֿינצטערער שטוב;
אויפֿן הארץ נישט אזוי לייכט... אבער איך מוז... איך ליג
און דערהער א שמילן שאַרף פֿון צווייטן צימער. איך האַרד. שמיל
לֶפֿנט זיך די מיר. שמיל, באַרוועס קומט אַרײַן די מאַמע. איך זע זי
קוים בײַם שוואַכן שײַן פֿון דער לבנה אין פֿענצטער. זי שוועכט
שמיל צו צום בעט, זעצט זיך קעגנאיבער, קוקט מיר מיט ווייטיק
אין פנים אַרײַן... איך קען די אויגן נישט שליסן, איך מוז זי זען,
און זען ווי פֿון די אויגן אירע רינען שמיל, שמיל די טרערן... זי
געזעגנט זיך מיט מיר... ווער האַט אויסגעזאָגט מײַן מוד?

אבער זי וואכט בני מיר, אירע טרערן וואכן; איך פֿאַר
נישט...

איך גיב מיך אונטער. איך זע נישט קיין אַנדער אויסוועג.
א קרבן פֿון דער מאַמעס טרערן! ש. ה.׳ס גאלדן קייטל איז פֿאַר-
פֿאַלן געוואָרן בײַם מלווה... די פֿור איז צוריק אַפּגעפֿאַרן
אין פֿאַרשטאַט אַרײַן...

הוצאות (הויצאָעס) — אויסגאַבעס, expenses

פֿור — buggy

בסוד-סודות (בעסאָר-סודיעס) — very secretly

מבלומרשט (מעקלוימערשט) — pretending

שאַרף — rustle

קרבן (קאַרבן) — victim

מלווה (מאַלווע) — money-lender

שלוס בית

חיים איז א טרעגער.

אז ער גייט דורך די גאס, איינגעהויקערט אונטערן קאסמן סחורה, זעט מען אים נישט ארויס; עס דאכט זיך, אז דער קאסמן גייט אליין אויף צוויי פיס. דאס שווערע אַמעמען הערט זיך דאך פֿון ווייטנס.

דאך — אַט לייגט ער אָפּ די לאַסט, באַקומט זײַנע עטלעכע גראַשן, ער גלײַכט זיך אויס, אַמעמט שטאַרק אָפּ, בינדט אָפּ די פּאַלעם, ווישט זיך אָפּ דעם שווייס פֿון פנים, גייט גלײַך צום ברור נעם, טוט אַ פּאַר שלוק וואַסער און לויפֿט אין אַ הויף אַרײַן.

ער שמעלט זיך לעבן אַ וואַנט, הייבט אויף דעם ריזנקאַפּ אזוי, אז דער שפיץ באַרד מיטן נאַז קומען אויס אויף איין שטח.

ער רופֿט:

— חנה!

פֿון אונטערן דאך עפֿנט זיך אַ קליין פֿענצטערל, און אַ קליין ווייבעריש קעפֿל אין אַ ווייסן ציפיק ענטפֿערט:

— חיים?

דאָס פּאַרפֿאַלק קוקט זיך גאַנץ צופֿרידן אָן; חיים וואַרפֿט אַרויף זײַן פֿאַרדינסט, איינגעוויקלט אין אַ שטיקל פּאַפּיר. חנה כאַפט עס אין דער לופֿט. עס איז איר נישט דאָס ערשטע מאָל.

שלוס־בית (שאַלעם־באַײַם) — domestic happiness

טרעגער — porter

איינגעהויקערט — hunched

סחורה (סכוירע) — goods

לאַסט — load, burden

פּאַלעם — עקן פֿון ראַק (coat)

ברונעם — fountain, well

שלוק — gulps

הויף — courtyard

ריזנקאַפּ — gigantic head

שפיץ — edge, tip

שטח (שעטאַך) — דאָ: plane, level

ציפיק — bonnet

— א בריה, — מאכט חיים, און האָט גאָר קיין חשק נישט
אוועקצוגיין.

— גיי, גיי, חיים! — שמייכלט זי, — איך קאָן מיך נישט רירן
פֿון קראַנקן קינד... איך האָב צוגעשמעלט דאָס וויגעלע צום קוי-
מען... מיט דער האַנט שוים איך און מיטן פֿוס וויג איך...
— וואָס מאַכט עס נעבעך?

— בעסער.

— געלויבט איז גאָט! און הענע?

— בני דער נייטאַרין!

— יאָסל?

— אין חדר.

חיים לאָזט צוריק אַראָפּ די באַרד, גייט אוועק, און חנה קוקט
אים נאָך, ביז ער ווערט איר פֿאַרשוואַונדן.

דאָנערשטיק און פֿרייטיק דויערט עס לענגער.

— וויפֿל האַסטו דאָ אין פּאַפּירל? — פֿרעגט חנה.

— צוויי און צוואַנציק גראַשן.

— איך האָב מורא, עס איז ווייניק.

— וואָס דאַרפֿסטו דען, חנה?

— פֿאַר אַ זעקסער שמירעכץ פֿאַרן קינד, פֿאַר עטלעכע גראַשן

ליכט, חלה האָב איך שוין... פֿלייש אויך, אַנדערטהאַלכן פֿונט...

— נו — בראַנפֿן אויף קידוש... .

און זי רעכנט אויס, וואָס זי דאַרף נאָך אַלץ אויף שבת. סוף-

פל-סוף בלויבט, אז מען קאָן קידוש מאַכן איבער חלה, און אז אַן אַ סך

זאַכן איז זיך גאַנץ לייכט צו באַגיין.

---

skillful person — בריה (בעריע)

desire — חשק (כיישעק)

cradle — וויגעלע

oven, chimney — קוימען

to skim the foam — שוימען

seamstress — נייטאַרין

salve — שמירעכץ

brandy, whisky — בראַנפֿן

at the end — סוף-כל-סוף (סאָף-קאַל-סאָף)

קידוש (קידעש) — די ברכה (grace) וואָס מען זאָגט שבת אַדער יום-

טובַ איבער וויין, אַדער חלה; blessing over a cup of wine

דער עיקר איז — בענטשליכט, אויך די זאלב פֿארן קינד!
און פֿון דעסוועגן, אז גאט העלפֿט, די קינדער זינען געוונט,
די מעשענע לייכטער — נישט פֿארזעצט, בֿפֿרט, אויב עס איז דא

נאָך אַ קוגל, האָט דאָס פֿאַרפֿאַלק גאָר אַ פֿריילעכן שבת.

וואָרעס חנה איז אַ בריה צום קוגל!
שמענדיק פֿעלט איר עפעס; דאָ מעל, דאָ אייער, דאָ פֿעמס,
און צום סוף קומט אַרויס אַ פֿעמער, אַ זיסער, אַ מחיהדיקער קוגל.
ער צעגייט פשוט אין אַלע אַבֿרים.

— דאָס קאָכט דער מלאך, — זאָגט חנה, — און שמייכלט פֿאַר
נחת.

— יא, אַ מלאך, אַוודאי אַ מלאך, — לאַכט היים, — דו מיינסט
אז דו ביסט אַ קליינער מלאך, אז דו האַלטסט אויס פֿון מיר און
פֿון די קינדער, וויפֿל מאַל טוען זיי דיר אָן צרות. איך ווער אַ מאַל
בייז... נו, איך הער עפעס אַ קללה פֿון דיר, ווי אַנדערע בני די
ווייבער?

— און דו האַסט אַ סך נחת פֿון מיר? דו און די קינדער גייען
נאָקעט און באַרוועס... צו וואָס טויג איך? נישט צו קידוש, נישט
צו הַבֿדלה, איך קען אַפֿילו נישט רעכט קיין זמירות זינגען.

— ביסט פֿאַרט אַ גומער מאַטע, און אַ גומער מאַן, — האַלט

דער עיקר (איסער) — די הויפטזאך.

Sabbath candles — בענטשליכט

brass candlesticks — מעשענע לייכטער

to pawn — פֿארזעצן

especially — בֿפֿרט (ביפֿראַט)

delicious — מחיהדיקער (מעכאידיקער)

צעגייט אין אַלע אַבֿרים (אייורים) — זייער, זייער געשמאַק.

simply — פשוט (פאָשעט)

joy — נחת (נאָכעס)

trouble — צרות (צאַרעס)

curse — קללה (קלאַלע)

הַבֿדלה (האָוודאַלע) — די תּפֿילה, דאָס געבעט, איבער וויין, אַדער
אָן אַנדער געטראַנק, וואָס באַצייכנט אז דער שבת אַדער יום-
טובֿ איז שוין אַוועק און די וואַכעדיקע טעג הייבן זיך אָן.

זמירות (זמירעס) — שבת-לידער.

זיך חנה בני איריקן, — אזא יאָר אויף מיר, און אויף כל ישראל. איך זאל מיך נאָר עלטערן מיט דיר, רבנו-של-עולם.

און דאָס פאַרפאַלק קוקט זיך אין די אויגן אַרײַן אזוי גוט, אזוי וואַרעם, און אזוי מיטן גאַנצן האַרץ, אז עס דאַכט זיך, זיי זײַנען ערשט פֿון אונטער דער הופּה אַפֿער ...

עס ווערט נאָך פֿרײלעכער בײַם טיש ...

נאָר נאָכן שלאָף גײט חיים אין קלײנעם שולכל אַרײַן הערן תּוּרָה.

דאָרט לערנט אַ מלמד מיטן פּראָסטן עולם. עס איז חיים. די פּנימער זײַנען נאָך פֿאַרשלאָפֿן. אײַנער כאַפט נאָך אַ דרעמל, דער צווייטער לאָזט אַרויס אַ הויכן גענעץ, נאָר ווען עס קומט צום רעכטן אָרט, מען שמועסט פֿון יענער וועלט, פֿון גיהנום, וואו מען שמײַסט די רשעים מיט אײַזערנע ריטער; פֿון ליכטיקן גן-עדן, וואו די צדיקים זיצן מיט גאַלדענע קרוינען און לערנען תּוּרָה — דעמאַלט ווערן אַלע אויפֿגעלעכט; די מיילער אַפֿן, די פּנימער רויט ... מען הערט זיך אײַן אָן אַן אַטעם, וואָס עס וועט זײַן אויף יענער וועלט. חיים שטייט געוויינטלעך בײַם אויוון. ער האָט טרערן אין די אויגן. עס ציטערן אים די הענט און פֿיס. ער איז אין גאַנצן אויף יענער וועלט.

אזא יאָר אויף ... — אזא גוט יאָר.
כל ישראל (קאָל ייִסראַעל) — אַלע ייִדן.
רבנו-של-עולם (ריבוני-של-אויגאָם) — דער האַר פֿון דער וועלט, גאָט.

wedding canopy — הופּה

אַפֿער — אַרויס.

מלמד (מעלאַמעד) — teacher, אַ לערער אין חדר.

פּראָסטער עולם (אויגאָם) — common folk

כאַפּן אַ דרעמל — to nap

גענעץ — yawn

גיהנום (געהענעם) — hell

שמײַכן — to flog

רשעים (ריישאָים) — שלעכטע, wicked, sinners

אײַזערנע ריטער — iron rods

גן-עדן (גאַנידן) — Paradise

צדיק (צאַדיק), צדיקים (צאַדיקים) — Saint (s), righteous

ער ליינט צוזאמען מיט די רשעים. באַדט זיך אין הייסער סמאַלע. אַלץ לעבט ער דורך. און עס באַדעקט אים דער קאַלמער שווייס. פֿאַר דאָס האָט ער שפּעטער נחת גלייך מיט אַלע צדיקים. דאָס ליכטיקע גן-עדן, די מלאַכים, דער לויטן, דער שור-הבר, און אַלע גוטע זאַכן שטעלן זיך אים פֿאַר אַזוי לעבעדיק און אַזוי בולט, אַז ווען דער מלמד ענדיקט, גיט אַ קוש און פֿאַרמאַכט דאָס ספֿר, כאַפּט ער זיך אויף ווי פֿון אַ הלום. מאַקע ווי פֿון יענער וועלט.

— אַר, — כאַפּט ער שווער דעם אַטעם, וואָס ער האָט איינגעהאַלטן בני דער גאַנצער צייט, — רבונג-של-עולם! כאַטש אַ שטיקל, כאַטש אַ פּיצל, כאַטש אַ בראַקעניו עולם-הבא... פֿאַר מיר, פֿאַר מיין ווייב און פֿאַר אַלע מיינע קינדערלעך!

און דעמאַלט ווערט ער טרויעריק; ער פֿרעגט זיך: אימ-שטיינס געזאַגט פֿון וואָס, פֿאַרוואָס? ..

איינ מאַל איז ער נאָכן לערנען צוגעגאַנגען צום מלמד:

— רבי, — זאָגט ער, און זיין קול ציטערט, — גיט מיר אַן עצה,

איך זאַל זוכה זיין צו האָבן עולם-הבא.

— לערן, מיין קינד, תורה, — הערט ער אַ תשובֿה.

— איך קאַן נישט.

— לערן משניות...

— איך קאַן נישט!

— זאָג תהילים.

— איך האָב קיין צייט נישט!

סמאַלע — pitch

לויטן (לעוויאַסן) — לעגענדאַרער זייער גרויסער פֿיש, Leviathan

שור-הבר (שאַר-האַבאַר) — לעגענדאַרער זייער גרויסער אַקס.

בולט (בוילעט) — קלאַר, vividly

ספֿר (סייפֿער) — הייליק בוך.

בראַקעניו — crumb

עולם-הבא — יענע וועלט, Paradise

אימ-שטיינס געזאַגט — וועגן וואָס איז דאָ צו ריידן.

עצה (אייצע) — advice

זוכה (זויכע) זיין — ווערט זיין, to be worthy

תשובֿה (טשוואוע) — ענטפֿער.

משניות (מישנאַיעס) — דער ערשטער קירצערער טייל פֿון תלמוד.

תהילים (טהילים) — Psalms

— דאוון ערנסט!
 — איך פֿארשטיי נישט וואָס איך דאוון!
 דער מלמד קוקט אים אָן מיט רחמנות.
 — וואָס ביסטו? — פֿרעגט ער.
 — אַ מרעגער.
 — נו, זיי אַ משמש תלמידי-חכמים.
 — וואָס הייסט?
 — מראַג, למשל, אלע פֿארנאָכט אין בית-המדרש אַרײַן אַ פֿאַר
 קאָנען וואַסער, די לומדים זאָלן האָבן צו טרינקען.
 חיים ווערט דערפֿרייט.
 — רבי, — האָט ער ווייטער געפֿרעגט, — און מיין ווייב?
 — אז דער מאַן זיצט אויף אַ שטול אין גן-עדן איז דאָס ווייב זײַן
 פֿוסבענקעלע.
 אז חיים איז אַהיים געקומען הַבְּדֵלָה מאַכן, איז חנה געזעסן און
 געזאָגט „גאָט פֿון אַבְרָהָם“. אז ער האָט זי דערזען, האָט אים עפעס
 אַנגעכאַפּט ביים האַרץ.
 — נײַן, חנה, — פֿאַלט ער צו איר צו, — איך וויל נישט דו
 זאָלסט זײַן מיין פֿוסבענקעלע... איך וועל מיך אַראָפּבײַגן צו דיר, איך
 וועל דיך אויפֿהײבן און זעצן דיך לעבן מיר. מיר וועלן צוזאַמען זיצן
 אויף איין שטול, ווי אַצינד... עס איז אונדז אַזוי גוט צוזאַמען...
 הערסט, חנה, דו מוזסט זיצן מיט מיר אויף איין שטול. דער רבֿונ-
 של-עולם וועט מוזן באַשטיין.

רחמנות (ראַכמאַנעס) — pity
 משמש (מעשאַמעס) זײַן — באַדינען.
 תלמידי-חכמים (טאַלמידיי-כאַכאַמים) — געלערנטע אין דער תּוֹרָה.
 למשל (לעמאַשל) — for instance
 לומדים (לֶאָמֵדִים) — געלערנטע אין דער תּוֹרָה.
 פֿוסבענקעלע — footstool
 גאָט פֿון אַבְרָהָם (אָוּרָאָהאַם) — די ערשטע ווערטער פֿון דעם גע-
 בעט וואָס פֿרויען זאָגן שבת פֿאַרנאָכט, ווען דער שבת גײַט
 אוועק און עס קומט די וואַך.
 באַשטיין — צושטימען, to yield, to consent

מענדל בריינעס

מענדל בריינעס (קײן פֿאַמיליע-נאַמען איז נאָך דעמאָלט נישט געווען), איז געווען אַ שיינער ייד; קײן גרויסער למדן נישט, נאָר — תהילים פֿאַרן דאוונען, עין-יעקבֿ נאָכן דאוונען, און ביינאכט — אַ פרק משניות. ער פֿלעגט גאַנץ אָפֿט אַהיים נעמען אָן אורח, יעדן פֿרימאָרגן אַרײַנוואַרפֿן אין מאיר בעל-הנס, און דערצו פֿלעגט ער גלאַט זײַן אַ מתעסק במצוות: אַ מגיד איז געקומען, מען דאַרף אַרומגיין צוזאַמעננעמען פֿאַר אַרעמע-לײַט, אויף מצות, אויף האַלץ און קאַרטאָפֿל, נעמט ער דעם גראָבן שטעקן מיט דער מעשענער גאַלקע און גײט מיטן רבֿ, אָדער אַזוי מיט אַ שיינעם באַלעכאַס. ער האַלט פֿאַר אַ מצווה אַלײן צו טראָגן די פּושקע, כאַטש הינטן גײט נאָך דער שמש.

ווינטער האָט ער קײן מינוט צײַט נישט געהאַט; תהילים זאָגן, דאוונען, עין-יעקבֿ לערנען, אַנבניסן, אַ נדבֿה מאַכן, מינחה-מעריבֿ, אַ פרק משניות און וועטשערע — און קריעת-שמע ליענען.

למדן (?אמדן) — געלערנטער.

תהילים — psalms

עין-יעקבֿ (איען-יאַקעוו) — דער נאַמען פֿון אַ בוך וואָס האָט אַגדות, לעגענדעס, מעשיות פֿון תלמוד.

פרק (פּיירעק) — קאַפּיטל, chapter

משנה (מישנע), משניות (מישנאיעס) — דער ערשטער קירצערער טײל פֿון תלמוד.

אורח (אױרעך) — פֿרעמדער, גאַסט.

מאיר בעל-הנס — די פּושקע (box) אין וועלכער מען זאַמלט געלט פֿאַר פֿרומע יידן אין ארץ-ישראל. אַזאַ פּושקע פֿלעגט זיך געפֿינען אין יעדער ייִדישער שטובֿ.

מתעסק זײַן במצוות (מיסאַסעס זײַן בײַמיצװעס) — זיך פֿאַרנעמען מיט מצוות (good deeds)

מגיד (מאַגיד) — preacher

מעשענע גאַלקע — brass ball of a cane

שמש (שאַמעס) — sexton

נדבֿה (נעדאָװע) — donation

מינחה (מינכע) — דאַס צװײטע מאָל דאוונען אין פֿאַרלויף פֿון טאַג.

מעריבֿ (מאַרײַו) — דאַס דריטע מאָל דאוונען אין פֿאַרלויף פֿון טאַג, ווען עס איז שױן אַװנט.

שלאָפֿן, חצות, ווייטער שלאָפֿן . . . עס איז אים פֿון טאָג קיין מאָל
 קיין רעשט נישט געבליבן. דערפֿאַר זומערציניט פֿלעגט אים
 בלייבן אַ נאָך-וואַרעמעס, אַ גרויסער נאָך-וואַרעמעס. ער פֿלעגט
 אים אַ ויך פֿאַרברענגען אין בית-המדרש, נאָר רעדן שוין פֿון
 וועלטזאכן, פֿון נייע המצאות, פֿון פֿאַליטיק . . .

מענדל בריינעס איז נישט קלוג געווען. אין חדר פֿלעגט
 מען אים רופֿן מענדל שומה; אַז ער האָט חתונה געהאַט, פֿלעגט
 ער שוין הייסן: „מענדל תּם“. ערשט דערנאָך, אַז ער איז אַראָפֿ
 פֿון קעסט, געוואָרן אַ באַלעבאָס פֿאַר זיך, און בריינע, זיין ווייב,
 האָט זיך געמאַכט אַ שפּיז-געוועלכ און געלייזט „שטיקער גאַלד“, —
 האָט מען אים געקרוינט אויף „מענדל בריינעס“. און ווייל מענדל
 בריינעס איז קיינעס אין וועג אַריין נישט געגאַנגען, קיינעס אַ
 שלעכט וואָרט נישט געזאָגט, און בית-המדרש און קהל האָט
 געהאַט פֿון אים, האָט קיינער נישט דערמאַנט וואָס אַ מאָל איז
 געווען, האָט קיינער הויך נישט געלאַכט, אַז ער פֿלעגט צווישן אַלע
 פֿינף ווערטער זאָגן: אַבער וואָר, איך בין קיין נאָר נישט? אַ-יֵא,
 איך בין קלוג?

עס איז געווען נאָך דעם סעוואַסמאַפֿאַלער קריג; דאָס גאַנצע
 בית-המדרש האָט נאָך געקלונגען מיט ענגלישע המצאות. די מעשיות

-
- קריעת-שמע (קרישמע) — אַ תּפֿילה (טפֿילע) פֿאַרן איינשלאָפֿן.
 prayer before falling asleep
 חצות (כצאָס) — midnight prayers
 המצאות (האמצאָעס) — נייע איינפֿאַלן, new ideas
 שומה (שויטע) — נאָר.
 תּם (טאָם) — simpleton
 קעסט — אַן איידעם (son-in-law) פֿלעגט נאָך דער חתונה אַ
 געוויסע צאָל יאָרן לעבן ביי דער ווייבס פֿאַמער, דאָס רופֿט זיך
 לעבן אויף קעסט.
 שפּיז-געוועלכ — grocery
 געלייזט — אַריינגענומען, פֿאַרדינט.
 קרוינען — דאָ: אַ נאַמען געבן.
 קהל (קהאַל) — Jewish community
 וואָר — אמת.
 סעוואַסמאַפֿאַלער קריג — די מלחמה צווישן רוסלאַנד קעגן טערקיי,
 ענגלאַנד און פֿראַנקרייך אין די יאָרן 1854—1856.

האַבן דערציילט אויסגעדינטע זעלנערס, וואָס האָבן עס אַליין געזען, מיט אייגענע אויגן.

פֿון דעמאָלט אָן האָט מענדל בריינעס געהאַלטן עולם ומלואָה פֿון ענגלאַנד, און וואָס ער האָט עפעס געזען, און זיין שכל האָט נישט געקענט משיג זיין, איז אַליץ געווען פֿון ענגלאַנד. אז דער זייגער קומט אַרויס פֿון ענגלאַנד, פֿון דעם איז נישט געווען וואָס צו קלערן, נאָר די ערשטע ספרונזשיגע האָט אויך געמוזט מאַכן אַן ענגלישער שמיד! און ער האָט גערעדט מיט גרויס התלהבות פֿון ענגלאַנד, פֿון אירע חכמים, פֿון אירע שמידן.

— זיי מוזן דאָרט זיין שיינע חכמים!

מענדל בריינעס וואָלט געוואָלט לעבן אין ענגלאַנד, נאָר שטאַרבן, איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר, אין ארץ-ישראל. מחיה האָט ער זיך געווען, אז ער איז געוואויר געוואָרן פֿון אַ זי-כערן מענטשן, אז ארץ-ישראל איז ווייטער ווי ענגלאַנד.

— גוט, טראַכט ער. און קלערט שוין פֿון דעמאָלט אָן אויפן רעכטן אמת צו פֿאַרן קיין ארץ-ישראל, וואָרעס „דער וועג מוז דאָך גיין דורך ענגלאַנד!“

ער וואָלט שוין לאַנג פֿאַרקויפֿט דאָס געוועלכל מיטן פּלי-בית און געפֿאַרן, ווען נישט בריינע.

בריינע האָט גאַנץ ערלעך געהאַלטן איר מענדעלען. זי האָט זיך געוואונטשן צו זיין זיין פֿוסבענקעלע אין גן-עדן; זי האָט אים

אויסגעדינטע זעלנערס — veterans

עולם ומלואָה (אוילאָס אומלוע) — דאָ: גאָר שטאַרק.

שכל (סייכל) — פֿאַרשמאַנד, קאַפּ.

משיג (מאַסיג) זיין — באַנעמען, to comprehend

ספרונזשיגע — spring

התלהבות (היסליוועס) — ענטוויאַזם, enthusiasm

חכמים (כאַכאַמים) — קלוגע לייט.

מחיה (מעכאַיע) זיין זיך — זיין זייער גליקלעך, צופֿרידן.

געוואויר ווערן — אַרויסגעפֿינען.

פּלי-בית (פּליי-באַיט) — שטובזאַכן.

ערלעך האַלטן — to be devoted

פֿוסבענקעלע — footstool

גן-עדן (גאַן-אַיידן) — heaven

געקעכלט און געשמאפט, געארבעט ווי אן אייזל, מפרנס צו זיין, צו שוכן און צו קליידן מענדעלען מיט די פֿינף קינדער: דריי מייד-לעך און צוויי יונגלעך. איר גאנצער עולם הזה איז געווען, אז זי האט געזען פֿון געוועלב ארויס איר מענדעלען גיין מיט דער צדקה-פּושקע אין דער לינקער און מיטן שמעקן אין דער רעכטער האנט!

זי איז געווען גליקלעך, אז זי פֿלעגט שבת און יום-טובֿ גיין מיט אים דאוונען צוזאמען; און אז זיי האבן זיך צעשיידט בני די צווייערליי טרעפּ, פֿלעגט זי בלייבן שמיין אויפֿן ערשטן שמאפל און איבערדרייען זיך און זען ווי איר מענדעלע הייבט די פֿיסלעך אויף די מענערשע טרעפּ. נאָכן דאוונען האט זי אים אָפּגעוואַרט בני דער שוועל, און אז זי האט אים דערזען, און זי האט דערהערט זיין „גוט שבת“, איז זי רויט געוואָרן, גלייך ווי זי וואַלט ערשט פֿון אונטער דער חופּה אָפּער. פֿון דעסמוועגן האט זי געוואוסט, אז מענדעלע איז נישט קלוג אין די „וועלט-נאַרישקייטן“, אז ער איז נאָר אַ חכם אין די קליינע אותיות, אַ מוח אין בית-המדרש, אַבער אזוי, אין עולם-הזה-זאָכן, נאָר לאַ!.. דאָס איז שוין איר זאָך!

— גיין, מענדעלע, — זאָגט זי אים געלאַסן, — מען פֿאַרט נישט אזוי. אַפֿשר שפּעטער, אז מיר וועלן חתונה מאַכן אַלע קינדער,

---

קעכלען — געבן דאָס בעסטע עסן.
 to fill, to stuff — שטאַפּן
 donkey — אייזל
 to support (מעפֿאַרנעם) זיין — מפרנס
 שוכן — באַזאָרגן מיט שיק.
 עולם-הזה (אוילעם האַזע) — די איצטיקע וועלט,
 worldly pleasure
 צדקה (צדאַקע) פּושקע — charity box
 שטאַפל — step
 שוועל — threshold
 חופּה — bridal canopy
 אָפּער — אַרויס.
 אותיות (אויסיעס) — בוכשטאַבן letters; דאָ: אין די רעליגיעזע ספרים.
 זיין אַ מוח (מויאָך) — האַבן שכל, האַבן אַ קאָפּ.
 נאָר לאַ (לוי) — גאַרניט, ניין.
 געלאַסן — רואיק, שמיל.
 חתונה (כאַסענע) מאַכן — to marry

אפגעבן קעסט, דערלעבן כאָטש אָן אייניקל, און אפֿשר אָן אור-
אייניקל, דעמאָלט, זעסטו מהיכי תיתי.

און מענדל האָט געוואוסט, אז בריינע איז אין וועלמזאָכן אַ
„ווילדע חכמה“ און האָט געוואַרט! וואָרעם נאָך ירושלים און
ענגלאַנד, איז אים בריינע געווען פֿאַרבאָקן אין האַרץ.

ער האָט דערווייל נישט אַלע קינדער חתונה געמאַכט, און ער
קומט איין מאָל אַהיים זייער טרויעריק:

— זעסטו, בריינע, — מאַכט ער; ער ווייזט איר אַ גראַע האַר
אין דער באַרד.

בריינע טרייסט אים:

— רייד נישט קיין נאַרישקייטן, מענדעלע, דו ביסט נישט
קלאַר אין אַזעלכע זאַכן... מיין טאַטע, עלוי השלום, איז גראַע גע-
וואָרן צו 50 יאָר, און דיר צו לענגערע יאָר... —

— און דו צו לענגערע יאָר, — פֿאַרבעסערט מענדל.

— און אונדו צו לענגערע יאָר האָט ער נאָך געלעבט אַוודאי
אַ יאָר דרייסיק!

— היינט אַבער שוואַכע דורות, נישט די פֿאַרציטיקע פּוחות!
— זאָגט מענדעלע און לאָזט אַראָפּ די אויגן.

בריינע האָט אים אויסגערעדט דאָס עגמת-נפֿש און אים אָנגע-
הויבן בעסער צו קעכלען: נעמט ביים קאַפּ נאָך אַ האַלב פֿונט
פֿלייש צום וואַרעמעס...

— אַי, בריינמשע, — זאָגט דער קאַפּ, — איר האָט אַוודאי
מחותנים צום טיש, זאָל אייך זיין צו מזל!

— ניין, — ענטפֿערט בריינע, — היינטיקע שוואַכע דורות...
און ביים עסן לייגט זי אַלע מאָל צו מענדעלען נאָך אַ שטיקל,
נאָך אַ פּיצל... „עס דאָס, דאָס איז אַ מחיה“, און האָט, קוקנדיק

מַהִיכִי תִּיתִי (מייכע-טייסע) — זאָל זײַן אַזוי, I don't mind

עלִיד־הַשְׁלוֹם (אַלעוו האַשאָלעם) — God rest his soul

דוֹרוֹת (דוירעם) — generations

פֿאַרצִיטִיקע — אַמאָליקע, אין אַלמע צײַטן.

פּוּחֹת (קויכעם) — strength

עגמַת־נפֿש (אַנמאַס נעפֿעש) — פֿאַרדרום, זאָרג.

קאַפּ (קאַצעוו) — butcher

מַחֹתְנִים (מעכומאַנים) — דאָ: prospective in-laws

אַ מַחִיָּה (מעכאַיע) — delicious

אויף מענדעלעך, אין זינען געהאט: זאל אים זיין צו געזונט...
הינטיקע שוואכע דורות!..

זי האט מיקלאַמפּערשט „געכאַפּט אַ זעמל אין געוועלב, געוואַשן
זיך בני דער שכנה“, אַ מאַל — האַט איר קרובֿה געקאַכט אַ נייע
מאַדנע זופ און איר געברענגט אַ פאַר לעפֿל צו פֿאַרזוכן; אַ מאַל
איז זי געווען אויף אַ ברית, — אַבי זי איז נישט הונגעריק געווען
בנים עסן און נאָר געבעטן זיך:

— עס, מענדעלע, עס; אַז מען לערנט — מוז מען עסן.
און מענדל גלייבט אין דער געכאַפּטער זעמל, אין דער זופ, אינעם
ברית... ער דאַרף טאַקע, — גלייבט ער, — מער עסן, אַ
קאַטאַוועס — יעדן טאַג צוויי יום־תהילים, אַ פרק משניות, עמלעכע
בלאַט עין־יעקבֿ, הינט־זשע — דאַוונען, פּושקע טראַגן, שמעקן
שלעפּן, ער ווייסט?..

און ער איז שמאַרק צופֿרידן, וואָס זיין פּשרע בריינגע האַט
אַזאַ רואיק לעבן, וואָס זי זיצט לידיק אין געוועלב איבערן פֿייער־
טאַפּ, פֿאַרלייגט די הענט און וואַרט אויפֿן קונה, קומט ער —
קומט ער; נישט — נישט! זייער גלייך! זאל זי כאַטש נישט
אַזוי פֿיל אַרבעטן ווי ער, זאל זי זיך כאַטש אויסרוען די ביינער.
און מענדעלע שטאַפט אין זיך אַרײַן וואָס אַ מאַל מער, אַבי ער זאל
האַבן פּוח, ער זאל דערלעבן צו זען ענגלאַנד און צו שמאַרבן דער־
נאָך אין ירושלים.

אַחוץ פֿון בריינגען האַט מענדעלע נאָך נחת פֿון קינדער: איין

מיקלאַמפּערשט — apparently

קרובֿה (קריווע) — relative (woman)

פֿאַרזוכן — to taste

אַ קאַטאַוועס — דאָ: ס'איז ניט קיין קלייניקייט.

יום־תהילים (יאָם טהילים) — דער טייל תהילים (psalms) וואָס מע

דאַרף זאָגן יעדן טאַג.

בלאַט — page

פּשרע (קאַשערע) — דאָ: pious

לידיק זיצן — זיצן אָן אַרבעט, to sit idle

קונה (קוינע) — customer

אויסרוען די ביינער — זיך רוען, אויסרוען דעם קערפּער.

אַבי — so that

נחת (נאַכעס) — פֿרייד.

עלמערן זון האט ער חתונה געמאכט אין דער פֿרעמד; ער עסט שוין קעסט בניס שווער! געלויבט איז גאט, זינט ער האט חתונה געהאט איז נאך פֿון אים קיין בריוו נישט געווען, א סימן — עס גייט אים גוט. ווער עס קומט צו פֿארן, ברענגט א גרוס... נאך אים גייט א חתן-בחור — א חדר-ינגל. בריינע באשטעלט מלמדים, צאלט שכר-לימוד, זעט — ער זאל לערנען מיט זינס גלייכן. ער פֿאר-הערט אים אלע שבת... נאר פֿארן עסן האט מענדעלע פֿינט צו פֿארהערן. נאכן עסן איז בעסער. דעריבער דרעמלט ער טאקע באלד איין, און כאפט זיך ערשט אויף בניס מלמדס לחיים, גיט דעם זון א קניפ אין בעקל און שוין!

ער האט נאך דריי טעכטער, יונגע קינדער, נאר וואוילע קינדער זאלע. דרך-ארצדיקע קינדער, שמילע קינדער. שמענדיק ריינע, אפגעוואשענע, א מחיה!.. ער זעט אפילו נישט, ווען מען וואשט זיי, ווען מען קעמט זיי, ווען בריינע לאמעט און פֿארריכט! ער קען כמעט נישט פֿארשטיין ווי אזוי דאס ווערט קלוג און פֿינ געבוירן!.. — טאקע מיינע קינדער! — מראכט ער זיך מיט גאווה, — אין מיר אריין געראטן! ער דאנקט און לויבט זיין ליבן נאמען דערפֿאר, וואס בריינע האט אזא רואיק לעבן, נישט ווי אנדערע מאמעס, וואס די קינדער דרייען איר נישט אפ דעם קאפ! און ווי

סימן — sign

פֿארהערן — to give an examination

הרעמלען — שלאפֿן.

מלמד (מעלאמעד) — לערער פֿון קינדער אין חדר.

לחיים (לעכאים) — צום לעבן, צו געזונט; מען זאגט לחיים ווען מען

טרינקט בראַנפֿן (brandy, whisky); דאָ מיינט עס: דער רבי

האט אויפֿגעהויבן א גלעזל בראַנפֿן און געזאגט: לחיים.

דרך-ארצדיקע (דערעך-ערעדיקע) — respectful

א מחיה (מעכאיע) — דאָ: a delight to the eye

לאמען — to patch

פֿארריכטן — to mend

גאווה (ניווע) — pride

געראטן אין מיר — they take after me

ליבער נאמען — גאט.

אפֿדרייען דעם קאפֿ — to drive half-crazy

די קינדער פֿאלגן! ער הייסט זיך, למשל, ברענגען אַ מרונק וואַסער (בריינע האַט אַ טבע, אַלץ וואָס ער זאָגט, איבערצוואַגן) און קוים חזרט זי איבער: ברענגט דעם מאַטן וואַסער, לויפֿט דאָס קינד שוין און ברענגט; אַ מחיה אַזוינע קינדער! ער קומט אין שטוב אַריין און בריינע זאָגט נאָר: דער טאַטע גייט — איז שוין שמיל!

געלויבט איז גאָט, מען רעדט שוין דעם צווייטן זון אַ שידוך און אַ גוטן שידוך. בריינע וויל טאַקע פֿאַרן אַנקוקן די פּלה. וויל ער איז געוואויר געוואָרן, אַז צום מחותן פֿאַרט מען נישט דורך ענגלאַנד, איז ער איר מוחל דעם פּבּוד, זאָל זי זיך אַ ביסל איבערפֿאַרן. פֿאַרוואָס נישט? זי פֿאַרט אין גאַנצן פֿיר מאָל אין יאָר נאָך סחורה, אויך קומט זי צוריק מיד און מאַט פֿון לויפֿן, באַ-קוקן, דינגען... זאָל זי אײַן מאָל כאַטש פֿאַרן און קומען מיט נחת, זאָל די וועלט זען, וואָס פֿאַר אַ ווייב ער האַט! ער אליין וועט זיך ווייזן אויף די הנאים! אַפֿילו בײַ דער חופּה איז אויך גענוג. דעם ער שטן זונס פּלה האַט זי אויך אַנגעקוקט; זי איז שוין מזלדיק צו אַזעלכע זאַכן... ער וועט זיך נאָך גענוג אַנפֿאַרן..

עס זיינען ווייטער אַוועקגעגאַנגען אַ פֿאַר יאָר. אַז גאָט בענטשט, בענטשט ער מיט אַלעם, אַפֿילו מיט מנוחה — דער צוויי-טער זון האַט אויך חתונה געהאַט, און גוט חתונה געהאַט, ער עסט שוין אויך קעסט.

מענדעלע האַט אַפֿילו גאַנץ ווייניק געוואוסט ווער און וואָס; עס איז אים איבערגעגאַנגען פּמעט ווי אין אַ חלום. ער האַט אַפֿילו קיין איינציקן טאַג קיין יום-תּהילים נישט פֿאַרפֿעלט... עס האַט אים דער קאַפּ נישט ווי געטון, אויסער אין דער פֿרי, נאָך דער גרויסער נאַכט, פֿון ווייניקער שלאָפֿן!

פֿאַלגן — to be obedient
 למשל (לעמאַשל) — for instance
 טבע (טעווע) — habit
 איבערחזרן (איבערכאַזערן) — זאָגן נאָך אַ מאָל.
 ריידן אַ שידוך (שידעך) — propose a match
 מוחל זײַן דעם פּבּוד — to give away the honor
 סחורה (סכוירע) — merchandise
 מאַט — exhausted
 תּנאים (טנאָאים) — betrothal, engagement
 מנוחה (מענוכע) — repose, tranquillity

און מענדעלע פֿרייט זיך. נאָך אין גאַנצן דרײַ מיידלעך חתונה
 צו מאַכן (בײַ ברײַנען גײט עס געשווינד), און דערנאָך: שוין!
 געדונגען אַ ברײַטן וואָגן, מען זאָל זיך קענען אויסצײען, און וויאָ!
 נאָר עפעס פֿילט ער, אַז די פֿים דינען אים נישט ווי פֿרױער,
 אַז פֿון אַ קורצער צײַט איז אים דער אַמעס שווער. נאָר ברײַנע
 לאַזט אים נישט צו קײן עגמת-נפֿש, זי טרײַסט אים און קעכלט אים
 אַלע מאָל מער; זי איז אים מבטײה, אַז ער וועט נאָך אַלץ דערלעבן!

אײן מאָל זיצט ער אין בית-המדרש בײַם עײַנ-יעקבֿ און דער-
 הערט אַ געשרײַ; עס דאַכט זיך אים — זײַן טאַכטער; נאָר נײַן,
 ווי קומט זי אויפֿן שול-הויף? און אַ פֿלח-מײדל ווײַנט נישט...
 עפעס לױפֿט מען אויף די טרעפֿ, מען שרײַט: טאַמע! טאַמע!
 פֿאַרט איר קול; עס איז אַבער דאָך נישט מעגלעך!
 ער וויל איבערקלערן, נעמט אַרום אַ שמעק טאַכטק, נאָר
 אײדער ער האָט אים אַרײַנגעזעצט אין די נאָזלעכער, האָט אים
 שוין די טאַכטער גערײסן בײַ די לאַפֿן:

— טאַטע! די טאַמע איז אַוועקגעפֿאַלן, גוואָלד!

און אײדער ר' מענדעלע איז צו זיך געקומען און אַהיים גע-
 לאַפֿן, איז שוין ברײַנע געלעגן טױט!

אין אײן טאָג איז מענדעלע באמת גרײַז-גראַ געוואָרן, דער
 אַמעס טאַקע שווער און די פֿים טאַקע געשוואָלן... ער האָט זיך
 נישט גערײכט, אַז ברײַנע זאָל אים נישט איבערלעבן... בײַ אַזאַ
 מאָן, בײַ אַזױנע קינדער, בײַ אַזאַ וואוילמאַגן!..

און ברײַנע, אַזױ ווי מען האָט זי נישט אַרויסגעזען בײַם
 לעבן, האָט מען זי קױם אַנגעזען אויף דער מיטה... אַזאַ דאַרעניש!..

מבטײה (מאַוטיאַד) זײַן — פֿאַרזיכערן, to assure

אַ שמעק — snuff

לאַפֿן — lapels

רײכטן זיך — to expect

וואוילמאַגן — אַ גרײַנג לעבן, easy life

מיטה (מיטע) — coffin

דאַרעניש — skinny

דער תענית

א ווינטערנאכט. שרה זיצט ביים „קאנאנעק“ און שטאפט אן אלמן זאק. די ארבעט מיט געפרוירענע הענט, גייט נישט זייער געשווינד; פאר קעלט זינען איר אויך בריון און בלא געווארן די ליפן. אפט לייגט זי אוועק די ארבעט און צעלויפט זיך איבער דער שטוב, צו דערווארעמען די געפרוירענע פיס.

אין א בעט אויף א שטרויזאק שלאפן פיר קינדער: אין יעדער זייט צו צוויי קעפ, איבערגעדעקט אין דער מיט מיט עמלעכע אלמע קליידער.

וואס א מאל כאפט זיך אויף אן אנדער קינד, עם הייבט זיך אויף אן אנדער קעפל און רופט: עסן!

— ווארט, ווארט. קינדערלעך, — מרייסט זיי שרה, — אט באלד וועט קומען דער טאטע, ברענגען וועטשערע, איך וועל אייך אלע אויפוועקן!

— און ווארעמעס? — פֿרעגן די קינדער וויינענדיק, — מיר האבן דאך נאך קיין ווארעמעס נישט געגעסן!
— ווארעמעס אויך!

זי גלייבט דאך אליין נישט אין דעם, וואס זי זאגט; זי זוכט מיט די אויגן אין אלע זייטן, מאמער וועט זיך נאך עפעס געפינען צו פֿארזעצן... נישטא!

ליידיקע, נאסע פֿיר ווענט! א צעשפאלמענער אויוון. אלץ איז נאס און קאלט! אויפן קוימען שטייען א פאר צעבראכענע טעפ, אויפן אויוון — אן אלט, אויסגעבויגן, בלעכן חנוכה-לעמפל; אין דער הייך, אין באלקן שמעקט א נאגל — א זכר פֿון א הענגל-לייכטער, צוויי ליידיקע בעטן אן א קישן... גארנישט, גארנישט מער!

התענית (טאָנעס) — the fast

קאנאנעק — oil-lamp

שטאָפֿן — to darn

פֿארזעצן — to pawn

צעשפאלמענער — split

קוימען — stove, chimney

באלקן — ceiling

זכר (זייכער) — relic

הענגל-לייכטער — א הענגענדיקער לאמפ.

עם האָט לאַנג געדויערט, ביז די קינדער זיינען רעכט אייני-געשלאָפֿן. שױן קוקט אויף זיי מיט האַרצווייטיק, מיט רחמנות, און טראַגט איבער די פֿאַרוויינטע אויגן צו דער טיר. זי האָט דערהערט טריט; שווערע טריט אויף די טרעפּ. קאַנען קלאַפֿן, דאָ אין דער רעכטער, דאָ אין דער לינקער וואַנט. אַ שמראַל פֿון האַפֿענונג באַלייכט איר איינגעשרומפט פנים. זי קלאַפט אַ פֿאַר מאַל אַ פֿוס אין אַ פֿוס, הייבט זיך שווער אויף און גייט צו צו דער טיר. זי עפֿנט, עס קומט אַרײַן אַ בלאַסער, איינגעבויגענער ייד מיט ליידיקע קאַנען.

— נו? — פֿרעגט שױן שמיל.

ער שמעלט אַוועק די קאַנען, לייגט אָפּ די יאָך. זיפֿצט אָפּ און ענטפֿערט נאָך שמילער:

— גאַרנישט! גאַר, גאַרנישט! מ'האַט אין ערגעץ נישט באַצאָלט... מאַרגן זאָגט מען... יעדער זאָגט אַלץ — מאַרגן, איבערמאַרגן, ראַש-חודש...

— די קינדער האָבן פֿמעט אין מויל נישט געהאַט, — מאַכט שױן, — כאַטש גוט, זיי שלאָפֿן... בידנע קינדער מינע! — זי קאָן זיך נישט איינהאַלטן און הייבט אָן שמיל צו וויינען.

— וואָס וויינסטו, נאַר? — פֿרעגט דער מאַן.

— אַך, מענדל, מענדל... די קינדער זיינען אַזוי הונגעריק!..

מיט גוואַלד וויל זי איינהאַלטן די טרערן.

— און וואָס וועט זײַן אונדזער סוף? — קלאַגט זי זיך, —

מיט יעדן טאַג ווערט ערגער!

— ערגער? ניין, שױן! זינדיק נישט מיט די רייד! פֿאַר-אַ-

יאַרן איז ערגער געווען, ערגער! אויך אָן ברויט און דערצו נאָך אָן אַ דירה! די קינדער האָבן זיך בײַטאַג געוואַלגערט אין גאַס,

רחמנות (ראַכמאַנעס) — pity, compassion

קאַנען — cans

שמראַל — דאָ: gleam

איינגעשרומפט — sunken

יאָך — yoke

זיפֿצן — to sigh

ראַש-חודש (ראַש כוידעש) — דעם ערשטן פֿון מאַנאַט.

בידנע — אַרעמע.

דירה (דירע) — וואוינונג, apartment

זיך וואַלגערן אין גאַס — to roll in the gutter

בינאכט אין די הייף... הינט כאַמט אויף אַ שמרויזאָק, כאַמט אונטער אַ דאָך.

שרה האָט זיך שטאַרקער צעוויינט.
זי האָט זיך דערמאַנט, אַז דעמאַלט איז איר טאַקע אין מיטן גאַס אַ קינד אַוועקגעקומען. עס האָט זיך פֿאַרקילט, הייזעריק געוואָרן און געשטאַרבן.
געשטאַרבן, ווי אין וואַלד... (זיי צו לענגערע יאָר!) נישט געווען מיט וואָס צו ראַמעווען... אַזוי אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט! און ער טרייסט זי.

וויין נישט, שרה, וויין נישט... זינדיק נישט פֿאַר גאַט.
— אַך, ווען וועט ער שוין אויף אונדז רחמנות האָבן!
— האָב אויף דיר אַליין רחמנות, לאַז דיר נישט צו אַזוי צום האַרץ! זע, ווי דו זעסט אויס! הינט צען יאָר איז געווען אונדזער חופּה... קוק אָן דיין פנים... וויי און ווינד! דו ביסט דאָך געווען די שענסטע אין שטאַט!

— און דו? ! דו האַסט דאָך געהייסן, געדענקסט, מענדל גיבור... הינט ביסט דו געבויגן אין דרייען, קראַנק... כאַמט דו האַלמסט פֿאַר מיר כּסוד!

— אַך, גאַט! גאַט! — דינסט זיך איר אַרויס אַ געשריי.
די קינדער כאַפּן זיך אויף און בעטן: עסן, ברויט!
— חלילה! ווער עסט הינט? — האָט זיך מענדל פּלוצלונג אַנגערופֿן.

די קינדער זעצן זיך אויף דערשראַקן.
— הינט איז אַ תּענית, — זאָגט מענדל מיט אַ פֿינצטער פנים.

עס האָט געדויערט אַ פּאַר מינוט, איידער די קינדער האָבן פֿאַרשטאַנען וואָס מען רעדט צו זיי.
— וואָס פֿאַר אַ תּענית? וואָס פֿאַר אַ תּענית? — פֿרעגן זיי וויינענדיק.

הייף — courts
ראַמעווען — to save
אויסגיין ווי אַ ליכט — שטאַרבן אָן הילף.
וויי און ווינד — אַך און וויי.
גיבור (גיבער) — דער שטאַרקער.
כּסוד (בעסאָר) — in secret
חלילה (כאַלילע) — God forbid

און מענדל פֿארציילט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, אַז היינט
 בני שחרית איז אַראָפּגעפֿאַלן די ספֿר-תורה פֿון שולחן.
 — דעריבער, — זאָגט ער, האָט מען אויף מאָרגן אויסגערופֿן
 אַ תענית, אפֿילו פֿאַר זייגנדיקע קינדער!
 די קינדער שווינגן און ער פֿירט ווייטער:
 — אַזאַ תענית ווי יום-כיפור, ווי תשעה-באָב; פֿון היינט
 פֿאַרנאַכט אָן!

די פֿיר קינדער שפּרינגען פֿלינק אַרויס פֿון בעט און הייבן
 אַז באַרוועס, אין די צעריסענע העמדלעך, צו טאַנצן איבער דער
 שטוב און צו רופֿן:

מיר וועלן פֿאַסמין! פֿאַסמין!

מענדל פֿאַרשטעלט מיט די פֿלייצעס דעם קאַגאַנעק, זיי זאָלן
 נישט זען, ווי די מומער גיסט מיט מרערן.

— נו, גענוג! — באַרואיקט ער די קינדער, — גענוג! אין אַ
 תענית טאָר מען נישט טאַנצן... אַם ירצה השם, — שימחת-תורה...
 די קינדער זינגען צוריק אין בעט אַרניין...
 פֿאַרגעסן דעם הונגער!

אַ מיידעלע הייבט אָן זינגען „אויפֿן הויכן באַרג“... אַ קעלט
 לויפֿט מענדלען דורך אַלע גלידער.
 — זינגען טאָר מען אויך נישט, — מאַכט ער מיט אַ פֿאַר-
 שטיקטער שטייב.

די קינדער ווערן שטיל און שלאָפֿן איין, מיד פֿון טאַנצן און
 זינגען. איינער דאָך, דער עלטערער, דערוועגט זיך נאָך און פֿרעגט:

שחרית (שאַכרים) — דאָס ערשטע מאַל דאוונען, אין דער פֿרי.

ספֿר תורה (סיפֿער-טוירע) — the scroll of the Torah

שולחן (שולכאָן) — טיש.

אויסרופֿן — to proclaim

זייגנדיקע — sucking

פֿירט ווייטער — רעדט ווייטער.

באַרוועס — barefoot

אַם ירצה השם (מירצעשעם) — אויב גאָט וועט וועלן.

שימחת תורה (סימכאַס טוירע) — די פֿרייד פֿון דער תורה, דער יום-

טוב, ווען יידן פֿרייען זיך מיט דער תורה.

גלידער — limbs

פֿאַרשטיקטער — choked

דערוועגן זיך — to dare

- טאמע, ווען ווער איך בר-מצווה?
 — נאך ווינט, היימל, נאך ווינט ... נאך פֿיר יאָר, זאָלסט
 מיר לעבן און געזונט זיין ...
 — דעמאלט וועסטו מיר קויפֿן אַ פֿאַר תּפֿילין?
 — ווי דען?
 — אַ תּפֿילין-זעקעלע?
 — מן-הסתּם!
 — און אַ סידורל ... אַ קליינע מיט אַ גאַלדענעם שניט?
 — מיט גאָטס הילף ... בעט גאָט, היימל!
 — דעמאלט וועל איך פֿאַסטן אַלע תּעניתים!
 — יאָ, יאָ היימל ... אַלע תּעניתים.
 שטיל האָט ער צוגעגעבן:
 — רבּונו של עולם, נאָר נישט אַזוינע ווי היינט! ..

די לבנה פֿאַרציילט

פֿון אַן איבערגעבויגן הייזל גייט אַרויס אַ באַרוועס יינגל,
 שלעכט געקליידט (די שמאַמעס האַלטן זיך אויף אים קוים), און
 קעגנאיבער, פֿון אַ צווייט הויז, כּמעט אַ מפּולת, קומט אויך אַרויס
 אַזאַ יינגל.

קוים זיינען זיי איינער צום צווייטן צוגעקומען, האָב איך שוין
 נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פֿון וועלכן הויז: ביידע
 אויסגעדאַרט, מיט ברענענדיקע אויגן, ביידע צימערן פֿאַר קעלט,
 אפֿשר פֿאַר הונגער אויך.

איך הער, ווי זיי שמועסן:

— פֿאַרטיק?

— און דו?

— אויך.

מן-הסתּם (מינעסטאַם) — probably

סידור (סידער) — prayer-book

שניט — edges

רבּונו של עולם (ריבוינע שעל אוילאָם) — האַר פֿון דער וועלט, גאָט.

מפּולת (מאַפּוילעס) — ruin

אויסגעדאַרט — lean, emaciated

- האַסמ גענעסן ?
- ניין. . . דער טאַטע האָט נישט געברענגט.
- מיניער — קראַנק. די מאמע וויינט . . .
- גויען מיר ?
- בעסער לויפֿן . . . מ'איז קאַלט . . .
- נו!
- זיי לויפֿן פֿייל פֿון בויגן אין שמאַט אַרײַן.
- איך קוק זיי נאָך.
- בני איינעם פֿון די שענסטע הײַזער שמעלן זיי זיך אָפּ.
- זעסט ? מיין פֿעטערס הויז! — מאַכט איינער שמאַלץ.
- דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז קעגנאיבער :
- דאָס איז מיין פֿעטערס!
- מיין פֿעטער האָט מען געבראַכט אַן אַראַכיש פֿערדל פֿאַר זעכצן טויזנט!
- מיניער האָט אַ קאַרעטע מיט פֿיר פֿערד ווי די לייבן!
- מיניער האָט אַפֿשר טויזנט דערפֿער!
- מיניער אַפֿשר הונדערט שמעט!
- שומה! בני מיין פֿעטער איז דאָס מעבל פֿון גאַלד!
- בהמה! בני מיין פֿעטער — מאַמע בריליאַנטן.
- אַבער מיין מומע מיט אירע פאַרפֿומען! די נאָז רײַסט עם אויף!
- אַוואָ! מיין מומע גייט אַלע טאַג אין טעאַטער אַרײַן . . .
- און אז מיין פֿעטער שפּילט יעדע נאַכט אין קאַרטן —
- האַ ?
- זיי האָבן זיך לאַנג געשפּאַרט און שיר נישט געפֿאַלן זיך אין די האַר אַרײַן . . .
- איינער איז דאָך פֿריער אַפּגעשמאַנען.
- קאַלט, — מאַכט ער מיט אַ ציטער.
- דער צווייטער שטייט אויך אָפּ.
- איך בין זייער הונגעריק — זאָגט ער — עם נאָגט מיך!
- קלינג אַן בני דיין פֿעטער.

לויפֿן פֿייל פֿון בויגן — אזוי גיך ווי אַ פֿייל (arrow) פֿון אַ בויגן (bow)

דערפֿער — villages

שומה (שוטע) — נאַר.

בהמה (בעהיימע) — דאָ : נאַר.

שפּאַרן זיך — אַרגומענטירן, קריגן זיך.

— ניין, — ענטפערט יענער דערשראָקן, — ער האָט אָנגע-
 זאָגט דעם שווייצער, ער זאל מיר הענט און פֿים צעברעכן!
 — מיין פֿעטער — דאָס זעלבע! — ענטפערט דער צווייטער.
 זיי לאָזן ביידע טרויעריק אַראָפּ די קעפּ.
 — גייען מיר?
 — בעסער לויפֿן . . .
 און אויפֿן וועג:
 — מאַרגן ביינאַכט נאָך אַ מאָל . . .
 — יאָ . . . איבערלויפֿן . . . איך וועל געבן אַ סימן . . . איך
 וועל אַ קריי טון ווי אַ האָן . . .
 — איך וועל דיר ענטפֿערן מיט אַ מיאָק פֿון אַ קאַץ.
 — גוט . . .
 זיי זינגען מיר פֿאַרשוואַנדן געוואָרן.

צוויי ברידער

אויף יענער זייט ים איז געשמאַנען אַמאָל
 אויף הינערשע פֿיסלעך אַ הַיזל אין מאָל
 געשמאַנען זיך איינפֿאַך, אַן עזות, אַן שטאַלץ,
 אַן פּוצעכץ, אַן צירונג — פֿון ליים און פֿון האַלץ!
 אַ פֿענצטער — אַ פּיצלם, נאָר הנעוודיק האַלט!
 די זון זי באַשיט עם מאָג-מעגלעך מיט גאַלד!
 לבנה און שטערן

שווייצער — door-man
 סימן (סימען) — signal, sign
 קרייען — to crow
 האָן — rooster
 אויף הינערשע פֿיסלעך — קוים וואָס עם האַלט זיך.
 מאָל — valley
 עזות (אַזעס) — arrogance
 צירונג — דאָ : ornaments
 ליים — clay
 פּיצלם — קליין.
 הנעוודיק (כיינעוודיק) — delightfully
 האַלט — lovely

פֿאַרהאַלטן זיך גערן
און מאַלן מיט זילבער די שויבן.

דאָס האָט דער הימל די ליבע באַלוינט:
עס האָבן אין הייזל צוויי ברידער געוואוינט!
עס האַלטן צוויי הערצער צוזאַמען געטריי.
שווער איז די אַרבעט, נאָר ס'אַרבעט זיך פֿריי!
ווייס איז דאָס מעבל, מיט קליינען דאָס ברויט,
נאָר אַלץ איז בשותפות — די פֿרייד און די נויט!

עס האָט זיך געלעבט,
די צייט האָט געוועבט
איר לאַנג, איר פֿשרן פֿאַדעס!

נאָר איין מאַל באַווייזט זיך אַ גאַס אױף דער שוועל,
פֿול גינגאַלד, שמאַראַגדן, עס פֿינקלט זיין פֿעל!
די שלאַנג איז געקומען מיט גלאַנץ און מיט פֿראַכט;
דער עלטערער ברודער דערזעט זי און טראַכט:
עס איז אױף דער וועלט דאָך עשירות פֿאַראַן!
ווען איך האָב אַ שמאַראַגד, איך, אַרעמער מאַן,
כ'פֿאַרקױף אים, וואָס נישט?
כ'וואַלט אױפֿן יאָריד
געקױפֿט מיר צו מעלקן אַ קו!

-----
panes — שויבן
to reward — באַלױנען
brans — קליינען
in partnership — (בעשױטפֿעם)
to weave — וועבן
thread — פֿאַדעס
threshold — שוועל
גינגאַלד — גאַלד.
jewel — שמאַראַגד
to sparkle, to shine — פֿינקלען
skin — פֿעל
brightness — גלאַנץ
פֿראַכט — שיינקייט.
עשירות (אַשירעס) — wealth, רייכטום
fair — יאָריד

די שלאנגען — זיי ווייסן, וואָס ס'טראַכט זיך בני לינט;
 זי ווינקט אים און רופֿט אים אוועק אין אַ זינט
 און זאָגט אים: „אני, ברודער, וואָלסטו נאָר געוואָלט,
 שימסטו דיר אַן פֿעסער פֿול גאָלד,
 קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן אַ וועלט
 און אַלץ, וואָס מען קען נאָר באַקומען פֿאַר געלט!“
 איך מאַך נישט קיין שפּאַט:
 פֿאַראַן אַזאַ סוד,
 איך קאָן אים דיר זאָגן אין וואַלד!

די שלאַנג איז אוועק, און דער יינגערער קלערט:
 ווי גאָט האָט זיך יעדן זינט שיינקייט באַשערט;
 גיי פֿרעג אים: דער גלאַנץ און די שיינקייט וואָס טויג?
 בניים עלטערן פֿלאַמט שוין די תּאוּוה אין אויג!
 קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן — אַך, גאָט!
 זי זאָל נאָר נישט נאָרן און זאָגן דעם סוד!
 קוקט ער צום וואַלד,
 און גנבֿעט זיך באַלד
 פֿון ברודער אַרום צו דער שלאַנג!

די זון גייט שוין אונטער, פֿאַרגאַלדט נאָך די זום
 פֿון וואַלקן אין הימל; און אונטער אַ בוים
 זיצן שוין ביידע — דער מענטש און די שלאַנג;
 זיי זיצן צוזאַמען און שמועסן שוין לאַנג.
 ער צימערט און ווייס נישט — פֿאַר פֿרייד צי פֿאַר שרעק?
 זי וויקלט דאָס האַרץ אים אַרום מיטן עק

פֿאַם, פֿעסער — barrel(s)
 קרעלן — corals
 דיאַמאַנטן — דימענטן, diamonds
 אַ וועלט — זייער אַ סך.
 שפּאַט — געלעכטער.
 באַשערן — באַשטימען, שענקען.
 פֿלאַמען — to flame
 תּאוּוה (טיווע) — לייַדנשאַפֿט, passion
 אַרויסגנבֿענען זיך — to sneak out
 זום — edge

און רעדט פֿון דיִצמאָנמן,
קרעלן, בריליאַנמן:
„אַלץ וועסטו האָבן גאָר גרינג!“

„באַטראַכט נאָר דיין ברודער: דאָס איז אַ פֿאַכריק
פֿון קרעלן, בריליאַנמן, דיִצמאָנמן און גליק!
עס טרעפֿט זיך, ער אַרבעט, און וואַונדערלעך הייס
ווערט אים, דער שמערן באַדעקט זיך מיט שווייס,
עס טריפֿן די טראָפֿן!.. ער ווישט מיט דער האַנט;
לאָז נישט! דער טראָפֿן דאָס איז אַ דיִצמאָנא!
נאָר אַרבעטן הייס!
קלייב אויף דעם שווייס,
שיטסטו אָן פֿעסער דיִצמאָנמן!“

„עס טרעפֿט, — און אים פֿאַלט פֿון די ברעמען אַ טרער;
דו, שומה, דו מיינסט, עס איז וואַסער נישט מער,
און טרייסט אים און האַלדזסט אים; דו האַלטסט עס נישט אויס,
און קושט אים די טרערן פֿון די אויגן אַרויס!
פֿאַרשווענדסט דיין פֿאַרמעגן, דו נאַרישער קאַפּ!
לאָז וויינען, לאָז טריפֿן! קלייב יעדן טראָפּ!
אַ טרער, האָב פֿאַרשטאַנד,
דאָס איז אַ בריליאַנא, —
רייך וועסטו זײַן ווי אַ קיניג!“

„דערנאָך האָט דיין ברודער אָן איידעלע פֿעל,
אַ שטאַך מיט אַ נאָדל — דו האַסט שוין אַ קרעל!
בלוט — זאָגסטו — איז עס, בלוט — זאָגסטו — אַ קאַפּ?
דו נאָר! עס איז קרעלן, דו צאַפּ נאָר און צאַפּ!
זאָל ער נאָר בלוטן און בלוטן נישט קאַרג!
אַנשיטן וועסטו שוין קרעלן אַ באַרג!“

ברעמען — eye-lids
שומה (שויטע) — נאָר, fool
האַלדזן — to caress
פֿאַרשווענדן — to waste
פֿאַרמעגן — fortune
אַ קאַפּ — אַ ביסל.
צאַפּן — אַרויסציען, to draw
קאַרגן — דאָ: to spare

דו האַסט אַ פֿאַבריק,
און מאַך דיר דיין גליק,
ביסט שטאַרקער און ווייסט שוין דעם סוד!

די ליפן פֿאַרביסן, די פֿויסטן געבאַלט,
גייט שוין דער עלטערער ברודער פֿון וואַלד;
די אויגן זיי ברענען און זוּמען זיך שוואַרץ,
דאָך צאַפֿלט די ליבע צום ברודער אין האַרץ;
ער טרייסט זיך: „איך וועל דאָך נאָר מאַכן אַ פֿרוואוּ,
אַ שטאַך וועל איך געבן אַ קליינעם, נישט מיר;
מיין ברודער? איך ווייס!
נאָר טרערן און שווייס
הערסט, זינען בריליאַנטן, בריליאַנטן!“

**

עס הערט די לבנה נאָך די אייגענע נאַכט,
ווי ס'האַט אינעם שטיבל געוויינט און געלאַכט.
עס קוקן די שמערן אין פֿענצטער אַרײַן:
ווי לאַכט עס אַ ברודער ביים ברודערס געוויין?
די זון האַט צו מאַרגנס געוואונדערט זיך שטאַרק:
ווי שלאַגט עס אַ ברודער דעם צווייטן אין קאַרק?
עס וואונדערט צו גלייך
דעם וואַלד און דעם טײַך:
וואָס איז עס אין שטיבל געשען?

און עס איז געקומען אויף ביידע גאַמס שמראַף!
דאָס גליק איז פֿאַרשוואונדן, עס ווייכט זיי דער שלאַף,
אָוועק איז די ליבע, דער פֿרידן אָוועק! —
דער שלאַפֿט ניט פֿאַר ווייטיק, דער צווייטער — פֿאַר שרעק;
דער שרײַט: ס'איז מיין עשירות, מיין רײַכטום, מיין גוט;
און יענער: ס'איז טרערן, מיין שווייס און מיין בלוט!

געבאַלט — clenched
אייגענע — די זעלביקע.
קאַרק — neck

דאָס געבעט

רבנו של עולם!
נאָך ווייניק געליטן?
ווען וועסטו, רבנו
של עולם, פֿאַרשיטן

דעם אָפּגרונט, דעם טיפֿן,
וואָס טיילט דינע קינדער
אויף שמאַרקע און שוואַכע,
אויף לעמער און שינדער?

**

און ברייט איז דער אָפּגרונט,
און טיף ווי אַ תּהום,
און זאַפט אין זיך איין
אונדזער בלוט ווי אַ שוואַם!..

*

עס ווערן אין אָפּגרונט,
— וואו ס'מעסער נאָר בליצט...
מיט בלוט אויך די ריינסטע
אידייען באַשפּריצט...

עס צימערט פֿון דאָרטן
דעם ווייטאַגס געוויין,
דאָרט ליגט די נקמה
און קריצט מיט די ציין...

רבנו של עולם (ריבוינע שעל אוילאָם) — האַר פֿון דער וועלט, גאָט,
Lord of the universe
אָפּגרונט —
abyss, depth —
שינדער —
slaughterer —
תּהום (טהאָם) —
abyss —
זאַפט איין — נעמט אַרײַן.
שוואַם —
sponge —
נקמה (נעקאַמע) —
revenge —

דאַרט ליגט די פֿאַרצווייפֿלונג
 דערשראָקן, פֿאַרבליפֿט,
 מיט ליפֿן ווי קוילן,
 ביים בעכער פֿון גיפֿט ...
 דאַרט ברעכן די פֿליגל
 די אַדלער די גרעסטע;
 דאַרט ווערן פֿאַרשמינערט
 די הערצער, די בעסטע ...
 רבּונו של עולם!
 נאָך ווייניק געליטן?
 ווען וועסטו דעם שרעקלעכן
 אַפּגרונט פֿאַרשיטן?

מײַן נישט

מײַן נישט, די וועלט איז אַ קרעטשמע — באַשאַפֿן
 מאַכן אַ וועג מיט פֿויסן און נעגל
 צום שענקפֿאַם, און פֿרעסן און זויפֿן, ווען אַנדערע
 קוקן פֿון ווייטן מיט גלעזערנע אויגן
 פֿאַרחלשט, און שלינגען דאָס שפּײַעכץ און ציען
 צוזאַמען דעם מאַגן, וואָס וואַרפֿט זיך אין קראַמפֿן!
 אַ מײַן נישט, די וועלט איז אַ קרעטשמע!

מײַן נישט, די וועלט איז הפֿקר — באַשאַפֿן
 פֿאַר וועלף און פֿאַר פֿוקסן, פֿאַר רויב און פֿאַר שווינדל;
 דער הימל — אַ פֿאַרהאַנג, אַז גאַט זאָל נישט זען!

פֿאַרצווייפֿלונג — despair

פֿאַרבליפֿט — פֿאַרוואַנדערט, איבערראַשט.

קרעטשמע — גאַסטהױז, inn

שענקפֿאַם — beer or whisky barrel

זויפֿן — טרינקען אַ סך.

פֿאַרחלשט (פֿאַרכאַלעשט) — faint

הפֿקר (העפֿקער) — פֿרײַ אָן געזעץ.

פֿאַרהאַנג — curtain

דער נעפל — מען זאל אויף די הענט דיר נישט קוקן!
דער ווינט — צו פארשטיקן די ווילדע געשרייען;
די ערד איז צו זאפן דאס בלוט פֿון קרבנות —
א, מיין נישט, די וועלט איז אַ הפֿקר!

די וועלט איז קיין קרעטשמע, קיין בערזע, קיין הפֿקר!
געמאסטן ווערט אלעס, געזואויגן ווערט אלעס!
קיין טרער און קיין בלוטיקער טראפן פֿארגייען,
אומזיסט ווערט קיין פֿונק און קיין אויג נישט פֿארלאָשן!
פֿון טרערן ווערן טינכן, ווערן ימים,
פֿון ימים — אַ מבול, פֿון פֿונקען — אַ דונער —
א, מיין נישט, לית דין ולית דיין!

שרה בת טובים

און די מעשה וואָס איך וויל איצט דערציילן, איז אַן אויס-
טערליש-וואונדערלעכע מעשה און — אַן אמתע.
און געשען איז די מעשה פֿארצייטנס, ווען עס זיינען נאָך
אזוי פֿיל שמעט און דערפֿער נישט געווען; אַ וועלט מיט וואַלד-

נעפל — mist, fog

זאפן — ציען, to draw

קרבנות (קארבאָנעס) — victims

בערזע — stock-exchange

פֿונק — spark

מבול (מאַבל) — deluge

לית דין ולית דיין (לעס דין וועלעס דאָיין) — אַן געזעצן און אַן
ריכטערס.

שרה בת טובים (סאַרע באַס טוייוויים) — דער נאָמען פֿון אַ פֿרוי וואָס
האַט געלעבט אין 18טן יאָרהונדערט. זי האָט געשריבן אַ סך
תחינות (prayers) אין יודיש פֿאַר דער יודישער פֿרוי. ספּעציעל
האַבן אירע תחינות צו טון מיט דעם פֿאַמיליע-לעבן. זי האָט
געשאַפֿן אַ תחינה אויסצובעמזן אַ גוטן שידוך פֿאַר אירע קינדער.
אין דער דערציילונג ווערט זי אַ לעגענדאַרע פֿיגור.

אויסמערליש — extraordinary

פֿארצייטנס — אין אלטע צייטן.

אויס, וואלד-אײן. און געמראַפֿן האָט זיך עס אין מערן דער מדינה, אַ ייִדישע קהילה איז זעלמן. משפחותווייז אין דערפֿער פֿאַרזײט, אין וועלדער צעשפרייט; אַן תורה, אַן תפילה בציבור, אויסער ימים-נוראים, ווען מען ציט מיט קינד און קייט אין די ווייטע שמעט ארײן.

זיצט זיך דעמאָלט אַ ייִד אַ שווינגער בני אַ גראַף אין אַ דאָרף; פרנסה רינט איבערן מויל . . . פֿינף הונדערט קי מעלקט ער דעם גראַפֿס; זײנע אײגענע אויך אַ ביסל. האָט ער אַ פֿולן קעלער מיט פוטער און קעז, אַ בײדעם מיט תבואות, פֿלאַקס און פֿעלכלעך; און דער טײטמער אין בוזעם וואַקסט אין דער דיק, און דאָס קניפל בני דער שווינגערין באַזונדער. און אַ זון וואַקסט אַ געזונטער, אַ וואוילער, ווי אַ יונגער בוים אין וואַלד.

און פֿון דעסטוועגן, אײן מאָל אין אַ ווינטערנאַכט, זיצט דער

מערן — Moravia
 מדינה — לאַנד, country
 קהילה (קעהילע) — Jewish community
 משפחותווייז (מישפאָכעס-ווייז) — אין אײנצעלנע פֿאַמיליעס.
 פֿאַרזײט — דאָ: צעוואַרפֿן.
 תפילה (טפילע) — דאָ: דאוונען.
 בציבור (בעציבור) — מיט אַ מנין (מיניען) ד"ה מיט צען מענטשן,
 לויט דעם ייִדישן געזעץ.
 ימים נוראים (יאָמים נוראָים) — די מוראדיקע טעג, די טעג פֿון
 the High Holidays;
 קינד און קייט — די גאַנצע פֿאַמיליע, קליין און גרויס, kith and kin
 שווינגער — אַרענדאַר, lease-holder
 גראַף — count
 פרנסה (פאַרנאָמע) — livelihood
 רינט איבערן מויל — נאָך מער וויפֿל מען דאַרף; in abundance
 בײדעם — garret
 תבואה (טוואוע), תבואות (טוואועס) — grains
 פֿלאַקס — flax
 פֿעלכלעך — skins of an animal
 טײטמער — wallet
 בוזעם — bosom
 קניפל — knot in a handkerchief used as a purse

שווייגער בני א וועקסן ליכט בניס מיש איבער די חשבונות, מיט דעם שפיץ וויסלעכער באַרד צווישן די ציין, דער שמערן גע- רונצלט, ווי פֿון שווערער זאַרג, און קוקט מיט פֿאַרנעפֿלטע אויגן אין פֿענצטער אַרנין ...

— דו זינדיקסט, מיין מאַן! — וועקט אים פֿון די געדאַנקען דער שווייגערניס קול. פֿון דער צווייטער שטוב איז זי אַרניג- געקומען, צום שלאַפֿנדיקן זון געקוקט, און איר פנים שמראַלט.

— הערסט, איבערגעבויגן האַב איך זיך איבער אים ... די בעקלעך ריימלען זיך, ווי אַ פֿרישער פֿרימאַרגן און דער אַטעם איז רואיק און שמיל, און שמעקט נאָך פֿרישע עפל ...

— דאָס איז טאַקע מיין זאַרג, — ענטפֿערט דער שווייגער, — מען וואוינט אין אַ דאַרף, ווייט פֿון אַ ייִדישער קהילה, און יאָרן ציען, יאָרן פֿליען; וואו נעמט מען אַ שידוך פֿאַר אונדער זון, ווי אזוי וועט מען אים פֿאַרקנסן?

— גאָט וועט העלפֿן, — טרייסט די שווייגערין, — ער האָט ביז אַהער אונדז נישט פֿאַרלאָזט ...

— אַט דאָס איז טאַקע, מאַכט דער שווייגער, — גאָטס הילף דאַרף מען, און אין וועלכן זכות? קיין יודע ספֿר בין איך נישט, לערנען לערן איך נישט, צווישן יידן וואוינט מען נישט, נאָר איין מצווה קאָנען מיר מקיים זיין — הכנסת-אורחים הייסט די מצווה. און זע! — ער ווייזט איר מיטן בליק צום פֿענצטער צו — איז אַנגע- פֿאַלן אַ שניי פֿון הימל, אַ גרויסער שניי, האָט ער די שטעגן פֿאַר-

---

וועקסן — waxen
חשבונות (כעזשבוניעס) — accounts, bills
רונצלען — to wrinkle
פֿאַרנעפֿלטע — foggy, misty
שידוך (שידעך) — match
פֿאַרקנסן (פֿאַרקנאַסן) — התונה מאַכן.
טרייסטן — to console, to comfort
זכות — דאָ: צוליב וועלכער גומער זאָך.
יודע (יוודיאַ) ספֿר (סיפֿער) — איינער וואָס פֿאַרשטייט זיך אין די רעליגיעזע ביכער.
מצווה (מיצווע) — good deed
מקיים (מעקאיעס) זיין — טון, נאַכקומען.
הכנסת (האַכנאַסעס) אורחים (אַרכים) — hospitality

יאגט, די וועגן פֿארשאַטן, און מעג און אַפֿשר וואַכן, וועט קיין אורח איבער דער שוועל נישט קומען...
 הייבט ער זיך אויף, און גייט אַרויס, זען וואָס אין דרויסן מוט זיך. זי נעמט זיך די בעטן צו רעכט מאַכן. זאַמט ער זיך אַבער צו לאַנג, ווערט איר אומעטיק, לאַזט זי אָפּ דאָס בעטגעוואַנט, גייט צום פֿענצטער צו און פּויקט מיט די דיקלעכע פֿינגער אין דער שויב צום מאַן אַרויס.

איז אַבער די שויב געפֿרוירן, קלינגט זי העל נישט אָפּ; כאַפּט זי די שאַל אויף זיך, און גייט נאָך דעם מאַן פֿאַר דער טיר. זעט זי אַז דער מאַן, וואָס הערט נישט אירע טריט און קערט זיך נישט אום, שטייט פֿאַרקוקט אויפֿן וועג פֿון וואַלד אַרויס. קוקט זי אים פֿאַר-וואונדערט נאָך. זעען זיי ביידע צוזאַמען, ווי איבערן פֿאַרשאַטענעם וועג פֿון וואַלד גייט אַ געשמאַלט, אַ ווייבערישע, אין אַ הויב אַ הויב-כער, אין אַ מערקישער שאַל. און די שאַל איז איבער די אַקסל נאָר פֿאַר שיינקייט וועגן פֿאַרוואַרפֿן, גלייך אַ לינדע זומערנאַכט; נישט אינגעוויקלט איז זי אין דער שאַל, פֿריי פֿלוען רעכטס און לינקס אירע עקן, גלייך זיי וואַלטן אירע פֿליגל געווען... און נישט זי גייט אין שניי, זי שווימט איבערן שניי. קיין פֿום פֿאַלט נישט אַרײַן, לאַזט קיין צייכן איבער.

קוקן זיי ביידע פֿאַרגאַפּט, ביז די געשמאַלט קומט צו צו זיי און פֿרעגט, צי זי קען נישט רוען אַ שעה בני זיי אין שטוב...
 קומט דאָס פֿאַרפֿאַלק אַ ביסל צו זיך, קוקן זיך איבער, פֿירן מיט

אורח (אויראַך) — גאַסט, פֿאַרבײַגייער.
 שוועל — threshold

צו רעכט מאַכן — to put in order; דאָ: מאַכן די בעטן פֿאַרן שלאַפֿן גיין.

זאַמען זיך — פֿאַרבלייבן לענגער, to be late
 בעטגעוואַנט — bedding

פּויקן — to drum

שויב — pane

העל — קלאַר.

געשמאַלט — figure

הויב — cap, cowl

לינד — mild

צייכן — marks

פֿאַרגאַפּט — gape in astonishment

גרויס פֿרייד דעם ווייבערישן וואונדערלעכן גאסט אין שמוכ אַרײַן, גאט האָט זײ אַ גאסט באַשערט! און ווילן וועקן דעם משרת, הייסן מאַכן וואַרעמס אַ גלעזל; און די שווינגערין לויפֿט צו צו דער שאַנק און עפֿנט זי ברייט און וויל אַרויסנעמען פֿון שענסטן און בעסטן עסן און טרינקען, און איינגעמאַכטס, און זיסן בראַנפֿן אַ ביסל. דער אויס-טערלישער גאסט זאָגט אַבער: ניין! זי וועט גאַרנישט פֿאַרזוכן, גאַרנישט טוען זײַן, אַז זי דאַרף נישט, נאָר אַפֿרוען וויל זי זיך אַ ביסל, זי גייט אין אַ נייטיק שליחות... גיט זיך די שווינגערין אונטער, צינדט אָן נאָך אַ וועקסן ליכט, פֿירט דעם גאסט אין אַ באַ-זונדער חדר אַרײַן; ווייזט אָן אויף אַ גרויס בעט, אויף בעטגעוואַנט ווי שניי, קישנס פּוכענע, אַ ליכט וואַרעם איבערבעט... און ווילט איר נישט עסן, נישט טרינקען, — שלאָפֿט אייך געזונטערהייט.

שלאָפֿן אַבער, זאָגט די געשמאַלט, וועט זי נישט, נאָר אַפֿרוען אַ ביסל, וויל זי האָט נאָך אַ ווייט שליחות. און אַז די שווינגערין וויל זי איבערלאָזן אין שמוכ, האַלט זי זי איינ און פֿרעגט, וויפֿל עס קומט פֿאַרן חדר, וואַרעם אַוועקגיין וועט זי שטיל, און וויל קיינעם נישט וועקן, וויל זי איבערלאָזן געלט.

שפּרינגט די שווינגערין אָפּ מיף געקרענקט: קיין געלט נעמט זי נישט, אויף קיין פֿאַל נישט... דאָס איז דאָך די איינציקע מצווה, וואָס זיי קאַנען מקיים זײַן אין דאַרף; אין דעם זכות נאָר העלפֿט זי דאָך גאָט, און וועט — גיט זי מיט גרויס כּמחון צו — ווייטער העלפֿן!
צעשמייכלט זיך די געשמאַלט און פֿרעגט:

באַשערן — דאָ: געשאַנקען, צוגעשיקט, געגעבן.

משרת (מעשאַרעס) — servant

וואַרעמס — וואַרעמער געטראַנק, טיי.

שאַנק — closet

איינגעמאַכטס — preserves

בראַנפֿן — brandy, liquor

טועם (טועם) זײַן — to taste

שליחות (שליכעס) — errand

חדר (חידער) — room, צימער

פּוכענע — ווייכע.

איבערבעט — דעקע, צודעק.

געקרענקט — hurt

כּמחון (בימאָכן) — האַפֿענונג, hope, faith

— פֿעלט איך עפעס דען? האָט איר נאָך אַ בקשה צו גאָט?
— חס ושלום! .. מיר זיינען, ברוך השם, איך און מיין מאַן
געזונט, און אונדזער זון זאָל לעבן, אַוודאי ... און פרנסה, ברוך השם,
איבערן מויל ... נאָר וועגן אַ זיווג גייט ...

און זי דערציילט וועגן איר זון וואָס ווערט זיבעצן יאָר אַלט ...
און מען וואוינט אין אַ דאָרף, צו אַ קהילה איז ווײַט ...
— און וואָס טוט איר דערצו?

מען האָפֿט צו גאָט, מען בעט זײַן ליבן נאָמען ... דער מאַן
אויף זײַן לשון, זי אויף איר לשון ... אַלע געבעטן בעט זי אויס, אַלע
תחינות קאָן זי אויסנווייניק פֿמעט, שׂרה בת טובים אַלע זיסע
האַרציקע תחינות ... נאָר איינע, דער עיקר, האָט זי שוין מיט
טרערן דורכגענעצט, די זיווג-תחינה ...

— גאָט וועט העלפֿן, — שמייכלט די געשטאַלט ... אַ סימן
האָט איר, קיין געלט פֿאַרן חדר ווילט איר נישט, גיב איך איך אַ
מתנה פֿאַר אײַער זונס פֿלה וועגן.

אַזוי זאָגט זי עס און נעמט דערביי פֿון אונטער דער טערקישער
שאַל די מתנה אַפֿיר: אַ פֿאַר גאַלדענע פֿאַנטאַפֿעלעך מיט פֿערעלעך
באַנייט ... בליצט עס אין דער שווינגערינס אויגן, שטופט איר די
געשטאַלט די פֿאַנטאַפֿעלעך אין דער האַנט אַרײַן און זאָגט:

— אַ מתנה פֿון שׂרה בת טובים, — און פֿאַרשווינדט ...
און דער שווינגער האָט זיך נישט געקאַנט אויפֿן ווייב דער-
וואַרטן, האָט ער אָנגעקלאַפֿט אין טיר, נישט באַקומענדיק קיין
ענטפֿער, דערשראַקן די טיר געעפֿנט. זעט ער, דאָס ווייב שטייט

בקשה (באַקאַשע) — פֿאַרלאַנג, request
חס (כאַס) ושלום (וועשאַלעם) — God forbid
ברוך (באַרעך) השם (האַשעם) — גאָט-צו-דאַנקען.
איבערן מויל — plentiful
זיווג (זיוועג) — marriage, match
זײַן ליבער נאָמען — גאָט.
לשון (פֿאַשן) — שפּראַך.
דער עיקר (איקער) — די הויפּטזאַך.
דורכגענעצט — soaked
אַפֿיר — אַרויס.
פֿאַנטאַפֿעלעך — slippers
בליצן — to flash

אליין אין מיטן שטוב מיט אן אָפֿן מויל, אויסגעגלאַצטע אויגן, און גאלדענע פּאָנטאַפֿעלעך אין דער האַנט.

2.

אין דער זעלבער צײַט, אין דער זעלבער מדינה מערן, נאָר מיילן, מיילן ווייט פֿון שווייגער, און נישט וויסנדיק פֿון שווייגער, האָט אין אַ טיפֿן וואַלד אַ ייד געוואוינט, אַ קוילן-ברענער. האָט אַ שטיבל אין וואַלד און אַן אויוון געדונגען, אויך בײַ אַ גראַף. נאָר דער ייד איז אַן אַרעמער געווען און אַ שווערע פּרנסה געהאַט: זאַמלען דאָס אָפּגעפֿאַלענע פֿון ביימער: זומער — אָפּגעדאַרטע צווייגן, ווינטער — קאַרע געפּלאַצטע פֿון פֿראַסט און נאָך יעדן געווימער — דאָס אָפּגעהאַקטע פֿון דונער און אָפּגעריסענע פֿון ווינט, און טראַגן צום אויוון און אויף קוילן פֿאַרברענען. קומט ער פֿאַרנאַכט אַהיים אַ מידער, אַ שוואַרצער... האָט אים אַבער זײַן ליבער נאַמען אַ זים טעכטערל באַשערט (דער ייד איז אַן אַלמן געווען), קומט זי אים אַנטקעגן מיט פֿרייד, און העלפֿט אים וואַשן און איבערטון זיך און גיט אים צו עסן און צו טרינקען און מאַכט אים פֿײַן דאָס געלעגער צו רעכט... .

און קאָן ער נישט אַינשלאָפֿן, — און, זינט ער איז אַן אַלמן געוואָרן, טרעפֿט זיך עס אים גאַנץ אָפֿט, — צינדט זי אַ קינעלע אָן; אַדער, ווען קלאַרע נעכט, שמעלט זי זיך קעגן דער לכּנָה צום פֿענצ-טערל, און לייענט הויך אירע הייליקע ספֿרים אויף עברייטיטש.

אויסגעגלאַצטע — ברייט געעפֿנטע.

דינגען, געדונגען — to rent

זאַמלען — קלייבן.

אָפּגעדאַרטע צווייגן — dried up branches

קאַרע — bark of a tree

פּלאַצן — to crack, to burst

אַלמן (אַלמען) — widower

געלעגער — בעט.

קינעלע — fire-stick

ספֿר (סיפֿער), ספֿרים (ספֿאָרים) — רעליגיעזע ביכער.

עברייטיטש — ייִדיש.

די מומער האָט זי אויסגעלערנט, די ספרים בירושה געלאָזט : צאינה-
וראינה, תחינות פֿון שרה בת טובים... לייענט זי אים הויך...
ער, א פראָסטער ייד, הערט זיך אַינן, ביז די אויגן קלעפן זיך אים צו,
דאָכט זיך אים, אז יענע לייענט, די מומער לייענט; און ער
שלאָפֿט רואיק אַינן, אינגעוויגט פֿון זיסן קול און די ווערטער די
הייליקע...

קומט איר אַ מאָל אַ זייער האַרץ-ווייכיקע תחינה אין דער האַנט
אַרײַן, אַ תחינה, וואָס אַ מאַמע זאָגט, ווען זי בעט זײַן ליבן נאָמען
וועגן אַ זיווג פֿאַר אַ קינד...

„און זע, ליבער, האַרציקער גאָט, פֿאַר מיין ליבער, האַרציקער
מאַכטער וועגן אַ זיווג, אַ פֿשרן“... הייבט דאָס מיידל אָן צו פֿאַר-
שטיין וועגן וואָס עס גייט, האַקט זי אָפּ און וויל אָן אַנדער תחינה
נעמען, בעט זיך דער פֿאַמער:

— ניין, מאַכטער לעבן, ניין... ווינטער לייען... גיב מיר די
הייליקע ווערטער אין מויל אַרײַן, לאַמיר בעטן בײַ גאָט פֿאַר דיר...
אַ האַרץ האַב איר, מאַכטערשי, אַ פֿולם, נאָר אַ ייד אַ פֿראַסטער, קיין
ווערטער האָב איר נישט...

מוז זי פֿאַלגן און לייענט ווינטער און ווינטער. ווי שמעקעדיקער
בויםל גיסט זיך די תחינה. לאַנג אינגעשלאָפֿן איז שוין דער פֿאַמער
— זי מערקט עס נישט, ער שנאָרעט — זי הערט נישט און לייענט...
און פֿלוצלונג וועקט זיך אויף אַ נישט פֿאַרשטאַנען בענקעניש אין
דעם מיידלס האַרץ, די יתומישע נשמה האָט זיך צו עפעס פֿאַרבענקט...
עס קלאַפט דאָס הערצל קליין, פֿייכט און געפֿלדיק ווערן די אייגעלעך

by inheritance — בירושה (בעיערושע)

צאינה-וראינה (צענאָ-אורענאָ) — „גייט אַרויס און זעט“, אַזוי רופֿט
זיך דער חומש, איבערזעצט אין ייִדיש, אין איינעם מיט שפּע-
טערדיקע מעשיות און לעגענדעס.

simple — פראָסט

קלעפן זיך — פֿאַרמאַכן זיך.

האַקט זי אָפּ — הערט זי פֿלוצעם אויף, רײַסט איבער.

oil — בויםל

to snore — שנאָרען

longing — בענקעניש

יתומישע (יעסומישע) נשמה (נעשאַמע) — orphaned soul

פֿייכט — נאָס.

פֿאַרדעקט, די רייך-קינדעריש בלויע, און דאָס קולכל ציטערט און ציטערט און ווערט פֿון באַהאַלמענע טרערן פֿיניכט ...
 און אין מיטן — עפֿנט זיך די מיר און אין איר באַווייזט זיך אַ וואַנדערלעכע געשמאַלט ... אין אַ הויב אַ הויכער און אַ טערקי-שער שאַל, די אויגן ליכטן אזוי ליטזעליק זיס, אַז דאָס איינגע-שרומפענע פֿנימל שטראַלט.

— מאַמע! — וויל זי דעם פֿאַטער וועקן. לייגט אַכער די אַלמע די פֿינגער איכער די לעפֿצן, ווערט דאָס מיידל שמיל, בלייבט זי, ווי אין אַ פֿאַרפֿישפֿטן חלום שמיין. און די אַלמע גייט צו צום מיש און זעצט זיך, און שטרעקט אויס די האַנט, און ציט דאָס מיידל זיך צום האַרצן צו ...

— שרעק זיך נישט, מיידעלע, — זאָגט זי, — שרה בת טובים בין איך ... מיינע תּחינות האַסמו געלייענט ... און עס איז אַ שמילע נאַכט, האָב איך אין מיין שמילער רו דיין זיס קול געהערט, בין איך געקומען צו דיר און האָב דיר אַ מתנה געבראַכט ...
 און נעמט פֿון אונטער דער טערקישער שאַל די מתנה אַפֿיר. — זע, ליב קינד ... אַט, סאַמעט געשוירענער אַ שטיק ... אויף אַ בייטעלע צוגעשניטן ... און פֿעדעס נאָך דערצו זיל-בערנע, און גאַלדענע אויך אַ ביסל, און פֿליטערלעך דערצו, אויך זילבער און גאַלד ... און אזוי, זעסטו, גייט מען, טעכטערל, און אזוי ווערט געשטיקט ... האַלט די נאַדל פֿעסט, לויף מיט די פֿינגערלעך געשיקט ... זעסט, אַ מגן-דודל גייט, און אַט בלוען בלימעלעך

קול (קאָל), קולכל (קעלכל) — voice
 ליטזעליק — pleasant, amiable
 איינגעשרומפֿן — wrinkled
 שטראַלן — to beam
 לעפֿצן — lippen.

פֿאַרבישוֹפֿטער (פֿאַרקישעפֿטער) חלום (כאַלעם) — enchanted dream
 סאַמעט — velvet
 פֿערעם — threads
 פֿליטערלעך — small pieces of glittering metal
 שטיקן — to embroider
 געשיקט — skillful
 מגן-דוד (מאַגן-דאַוויד) — Star of Israel
 בלוען — to blossom

ארויס... פֿרישע, ווי אין וואַלד אין זומערציט... אַ תּפֿילין-בני-
 טעלע ניי, אַ מתנה מאַך, פֿאַר דיין באַשערטן אַ מתנה, ווי דיין ליבע
 מאַמע האָט דיין ליבן מאַטן געשענקט...
 און די אַלטע לערנט, און דאָס מיידעלע שטיקט און העפֿט...
 און אַז דער פֿרימאַרגן בליט, כאַפט זיך דער פֿאַמער אויף, די
 מאַכטער זיצט אַליין אין שטוב מיט אַ תּפֿילין-בניטעלע אין די הענט
 — סאַמעט, זילבער און גאָלד...

3.

און אַז דעם שווינגערס זון איז אַלט געוואָרן זיבעצן יאָר, האָט
 מען אים אַרויפֿגעזעצט אויף אַ וועגעלע און געשיקט אין דער וועלט
 אַרײַן זיך אַ פּלה זוכן צו שׂרה בת מובים פּאַנאַפֿעלעך...
 פֿאַרט ער וואַלד-אויס וואַלד-אַײַן, איבער דערפֿער און שמעט.
 פּלה-מיידלעך ווי זאַמד און ערד — קיין איינער פּאַסן די פּאַנאַ-
 פֿעלעך נישט...

פֿאַרט ער אַ יאָר, פֿאַרט צוויי, נישטאַ און נישטאַ. פֿאַרלירט ער
 די אמונה דערין, קערט ער אַהיים; ער וועט מאַטע-מאַמע זאַגן:
 ס'איז אַ חלום געווען; אַזוינע פֿיסלעך קליינע זײַנען נישט פֿאַראַן...
 פֿאַרט ער אַהיים, און פֿאַרט, און פֿאַרט פֿון וועג אַראָפּ, און
 פֿאַרבלאַנדזשעט אין אַ וואַלד. דעמבעס מיט דעמבעס, ריזן בני
 ריזן שמייען, נישט אויס און נישט אײַן. בלייבט ער שמיין; פֿרייטיק
 איז, די זון גייט אונטער און לאַזט זיך, אַ פֿייערדיקע קויל, אַלץ טיפֿער
 און טיפֿער אַראָפּ. דער אַוונט פֿאַלט צו — שמעלט ער זיך שיר-
 השירים זאַגן, און גייט, שיר-השירים זאַגנדיק, אין וואַלד אַרום.

תּפֿילין-בניטעלע — sack for the phylacteries

באַשערטער — future husband

העפֿטן — to embroider

פּאַסן — to fit

אמונה (עמונע) — גלויבן.

פֿאַרבלאַנדזשען — פֿאַרלירן דעם וועג.

דעמב, דעמבעס — oak(s)

ריז, ריזן — giants

קויל — ball

שיר-השירים (שיר-האשירים) — „דאָס ליד פֿון די לידער“, דער נאָ-
 מען און די ערשמע ווערטער פֿון אַ בוך אין תּנך. אין דעם בוך
 קומען אַרײַן זייער שיינע לידער.

האלט זיך נאָר פֿון וועגעלע נישט ווייט, און פֿון פֿערד, וואָס פֿאַשעט זיך... און שטיל רוישט, ביים אַוונט-ווינטל, דער וואַלד, גלייך ער וואַלט אים שיר-השירים נאָכגעזאָגט... און שטיל ווערט און טונ-קעלער, און פֿלוצלונג פֿלאַמט צווישן די ביימער אַ פֿענצטערל אויף, לויפֿט ער צו מיט פֿרייד און קלאַפט אָן:

— וואוינט דאָ אַ ייד?

— אַ ייד!

אַ ייד קומט פֿון שטיבל אַרויס, באַווייזט זיך אויף דער שוועל.

— שלום-עליכם, אַ ייד!

— עליכם שלום, — ענטפֿערט דער יונגערמאַן, — קאָן מען

האלטן שבת בני אַיך?

— האַלטן, יאָ, — ענטפֿערט מיט אַ טרויעריקן שמיכל דער

ייד, — נאָר עסן האָב איך נישט וואָס...

— עסן האָב איך, ענטפֿערט דער יונגערמאַן — און טרינקען

אויך — קומט מיט מיר צום וועגעלע צו, פֿון אלעס גומן אָנגעגרייט.

אין אַ שעה אַרום נאָך קבלת-שבת זיצן זיי שוין ביידע נאָך

קידוש ביים טיש... און זינגען זמירות און עסן... זעט דער

יונגערמאַן ווי פֿון יעדן מאַכל נעמט דער אַלמער און איז קוים וואָס

טועט אַ ביסל, און טראַגט באַלד די רעשט פֿאַר דער מיר אַרויס,

מיינט ער, — פֿאַר אַ קעבלל צי אַן עוף... איז ער דאָך נישט אַזוי

אַרעם, דער ייד, פֿאַרוואָס האָט ער קיין שבת נישט געמאַכט...

אַ יונגערמאַן, פֿרעגט ער אים.

זאָגט דער אַלמער:

— ניין, אַן אַרעמער קוילן-ברענער בין איך... קיין קאַלב,

קיין עופֿות פֿאַרמאַג איך נישט... נאָר אַ זיס טעכטערל האָב איך,

באַרוועס גייט זי, נעבעך, שעמט זי זיך באַרוועסערהייט אין שמוכ

אַריינצוקומען... זיצט זי און עסט פֿאַר דער מיר...

פֿאַשען זיך — to pasture

רוישן — to rustle

קבלת (קאַבאַלאַס) שבת — די צערעמאָניע פֿון אויפֿנעמען דעם שבת,

די פֿרייטאָג-צו-נאַכטיקע תּפֿילה.

קידוש (קידוש) — blessing over a cup of wine

זמירות (זמירעס) — לידער וואָס מען זינגט שבת.

מאַכל (מיכל) — שפּיץ.

רעשט — דאָס איבעריקע.

באַרוועס — barefoot

נעמט דער יונגערמאן מיט הארץ-קלאפעניש די גאלדענע פאנ-
 מאַפֿעלעך פֿון בוזעם אַרום און גיט זיי דעם אַלמן איבער :
 — גייט, מעסט זיי אייער מאַכטער אָן ... צי זיי פּאַסן, זעט ...
 קומט דער אַלמער צוריק :
 — זיי פּאַסן ...

4

און ביים רייכן שוויגער איז אַ חתונה געווען ... ער האָט
 מיטן קוילן-ברענער אַ שידוך געטון, און די חופּה האָט מען אין
 שטאַט געשמעלט. און אז מען איז פֿון דער חופּה געגאַנגען, האָט
 זיך פּלוצלונג אַ געשמעלט באַוווּן, אין אַ הויב אַ הויכער, אין אַ מער-
 קישער שאַל, אַ פנים אָן אַלמס, נאָר אויגן לייטזעליקע און יונגע, און
 האָט קעגן חתן-בלה מיט אַ קוילעמט געטאַנצט ...
 און נישט אַלע האָבן געוואוסט, ווער דאָס איז ...

דער אוצר

צו שלאָפֿן תּמוז-צייט אין אַ שמיכל פֿון ד' על ד', צוזאַמען
 מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תּענוג,
 כאַמט פֿרייטיק צו נאַכטס. כאַפט זיך טאַקע שמערל האַלצהעקער
 אויף נאָך האַלבער נאַכט אָן אַפּגעקאַכטער און אָן אַטעם, גיסט
 זיך געשווינד אָפּ די נעגל, כאַפט אויף זיך דאָס כאַלאַמל און לויפֿט
 אַ באַרוועסער פֿון טרוקענעם גיהנום אַרום. קומט ער אין גאַס

שידוך (שידעך) — match

קוילעמט — white loaf

אוצר (אויצער), אוצרות (אויצערס) — treasure(s)

תּמוז (טאַמוז) — דער צענטער ייִדישער מאָנאַט, פֿאַלט געוויינטלעך
 צונויף מיט דעם מאָנאַט — יולי.

ד' על ד' (דאַלעד על דאַלעד) — four by four

תּענוג (טנינג) — pleasure

האַלצהעקער — woodcutter

גיסט זיך אָפּ די נעגל — וואַשט זיך.

כאַלאַמל — robe

גיהנום (געזענעם) — hell

אריין — שטיל, אלע לאַדן פֿאַרמאַכט, און איבערן שלאַפֿנדיקן שמעטל שטייט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשמערנטער הימל. דאָכט זיך אים, אַז אַצינד איז ער איינער אליין מיט גאָט, ברודר הוא. מאַכט ער, אַרויפֿקוקנדיק צום הימל: „נו, רבוננו של עולם, אַצינד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערן און בענטשן מיט אַן אוצר פֿון דינע אוצרות.“ ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעט ער, אַז פֿאַר אים לויפֿט עפעס אַ פֿלעמל פֿון שמעטל אַרויס, פֿאַרשטייט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפֿן, דערמאָנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפֿן מאַר מען נישט, — גייט ער נאָך. און אזוי פֿאַמעלעך ווי ער גייט, אזוי פֿאַמעלעך הייבט אויך דאָס פֿלעמל אָן צו גיין, און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט נישט לענגער, נישט קיר-צער. גייט ער. טייל מאַל רופֿט זיך אים עפעס אָן אין האַרץ: שמערל, זיי קיין נאָר נישט, נעם אַראָפֿ דאָס כאַלאַטל, טו אַ שפרונג אונטער און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פֿלעמל! פֿאַרשטייט ער אַבער, אַז דאָס רעדט אין אים דער יצר-הרע. דאָס כאַלאַטל נעמט ער פֿון זיך אַראָפֿ, גרייט צו וואַרפֿן איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפֿרייט זיך, זעענדיק, אַז זינט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פֿלעמל אויך פֿאַמעלעכער. גייט ער אזוי פֿאַמעלעך דעם פֿלעמל נאָך און גייט, קומט ער פֿאַמעלעך אַרויס פֿון שמעטל. דער וועג שלענגלט און דרייט זיך איבער פֿעלדער און לאַנקעס, און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאל וואַרפֿן דאָס כאַלאַטל, וואַלט ער צום פֿלעמל נישט דער-גרייכט. דערווייל צערודערן זיך אים אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען

לאַדן — shutter

ברוך הוא (באָרוך הו) — געלויבט איז ער, blessed be He

רבוננו של עולם (ריבוינע שעל אויפֿאָם) — האַר פֿון דער וועלט, גאָט; Lord of the universe

בענטשן — to bless

מהלך (מעהאַלעך) — distance

יצר-הרע (יעצער-האַרע) — דער שלעכטער ווילן.

להכעיס (פֿעהאַכעס) — to spite

שלענגלען — to twist, to wind

לאַנקע — meadow

צערודערן זיך — to get confused

ער זאל כאפן דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האַלצ-
העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם פּוּח צו דער אַר-
בעם, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפֿט אַ שטאַט אין דער
ווייבערשער שול, זי זאל נישט האָבן קיין פֿאַרשטערמע שבתים
און ימים-טובֿים דערפֿון וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצן,
ראַש-השנה און יום-כיפור פֿאַלט זי נעבעך גאָר פֿון די פֿים — די
קינדער האָבן איר די פּוּחות צוגענומען! און ער וואָלט איר אַ ניי
קלייד געמאַכט, אַ פֿאַר שנירלעך פֿערל געקויפֿט... די קינדער
וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָפּגעגעבן, פֿאַר דעם עלטסטן מיידל
וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגן אַ שידוך. אזוי, נעבעך,
טראַגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויפֿס, און האָט קיין
מאָל קיין צייט נישט אָפֿילו זיך רעכט צו פֿאַרקעמען. און צעפֿ האָט
זי לאַנגע, לאַנגע, און אויגן — ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצווה געווען צו כאַפֿן דעם אוצר...
— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער, — אז עס איז
נישט באַשערט, איז נישט! איך-דער-וואָכן וואָלט ער שוין גע-
וואוסט וואָס ער האָט צו טון...

ער זיפֿצט אָפּ און גייט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפֿט
פֿון צייט צו צייט אָן אויג אין הימל אַרײַן: רבּונו של עולם,
וועמען ווילסטו דאָ אויספרואוון? שמערל האַלצהעקער? ווילסט
געבן — גיב! "דאַכט זיך אים, אז דער אוצר הייבט זיך אָן צו
רוקן אַ ביסל פֿאַמעלעכער, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ
הונט — בילט. דערקענט ער דאָס בילן: דאָס איז פֿון ערשטן

-
- פּוּח (קויאָך), פּוּחות (קויכעם) — strength
אַ שטאַט אין שול — a pew or a seat in a synagogue
פֿאַרשטערט — spoiled
שנירלעך פֿערל — strings of pearls
שידוך (שידעך) — a match
קיישלעך — baskets
אויפֿס — fruit
באַפֿ, צעפֿ — braid(s)
סאַרנע — wild goat
מצווה (מיצווה) — good deed; דאָ: גוט, שײַן.
באַשערן — to destine
בילן — to bark

דאַרף הינטער דער שטאַט; און ער דערנעט שוין, ווי עס וויגן זיך אין דער פֿרישער פֿאַרטאָג-לופֿט ווייסע פֿלעקן, דאָס זינען די פויערישע הינזלעך. און באלד דערמאָנט ער זיך, אז עס מוז שוין זיין אַ תּחום-שבת; שמעלט ער זיך אָפּ.

— יאָ, עס איז אַ תּחום-שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַרײַן: — וועסט מיך נישט אַראָפּפֿירן פֿון וועג! עס איז נישט קיין גאַטזאַך, גאַט מאַכט נישט קיין חוּק פֿון מענטשן — מעשה לִיך איז עס! און ער ווערט אַ ביסל בייזלעך אויפֿן בעל-דבר, און דרייט זיך צוריק אויס צום שמעטל, און גייט האַסטיק צוריק. טראַכטן טראַכט ער: אין דער היים אויסזאָגן וועל איך נישט; ערשטנס, וועט מען מיר נישט גלייבן... און אז יאָ, וועט מען לאַכן פֿון מיר! און צו וואָס זאל איך מיך רימען? .. דער בורא-עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואַלט זיך נאָך אַפֿשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַוודאי — נאַקעט און באַרוועס, נעבעך!

ניין, ער וועט עס פֿאַרן מויל נישט ברענגען... ער וועט אַפֿילו דעם רבּונו של עולם דערינען קיין מאַל נישט דערמאָנען. האָט ער דערמיט עפעס גוטס געטון, וועט ער אליין געדענקען... און פּלוצלונג דערפֿילט ער אין זיך עפעס אַ מאַדנע, ליכטיקע רואיקייט, אין אַלע אַברים צעגיסט זיך אים אַ שטילער נחת.

וויגן זיך — to swing, to sway

פֿלעקן — spots

תּחום-שבת (טכום-שאַבעס) — דער גרענעץ פֿאַר שבת; לויט דער ייִדישער רעליגיע מאַר מען שבת ניט אַוועקגיין צו ווייט אויסערן שטאַט.

חוּק (כּוּיזעק) מאַכן — אַפּלאַכן, to make mockery

מעשה (מײַסע) לִיך (לעץ) — ווי אַן אַפּלאַכער, ווי אַ ניט-גוטער, as a mocker

בעל-דבֿר (באַל דאָווער) — דאָ: adversary

רימען — to boast

בורא-עולם (בוירע אוילאָם) — באַשאַפֿער פֿון דער וועלט, גאַט.

פֿאַרן מויל נישט ברענגען — נישט דערציילן.

אַברים (אייבורים) — limbs

נחת (נאַכעס) — צופֿרידנקייט, satisfaction

„געלט איז פֿארט נישט מער ווי קני און שפני! עשירות קאן נאך אראפפירן פֿון רעכטן וועג.“ און עס ווילט זיך אים דאנקען גאט דערפֿאר, וואָס ער האָט אים נישט געברענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך אים כאַטש אַ ליד זינגען. „אַבינו מלך“ דערמאָנט ער זיך פֿון די יונגע יאָרן, נאָר ער פֿארשעמט זיך פֿאַר זיך אליין און האַקט אָפּ. ער וויל זיך דערמאָנען אַ חזנישע זאך, — פּלוצלונג אַבער דער-זעט ער, אַז דאָס אייגענע פֿלעמל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז אים צוריק אַרויסגעקומען פֿון פֿאַרנט, און עס רוקט זיך פֿאַר אים גאַנץ פּאַמעלעך צום שמעמל, צום שמעמל... און דער מהלך צווישן אים און דעם פֿלעמל ווערט ווינטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פֿלעמל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַ ביסל, לכּבֿוד שבת. פֿרייט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימל ווערט בלאַסער, שמערנדלעך הייבן זיך אָן לעשן, דער מיזרח ריימלט זיך אַ ביסל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאַל רוימלעך טייכל אין דער לענג — און דאָס פֿלעמל רוקט זיך אַלץ אין שמעמל אַרנין, גייט אין זיין גאַס. אַט איז זיין שמוב. די טיר פֿון זיין שמוב, זעט ער, שטייט אָפּן. ער האָט זי אַפּנים פֿאַרגעסן צו פֿאַרמאַכן... און אַט: דאָס פֿלעמל גייט אַרנין, צו אים אין שמוב אַרנין גייט עס! גייט ער נאָך, זעט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פֿלעמל, אונטערן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפֿן, — גייט ער שטיל צו, בייגט זיך איין, זעט ער, דאָס פֿלעמל דרייט זיך אונטערן בעט ווי אַ דריידל, אויפֿן אַרט. נעמט ער און וואַרפֿט אַרונטער אונטערן בעט דאָס כּאַלאַטל און דעקט דאָס פֿלעמל צו, — קיינער הערט נישט;

קני און שפני — גאַרנישט מיט גאַרנישט, mere trash
עשירות (אַשירעס) — רייכטום, riches, wealth
נסיון (ניסאָיען) — temptation
אַבינו מלך (אַוינו-מילעך) — אונדזער פֿאַטער דער קיניג.
אַפּהאַקן — to break off, to stop short
חזנישע (כאַזאַנישע) — synagogue melody
אייגענע — דאָס זעלביקע.
לכּבֿוד (לעקאָוועד) — in honor
לעשן — to extinguish
מיזרח (מיוזרעך) — east

און דאָ גנבעט זיך שוין אין שטוב אַרײַן אַ גאַלדענער מאַרגן-שטראַל
דורך דעם שפּאַלט פֿון לאַדן.

זעצט ער זיך אויפֿן בעט, טוט אַ נדר אַז איבער שבת וועט
ער קיינעם קיין וואַרט נישט זאָגן, קיין האַלב וואַרט נישט —
עס וועט קומען חלילה צו חילול שבת... זי וועט זיך נישט אייני-
האַלטן; זיי, די בנינים, אַוודאי נישט, זיי וועלן באַלד וועלן איבער-
ציילן, באַלד וויסן וויפֿל! און באַלד וועט דער סוד פֿון שטוב אַרויס,
און אין שול, אין בית-המדרש און אין אַלע גאַסן וועט ווערן אַ גע-
רעדערני וועגן זײַן עשירות... וועגן מול... און קיינער וועט
נישט דאווענען, נישט וואַשן זיך, נישט בענטשן, ווי עס דאַרף צו זײַן
— און ער וועט נאָך פֿאַרוינדיקן זײַן הויזגעזינט און אַ האַלבע
שטאַט, ניין — קיין פיפּס נישט... און ער ציט זיך אויס אויף דעם
בעט און מאַכט זיך שלאָפֿן.

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הַבְּדֵלָה זיך אַראָפּגעבויגן
אונטערן בעט און אויפֿגעהויבן דאָס כאַלאַמל, איז אונטן טאַקע
געלעגן אַ זאַק מיט אַלפֿי-אַלפֿים דינרן, פּמעט אָן אַ שיעור —
אַ גרויס בעט געווען! — און איז טאַקע געוואָרן אַ גביר שבגבירים.

אַרײַנגנבענען זיך — to steal through

שטראַל — ray

שפּאַלט — crack

נדר (ניידער) — vow

חלילה (כאַלילע) — God forbid

חילול (כילעל) — desecration

בנינים (באַנים) — זײַן.

סוד (סאָד) — secret

בענטשן — דאָ: די תּפֿילה, דאָס געבעט נאָכן עסן.

הויזגעזינט — household

פיפּס — whisper

אין זכות — צוליב דעם גוטס.

הַבְּדֵלָה (האַוודאַלע) — די תּפֿילה, דאָס געבעט איבער ווייני, אַדער
אָן אַנדער געטראַנק, וואָס באַצייכנט אַז דער שבת אַדער יום-
טובֿ איז שוין אַוועק און די וואַכעדיקע טעג הייבן זיך אָן.

אַלפֿי-אַלפֿים (אַלפֿי-אַלפֿים) — טויזנט מאַל טויזנט.

דינרן — coins

אָן אַ שיעור (שיר) אָן אַ סוף.

גביר שבגבירים (גבויר שעבענווירים) — אַ רייכער צווישן רייכע.

און ער האט שוין אפגעלעבט אין נחת די יארן.
 נאר דאס ווייב פלעגט אים אלע מאל אין נחת פארווארפן:
 רבונז של עולם, ווי האט עם א מענטש א הארץ ווי א שטיין, א
 גאנצן זומער-טאג א ווארט נישט צו זאגן, פארן אייגענעם ווייב
 קיין איינציק ווארט . . . און איך האב — דערמאנט זי זיך —
 דעמאלט ביי „גאט פון אברהם“ זיך אזוי אנגעוויינט, אזוי אנגע-
 וויינט . . . עם איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען . . .
 און ער טרייסט זי מיט א שמיכל:
 — ווער ווייסט, אפשר האט זיך עם טאקע אין זכות פון דיין
 „גאט פון אברהם“ אזוי גוט אויסגעפירט.

ברידער

ווייסע, ברוינע, שווארצע, געלע —
 מישט די פארבן אויס צוזאמען;
 אלע מענטשן זיינען ברידער
 פון איין טאטן, פון איין מאמען!
 אויך איין גאט האט זיי באשאפן,
 און איין פאטערלאנד — די וועלט —
 אלע מענטשן זיינען ברידער,
 דאס איז איין מאל פֿע ס ט ג ע ש מ ל ט !

**

אלע מענטשן זיינען ברידער,
 שווארצע, ווייסע, ברוינע, געלע . . .
 אנדערש זיינען נאר די פארבן,
 די נאטור איז — די זעלבע:

אלע מענטשן זיינען ברידער:
 געלע, ברוינע, שווארצע, ווייסע . . .
 פֿעלקער, ראסן און קלימאטן —
 ס'איז אן אויסגעקלערטע מעשה.

גאט פון אברהם (אווראהאם) — די ערשמע ווערטער פון געבעט
 וואס די פרוי זאגט ווען זי צינדט אן ליכט שבת-צו-נאכט.
 דרייער — דרייגראשן שטיק.
 טרייסטן — to console, to comfort

ניסים אויפן ים

א.

אין דער מדינה האלאנד, אין א האלב אינגעזונקען הייזל בניים ברעג פֿון ים, האָט געוואוינט א יידישער פֿישער מיטן נאָמען סאַמיע. אפֿשר נאָך אַן עלטער־זיידן סעדיה; נאָר פֿון דעם האָט ער נישט געוואוסט, ער האָט בכלל זייער ווייניק געוואוסט פֿון יידישקייט. פֿון אַבֿות אַבֿותיו א פֿישער, פֿאַרברענגט מעג און יאָרן אויפֿן ים, געלעבט — אַן איינציקע יידישע משפּחה צווישן נישט־ייִדן, וואָס זאָל ער וויסן? סאַמיע כאַפט פֿיש, דאָס ווייב זינס שטריקט נעצן און פֿירט די שטוב, די קליינע קינדערלעך וואַלגערן זיך אין זאַמד און זוכן בורשטין... און אז סאַמיע גייט אויפֿן ים און עס מאַכט זיך אַ שטורעם־ווינט, עס ווערט סכּנת־נפֿשות, האָט — נישט ער אויפֿן ים, נישט דאָס הויזגעזינט אין שטוב, נישט געקאָנט אַפֿילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האָט סאַמיע געקוקט שמוס אין הימל אַרביין; דאָס ווייב זינס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַרביין, אַדער שלידערט נאָך אפֿשר אַ בייזן בליק צום בייזן, פֿינצטערן הימל אַרויף, און די קינדער וואַרפֿן זיך אויפֿן זאַמד און רופֿן גלייך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ! און פֿון וואַנען האָבן זיי געזאָלט וויסן מער? צו פֿום גיין

נס (נעם), ניסים (ניסים) — miracle(s)

מדינה (מעדינע) — land, country

סעדיה (סאדיע) — Saadia

בכלל (ביכלאַל) — in general

אַבֿות אַבֿותיו (אָוועס אַוואַויסאָוו) — his forefathers

שטריקן — to knit

וואַלגערן זיך — to roll

בורשטין — amber

סכּנת נפֿשות (סאַקאַנעס נעפֿאַשעס) — דאָס לעבן איז אין געפֿאַר.

הויזגעזינט — family

שמע ישראל (שמאַ יִסראַעל) — די ערשטע ווערטער פֿון דעם אוים־

רוף: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד — הער ישראל גאָט

איז אונדזער גאָט, גאָט איז איינער.

מתפלל (מיספּאַלעל) זיין — to pray

שלידערן — וואַרפֿן.

אין קהילה אַרײַן איז ווײַט, פֿאַרן האַט די אַרעמע פֿאַמיליע, וואָס
האַט קוים פֿרנסה געהאַט, נישט געקאַנט, און אַחוץ דעם, לאַזט דער
ים נישט אַוועק. סאַמיעס פֿאַמער, סאַמיעס זיידע און עלמער-זיידע
זײַנען אומגעקומען אויפֿן ים. נאָר אזאַ פּוח האַט ער שוין, דער ים:
ער איז דעם מענטשנס געפֿערלעכסטער שונא, און גאַנץ אַפֿט אַ
פֿאַלשער שונא, און ליב האַט מען אים, און ציען ווערט מען צוגע-
צויגען צו אים ווי מיט צוואַנגען... און מען קאַן זיך פֿון אים נישט
אַפֿרײַסן, וויל מען לעבן אויף אים און אונטערגיין אין אים...

ב.

נאָר איין ייִדישער מינהג איז אין דער משפּחה געבליבן — יום-
פּיפור!

ערב יום-פּיפור אין דער פֿרי האַט מען אויסגעקליבן דעם
גרעסטן פּיש, און די גאַנצע משפּחה איז געגאַנגען מיטן פּיש אין
שטאַט אַרײַן, און אַפּגעגעבן האַט מען דעם פּיש דעם קהלשן שוחט,
בײַ וועלכן מען פֿלעגט פֿאַרפֿאַסטן און עסן נאָכן תּענית.
איבערן מעת-לעת פֿלעגט די משפּחה זיצן אין האַלענדישן
מקום-קודש, צוהערן זיך ווי דער כאַר זינגט, ווי דער אַרגל שפּילט,
ווי דער הזן זאַגט אויף זײַן שטייגער... פֿאַרשטאַנען אַ וואָרט

-
- Jewish community — קהילה (קעהילע)
  - livelihood — פֿאַרנאָמע
  - to be drawn — צוגעצויגן ווערן
  - irresistible force — דאַ
  - custom — מינהג (מינהעג)
  - ערב (ערעוו) — פֿאַר.
  - community — קהלשן (קהאַלשן)
  - ritual slaughterer — שוחט (שויכעט)
  - פֿאַרפֿאַסטן — עסן פֿאַרן פֿאַסטן.
  - fast — תּענית (טאַנעם)
  - מעת-לעת (מעס-לעס) — די פֿיר און צוואַנציק שעה פֿון טאַג.
  - מקום-קודש (מאַקעם קוידעש) — דאַם הייליקע אַרט, די שול וואו
מען דאַוונט.
  - הזן (כאַזן) — cantor
  - שטייגער — way

האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום אַרונ-קודש, צום פרע-
דיקער אין דער גאַלדענער יארמלקע. האָט זיך די גאַלדענע יארמל-
קע אויפֿגעהויבן, האָט מען זיך אויך אויפֿגעשטעלט; האָט זיך די
גאַלדענע יארמלקע אַראָפֿגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט.
טייל מאָל פֿלעגט סאַטיע פֿאַר מידקייט אינדרעמלען, האָט אים
אַ שכן מיט אַן עלנבויוגן צום אויפֿשטיין געוועקט.

אַט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום-פיפור. אַז עס איז אַ
יום-הדין, אַז אַ פֿיש אין וואַסער צימערט, און וואָס אין הימל טומ
זיך — פֿון דעם האָט סאַטיע נישט געוואָוסט. עס איז בני אים אַ
מינהג געווען יום-פיפור צו הערן כאָר און אַרגל א ו מ ג ע ס ו,
און אַז נאָך נעילה (ער האָט אַפֿילו נישט געוואָוסט, אַז עס הייסט
נעילה) גייט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מער האָט
דער שוחט אַליין אַפֿשר אויך נישט געוואָוסט — האַלאַנד!

און באַלד נאָך דער שוואַרצער קאווע פֿלעגט סאַטיע מיטן ווייב
און מיט די קינדערלעך זיך אויפֿהייבן, געזעגענען זיך מיטן שוחט
און זיין הויזגעזינט, און אַנווינטשעווען זיך, און אַוועקגיין און
וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים“ פֿלעגט מען זאָגן,
נאָר — „צום ים“.

און מען גייט צו פֿום אַהיים, צום ים...
און אַז מען גייט צו פֿום איבער נאַכט, און עס הייבט אַן גרויען
דער טאַג, און מען דערזעט דעם גאַלדענעם אַפֿגלאַנץ פֿון זאַמדיקן
ברעג, און דערנאָך בליצט אויף דער שפיגל פֿון ים, דערפֿרייט מען זיך.
פֿאַטשט מען מיט די הענט...

און אַזוי גייט עס פֿון יאָר צו יאָר...
עס בניט זיך דער פֿישער, זעלטענער — דער שוחט; מינהג
בלייבט מינהג.

אַרונ קודש (אַרען סוידעש) — דער הייליקער אַרונ (אַלמער, שאַפֿע),
דאַרטן וואו מען האַלט די ספֿרי-תּורות אין אַ שול, אין אַ בית-
המדרש.

פּרעדיקער — preacher

אינדרעמלען — אינשלאַפֿן.

יום-הדין (יאָם-האַדין) — day of judgment

נעילה (נילע) — דער לעצטער טייל פֿון די תּפֿילות (טפֿילעס — prayers)
וואָס מען זאָגט יום-פיפור.

אַפֿגלאַנץ — shimmer, reflection

אויפֿבליצן — to flash

און דער מינהג איז א סכום הפולל פון פֿאַסטן, כאָר און אַרגל, אויסגעמישט מיטן גרויסן פֿיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה בניים שוחט, מיטן געזעגענען און אַנווינטשן זיך... דאָס אַלין צוזאַמען איז דער איינציקער פֿאַדעם וואָס בינדט צו סאַטיען צום פּלל-ישׂראל...

ג.

איין מאָל פֿאַרמאָג, קוים געריימלט האָט זיך דער מיזרח, שמיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער אַמעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציט זיך פֿויל און נאָך פֿאַרחלומט אויס, און ציט זיך אַזיין... וואוּנישט-וואוּ פֿלאַטערט אין דער בלויער לופֿט אַ ווייסע פֿאַר פֿלינגל, שרייט אויף אַן עוף... און ווייטער שמיל... שמילע גלאַנצן פֿליען איבערן ים, גאַלדענע פֿלעקן גלימשן זיך איבערן געלן זאַמד. פֿאַרמאַכט זינגען די פֿישער-שמיבלעך איבערן ברעג, נאָר איין מיר סקריפעט, — סאַטיע גייט אַרויס... ערײַ יום-פיפור איז היינט. פֿרום און ערנסט איז זיין פנים, שמיל ליכטן אים די אויגן: ער גייט טון אַ מצוות, כאַפֿן פֿיש אויף יום-פיפור!

און ער גייט צום שיפֿל צו און נעמט אַן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדן צום באָרט, די קייט קלינגט, און קולות דערהערן זיך רעכטס און לינקס: — נימע, נימע!

דאָס רופֿן צו אים די שכנים, וואָס האָבן אַרויסגעשמעקט די קעפֿ פֿון די קליינע פֿענצערלעך. רואיק און שמיל ליגט ווייט און ברייט אויסגעגאַסן דער ים,

סכום הפולל (סכום האקוילעל) — sum total

פֿאַדעם — thread

פלל ישׂראל (קלאַל ייִסראַעל) — דאָס ייִדישע פֿאַלק.

מיזרח — east

ברומען — to murmur

גלאַנצן — shapes; גלאַנץ — radiance

פֿלעקן — spots

סקריפען — to creak; דאָ: to open

מצווה (מיצווה) — good deed

קייט — chain

באָרט — shore

קול (קאַל), קולות (קוילעס) — שמים, שטימען.

צוואמענגעגאסן מיטן זויס פֿון פֿריש-מאָרגנדיקן לאַכנדיקן, פֿריילעכן הימל... קוים ער אַטעמט, דער ים, קוים ער רונצלט זיך ביים ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באַבען, טאַנצן ליכטיק-גלאַנצנדיקע שמיכלען צווישן די רונצלען. און עפעס מורמלט ער, אַ באַבע-מעשה דער-ציילט דער ים די צעוואַרפֿענע, מיט לאַנגע וואַסערפֿלאַנצן, ווי מיט האָר באַוואַקסענע שטיקער פֿעלדזן, און ער גלעט זיי איבער די האָר שמיכלענדיק, שפּילנדיק — דער פֿישער אַבער קען בעסער דעם ים, און ער גלייבט אים נישט.
— נימע...

דער ים וויגט זיך און וועט זיך צעוויגן, און פלאצן וועט דער ליכטיקער שפיגל, און פֿון שפּיל וועט ווערן אַן ערנסט, פֿון שטילן ברומען — געשריי און געפילדער, און פֿון רונצלען וועלן אויפֿשטיין וואַלן, וואַס וועלן שלינגען שיפלעך און שיפֿן, ווי קליינע פֿישלעך דער לויטן...
— נימע...

און אַ באַרוועסער אַלטער מאַן, מיט אַ פֿלאַטערדיקן גרויען קאָפּ אַן אַ הימל, מיט אַן איינגעשרומפט פנים ווי דער ים, נאָר אַן זיין פֿאַלשן, זיסן שמיכל, — קומט אַרויס פֿון אַ שטיבל, גייט צו סאַטיען צו און לייגט אים אַרויף די האַנט אויפֿן אַקסל:
זע!

און ער ווייזט אים אַ קליין שוואַרץ פינטעלע, וואַס נאָר אַ פֿישער-אויג קאָן דערזען, אויפֿן זויס פֿון הימל.
— פֿון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואַלקן...
— כִּ׳וועל פֿרִיער צוריק אין דער היים זיין, — ענטפֿערט סאַטיע, — איין פֿיש וויל איך נאָר באַפֿן.
און ערנסטער ווערט דאָס פנים ביי זיין אַלטן שכן:

זויס — edge

רונצלען — to wrinkle

גלאַנצנדיקע — shiny

מורמלען — to murmur

פֿעלדזן — rock

פלאַצן — to burst, to break

געפילדער — howl

וואַלן — waves

לויטן (פֿעוואַסן) — לעגענדאַרער ריזיקער פֿיש, Leviathan

— האַסמט ווייב און קינד, סאַטיע!
— און אַ גאַט אין הימל! — ענטפֿערט סאַטיע מיט כּמחון:
ער גייט זיין מצווה טון... און ער שמופּט אָפּ דאָס שיפֿל און
שפּרינגט אַרײַן...

און לײכט ווי אַ פֿעדער טראַגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן
ים, און דער ים וויגט עס אַרום, זים ברומענדיק, אַזוי ליבלעך, און
זוימט עס און וויקלט עס אַרום מיט די שענסמע פּערל, וואָס ער
פֿאַרמאַגט — און דער אַלמער פֿישער שטייט אויפֿן ברעג און
מורמלט:

סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

ד.

לײכט טראַגט זיך סאַטיעס שיפֿל איבערן ים, — געשיקט
וואַרפֿט סאַטיע אַראָפּ זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די
נעץ, און מיט אַלע פּוחות ציט ער זי קוים-קוים אַרויס און געפֿינט
אין איר וואַסערפֿלאַנצן, ים-שמערן, — נאָר נישט קיין איינציקן
פֿיש...

דער אַלמער פֿישער אויפֿן ברעג האָט דאָס שיפֿל שוין פֿאַר-
לורן פֿון אויג. סאַטיע ציט שוין צום דריטן מאל און צום פֿערטן
מאל אַרויס די נעץ: נישט לײכט איז זי אַרויסצוציען, אַלערליי
וואַסערפֿלאַנצן האָבן זיך אין אירע אויגן פֿאַרפֿלאַכטן — נאָר קיין
איינציקער פֿיש...

און דער ים וויגט און צעוויגט זיך וואָס אַ מאל שטאַרקער,
און אויפֿן הימל איז שוין אַרויפֿגעשוואומען די זון, נאָר פֿײַכט איז
איר גלאַנץ — אַ פֿאַרוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע
אין עק הימל האָט זיך אויסגעצויגן הינטערוויילעכץ הינטער דער
זון, ווי אַ ברוינע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און
רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט,
פּראוואַט און פּראוואַט דאָס מזל —

כּמחון (ביטאַכן) — האַפֿענונג, confidence
געשיקט — skillfully
פֿאַרפֿלאַכטן — to entangle, to interlace
פֿײַכט — דאָ: mist
הינטערוויילעכץ — backwards

— גאַט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאל דאָס יאָר מקיים זיין די מצווה, מען מוז צוריק! און טרויעריק ווערט אים אויפֿן האַרצן: ער האָט געמוזט עפעס זינדיקן קעגן גאָט, וועלכער באַוויליקט נישט הײַנאַר זיין קרבן. און ער נעמט דעם רודער פֿעסט אין דער האַנט אַרײַן און וויל שוין אויסדרייען דאָס שיפֿל צוריק. גאָר אין דער זעלביקער רגע באַקומט ער אַ שפּריץ אין פנים אַרײַן, און ער דרייט זיך אויס און דערזעט, ווי אַ גרויסער גאַלדענער פֿיש וואַרפֿט זיך שפּילנדיק איבערן ים און שפּריצט מיטן ווידל איבערן וואַסער.

ע! דעם פֿיש מוז ער כאַפֿן, דעם פֿיש האָט אים גאָט באַ-
שערט, גאָט, וואָס האָט זיין עגמת-נפֿש געזען, זיין בענקען מקיים צו זיין די מצווה. און ער דרייט זיך צוריק אויס און יאָגט נאָך דעם פֿיש...

און דער ים איז שוין צעווינגט, כּוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואַלקן באַדעקט, בונטן ווייסע שטראַלן רייסן זיך קווער אַפֿער פֿון הינטערן וואַלקן, און דער פֿיש שווימט איבער די פּלייצעס פֿון די כּוואַליעס, און סאַ-
טיעס שיפֿל נאָך, נאָך... און פֿאַרשוואַנדן ווערט פּלוצלונג דער פֿיש, צווישן אים און סאַטיעס שיפֿל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפֿגע-
בלאַזן, אויפֿגעיאָגט פֿון ווינט.

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגן! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרייען דאָס שיפֿל און שווימען צוריק.

מקיים (מעקאיעם) זיין — to fulfill
באַוויליקט נישט — נעמט ניט אָן.

קרבן (קאַרבן) — offering

שפּריץ — splash

ווידל — tail

באַשערן — דאָ: שיקן.

עגמת-נפֿש (אנמאס נעפֿעש) — האַרצווייטאַגן.

בענקען — to long, to yearn

בונטן — clusters

קווער — obliquely

אַפֿער — דורך, אַרויס.

כּוואַליע — wave

בלענדן — to dazzle

אין דער זעלביקער רגע לייגט זיך אָבער די כוואַליע, ווי זי וואַלט מיט אַ מאַל אינגעזונקען געוואָרן; פּעמט צום שיפּל צו שווימט צו דער פּיט און קוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן, גלייך ער בעט זיך: נעם מיר . . . זיי מקיים מיט מיר די מצווה . . .

דרייט סאַטיע צוריק אויס, — פּאַרלירן ווערט דער פּיט! אַ נייע כוואַליע שווימט אויף צווישן אים און דעם שיפּל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער ירגזון פֿון ים! נישט קיין ליבלעך לידל זינגט ער, דער ים. ער פּעסט זיך: אַ העזה, אַצינד אויף אים צו שווימען! אויף זינע כוואַליעס צו טרעטן! און גלייך זי וואַלט זיך פֿאַרן ים דערשראַקן, באַהאַלט זיך הינטערן וואַלקן די זון. . . אויף דעם, זעט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינט! ער איז באַפֿרייט געוואָרן און צעיאַגט זיך מיט אָן אויסגעלאַסענעם צאַרן און ער שמייסט און פּאַטישט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מער אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזנטער באַסן שפּילן אין זינע געדערעם, קעסל-פּויקן — אין זינע כוואַליעס. — אַהיים, אַהיים! — קלאַפט ביי סאַטיען דאָס האַרץ, און ער נעמט צוזאַמען די נעצן אין שיפּל אַרביין, און כאַפט שטאַרקער אָן דעם רודער און אַרבעט מיט אַלע קרעפֿטן. די אַדערן אין דער האַנט ווילן פּלאַצן. ווי אַ הוילע נום וואַרפֿט זיך דאָס שיפּל אויף און אָפּ איבער די כוואַליעס, פֿאַרשוואַרצט איז דער הימל, ברוין-צאַרן-דיק דער צעבראַכענער ים — און ער אַרבעט אַלץ — אַהיים, אַהיים . . .

ירגזון (יירגאָזן) — פּעם, rage, angry mood

העזה (האַזע) — חוצפה, insolence

אויסגעלאַסענער צאַרן — ניט-אינגעהאַלטענער פּעם (anger)

רומ, ריטער — rod (s)

רייצן — to infuriate

ברויזן — to roar

באַסן — bass-voles

געדערעם — insides

קעסל-פּויקן — kettle drums

אַדערן, אַדערן — vein (s)

הוילע — hollow

צעבראַכענער — דאַ: shattered

פלוצלונג דערזעט ער, עפעס שווימט צו אים צו פֿון דער זײַט
 — אַ מענטשלעכער קערפער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פֿרוי
 איז עס — פֿאַר איר שווימען די האַר, שוואַרצע האַר — זײַן ווייב
 האָט אַזוינע האַר ... פֿון אונטער די האַר באַווייזן זיך ווייסע הענט
 — זײַן ווייב האָט אַזוינע הענט ... און אַ קול רופֿט: ראַטעוועט!
 זײַן ווייבס קול ... די מוטער פֿון זײַנע קינדער ... זי האָט אים
 געמוזט נאַכשווימען אויפֿן צווייטן שיפֿל, זי טרענקט זיך, זי רופֿט
 נאָך זײַן הילף ...

און ער דרייט דאָס שיפֿל אויס רעכטס און וויל צו צום קערפער,
 — דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הייבן זיך אין דער מיט, דער
 שמורעם רײַסט און וואַיעט — נאָר אין דעם שמורעם הערט ער
 איר קול: העלף! העלף, סאַטיע, העלף! ..

און ער שמרענגט אָן די לעצטע קרעפֿטן צוצושווימען, און
 אַט איז ער שוין נישט ווייט פֿון ווייסן פֿלעק; די האַר זעט ער
 שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיקע, זינקענדיקע קלייד ... מיטן
 רודער צו דערלאַנגען ... נאָר אין דער מיט, צווישן אים און זײַן
 ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָפּ אין איין זײַט, דאָס
 שיפֿל — אין דער צווייטער — — —

— אַ פֿאַרבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאָנענדיק,
 אַז דאָס זעלביקע האָט ער געהאַט מיטן גאַלדענעם פֿיש; און נישט
 ווילנדיק וואַרפֿט ער איין אויג צום ברעג. ער זעט ווי עס לײַכט זיך
 שוין אין די פֿישער-היזלעך די פֿענצטער!

— יום-כיפור! — דערמאָנט ער זיך, און לאָזט פלוצלונג אַרויס
 דעם רודער פֿון דער האַנט.

— טו מיט מיר, — שרײַט ער צום הימל אַרויף, — וואָס דו
 ווילסט, יום-כיפור רודער איך נישט! ..

און דער ווינט רײַסט, די כוואַליעס וואַרפֿן דאָס שיפֿל; און
 סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פֿון דער האַנט,
 אַזוי זיצט ער רואיק און קוקט מיט אַפֿענע אויגן אַ מאַל צום פֿאַר-
 שלאַסענעם הימל אַרויף, אַ מאַל צום קאַכעדיק-שווימענדיקן ים
 אַראָפּ.

טרענקען זיך — to drown
 וואַיען — to howl
 פֿאַרבלענדעניש — mirage
 שווימענדיק — foaming

— טו מיט מיר, גאט, וואָס דו ווילסט! זאל דיין רצון גע-

שען ...

פלוצלונג דערמאָנט ער זיך אַ ניגון פֿון כאָר, אונטערגעהאַלטן פֿון אַרגל, און ער הייבט אָן נאַכצווינגען דעם ניגון. די דאָזיקע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציקע לשון צו רעדן מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער. די כוואַליעס הייבן זיך העכער און העכער, שאַרפֿער נאָך בלאָזט דער ווינט ... דאָס שיפֿל וואַרפֿט זיך באַרג-אַרויף, באַרג-אַראָפּ, איין כוואַל-ליע וואַרפֿט עס צו דער צווייטער . . . איינע רייסט אים אַרויס, שלידערט אים אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פֿון הינטן און יאָגט זיך נאָכן שיפֿל מיט אַן אַפֿן מויל ... דער ווינט רייסט ווי מוויזנטער וועלף — און אין דעם גערודער אַרײַן זינגט סאַטיע דעם ניגון, ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטן פֿון אַרגל ...

די כוואַליע שלאָגט אין שיפֿל אַרײַן. סאַטיע וויל שטאַרבן זינג-גענדיק, נאָר דאָס שיפֿל קערט זיך איבער ... אַבער סאַטיען איז נאָך דער מוײַט נישט באַשערט ...

צוויי ווייסע געשטאַלטן, ווי פֿון נעפל געוועכטע, גייען, האַלטן-דיק זיך בײַ די הענט, באַרוועס, מיט צעפֿלאַסענע האַר און לייכטן-דיקע אויגן, איבערן ים, און ווי סאַטיע דרייט זיך איבער מיטן שיפֿל, קומען זיי צו, הייבן אים אויף, נעמען אים צווישן זיך, און גייען מיט אים אונטער די אַרעמס, און טרעטן מיט אים איבער די כוואַליעס, ווי איבער ביימן און בערגלעך, און פֿירן אים אַזוי גע-

רצון (ראָצן) — ווילן.

געשען — prevail

ניגון (ניגון) — melody

שטומע נשמה (נעשאַמע) — silent soul

לשון (לאָשן) — שפּראַך.

שלידערן — וואַרפֿן.

גערודער — commotion

געשטאַלט — figure

נעפל — mist

געוועכטע — woven

באַרוועס — barefoot

צעפֿלאַסענע — unfurled

ביימן — garden-rows

אַרעמט צווישן ווינט און געטומל. ער קוקט און וויל רעדן, עפעס
פֿרעגן וויל ער — נאָר זיי זאָגן אים :
— זינג בעסער, סאַטיע, זינג ! דיין געזאַנג וועט גוֹבֿר זיין
דעם צאָרן פֿון ים ...

זיי גייען מיט אים און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפֿל זינגט גייט
אים נאָך ... ער דרייט זיך אום — דאָס שיפֿל מיט דער נעץ, און
אין דער נעץ איז פֿאַרוויקלט דער גאַלדענער פֿיש ...
און אז זיי האָבן אים צוגעפֿירט צום ברעג און געלאָזט אים
אַהיים, האָט ער געמראָפֿן בני זיך דעם שוחט מיט דער שוחטקע ...
אין שמאַט איז אַ שרפֿה געווען, זינגען זיי געקומען צו אים
צו גאַסט ...
האַט מען געקוילעט דעם פֿיש, און — מינהג איז געבליבן
מינהג ...

דער באַס

.א.

אין טאַמאַשאַוו — אַ קליין פּויליש שמעטל — האָט זיך אַמאַל,
אין אַ שיינעם העלן טאַג, באַוויון אַ בחור, אַן אַרעמער בחור, וואָס
קיינער האָט נישט געוואוסט, פֿון וואָנען ער איז געקומען, וואו
ער טאַגט און וואו ער נעכטיקט און וואָס פֿלעגט זיך פֿון צייט צו
צייט באַוויון און בעטן עסן.
מילא — ווער עס שמעלט אויס אַ האַנט, דעם גיט מען, בֿפֿרט
אַז דער בחור נעמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאַכלים,

געטומל — tumult

גוֹבֿר (גיווער) זיין, באַזיגן, to overcome

פֿאַרוויקלען — to entangle

שרפֿה (סריפֿע) — פֿייער.

באַס — bass viol

מילא (מיילע) — well

בֿפֿרט (ביפֿראַט) — especially

פּרוטות (פּרוטעס) — coins

מאַכלים (מאַכאַלים) — שפּיוז, dishes

נאָר אַ שטיקל ברויט — פֿרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסן קומט יעדער לעבעדיקער נשמה. באַמערקט מען אַבער, אז עס איז אַ משונהדיקער בחור. אויגן האָט ער, וואָס קוקן, דאָכט זיך, ווייט-ווייט, און וואָס אין די ד' אַמות טוט זיך, זעען זיי נישט; און מיט די לעפלעך פֿון די אויערן רירט ער שמענדיק ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגן, גלייך ער וואָלט שמענדיק געכאַפט קולות פֿון דער לופֿט, כאָטש עס איז שטיל. און דעריבער, ווייל ער זעט, מכלומרשט, אזוי ווייט און הערט אזוי ווייט, איז ער שמענדיק פֿאַרחושט, אז מען גיט צו אים אַ רעד, ווערט ער פֿאַרציטערט, גלייך מען וואָלט אים געוועקט פֿון יענער וועלט, און אז ער ענטפֿערט, ענטפֿערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“. אַנישט — פֿאַרפלאַנט-טערט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט אים דער שווייס אויפֿן שמערן אַרויס און ער קאָן זיך נישט אַרויסאַרבעטן... און פֿלעגט אַ מאָל אַ באַלעבאַס, צי אַ באַלעבאַסע וועלן זיך באַנוצן מיטן בחור און שיקן אים אַ גאַנג, פֿלעגט דער בחור פֿאַר-לירן ווערן אויף עטלעכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובֿה קאַפּויער, נישט געפֿלויגן, נישט געשטויגן. און נישט, הלילה, פֿאַר פֿוילקייט, נאָר פֿאַר פֿאַרחושטקייט.

— האָסטו געטראָפֿן דעם און דעם? (צו וועלכן מען האָט אים געשיקט).

— ערשט היינט.

און ביז אַהער?

וויינט זיך אַרויס, אז ווען ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות,

משונהדיקער — queer, peculiar

ד' אַמות (דאָלעד אַמעס) גלייך אַרום אים.

לעפלעך — lobes

ברעם, ברעמען — eye-brows

מכלומרשט (מעקלוימערשט) — apparently, as though

פֿאַרחושט — פֿאַרטראַכט, פֿאַרטייַמט אין געדאַנקען.

פֿאַרפלאַנטערן זיך — to get tangled up

אַרויסאַרבעטן — make any headway

גאַנג — errand

תשובֿה (טשוואווע) — ענטפֿער.

נישט געפֿלויגן, נישט געשטויגן — אַ זאָך וואָס איז אוממעגלעך.

שליחות (שליכעס) — errand, message

האָט ער אויפֿן וועג געטרעפֿן אַ מיניד, האָט דאָס מינידל געפֿישטשעט, עס האָט אַוודאי נישט געקאָנט טרעפֿן אַהיים... דערנאָך האָט מען אים צוגערופֿן פֿון דער הייד, עפעס אַ פֿויגל, — איז ער נאָכגעלאָפֿן, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דארף; און מען האָט אים געזאָגט — און דאָס, וואָס מען האָט אים געזאָגט — אַדער ער האָט פֿאַרגעסן, אַדער באַלד נישט פֿאַרשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכלט בתמימות, און שטעקט אויס די דאַרע האַנט נאָך אַ שטיקל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

ב.

אין אַן אַרעם שטעטל אַן עסקים, זומערצייט, גרויסע ליידיקע טעג, זיצן באַלעכטאָס ביי די פֿענצטער און גענעצן, און קוקן אַרויס אין מאַרק אַרײַן, עס זאָל זיך עפעס באַווייזן, עס זאָל זײַן אין וואָס זיך אַנצוכאַפֿן. שטייט אַזוי אַ באַלעכטאָס ביי זײַן פֿענצטער, דערזעט ער דעם פֿרעמדן אַרעמען בחור, רופֿט ער אים צו.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַרײַן.

שאַקלט דער אַרעמער בחור מיטן קאַפּ אין דער ברויט; ער וויל נישט.

— פֿאַרוואָס?

— אַזוי! — זאָגט ער.

לאַכט דער באַלעכטאָס און פֿוילט זיך נישט, און גייט אַרויס צום בחור פֿאַר דער טיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הייבט אָן:

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — חזרט דער בחור איבער, — אַבֿרהם!

דאַכט זיך מיר אַבֿרהם; יאָ — אַבֿרהם!

דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיין מאַל נישט זיכער. ווי קאָן מען זײַן זיכער? עס

דאַכט זיך דאָך אַזוי פֿיל.

וכדומה (וויכרוימע) — און אַזוי ווייטער, און דאָס גלייכן.

בתמימות (בעטמימעס) — אומשולדיק, naive

עסק (אייסעק), עסקים (אייסאָקים) — business

גענעצן — to yawn

חזרט (כאַזערט) איבער — זאָגט איבער.

קניכט דער באַלעבאַס.
 — און אויפֿן צונאַמען?
 פֿון דעם ווייסט שוין דער בחור גאַרנישט. און ער פֿרעגט
 איבער בתּמימות, צי מען דאַרף אַ צונאַמען.
 זאַגט דער באַלעבאַס:
 — אַוודאי, עס קאַן זײַן אַ סך אַבֿרהאַם, קאַנען זיי זיך אויס-
 מישן...

— נו, וואָס איז?
 — און וועמענס ביסטו, בחור?
 — דעם טאַטנס.
 — און ווי הייסט דער טאַטע?
 — טאַטע הייסט ער.
 — און וואו וואוינט דיין טאַטע?
 — דאָ, וואו דיין טאַטע וואוינט! — און דער בחור הייבט
 אויף אַ פֿינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימל.
 — אַ שיינע פֿרי! — שמייכלט דער באַלעבאַס, און פֿרעגט
 ווייטער:

— און קיין אַנדער טאַטן האָסטו נישט?
 — ניין!
 — און אַ מאַמען?
 — מען דאַרף דען?
 קניקלט זיך דער באַלעבאַס פֿאַר געלעכטער, און דער בחור
 פֿרעגט:

— מעג איך שוין גיין?
 — באַלד, באַלד! — ענטפֿערט דער באַלעבאַס, וואָס שמעלצט
 זיך פֿאַר נחת, — פֿון וואַנען קומסטו, חכם איינער?
 — פֿון דאַרף!
 — ווי הייסט דאָס דאַרף? וואו ליגט עס?

קניכן — שטאַרק לאַכן, to choke with laughter
 צונאַמען — צווייטער. נאַמען.
 פֿרי (פֿירע) — פֿרוכט; אַ שיינע פֿרי — what a simpleton
 קניקלען זיך — to roll; קניקלען זיך פֿאַר געלעכטער — לאַכן הויך
 מיטן גאַנצן קערפֿער.
 שמעלצט זיך פֿאַר נחת (נאַכעם) — brimming over with merriment
 חכם (כאַכעם) איינער — smart fellow

דאָס ווייסט ער נישט, דער בחור.
 — ווינט פֿון דאָנען?
 ער איז געגאָנגען און געגאָנגען, און געגאָנגען...
 און דער בחור חזרט אזוי פֿיל מאל איבער דאָס וואָרט „געגאָנגען“
 געז, ביז די ליפֿן ווערן אים מיד, און ענדיקט: און נאָך געגאָנגען!
 — וויפֿל טעג און וויפֿל נעכט?
 ער האָט נישט געציילט.
 פֿאַלט איין דעם באַלעבאָס צו פֿרעגן:
 — און דאוונען קאָנסטו?
 דאוונען? מוז אים דער באַלעבאָס פֿאַרטייטשן, וואָס מען
 מיינט „דאוונען“ און נאָך ניין מאָס פֿון באַלעבאָמישע רייד שטויסט
 זיך דער בחור, אז ער מיינט: שמועסן מיטן טאָטן.
 — יאָ, יאָ! — זאָגט דער באַלעבאָס, און עס דאַכט זיך אים,
 אז די געדערעם דרייען זיך אים אום פֿאַר געלעכטער.
 ער קאָן „שמע ישראל“.
 — ווער האָט דיך געלערנט?
 דערציילט דער בחור, אז גייענדיק פֿון דאָרף דורכן וואַלד אין
 שטאַט אַרנין, האָט אים געטראָפֿן זייער אַן אַלטער מאַן. האָט אים
 דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאָטע איז. און האָט אים
 אויסגעלערנט רעדן מיטן טאָטן, זאָגן „שמע ישראל“. און כאָטש
 ער פֿאַרשטייט נישט, וואָס ער רעדט צום טאָטן, זאָגט אָבער דער
 אַלטער, אז דער טאָטע פֿאַרשטייט און האָט הנאה דערפֿון.
 — און ווען רעדסטו מיטן טאָטן?
 — צוויי מאל אין טאָג.
 און דערביי שפּילט ער.
 — דו שפּילסט? אויף וואָס?
 — אויף וואָס עס איז.

פֿאַלט איין — קומט אויפֿן געדאַנק.
 פֿאַרטייטשן — געבן צו פֿאַרשטיין.
 נאָך ניין מאָס רייד — after a deluge of speech
 שטויסט זיך — נעמט ער פֿאַרשטיין.
 געדערעם — insides
 שמע ישראל (שמא יִסְרָאֵל) — די ערשמע ווערטער פֿון דעם אויס-
 רוף: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד — הער ישראל
 גאָט איז אונדזער גאָט, גאָט איז איינער.
 הנאה (האַנאַע) — פֿרייד.

אין דאָרף פֿלעגט ער שפּילן אויף גרעולעך; דערנאָך האָט מען אים אויסגעלערנט מאַכן אַ הילצערן פֿינפֿערל, האָט ער גע- שפּילט אויפֿן הילצערנעם פֿינפֿערל . . . אין שטאַט האָט מען אים געשענקט אַ ליימען פֿינפֿערל, שפּילט ער דערויף . . .

— און מען זאָל דיר, למשל, געבן אַ פֿידל?

פֿלאַמען אויף דעם בחורם אויגן: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פֿידל, ווי די שטאַטישע קאָפעליע האָט. בפרט אזאָ גרויסע, גרויסע פֿלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען . . . אַי, וואָלט ער געשפּילט — — —

— נאָר, — טרייבט ווייטער קאַטאַוועס דער באַלעבאַס, — אַפֿשר וועט מען דיר קויפֿן אזאָ פֿלי; ווייז נאָר פֿרויַער, וואָס דו קאַנסט!

נעמט דער בחור אַרויס פֿון בוזעס אַ ליימען פֿינפֿערל און פֿינפֿט.

ווי ער פֿינפֿט ווערט אַ גערודער אונטערן הימל, עס קומען זיך צו לויפֿן מחנות פֿייגל און פֿליען אַרום אין דער הייך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכלט און באַהאַלט צוריק דאָס פֿינפֿערל.

דער באַלעבאַס האָט אַכער דעם קאַפּ נישט אויפֿגעהויבן און דאָס אַלין נישט געזען. צום קול פֿון פֿינפֿערל איז אַרויס פֿון שטוב די באַלעבאַסטע. הינטער איר — די דינסט. צום פֿענצטער זיינען

ליים — clay

למשל (לעמאָשל) — for instance, suppose

פֿידל — violin

פֿלאַמען אויף — light up

קאָפעליע — orchestra

פֿלי (קוילע) — instrument

רימען — strap

טרייבן קאַטאַוועס — שפּאַסן, to make fun

בוזעס — bosom

גערודער — טומל, commotion

מחנות (מאַכנעס) — flocks

צוגעקומען צוויי פארפאלק און קוקן ארויס. וויל דער באלעבאס
 ווייזן זיין חריפות — און פארשט ווייטער דעם בחור:
 — און פון וואס האסטו געלעבט אין וואלד?
 פון שוואמען האט ער געלעבט.
 — און פריער, אין דארף?
 פון וואס מען האט אים געגעבן.
 — ווער האט דיר געגעבן?
 א פויער, א פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעטשמער...
 — און וואס האט מען דיר געגעבן?
 און דער באלעבאס האלט איין דעם אטעם; דא דארף ארויס
 די נאל פון זאק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אז מען האט אים געגעבן,
 אי קרויט, אי בארשמש, אי פלייש, אי ברויט — נאר געגעסן האט
 ער נאר ברויט, — אנדערע עסנווארג האט ער גענומען און גע-
 ווארפן די פייגל.

— און פארוואס — נאר ברויט?
 ער האט ליב נאר ברויט; אנדערע מאכלים האט ער פיינט.
 וואס ער עסט, האט אים געפרעגט דער אלטער אין וואלד
 אויך. און אז ער האט אים פארציילט, אז ער עסט נישט מער ווי
 ברויט, האט דער אלטער געזאגט, אז ער האט אים ליב דערפאר;
 און האט אים דערפאר אויסגעלערנט רעדן מיטן טאטן, — און דעם
 אלטן האט ער אזוי ליב... און זאגן זאגט ער אזוי ערנסט
 „שמע ישראל“, ווייל דער אלטער האט אים געהייסן...
 לאזט אים נאך דער באלעבאס נישט אפ און פֿרעגט:
 — און ווען דער אלטער זאל דיר הייסן גנבענען?
 וואלט ער געגנבעט.
 — און גזלנען?
 וואלט ער געגזלט...

חריפות (כאריפעס) — שאַרפֿקייט, ingenuity, proficiency
 פֿאַרשן — to interrogate
 שוואַמען — mushrooms
 גלח (גאלעך) — priest
 קרעטשמער — inn-keeper

די נאל (awl) וועט ארויס פון זאק — דאס זעלבע, ווי: די קאץ
 וועט ארויס פון זאק; עס וועט ארויסקומען דער אמת.

נאָר ער וועט נישט הייסן, ער איז אַ גוטער, דער אלטער.
— אַבער פֿאַרט, ווען ער קומט און הייסט דיר הרגענען אַ
מענטשן?

וואָלט ער געהרגעט.
— און וואָלטסט נישט קיין מורא געהאַט פֿאַרן טאַטן?
פֿאַרוואָס זאָל ער מורא האָבן?
פֿאַר זײַן שטראַף.
דאָס ערשטע מאל האָט זיך דעם כּחורס פנים צעשמייכלט:
— איר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראַפֿט נישט!
דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שול צו מינחה, איז דער
באַלעבאַס געלאָפֿן אין בית המדרש אַרײַן, דערציילן צווישן מינחה
ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפֿרעגט דעם כּחור ...

ג.

עס וואָלט, פֿאַרשטייט זיך, געווען פֿאַרן שמעטל אַן עסק,
ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט אַן אַנדער מעשה.
די קהילה האָט געהאַט אַ קאַפעליע: צוויי פֿידל, אַ פֿלויט,
אַ קלאַרנעט, אַ „באַמזיקצאַק“ אָדער אַ „קלאַפּטעלער“, ווי מען
רופֿט דאָס אין אַנדערע מקומות. און, ווי דער שטייגער איז, —
אַ באַס. אַן אַרעמע קאַפעליע, שפּילט אויף ייִדישע פֿאַרשפּילן און
חתונות, מאַכט אַ פֿאַר גראַשן פורים און חנוכה. און טייל מאל,
אַז אַנדערע קאַפעליעס זײַנען פֿאַרנומען, נעמט מען זיי צו קלענערע

פֿאַרט — דאָך.

מורא (מורע) האָבן — זיך שרעקן.

חוזק (כּוויזעק) מאַכן — שפּאַסן, to make fun

מינחה (מינכע) — דאָס צווייטע מאל דאוונען אין פֿאַרלוף פֿון טאַג,
נאָך מיטאַג, אָדער פֿאַרנאַכט.

מעריב (מירעו) — דאָס דריטע מאל דאוונען אין פֿאַרלוף פֿון טאַג,
ווען עס איז שוין אַוונט.

קהל (קהל), קהילה (קהילע) — Jewish community

באַמזיקצאַק — צימבל, cymbal

מקומות (מעקויםעס) — געגנטן, ערטער.

ווי דער שטייגער איז — as is customary

פֿאַרשפּילן — שבת נאַכט פֿאַר דער חתונה.

חתונות (כאַסענעס) — weddings

פריצים אויף א באל. קיין חריפות אין שפילן האט די קאפעליע נישט באוויזן.

מאכט זיך א מעשה: ווינטערציט, די קאפעליע גייט פארמאג צוריק פון א קליינעם פריצישן באל. א קאפ האט מען גענומען, עסן ווי עס באדארף צו זיין, האט מען נישט געמאכט, קוים פאר-ביסן מיט א בראקן ברויט, — גייט דער עולם צעווארפן, האלב זינ-גענדיק, ברומענדיק, שילטנדיק, און דער באס, וואס מראגט די שווערסטע פלי, שלעפט זיך נאך פון הינטן. קוים, קוים וואס ער ציט אויס-און-אין די פים פון שניי — אן אלטער מאן געווען און א שוואכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאל נישט אנט-לויפן פון אים, הערט מען אים ווי דעם רב; דער עולם גייט צע-ווארפן.

דערווייל בייט זיך דאס וועטער; עס גיט א יאג אן א פרי-שער שניי. מאכט דער עולם פים; ווערט מען א ביסל אויסגע-ניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאט אריין, כאפט זיך יעדערער צו זיין הייל. פאלט יעדער איינער אויף זיין בעט — שלאפן שלאפט מען אבער נישט לאנג: דער באס איז נישט אהיים געקומען, און דאס ווייב זינס לויפט ארום צו די קלעזמער מיט א גוואלד, רייסט זיי פון די בעטן ארום: וואו איז מיין מאן? וואו איז מיין מאן?

קומען צו זיך די פארשיפורטע פון בראנפן און פון שלאף און פארשטייען, וואס מען רעדט צו זיי. כאפט זיי אן א שוידער. כאפט מען און מען לויפט ארום זוכן דעם באס; קיין וועג, קיין

פריץ (פאריץ), פריצים — nobleman

קאפ — drop

בראקן — שטיקל, ברעקל.

עולם (אוילאס) — crowd

ברומען — to grumble

שילטן — to curse

הערט מען אים ווי דעם רב (ראווי) — מען הערט זיך ניט צו צו אים.

מאכט דער עולם (אוילאס) פים — גייט דער עולם גיך.

אויסניכטערן — to sober up

קלעזמער — musicians

פארשיפורטע — slightly drunk

בראנפן — whisky, brandy

שוידער — shudder

שטעג, — ווייס, פֿריש אָנגעפֿאלענער אומשולדיקער שניי, גיי ווייס
וואו דער באַס ליגט — — —
קומט מען צוריק מיט גאַרנישט. איין האַפֿענונג איז נאָך,
אפֿשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָפֿגעכאַפֿט זיך אין
דערפֿל אַרײַן.

ד.

עס גייט אַוועק אַ מאַג נאָך אַ מאַג, דער פֿראַסט האָט שוין
געלאָזט, דער שניי איז האַלב צעגאַנגען; עס איז פֿרײַטיק, דער
עולם גייט לפֿכוֹד שבת אין באַד אַרײַן, מען פֿרעגט זיך נאָך אויפֿן
באַס און קיינער ווייסט קיין ניס נישט. פֿלוצלונג קומט אָן צו פֿאַרן
און שטעלט זיך אָפֿ אין מיטן מאַרק אַ פּויערישע פֿוֹר מיטן פֿאַר-
פֿרוירענעם, מיטן באַס . . . מען האָט געכאַפֿט דעם בר-מינן און
געשווינד קוֹכר געווען פֿאַר ליכט-בענטשן . . . מען איז שיר-נישט
אַרײַנגעפֿאַרן אין שבת אַרײַן . . . צו מאַרגנס לאָזט די אַלמנה נישט
אויסנעמען — פֿינף קליינע ווערעם האָט ער איבערגעלאָזט, דער
באַס. מוצאי שבת איז אָן אַסיפֿה, מען רופֿט די קלעזמער, קהל
וויל, אַז די קלעזמער זאָלן זיך באַגײן אָן אַ באַס און צאָלן דער אַלמנה;

שטעג — path

שכל (סייכל) — דאָ : sense

אַראָפֿכאַפֿן זיך — אַוועק אין אַ זײַט.

לפֿכוֹד (לעקאָווער) — in honor; דאָ : in preparation

באַד — public bath

פֿוֹר — cart

בר-מינן (באַרמענען) — טויטער, טויטער קערפֿער.

קוֹכר (קויווער) זײַן — באַגראָבן, to bury

אַרײַנגעפֿאַרן אין שבת אַרײַן — פֿאַרענדיקן אָן אַרבעט שוין נאָך דעם
ווי שבת האָט זיך אָנגעהויבן.

אַלמנה (אַלמאַנע) — widow

אויסנעמען — לאָזט ניט אויסנעמען; לאָזט ניט לייענען די תּורה
אין שול.

ווערעם — דאָ : קליינע קינדער, tots

מוצאי (מאַצע) שבת — שבת אַוונט.

אַסיפֿה (אַסיפֿע) — פֿאַרוואַלונג.

די קלעזמער מענהן: די קאפעליע אָן אַ באַס איז קיין קאפעליע
 נישט, — אויף יידישע שימחות וואָלט מען זיך אָפּשר באַגאַנגען,
 נאָר אַ פּריץ וועט אָן אַ באַס נישט אויסשמעלן קיין פּוס צום
 מאַנצן . . . מענהט דער רב, אַז מקיים זיין אַ נפּש מישראל איז
 מער ווערט ווי אַ קאפעליע מיט אַ פּריצישן טאַנץ . . .

גיט דערווייל דער באַלעכאַס, וואָס האָט אַזוי קלוג אויסגע-
 פּרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַרײַן:
 — שאַט, רבותים!

ער האָט אָן עצה: ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו אַ באַס
 און קאַן אַוודאי שפּילן . . . זאַל מען דעם בחור חתונה מאַכן מיט דער
 אַלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל
 וועט אַ דרייער נישט קאַסמן . . .

ער האָט אָפּשר געמיינט אויף קאַטאַוועס, נאָר קהל און רב
 פֿון איין זײַט און די קלעזמער פֿון דער צווייטער זײַט האָבן זיך
 אָנגעכאַפט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקנדיקער אָן אַ ברעט; די אַלמנה
 האָט אויך באַשטאַנען; אַבֿרהמל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם
 זעלביקן חודש געשטעלט אַ חופּה . . .

און אומגעריכט האָט אַבֿרהמל בחור באַקומען אַ ווייב מיט פֿינף
 קינדער מיט אַ מאָל, און אַ באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיטן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַרײַן;
 נעכטיקט פֿאַר דער טיר; דרייט זיך גאַנצע טעג ערגעץ אַרום,

- מענהן (טיינען) — to argue
 מקיים (מעקאיעם) זיין אַ נפּש (נעפּעש) מישראל (מיריזסראַעל) —
 אויפּהאַלטן אַ יידיש לעבן.
 רבותים (ראַבויסיס) — gentlemen
 עצה (אייצע) — advice
 גלוסטן — to crave
 חתונה (כאַסענע) מאַכן — to marry
 אי דער וואָלף (איז) זאַט אי די ציג (איז) גאַנץ — גלייך צו דעם
 to kill two birds with one stone: ענגלישן:
 אַ דרייער — a small coin
 קאַטאַוועס — שפּאַס, jest
 באַשטאַנען — צוגעשטימט, agreed
 אומגעריכט — unexpectedly
 סמיטשיק, סמוק — bow

אויסער, אז עס מאכט זיך א שימחה אין שמעטל אדער א באל בני א פריץ און ער שפילט. ווערט ער הונגעריק, קלאפט ער אן צום ווייב אין פענצטער, דערלאנגט זי אים ארויס א שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם ביו ער ווערט ווייטער הונגעריק... שכנות פֿרעגן די באַסיכע וועגן שלום-בית, לאַכט זי: עס איז איר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אָן אַלמע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איר נישט אַ שלעכט וואָרט; השכונות מיט דער קאַ-פעליע האָט זי, דעם חלק פֿאַרדינסט גיט מען איר אין דער האַנט אַרײַן... וואָס פֿעלט איר?

און אַברהמלען, זעט אויס, האָט אויך נישט געפֿעלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פֿון די קלעזמער, ווייל ער פֿלעגט קיין מאָל נישט אַרײַנטרעפֿן אין ניגון אַרײַן; דער באַס שפּילט פֿאַר זיך... זיי הערן שוין אויף צו שפּילן, און אַברהמל טוט זיך ווייטער זינס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאַלפֿן גאַר אָן אַנדער קאַפּעליע, וואָס שפּילט ערגעץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאַר ער אליין. נאַר מיט דער צײַט האָט מען זיך צו אים צוגע-וואוינט... בני אַ פּריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טון. אז דער ניגון האָט זיך געדאַרפֿט ענדיקן, האָט אים איינער פֿון די קלעזמער אָנגעכאַפט ביים סמיק און צוגעהאַלטן, — און אויף ייִדישע התונות האָט מען אים אומישנע געלאָזט ווייטער שפּילן און דער עולם פֿלעגט פּלאַצן פֿאַר געלעכטער; מען פֿלעגט דערמיט גאַר שטאַרק משמח זײַן דעם עולם, בֿפֿרט בני אַ גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אוודאי צופֿרידן געווען פֿון אַברהמלען: שמיל

-
- נעלם (נעלעם) ווערן — פֿאַרשווינדן, disappear
 שלום (שאַלעם) בית (באָיס) — domestic peace
 וואויל ווי די וועלט — זייער גוט.
 השכונות (כעזשבוֹינעם) — accounts
 חלק (כײַלעק) — טייל.
 התחלה (האַסכאַלע) — אָנהייב.
 צרות (צאַרעם) — trouble
 אַרײַנטרעפֿן אין ניגון — to play in tune
 בשלמות (בישליימעם) — conscientiously
 אומישנע — purposely
 משמח (מעסאַמײַאָך) זײַן — פֿריילעך מאַכן.
 בֿפֿרט — באַזונדערס, especially

און ציכטיק, זיצט ער שמענדיק אויסגעדרייט מיטן פנים צו א וואנט און מיט די פלייצעס צום עולם. נעמען אין מויל אַרײַן אויף א חתונה פֿלעגט ער בשום אויפֿן נישט; מען זעט אַפֿילו נישט ווען ער עסט.

א מינהג האָט ער געהאַט, דער אַבֿרהאַמל, אז דרײַ מאָל אין טאָג פֿלעגט ער זאָגן „שמע ישראל“ אויפֿן באַס. אין דער פֿרי, ווען די זון האָט אויפֿגעשײַנט; פֿאַרנאַכט, ווען די זון איז אונטערגע-גאַנגען און חצות... אין דער פֿרי און פֿאַרנאַכט פֿלעגט ער עס טון ביים וואַסער אויף דער לאַנקע הינטער דער שטאַט, און צו חצות — אין מיטן מאַרק, און די קולות פֿון זײַן באַס פֿלעגן זיך צע-שווימען אין דער שטילער מוטער-נאַכט און אַרײַנגרײַסן זיך דורך טיר און טויער און לאָדן אין די שטובן, אין די הערצער אַרײַן... און אין די קולות האָט געשמעקט אזאָ ערנסט-פֿווננהדיק תּמימות, אז וועמען דער שול-האַמער האָט נישט געוועקט, דער האָט זיך אויפֿ-געכאַפט פֿון באַס, פֿון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה... און יידן פֿלעגן זיך נישט ווילנדיק, אַרויסרײַסן פֿון די בעטן לעבדות חבורא, אַנצײַנדן ליכט און לויפֿן צו חצות.

א פֿריץ פֿלעגט אַ מאָל אַפֿלאַזן אַ פֿריצה אין מיטן טאַנץ און צולויפֿן צו אַבֿרהאַמען און אויסרײַסן אים אַ פּאה פֿאַר אַ שלעכטן אַרײַנפֿאַרן אין אַ ניגון; קהל האָט אויף שימחות פֿון אַבֿרהאַמען גע-לאַכט, און אַ גאַנץ גײענדיק יאָר, אויפֿכאַפֿנדיק זיך פֿון באַס צו חצות, — אַפּזיפֿצן:

— נעבעך, אַ תּם, נאָר אין זײַנע קולות שמעקט עפעס, עס מוז עפעס שמעקן.

ציכטיק — רײַן.

בשום (בעשום) אויפֿן (אויפֿן) נישט — פֿאַר קײן פֿאַל נישט.

מינהג (מינעג) — habit

חצות (כצאָס) — midnight service

לאַנקע — meadow

לאָדן — shutters

ערנסט-פֿווננהדיק (קאַוואַנעדיק) תּמימות (טמימוים) —
solemn and simple piety

לעבדות (לע-אוואַיראַס) חבורא (האַבוירע) — צו דינגען דעם באַשאַפֿער פֿון דער וועלט.

תּם (טאַם) — simpleton

אנדערע האבן געזאגט :

— נעבעך, א שמוע נשמה, וויל רעדן מיטן בורא און האט
קיין אנדער לשון נישט.

ה.

איין מאל האט זיך אין טאמאשאָוו געמאכט א גרויסע חתונה,
אזא חתונה טרעפֿט זיך א מאל אין א יובל!
א שפּאַס! עם האט זיך משדך געווען דער לובלינער פרנס
מיטן קראַקעווער רב און טאמאשאָוו איז אין מיטן וועג!
וויל דער לובלינער פרנס מהנה זיין דעם קראַקעווער רב מיט
א חתונה — ער זאל וויסן, מיט וועמען ער האט צו טון.
שיקט ער אַראָפּ סאַרווערס קיין טאמאשאָוו, מען זאל זאלן
אַנגריימֿן פֿיד המלך — ווי עם פּאַסט פֿאַר א לובלינער גביר א פרנס,
וואָס האט זוכה געווען צו טון מיטן קראַקעווער רב!
קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאמאשאָוו און זוכן קודם
פל אויס אַן אַרט פֿאַר דער חתונה: עם וועלן זיין לובלינער, קראַ-
קעווער און א היימישער — טאמאשאָווער עולם! עם וועלן קומען
גבירים, באַלעכאַטיס, מיוחסים, לומדי תורה און דיינים...

שמוע נשמה (נעשאַמע) — mute soul

בורא (בוירע) — באַשאַפֿער, גאט.

יובל (יווול) — פֿופֿציק יאָר.

משדך (מעשאַדער) זיין — מאַכן א חתונה צווישן קינדער.

לובלין, קראַקע — שמעט אין פּוילן.

פרנס (פּאַרנעס) — פֿירער פֿון דער קהילה (קעהילע —

Jewish community)

מהנה (מעהאַנע) זיין — פֿאַרשאַפֿן פֿאַרגעניגן, to give pleasure

סאַרווערס — caterers, waiters

פֿיד המלך (קעיאַר האַמעלעך) — in lordly style

זוכה (זויכע) זיין — דאָ: האַבן דאָס גליק, to be privileged

צו טון — מיינט: צו טון א שידוך (שידעך — match)

קודם פל (קוידעם קאַל) — די ערשטע זאך.

היימישער — local

גביר (גוויר), גבירים (גווירים) — ריכטע לייט.

מיוחסים (מעיוכאַסיס) — aristocracy, prominent people

לומדי (לאַמדיי) תורה — געלערנטע אין דער תורה.

דין (דאַיען), דיינים (דאַיאַנים) — ריכטער לויט ייִדישע געזעצן, גע-

הילף פֿון רב.

און דרײַ קאָפעליעס וועלן שפּילן. די לובלינער, די קראַקעווער
און די טאַמאַשאַווער וויל אויך גיט אָפּטרעטן.

און דער טאַג פֿון דער חתונה איז געקומען. געסט קומען נאָך
אַלץ און קומען. מען צעשמעלט זיי בײַ באַלעבאַטיים אין די הײזער,
יעדערער האַלט זיך עס פֿאַרן גרעסטן פֿבֿוד און טרעט אָפּ די
שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער וועטשערע בײַ די
מישן, און אַז עס צעברענגען זיך די ליכט אויף די מישן אין שבתניקעס
און אויף די ווענט אין העסעס און פּאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס
צעפּינקלען זיך בײַ די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך
און ברוסט־טיכער — איז אין שטוב פֿול געוואָרן מיט ליכט פֿון דער
תורה — קראַקעווער און לובלינער לומדים; טאַמאַשאַווער אין
דער מיט... אויבנאָן דער קראַקעווער רב.

גייען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע מעלער פּײַש, הייבן אָן
קלינגען זילבערנע גאַפּל־מעסער, מישט זיך אויס מיטן פֿריילעכען
זשומען פֿון די ווייבער בײַ זייער מיש, — שווימט איבער אַלעס אַ
שמועס פֿון תורה ביים קראַקעווער רבֿס מיש — פֿאַלט אָבער אין
מיטן אַרײַן די מוזיק מיט אַ פֿריילעכס... דרײַ קאָפעליעס, עס
הילכט, עס ציטערן פֿאַר פֿרייד די פֿלעמלעך אויפֿן מיש, אַרום אויף
די ווענט. שפּאַרט זיך אָן דער קראַקעווער רבֿ אויפֿן אַנלען און
שעפט נחת, אַ גרויסער מביִן געווען אויף מוזיק...

און פֿון פֿריילעכס גייען די קאָפעליעס איבער אויף אַ „וואָ-
לעך“, פּשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט
געפֿילט — עס שווימט, עס פֿליסט אַ „וואָלעך“ — אַ קראַקעווער

פֿבֿוד (קאָווער) — honor

אָפּטרעטן — to give up

שבתניק — אַ לײַכטער (candlestick) פֿאַר די שבת־ליכט.

העסעס — וואַנט־לאַמפּן.

צעפּינקלען — to sparkle

שטערנטיכל — אַ טיכל מיטן צירונג (jewels) צו טראַגן אויפֿן
שמערן.

הילבן — קלינגען.

אַנשאַפּאַרן זיך — to lean

אַנלען — back of a chair

מביִן (מיווין) — קענער.

וואָלעך — slow, dreamy melody

פֿליסן — to flow

פֿידל שפּילט, רעדט דיבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַרײַן . . . און דרײַ קאַפּעליעס האַלטן שטיל און ציכטיק אונטער . . . און עס דאַכט זיך, אַ וואַסער פֿליסט, און וויגט זיך שטיל, און ברומט, און צימערט לכּבֿוד דעם חתן מיט דער פּלה און לכּבֿוד דעם קראַקעווער רבּ מיט די טײַערע געסט, און איבערן וואַסער פֿליט אַרום אַ פֿויגל און שפּילט, און שפּילט אַזוי זיס-הנעוודיק-ווייגענדיק . . . און די קאַפּעליע ווערט פּלוצלונג ווי מיטגעריסן, אַלע פּלים שפּילן, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלײַך מען קלעמערט מיט גרויס שײַחה אַרויף פֿון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אַפּגעריסן מיט אַ מאַל, גלײַך אַלע סטרונעס און אַלע פּלים וואַלטן געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בּוה . . . איין אַבּרהאַמל — שפּילט וויטער, — אַלע אויגן ווענדן זיך צו זײַנע פּלייצעס, — שטיל, קיינער רירט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אַבּרהאַמלס האַנט רירט זיך ציט זיך אויס, ציט זיך אײַן מיטן סמיטשיק:

— בו, בו, בּוה, בּוהה . . .

דאָס האַבן די קלעזמער אומישנע געטון, משׁמח צו זײַן דעם עולם אויף אַבּרהאַמלס חשבון . . .
 עס זײַט זײַ אַבער נישט געראַטן . . .

דיבורים — רייד.

וויגן זיך — to rock

ברומען — to murmur

צימערן — to flutter

זיס-הנעוודיק (כײַנעוודיק) — ווייגענדיק —
 sweet, lovely and plaintive

קלעמערן — to climb

מדרגה (מאַררייגע) — level

סטרונע — string

פּלאַצן — to snap, to burst

חשבון (כעושבון) — expense: דאָ

געראַטן — געלונגען, to succeed

די קלעזמער קוקן און ווארטן, דער עולם זאל ארויספלאצן מיט א געלעכטער, נאר דער עולם קוקט אויף אברהמלעך און פֿירט איבער די אויגן צום קראַקעווער רב; מען וועט אָן אים נישט אנהייבן לאַכן; די פנימער רונצלען זיך, די ליפן קרימען זיך אויס, פֿון די אויגן שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאַר מען קוקט אויפֿן קראַקעווער רב און מען וואַרט, און דער קראַקעווער רב זיצט אַנגע-שפּאַרט מיטן שטרנימל אויף דעם אַנלעך פֿון שמוּל און די ברעמען זינגען אַראַפּגעלאַזט איבער די אויגן — צי האָט ער איינגע-דרעמלט, דער קראַקעווער רב?

און דער באַס שפּילט נאָך אַליץ:

— כו, כו, כוהה, כוהה...

אומהיימלעך ווערט דער עולם.

פּלוצלונג ווענדן אַלע די אויגן אָפּ פֿון קראַקעווער רב צו דער מיטלסטער טיר, עס הערט זיך פֿון הינמער דער טיר אַ גערויש, טריט הערן זיך, סאַרווערס לויפֿן צו, עפּענען און רופֿן דערשראָקן אויס:

— ניין, ניין! עס וועט זיין פֿאַר אייך אַן אַרעמע וועטשערע... פֿאַרשטייט מען, אַרעמע-לייט ווילן אַרײַנקומען. דער קראַקע-ווער רב עפּנט די אויגן אויף און וויל עפּעס זאָגן, מן הסתם, מען זאל אַרײַנלאַזן, ווי דען?

נאַר באַתוּ הרגע באַווייזט זיך אין טיר אַן אַלמער מאַן אין אַ צעריסענעם ספּאַדעק, מיט צעשוּיבערטע, גראַע באַרד און פּאות,

אָרויספּלאַצן — to burst into

רונצלען זיך — to pucker up, to wrinkle

קרימען זיך — to get contorted

אָרויסשפּאַרן — to burst

שטרנימל — פעליץ- (fur) הימל, וואָס פֿרומע יידן פֿלעגן טראָגן.

אינדרעמלעך — to doze off

אומהיימלעך — ניט פֿריילעך, אומעטיק.

גערויש — commotion

מן הסתם (מינע-סטאָם) — supposedly

באותו הרגע (בעאויסיי האַרעגע) — אין דעם זעלבן מאַמענט.

ספּאַדעק — high fur-cap

צעשוּיבערט — ניט אין אַרדענונג, dishevelled

א בעטלער ווי אלע בעטלערס, נאָר מיט אויגן, וואָס קוקן מיט דער גדולה פֿון אַ מלכות, מיט אַ תנועה פֿון דער האַנט פֿון אַ מלכות, — סאַרווערס דערשרעקן זיך און רוקן זיך אָפּ פֿאַר זיין בליק, נישט ווילנדיק, מיט גרויס דרך־אַרץ; ער מאַכט מיט דער האַנט — און זיי מאַכן אים, נישט ווילנדיק, אַ וואַרע, — דער אַלמער, אַנגעטון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגן און תנועות פֿון אַ מלך, קומט אַרײַן, הינטער אים גייט אַ חברה בעטלערס, און דער אַלמער קומט אין מיטן שטוב אַרײַן, און שטעלט זיך אָפּ. הינטער אים שטעלט זיך אָפּ די גאַנצע חברה קבצנים — אלע קוקן פֿאַרבליפֿט און שווייגן, דער קראַקעווער רב אויך, נאָר אַברהמל טוט זיך זײַנס. די איבערגעבויגענע פלייצע, זעט מען, ציטערט, די האַנט פֿירט אויף און אָפּ דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציק און ערנסט: — בו, בו, בוהת, בוהת...

און דער אַלמער מלך אין בגדי קבצנים עפֿנט נאָך אַ וויילע דאָס מויל — די געסט בייגן זיך איבערן מיש פֿון פֿאַרנט, פֿון אַנ־דערע מישן שפּרינגט מען פּלוצלונג, נאָר אָן אַ שום גערויש, אויף נעגל — מען ווערט צוגעצויגן צום אַלמנס מויל ווי אַ מאַגנעט. אַלע אויגן בלייבן הענגען אויף זײַנע ליפּן...

און דער אַלמער זאָגט איין וואָרט: חצות!
— קראַקעווער רב, — מאַכט ער ווייטער, אַברהמל שפּילט צו חצות... איר גלייבט נישט, קראַקעווער רב, וועט איר הערן... איר זאָלט זוכה זײַן צו הערן, ווי אַברהמל שפּילט צו חצות — איז אייך באַשערט, געווען צו טון מיטן לובלינער פרנס. מאַמאַשאָוו

גדולה (גדולע) פֿון אַ מלכות (מאַלכעס) — as grand as a king
תנועה (טנוע) — באַוועגונג, gesture
דרך־אַרץ (דערער־ערעץ) — רעספעקט.
מאַכן אַ וואַרע — מאַכן אַ וועג.
בגדי (ביגדי) — קליידער.
קבצן שבקבצנים (קאַבצן שעבייקאַבצאַנים) — דער אַרעמסטער צווישן די אַרעמע.
חברה (כעוורע) — company
פֿאַרבליפֿט — אין גרויס וואונדער.
קרעכצן — to moan, to groan
אָן אַ שום גערויש — אָן אַ מומל, שמיל.
אויף נעגל — on tiptoe
באַשערט געווען — destined

זאל זיין אין מיטן וועג... און אייך צוליב וועלן אלע הערן, נאָר
 נישט אלע אזוי ווי איר! איר זינט אַ מבין אויף מוזיק...
 — בו, בו, בות, בוחה, — שפילט זיך אַברהמל זינגט, — און
 דער עולם שווינגט פֿאַרגאַפֿט, ווי פֿאַרפֿישופֿט, און דער אַלמער
 בעמלער הייבט אויף די רעכטע האַנט און גיט אַ צייכן צום בעליק,
 נעמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לייגט זיך אויס, איין העלפֿט
 רעכטס, די צווייטע — לינקס, ווי פֿליגל פֿון אַ סופּה.
 און עס באַווויזט זיך דער הימל, אַן אויסגעשטערנטער, אויס-
 געפֿינקלמער הימל. איבער דער עפֿענונג שווימט דורך די לבנה...
 שמיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אזוי ווי זי איז אַריבערגע-
 שוואומען גיט דער אַלמער בעמלער נאָך אַ מאָל אַ מאַך מיט דער
 האַנט, שפּאַלט זיך דער הימל — שווימט אין דער הייך אַ רחכות
 פֿון ציטערדיקער ליכטיקייט, און אין דער ליכטיקייט, וואָס צי-
 מערט און וויגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּילן. קאַפעליעס-מלאַכים
 שפּילן און אלע שפּילן איין ניגון און אַברהמל כאַס פּאַסט צו צום
 ניגון, שווימט מיט אין זמר פֿון דער ליכטיקייט, וואָס וויגט זיך
 און הייבט זיך און ציטערט אין דער הייך — —
 און פֿאַרציטערט בלייבט דער עולם...
 ז.

און נאָך אַ וואונק אַרויף גיט דער אַלמער, און דער הימל
 שליסט זיך, אויפֿגעהערט האַט די מוזיק, שמערנדלעך שווימען און
 פֿינקלען, ציטערדיק, ווי פֿון שמילן, טרויעריקן נחת — —

פֿאַרגאַפֿט — in astonishment
 פֿאַרבישוּפֿט — enchanted
 בעליק — ceiling, center beam
 שפּאַלטן זיך — to split
 פֿינקלען — to glitter
 רחכות (ראַכוועס) — אַ : a broad stream
 ציטערדיקע ליכטיקייט — vibrating radiance
 זמר (זעמער) — געזאַנג, מעלאָדיע
 פֿאַרציטערט — שמיל און אין שרעק, aghast
 וואונק — motion
 נחת (נאַכעס) — אַ : bliss

און נאך א וואונק טוט דער אלטער און ביידע העלפֿמן פֿון
דאך איבער דער שטוב פֿאלן צוריק צו און פֿארשליסן און באַ-
העפֿטן זיך — פֿארשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען אַמעמט,
און עס הערט זיך צוריק אַברהמלס באַם.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פֿלוצלונג פֿאלט דער סמיטשיק מיטן באַם פֿון אַברהמלס
האַנט אַרויס, ער שמעלט זיך אַוועק, דרייט זיך איבער צום עולם
און הייבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דער זעלביקער
נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּילט אין הימל... און ער האָט
געענדיקט און איז געפֿאלן חלשות.

דער אלטער האָט אים אין דער לופֿטן געכאַפּט...

— טראָגט אים אין הקדש אַרנין! — האָט ער געגעבן די סאַר-

ווערס אַ באַפֿעל...

און זיי האָבן אים גענומען און אַרויסגעטראָגן...

— קראַקעווער רב, — רופֿט זיך אָן דער אלטער, אַז מען האָט

שוין אַברהמלען אַרויסגעטראָגן, — נישט אויף אַ חתונה זינט איר

געקומען, נאַר אויף אַ לוויה, אַברהמל איז נתבקש געוואָרן צו דער

פּמילא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַם געפֿעלט...

און דער אלטער איז נעלם געוואָרן מיט אַלע קבצנים...

אַברהמל באַם איז דעם צווייטן טאָג אין בית המדרש ניפֿטר

געוואָרן און דער קראַקעווער רב מיט אַלע געסט זינען געווען אויף

זיין לוויה.

באַהעפֿטן — to join

פֿאַרשטיינערט — petrified

נגינה (נעגינע) — tune

פֿאַלן חלשות (כאַלאַשעס) — to faint

הקדש (העקדעש) — pauper's house

לוויה (לעוואיע) — funeral

נתבקש (ניסבאַקייש) — געשטאַרבן; די נשמה איז פֿאַרבעטן גע-

וואָרן אין הימל.

פּמילא של מעלה (פּאַמאַליע שעל מנילע) — אין הימל, צו די מלאַכים

(angels)

בית־המדרש (בעס־מערדעש) — שול וואו מען דאַוונט, synagogue

ניפֿטר (ניפֿטער) ווערן — שטאַרבן.

די נאַכט־וועכטער

א נאַכט — א מחיה, דאָס נעכמל איז טייער!
נאָר היט אייך פֿאַר פֿייער! היט אייך פֿאַר פֿייער!
נאָר נישט געקאַכט און געזאַטן!

פֿאַרשליסט נאָר די פֿענצטער און טירן און טויערן,
פֿאַרמאַכט די אויגן, פֿאַרשטאַפט אייך די אויערן,
און כראַפעט ווי גאַט האַט געכאַטן!

און קענט איר נישט שלאָפֿן, נו, ליגט כאַטש באַרום;
און הערט זיך שטיל איינ־ווי די פֿלעדערמויז פֿליט,
ווי שטיל און ווי האַרציק און טייער!

און הערט איר וואו קולות, געשרייען, געלעכטער,
צי קללות — זינט רואיק, מיר זינען די וועכטער,
און היטן אייך אַלע פֿאַר פֿייער!

פֿאַרשאַלטן זאָל ווערן, ווער עס רירט זיך און גייט,
און צינדט אָן אַ פֿייער, צי רירט די טראַמפֿייט,
צום בלאַזן, צום וועקן ביינאַכט!

מען וועט אין גיהנום די ליבער זיי דרעשן!
און דאָ וועלן מיר לעשן און לעשן און לעשן.
געטריי וועלן מיר דינען דער נאַכט!

שלאָפט אייך, מיר דאוונען, מיר בעטן און קניען
פֿאַר גאַט! דער רבּונו־של־עולם זאָל ציען
א וואַלקן אַ שווערן ווי בליי,

וועכטער — watchman

אַ מחיה (מעכאיע) — pleasure

זידן, געזאַטן — to seethe, boil

באַרום — שטיל, רואיק.

פֿלעדערמויז — bat

קללות (פלאַלעס) — curses

פֿאַרשילטן, פֿאַרשאַלטן — to accurse

גיהנום (געהענעם) — hell

דרעשן — to thresh

רבּונו של עולם (ריבוינע שעל אוילעם) — דער האַר פֿון דער וועלט.

בליי — lead

א וואַלקן א שוואַרצן! א, גאַט וועט אונדז הערן,
ער וועט נאָך פֿאַרלעשן לכּנה און שמערן
און דעמאָלט — ווי עמעמט זיך פֿרײַ!

און מיר וועלן רופֿן נאָך פֿעסטער, געטרייער:
היט אייך פֿאַר פֿייער, היט אייך פֿאַר פֿייער!
שאַ, קיין גערויש, קיין געלעכטער!

קיין ליכטל אין מוח, קיין פֿלעמל אין האַרץ!
פֿרום זאל זײַן! רואיק און מויטלעך, און שוואַרץ!
מיר זײַנען, מיר זײַנען די וועכטער!

לשנה טובה

ל ש נ ה ט ו ב ה ת פ ת ב ו
אלע, אלע, וואו איר זײַט!
צו אייך האָט דאָס האַרמע מול
אויף אַ וויסמן סטעפֿ פֿאַרשפּרייט!

צי איר קילט די הייסע שמערנס
בײַ דער נאַסער מערבֿ-וואַנט,
צי איר שיפֿט אייך איבער ימים
צו אַ נײַ פֿאַרשפּראַכן לאַנד!

צי איר טראַגט די יאָך די שווערע
מיט אַ שמייכל: איי, ווי גרינג!
און איר קויפֿט די לופֿט צום לעבן
און איר צאָלט פֿאַר יעדן שלינג!

אלע אייך צום יאָר צום נייעם — —
איז יעדער שפּראַך, אין יעדן קלייד: — —
ל ש נ ה ט ו ב ה ת פ ת ב ו
אלע, אלע, וואו איר זײַט!

גערויש — מומל, noisiness,
מוח (מויאך) — קאפּ, mind

אויב נישט נאך העכער

און דער נעמיראָווער פֿלעגט מליחות-צייט יעדן פֿרימאָרגן
נעלם ווערן, פֿאַרשווינדן!

מען פֿלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: נישט אין שול, נישט
אין ביידע בתי-מדרשים, נישט בני אַ מנין, און אין דער היים אַוודאי
נישט. די שמועז איז געשטאַנען אָפֿן. ווער עס האָט געוואָלט, איז
אַרנין און אַרויסגעגאַנגען; געגנבֿעט בניים רבין האָט מען נישט,
אַבער קיין לעכעדיק באַשעפֿעניש איז אין שמועז נישט געווען.
וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאל ער זיין? מן-הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט
אַ רבי פֿאַר ימים-נוראים צו פֿאַרזאָרגן? יודעלעך, קיין עין-הרע,
דאַרפֿן פרנסה, שלום, געזונט... און — ווער זאל העלפֿן, אַז נישט
דער רבי?

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.
איין מאָל איז אַבער אַנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר

נעמיראָווער — נעמיראָו איז אַ נאַמען פֿון אַ שטאַט. די חסידים
פֿלעגן רופֿן זייערע רביים (ראַבעים) לויט דער שטאַט וואו דער
רבי האָט געלערנט.

מליחות (סליכעס) — תפילות (טפילות) וואו מען בעט בני גאט ער
זאל פֿאַרגעבן די זינד; a prayer of forgiveness; מליחות זאָגט
מען פֿאַר ראַש-השנה און אין די מעג צווישן ראַש-השנה און
יום-כיפור. יעמאַלט שטייט מען געוויינטלעך אויף פֿאַרטאָג און
מען גייט אין שול זאָגן מליחות.

נעלם (נעלעם) ווערן — פֿאַרשווינדן.
בתי-מדרשים (באטיי-מערדראַשים) — שולן וואו מען דאוונט.
מנין (מיניען) — דאָ: אַ קליינע שול.
מך-הסתם (מינהאַסטאַם) — probably
ימים-נוראים (יאַמים נוראָים) — די מוראדיקע מעג; די מעג פֿון
ראַש-השנה און יום-כיפור; the High Holidays
קיין עין-הרע (אַנעהאַרע) — קיין ביזן אויג זאל זיי קיין שלעכטם
ניט טאָן.

פרנסה (פֿאַרנאַסע) — פֿאַרדינסט.
עולם (אוילאָם) — אַ סך מענטשן; דאָ: די מענטשן.

קענט דאך די ליטוואקעס: ווייזט דער ליטוואק א בפירושע גמרא — די אויגן שמעקט ער אויס. אפילו משה רבינו, ווייזט ער, האט בניס לעבן נישט געקאנט ארויף אויפן הימל. נו, גיי שפאר זיך מיט א ליטוואק!

— וואו דען קומט אהין דער רבי?
— מיין דאגה! — ענטפערט ער און ציט מיט די אקסל, און תוך כדי דיבור (וואס א ליטוואק קען!) איז ער זיך מיישב צו דער-גיין די זאך.

**

נאך דעם זעלבן פארנאכט, באלד נאך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואק צום רבין אין חדר ארנין, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט, און ליגט. ער מוז אפשווארמן די נאכט און זען, וואו דער רבי קומט אהין, וואס ער מוט סליחות-ציט.

אן אנדערער וואלט אפשר איינגעדערעמלט און פארשלאפן די צייט; א ליטוואק מוט זיך אן עצה; לערנט ער זיך אויסנווייניק א גאנצע מסכתא!

פארטאג הערט ער, ווי מען קלאפט צו סליחות. דער רבי איז שוין נישט געשלאפן א צייט. ער הערט אים שוין אפשר א גאנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן ווייס וויפל צער פאר כל ישראל, וויפל יסורים עס האט געשמעקט אין זיין יעדן

א בפירושע (בעפירושע) גמרא (געמארע) — א קלארער ציטאט (quotation) פון דער גמרא.

מיין דאגה (דינגע) — none of my business — גלייך אין דעם זעלבן מאמענט. תוך כדי דיבור (טאך עדיי דיבור) — גלייך אין דעם זעלבן מאמענט. מיישב (מעיאשעוו) — באשליסט; makes up his mind מעריב (מניריוו) — דאס דריטע מאל דאוונען אין פארלויף פון טאג, ווען עס איז שוין אונט.

גנבעט זיך ארנין — גייט ארנין שטיל, קיינער זאל ניט זען. מוט זיך אן עצה (אייצע) — ווייס וואס צו טון. מסכתא (מאסעכטע) — א בוך, א טייל, א טראקטאט פון תלמוד; דער תלמוד איז איינגעטיילט אין מסיכתות.

קרעכצן — to moan
צער (צאאר) פאר כל (קאל) ישראל (ישראלעל) — ליידן פאר אלע יידן.

יסורים (יעסורים) — ווייטיקן; pains

קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ
 ליטוואַק האָט דאָך אַבער אַן איינערן האַרץ, הערט ער צו און ליגט
 זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן,
 אַוויפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

**

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אַן
 סקריפען... ווי די בני-בית כאַפֿן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען
 מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואַסער אויף די נעגל, עס קלאַפֿן
 אויף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב,
 עס ווערט ווייטער שטיל און פֿינצטער, דורכן לאַדן שנינט קוים אַרנין
 אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן
 איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז
 שוין אים אויפֿגעלאַפֿן פֿאַר שרעק. די וואַרצלען פֿון די פֿאות האַבן
 אים געשטאַכן אין די שלייפֿן ווי נאַדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות-ציט, פֿאַרטאַג, אַליין
 אין שטוב...

אַ ליטוואַק איז דאָך אַבער איינגעשפֿאַרט, ציטערט ער ווי אַ
 פֿיש אין וואַסער און ליגט.

**

ענדלעך שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אויף...

סקריפען — to squeak
 בני-בית (בני-באים) — איינזואוינערס פֿון הויז, מיטגלידער פֿון דער
 פֿאַמיליע.

מורמלט — רעדט שטיל, murmurs
 גיסן וואַסער אויף די נעגל — מען וואַשט זיך אויף גיך.
 לאַדן — shutter

מודה (מוידע) געווען — צוגעגעבן; confessed
 אימה (איימע) — שרעק; fear
 פֿאה (פֿייע), פֿאות (פֿייעס) — side-locks; פֿרומע יידן שערן ניט
 די האַר פֿון די שלייפֿן. הענגען פֿון די שלייפֿן אַראָפֿ לאַקן. אַזאַ
 לאַק הייסט אַ פֿאה.
 שלייפֿן — temples

פֿרײער טוט ער וואָס אַ ייִד דאַרף טון... דערנאָך גייט ער צו אַ דעם קליידער-אַלמער און נעמט אַרויס אַ פעקל... עס באַווײַזן זיך פּויערישע קליידער: לײוונטענע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סערמענגע, אַ גרויס פּומערן הימל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פּאַס.

דער רבי טוט עס אַן...
פֿון דער קעשענע פֿון דער סערמענגע שטאַרט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראַבן שמריק... פֿון אַ פּויערישן שמריק!
דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!
דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך אַײַן, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב.
דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

**

אַ שטילער, ימים-גוראימדיקער פּחד וויגט זיך איבער די טונ-קעלע גאַסן. אָפֿט רײַסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אַדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זײַטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטנס פֿון די הייזער... פֿון איין הויז צום אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים...

און דער ליטוואַק הערט, ווי זײַן אייגן האַרץ-קלאַפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אַכער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין פֿון דער שטאַט אַרויס.

**

הינטער דער שטאַט שטייט אַ וועלדל.
דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַרײַן. ער מאַכט אַ דריַסיק-פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ בײַ אַ ביימל און דער

טוט ער וואָס אַ ייִד דאַרף טון — ער גיסט אָפּ נעגל-וואַסער.

אַלמער — closet

לײוונטענע פּלודערן — linen trousers

סערמענגע — sheepskin coat

שטאַרט אַרויס — שמעקט אַרויס.

פּומערן — fur

פּחד (פּאַכעד) — שרעק.

ליטוואק ווערט ניבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט ארום פֿון פֿאס די האק און שלאגט אין ביימל אַרײַן.

ער זעט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאקט. און דאָס ביימל פֿאַלט. און דער רבי שפּאַלט עס אויף ליפּעס . . . די ליפּעס — אויף דינע שײַטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינמל האַלץ, נעמט עס אַרום מיטן שמריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינמל האַלץ איבער די פּלייצעס, שמעקט צוריק אַרײַן די האַק אינעם פֿאַס, לאַזט זיך אַרום פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שמאַט אַרײַן.

אין אַ הינטערגעסל שמעלט ער זיך אָפּ בײַ אַן אַרעם, האַלב־אַינגעבראַכן הייזל און קלאַפּט אָן אין פֿענצטערל.

— ווער איז? פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרום, דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ יידענע, פֿון אַ קראַנקער יידענע.

— יאָ! — ענטפֿערט דער רבי אויף פּויעריש לשון.

— קמאַ יאָ? — פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב.

און דער רבי ענטפֿערט ווייטער: — וואַסיל!

— וואַס פֿאַר אַ וואַסיל און וואַס ווילסטו, וואַסיל?

— האַלץ, זאָגט דער פֿאַרשמעלטער וואַסיל, האָב איך צו

פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק . . .

און נישט וואַרטנדיק אויף אַ תּשובָה, נעמט ער זיך אין שטוב

אַרײַן.

דער ליטוואַק גנבֿעט זיך אויך אַרײַן און בניים גרויען ליכט

פֿון פֿרײַען מאַרגן זעט ער אַן אַרעמע שטוב . . . אין בעט ליגט אַ

קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַמעס, און זי זאָגט מיט אַ

ביטער קול:

ניבהל ונשתומם (ניוועלזוויינישטאַמעם) — שטאַרק דערשטוינט, to be stunned, utterly amazed

קנאקט — crackles

ליפּעס — logs

שײַטלעך — קליינע שטיקלעך האַלץ, faggots

יאָ (רוסיש) — איך.

קמאַ יאָ (רוסיש) — ווער איך.

פֿאַרשמעלטער — איבערגעטאַנענער, disguised

תּשובָה (טשוואווע) — ענטפֿער.

נעמט ער זיך אין שטוב אַרײַן — גייט ער אין שטוב אַרײַן.

— קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וואו האָב איך, אַרעמע
 אַלמנא, געלט?
 — איך וועל דיר באַרגן! — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער
 זאָסיל, — אין גאַנצן זעקס גראַשן!
 — פֿון וואָנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אַרעמע
 יידענע.

— נאַריש מענטש — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אַן
 אַרעמע, קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האַלץ, איך
 בין בטוח, אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקן, גרויסן
 גאַט, און געטרויסט אים נישט. . . און האָסט אויף אים אויף נאַ-
 רישע זעקס גראַשן פֿאַרן בינמל האַלץ קיין בטחון נישט!
 — און ווער וועט מיר איינהייצן? — קרעכצט די אַלמנא, —
 איך האָב דען פּוח אויפֿצושטיין? מיין זון איז אויף דער אַרבעט
 געבליבן.
 — איך וועל דיר איינהייצן אויך — זאָגט דער רבי.

**

און אַרײַנלייגנדיק דאָס האַלץ אין אויוון, האָט דער רבי,
 קרעכצנדיק, געזאָגט פֿון סליחות דעם ערשטן פיזמון . . .
 און אַז ער האָט אונטערגעצונדן, און דאָס האַלץ האָט פֿריילעך
 געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות
 דעם צווייטן פיזמון.
 דעם דריטן פיזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויס-
 געברענט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט . . .

**

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן
 אַ נעמיראַווער חסיד.
 און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַ מאַל דערציילט, אַז דער
 נעמיראַווער הייבט זיך אויף, סליחות-צייט, יעדן פֿרימאַרגן, און

אַלמנא (אַלמאַנע) — widow
 מוסרט (מוסערט) — שטראַפֿט, reproaches
 איך בין בטוח (באַטואַך) — איך בין זיכער, איך האָב דעם גלויבן.
 בטחון (ביטאַכן) — גלויבן, האַפֿענונג.
 איינהייצן — מאַכן דאָס פֿייער.
 פיזמון (פיזמוין) — טייל פֿון די סליחות.

פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן,
נאָר צוגעבן שטילערהײט :
— אויב נישט נאָך העכער !

דער נזיר און דער פּראָם

איך וועל אייך נאָכדערציילן אַ מעשה פֿון אַ גרויסן אינדישן
נזיר.

— אַמאָל, — האָט בודא דערציילט, — איז ביים ברעג פֿון
טייך אַ וואַנדערער געגאַנגען.

אַ לאַנגן, שווערן וועג האָט ער געהאַט, און דער ברעג, אויף
וועלכן ער איז געגאַנגען, איז אומרויך געווען.

אין היילן האָבן זיך גולנים געהאַלטן, אין וואַלד — ווילדע
חיות. אומעטום לאַקערט די געפֿאַר.

און אויף יענער זײַט טײַך איז רויך און שטיל. יענער
ברעג איז זיכערקײט — בודאס איינציקער אידעאַל.

איז אַבער דער טײַך אַ ברייטער געווען און אַ מיפֿער ...

שטעלט זיך דער וואַנדערער אָפּ, האַקט אויס אַ פֿאַר ביימלעך
אין וואַלד, שלאָגט זײ צוזאַמען און מאַכט פֿון זײ אַ פּראָם, און
שווימט אַריבער דעם טײַך, און קומט צום רויקן ברעג, וואו זיכער
וועט שוין זײַן וועג ...

איז אַבער דער וואַנדערער נישט קלוג געווען און אַזוי געטון :
אַריבערגעקומען, האָט ער געזאָגט צום פּראָם : „פּראָם,
טײַערער פּראָם, דו האַסט מיך פֿון גולנים געראַטעוועט, פֿון ווילדע
חיות באַפֿרײַט, נישט איבערגעענטפֿערט מיך דעם וואַסער פֿון טײַך,
דאַנקבאַר בין איך דיר, הייליק ביסטו מיר, מײַן רעטער, נישט
פֿאַרלאָזן וועל איך דײַך ! ..

און ער האָט דעם פּראָם אויף זײַנע אַקסל גענומען און אויף
דער טריקעניש געטראָגן ...

נזיר (נאָזיר) — איינער וואָס לעבט אָפּגעזונדערט פֿון דער וועלט.

פּראָם — a small ferry

הייל — cave

לאַקערן — to lie in wait

איבערגענטפֿערן — איבערגעבן.

דרי מתנות

(א) אויבן בני דער וואָג

אַמאָל, מיט יאָרן און דורות צוריק, איז ערגעץ ניפֿטר גע-
וואָרן אַ ייד.

מילא, אַ ייד איז ניפֿטר געוואָרן — אייביק לעבן קען מען
נישט, טוט מען אים זיין רעכט... ברענגט מען אים צו קבר-
ישׂראל...

דער יתום זאָגט קדיש — פֿליט די נשמה אַרויף, צום מישפּט,
צום בית-דין של מעלה...

קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פֿאַרן בית-דין די וואָג,
אויף וועלכער מען וועגט די עבֿרות און די מצוות...

קומט דעם בר-מיננס סניגור, זיין געוועזענער יצר-טובֿ —
און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייניג זעקל ווי שניי אין דער האַנט
בני דער וואָגשאַל פֿון דער רעכטער זייט...

דורות (דוירעס) — generations

ניפֿטר (ייִטויר) געוואָרן — געשטאַרבן.

מילא (מיווע) — well

טוט מען אים זיין רעכט — טוט מען אים וואָס מען דאַרף טון מיט
אַ טויטן.

קבר-ישׂראל (קיווער ייסראַעל) — מען באַגראַבט אים לויטן ייִדישן
דין (rites)

קדיש (קאדעש) — אַ געבעט וואָס מען זאָגט נאָך אַ געשטאַרבענעם.
מישפּט (מישפּעט) — דאָ: judgment

בית-דין (בעזון) — דאָס געריכט; court house

בית-דין של מעלה (בעזון שעל מאַלאַ) — דאָס געריכט אין הימל.
די וואָג — scale

עבֿרות (אווירעס) — זינד; sins, bad deeds

מצוות (מיצוועס) — virtues, good deeds

בר-מיננס (בארמענען) — טויטער; אויך: טויטער קערפּער;
dead body, corpse

סניגור (סאַניגער) — דער פֿאַרמידיקער.

יצר-טובֿ (יעצער-טאָוו) — גוטער ווילן.

וואָגשאַל — the pan of the scales

קומט דעם בר-מיננס קטיגור — זיין געוועזענער יצר-הרע —
און שמעלט זיך מיט א קויטיק זעקל אין דער האנט בני דער וואַג-
שאַל אויף דער לינקער זייט ...

אין ווייטן קלאַרן זעקל זינגען מצוות, אין ברודיק שוואַרצן
זעקל — עברות. שיט דער סניגור, פֿון שניי-ווייטן זעקל אויף
דער וואַגשאַל פֿון דער רעכטער זייט מצוות — שמעקן זיי ווי פֿאַרפֿומען
און לייכטן ווי די שמערנדלעך אין הימל.

שיט דער קטיגור פֿון ברודיקן זעקל אַרויס, אויף דער וואַגשאַל
פֿון דער לינקער זייט עברות — זינגען זיי, נישט פֿאַר איינך גע-
דאַכט, שוואַרץ ווי קויל און אַ ריח האַבן זיי — פֿעך און סמאַלע.
שטייט אַזוי די אַרעמע נשמה און קוקט, און גאַפֿט — זי האַט
זיך גאַרנישט געריכט, עס זאָל זיין אַזאָ חילוק צווישן „גוט“ און
„שלעכט“; דאָרט האַט זי גאַנץ אַפֿט ביידע נישט דערקענט, איינס
פֿאַרן אַנדערן גענומען.

און די וואַגשאַלן הייבן זיך פֿאַמעלעך, אַרויף און אַראָפֿ, אַ מאָל
די, אַ מאָל יענע ... און דאָס צינגל בני דער וואַגשאַל אין דער הייך
צימערט. נעמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס ...
נאָר אויף אַ האָר ... און נישט מיט אַ מאָל! אַ פֿראַסמער
ייד געווען ... קליינע מצווהלעך, קליינע עברהלעך, שריימעלעך,
שטייבעלעך ... טייל מאָל — קוים מיטן אויג צו דערזען.
און די מלאַכים שיטן פֿאַמעלעך, מיט פֿוננה, אַ שרויט נאָך
אַ שרויט. אַ שטויב נאָך אַ שטויב.

קטיגור (קאטייגער) — דער באַשולדיקער.
יצר-הרע (יעצער-האַרע) — שלעכטער ווילן.
קויטיק — שמוציק; dirty
ברודיק — שוואַרץ, שמוציק; filthy
ריח (רייאַך) — odor, smell
פֿעך — pitch
סמאַלע — tar
גאַפֿן — to gape in astonishment
זיך געריכט — imagined
חילוק (בילעק) — אונטערשייד; difference
דאָס צינגל — דאָ: the pointer
אויף אַ האָר — אויף זייער ווייניק; a hair's breadth
שרויט, שריימעלעך — פיצעלעך; tiny bits
מיט פֿוננה (קאוואַנע) — ערנסט; with devotion

נאָר אַ ברונעם שעפט זיך אויך אויס, די זעקלעך ווערן ליידיק.
— שוין? — פֿרעגט דער בית-דין-שמש, — אויך אַ מלאך
צווישן אלע מלאכים.

דער יצר-טוב, ווי דער יצר-הרע, דרייען אויס די זעקלעך
קאפויער: נישטאָ מער! און דעמאלט גייט דער שמש צו צום צינגל
זען, ווי עס האָט זיך אָפגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזוי, און זעט אַזוינס, וואָס עס איז נאָך
נישט געשען, זינט הימל און ערד זיינען באַשאַפֿן געוואָרן...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג? — פֿרעגט דער אַב-בית-דין.
שטאַמלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגל שטייט אין סאַמע מיט! ..
די עברות האָבן גלייך געוואויגן מיט די מצוות.

— אַקוראַט? — פֿרעגט מען נאָך אַ מאל.
קוקט ער נאָך אַ מאל, דער שמש, און ענטפֿערט:

— אויף דער האַר!

האַט דאָס בית-דין של מעלה אַ ייִשובֿ און גיט אַרויס אַ פסק:
„היות די חטאים וועגן נישט איבער די מעשים טובים — קומט
דער נשמה קיין גיהנום נישט...“

„און פֿון צווייטן צד — וועגן די מצוות נישט מער פֿאַר די
עברות — קען מען איר נישט עפֿענען די טויערן פֿון גן-עדן.
„על-כן גע-ונד זאל זי זיין...“

אַב-בית-דין (אָור-בערדן) — דער פֿאַרזיצער פֿון בית-דין.
presiding officer

אַ ייִשובֿ — deliberation

פסק (פסק) — אורטייל, שטראַף; decision, sentence;
היות (העיאָם) — אַזוי ווי; since

חטא (כעט), חטאים (כאַטאָים) — זינד; sins

מעשים טובים (מינים טויווים) — good deeds

גיהנום (געהענעם) — hell

צד (צאָד) — פֿון דער צווייטער זייט, on the other hand

טויערן — gates, portals

גן-עדן (גאַנידן) — paradise

על-כן (אַל-קיין) — דעריבער, hence

זיין גע-ונד (גאַ-ווענאָד) — אַרומוואַגלעך, ניט האָבן קיין רואַרט;
to be homeless

„זאל זי אַרומפֿליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערד — ביז גאט וועט זיך אָן איר דערמאָנען און דערבאַרעמען זיך, און צורופֿן צו זיך מיט זײַן גענאַד.“

און דער שמש נעמט די נשמה און פֿירט זי אַרויס.
יאַמערט נעבעך די נשמה און קלאַגט אויף איר מזל.
— וואָס וויינסטו אזוי? — פֿרעגט ער זי: וועסט נישט האָבן קיין נחת און פֿרייד פֿון גן-עדן, וועסטו אָבער אויך נישט האָבן קיין צער און יסורים פֿון גיהנום.

די נשמה אָבער לאַזט זיך נישט טרייסמן:
— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאַרנישט!
גאַרנישט איז שרעקלעך!
קריגט ער אויף איר, דער בית-דין-שמש, רחמנות, גיט ער איר אַן עצה:

„פֿלי, זאָגט ער איר, נשמהלע, אַראָפּ און האַלט זיך נידעריק אַרום דער לעבעדיקער וועלט ...“

„אין הימל אַרײַן, זאָגט ער, קוק נישט ... וואָרעם וואָס וועסטו זען אין יענער זײַט הימל? נײַערט שמערנדלעך! און דאָס זײַנען ליכטיקע, נאָר קאַלטע ברואים, זיי ווייסן פֿון קיין רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מוּען פֿאַר דיר, זיי וועלן גאָט אין דיר נישט דער-מאַנען ...“

„מײַען זיך פֿאַר אַן אַרעמער פֿאַרוואַגלטער נשמה קענען נאָר די צדיקים פֿון גן-עדן ... און זיי, הער, נשמהלע, — האָבן ליב מתנות ... שײַנע מתנות ...“

„פֿלי זשע, נשמהלע, — זאָגט ער ווייטער, — נידעריק אַרום דער לעבעדיקער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס

דערבאַרעמען — קריגן רחמנות, to have compassion
יאַמערט — וויינט ביטער, וויינט הויך אויפֿן קול.

נחת (נאַכעס) — פֿרייד; joy

צער (צאַר) — האַרצוויימאַג; דאָ: torments

יסורים (ײַסורים) — ווייטאַגן; sufferings, pains

עצה (אײַצע) — advice

נײַערט — נאַר.

ברואים — באַשעפֿענישן; creatures

פֿאַרוואַגלטע — פֿאַרטריבענע.

צדיקים (צאַדיקים) — Saints

טוט זיך און דערזעסטו עפעס אזוינס, וואָס איז אויסטערליש שיין און גוט, כאָפּ עס און פֿלי דערמיט אַרויף; עס וועט זײַן אַ מתנה פֿאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנט זאָלסטו אַנקלאַפֿן און מעלדן זיך אין מיין נאָמען בײַם מלאַך פֿון דער פֿאַרטקע. זאָג: איך האָב געהייסן! ..

„און אז דו וועסט האָבן געבראַכט דריי מתנות, זײַ זיכער — וועלן זיך פֿאַר דיר עפֿענען די טויערן פֿון גן־עדן.“

און אזוי רעדנדיק, שטופּט ער זי מיט רחמנות פֿון הימל אַרויס.

(ב) די ערשטע מתנה

פֿליט עס אזוי, דאָס אַרעמע נשמהלע, נידעריק איבער דער לעבעדיקער וועלט. און עס פֿליט אַרום און אַרום, איבער דערפֿער און שמעט; צווישן ברענענדיקע שטראַלן אין די גרעסע היצן; אין רעגן־צײַט — צווישן טראַפֿן און וואַסער־נאַדלען; סוף זומער — צווישן זילבערנעם שפינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופֿט; ווינטער צווישן די שנייעלעך, וואָס פֿאַלן פֿון דער הייך... און קוקט, און קוקט, און קוקט זיך די אויגן אויס... וואו זי דערזעט אַ יוד, פֿליט זי האַסטיק צו און קוקט אים אין די אויגן אַרײַן — צי גייט ער נישט מקדש־השם זײַן?

וואו עס לייכט ביינאַכט דורך אַ שפּאַלט פֿון אַ לאַדן, — זי איז דאָ און קוקט אַרײַן, צי וואַקסן נישט אין דער שטילער שטוב גאָטס שמעקעדיקע בלימעלעך — באַהאַלטענע מעשים־טובֿים?

אויסטערליש — extraordinary

מעלדן זיך — to report

פֿאַרטקע — אַ קליין פֿענצטערל; gate; dormer-window

שטראַלן — rays

שפינוועבס — spider-web

קוקט זיך די אויגן אויס — קוקט אָנגעשטרענגט (tense)

האַסטיק — גיך.

מקדש השם (מעקאדעש־האשעם) זײַן — הייליקן גאָטס נאָמען, טון

אַ העלדישע טאַט פֿון גאָטס וועגן;

to sanctify the name of God

שפּאַלט — עפֿענונג.

לאַדן — shutter

דיידער! .. מערסטנטיילס שפרינגט זי אָפּ פֿון אויגן און פֿענצטער דערשראָקן און פֿאַרצימערט ...
 און אז עס גייען ווייטער פֿאַרכני זמנים און יאָרן, פֿאַלט זי פּמעט אין אַ מרה־שחורה אַרנין. זיין ליבער נאַמען האָט זיך אין איר נישט דערמאָנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שיינס האָט זי נישט געפֿונען ...
 טראַכט זי בני זיך:

„די וועלט איז אזוי אַרעם, די מענטשן — אזוי מיטלמעסיק און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זינגען אזוי קליין ... אויף אייביק בין איך גע־ונד און פֿאַרשמויסן“ ...
 נאָר ווי זי טראַכט אזוי, שלאַגט איר אַ רויטע פֿלאַם אין די אויגן אַרנין, אין מיטן דער פֿינצטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פֿלאַם.

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הויך פֿענצטער שלאַגט די פֿלאַם ... גולנים זינגען אַ גביר באַפֿאַלן, גולנים מיט מאַסקעס אויף די פּנימער. איינער האַלט אַ ברענענדיקן שטורקאָץ אין דער האַנט און ליכט; אַ צווייטער שטייט בניס גבירס ברוסט מיט אַ בליצנדיק מעסער און חורט אים אַלץ אין איינעם איבער: „רירסטו זיך, ייד, איז דיין סוף! גייט דיר דער שפיץ מעסער פֿון יענער זינט רוקן אַרויס“ ... און די רעשט עפֿנט קאַסטנס און שרענק און רויבט. און דער ייד שטייט בניס מעסער און קוקט געלאַסן צו ... קיין ברעם איבער זינע קלאַרע אויגן, קיין האַר פֿון דער ווייטער באַרד רירט זיך נישט ... נישט זיין זאך. „גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער, — געלויבט איז זיין הייליקער נאַמען!

זמן (זמאן), זמנים (זמנים) — אַ צייט, אַ האַלב יאָר; דאָ : seasons
 מרה־שחורה (מאָרע־שכּוירע) — melancholy
 זיין ליבער נאַמען — גאָט.
 מיטלמעסיק — mediocre
 שטורקאָץ — torch
 חורט (כאַזערט) — האַלט אין איין זאָגן.
 די רעשט — די איבעריקע.
 שרענק — closets
 געלאַסן — רואיק.
 ברעם — eyelash

מיט דעם ווערט מען נישט געבוירן און דאס גיט מען נישט מיט
אין קבר אריין" — שעפטשען זיינע בלאסע ליפן.

און ער קוקט גאנץ רואיק צו, ווי מען עפנט דעם לעצטן שופ-
לאך פֿון דער לעצטער קאמאדע און ווי מען שלעפט ארויס זעקלעך
מיט גאלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אלערליי טייערע
כלים — און ער שוויגט ...

נאָר פֿלוצלונג, אַז די גולנים טרעפֿן צום לעצטן באַהעלטעניש
און ציען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס באַהאַלטנעמע,
— פֿאַרגעסעט ער זיך, צימערט ער אויף, צעפֿלאַמען זיך אים די אויגן,
ציט ער אויס צום ווערן די רעכטע האַנט, וויל ער אַ געשריי טון:
„רירט נישט!“

נאָר אויפֿן אַרט פֿון אַ געשריי שפּריצט אַרויס אַ רויטער
שטראַל פֿון רויכערדיקן בלוט — דאָס מעסער האָט זינס געטון ...
עס איז דאָס בלוט פֿון האַרץ און שפּריצט אויפֿן זעקל אַרויף!
ער פֿאַלט, און געשווינד רייסן די גולנים אויף דאָס זעקל —
דאָ וועט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבן אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אַומזיסט בלוט
פֿאַרגאַסן — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאלד און נישט קיין
צירונג איז אין זעקל געווען; גאַרנישט פֿון דעם וואָס איז טייער
און האָט אַ ווערט אויף דער דאָזיקער וועלט! עס איז געווען אַ ביסל
ערד, אַרץ-ישראל ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר
געוואַלט ראַטעווען פֿון פֿרעמדע הענט און אויגן, — און מיט זיין
בלוט באַשפּריצט ...

כאַפט די נשמה אַ פֿאַרבלוטיקטן שטויב פֿון אַרץ-ישראל ערד
און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פֿאַרטקע אין הימל ...
די ערשטע מתנה איז אַנגענומען געוואָרן.

שעפטשען — רעדן שטיל; to murmur

שופֿלאַך — drawer

קאָמאָדע — chest of drawers

צירונג — jewelry

כלים (קיילים) — utensils

צעפֿלאַמען זיך — צעברענען זיך; to flame; דאָ : to glare

ג) די צווייטע מתנה

— געדענק, — האָט דער מלאך צוגערופֿן, פֿאַרמאַכנדיק הינד-
טער איר די פֿאַרמקע פֿון הימל, — נאָך צוויי מתנות.
— גאָט וועט העלפֿן! — האָפֿט די נשמה און פֿליט פֿריילעך
צוריק אַראָפֿ.

די פֿרייד האָט מיט דער צייט אַבער אויפֿגעהערט. עס גייען
ווייטער אוועק יאָרן און יאָרן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש
שיינס... און עס באַפֿאַלן זי צוריק טרויעריקע געדאַנקען:

„ווען גאָט, — טראַכט זי, — זאָל הייסן איבערוועגן מיט
א מאָל די מצוות מיט די עבֿרות פֿון דער גאַנצער וועלט, וואָלט זיך
אויך דאָס צינגל קוים גערירט, קוים-קוים געציטערט...“
פלוצלונג וועקן זיך קולות פֿון טראַמפֿייטן און הערנער...

זי קוקט אַראָפֿ — אַ דייַטשישע שמאַט (פֿאַרשטייט זיך, אַ
פֿאַרציניטישע), אַלערליי אויסגעבויענע דעכער רינגלען אַרום דעם
פּלאַץ פֿאַרן מאַגיסטראַט, און פֿול מיט פֿאַרשיידן-פֿאַרבֿיק-געקליידטע
מענטשן איז דער פּלאַץ; פֿול קעפֿ אין די פֿענצטער; מענטשן ליגן
אויף די דעכער אַרום, טייל זיצן רייטנדיק אויף די באַלקנס, וואָס
שמאַרן אַרויס ביי די ווענט אונטער די דעכער, פֿול געפּראַפּט
זיינען די באַלקאַנען...

פֿאַרן מאַגיסטראַט שטייט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גריין טוך
מיט גאַלדענע פֿראַנדזן און טראַלכֿן. ביים טיש זיצן די הערן פֿון
מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאַלדענע האַקלען, אין
סויבלנע הימלען מיט וויסע פֿעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפֿ;
אויבנאָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין. אַ פֿרעסיקער אַדלער ווייט
אים איבערן קאַפֿ...

אין אַ זייַט שטייט געבונדן אַ ייִדיש מיידל, נישט ווייט האַלטן
צען קנעכט אַ ווילד פֿערד און דער פּרעזידענט הייבט זיך אויף און

פֿאַרציניטישע — פֿון גאָר אַלטע צייַטן.

באַלקנס — wooden beams

געפּראַפּט — דאָ: פֿול מיט מענטשן; overflowed

פֿראַנדזן — braids, fringes

טראַלכֿן — tassels

סאַמעטענע — velvet

האַקלען — an ornamental fastening for the front of a coat

ליענט פֿארן ייִדישן מיידל אַ פּסק פֿון אַ פּאַפּיר, און ער ווענדט זיך מיטן פנים צום מאַרק:

„אַט די ייִדין דאָ, די ייִדישע טאַכטער, איז אַ שווערע זינד באַגאַנגען; אַ שווערע זינד, וואָס גאַט אַליין, ווי גרויס זיין באַרעם-האַרציקייט זאַל נישט זיין, וואָלט איר נישט געקאַנט מוחל-זיין. „זי האָט זיך אַרויסגעגנבֿעט פֿון געמאַ און איז אַרומגעגאַנגען אין אונדזער לעצטן הייליקן יום-טובֿ אויף אונדזערע ריינע גאַסן. . .

„און זי האָט באַפֿלעקט מיט אירע אומפֿאַרשעמטע אויגן אונדזער הייליקע פּראָצעסיע; אונדזערע הייליקע בילדער, וואָס מיר האָבן מיט לויב-געזאַנג איבער די גאַסן געטראָגן. . .

„מיט אירע פֿאַרשאַלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפט דאָס געזאַנג פֿון אונדזערע ווייניג-געקליידטע, אומשולדיקע קינדער און דאָס קלאַפֿן פֿון די הייליקע פּויקן. . . און ווער ווייסט צי האָט דער טייוול, — דער אומריינער טייוול, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשמאַלט פֿון דער ייִדישער טאַכטער, פֿון פֿאַרשאַלטענעם רבֿס טאַכטער, — זיך נישט צוגערירט און נישט באַפֿלעקט אונדזערס אַ רייניקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוול אין דער שיינער גע-שמאַלט? וואָרעם לייקענען קאַן איך נישט — שייין איז זי, שייין, ווי נאָר אַ טייוול קאַן זיך מאַכן, — זעט די חוצפה-שמראַלנדיקע אויגן פֿון אונטער די צנועהדיק אַראַפּגעלאָזטע זיידענע ברעמען. . . זעט דאָס אַלבאַסטער-פנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תּפֿיסה

באַרעמהאַרציקייט — mercy

מוחל זיין (מויבל זיין) — פֿאַרגעבן, to forgive

באַפֿלעקט — שמוציק געמאַכט; desecrated

אומפֿאַרשעמטע — shameless

פֿאַרשאַלטענע — accursed

איינגעזאַפט — אַרײַנגענומען, דאָ: זיך צוגעהערט.

פּויקן — drums

דער טייוול — the devil

די געשמאַלט — דאָס אויסזען.

חוצפה — insolently

שמראַלנדיקע — sparkling

צנועהדיק (צנועהדיק) — modest

תּפֿיסה (טפֿיסע) — געפֿענקעניש, prison

נאָר בלאַסער, אַבער נישט טונקעלער געוואָרן! .. זעט אירע פֿינ-
גער, אירע שמאַלע, לאַנגע פֿינגער פֿון די הענט; די זון לויכט
דורך זיי אַדורך! ..

„און וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול? אַפּרינסן אַ נשמה
פֿון דער פּראַצעסיע... און עס איז אים געראָטן:

„— זעט דאָס שיינע מיידל! — האָט אויסגערופֿן אונדזערער

אַ ריטער, פֿון איינער פֿון אונדזערע שענסמע משפּחות...

„און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאַס — די האַלע-

באַרדניקעס האָבן זי באַמערקט און געכאַפּט...

„און דאָס איז דעם טייוולס, אין געשמאַלט פֿון דעם ייִדישן

מיידל, פּסק:

„צובינדן זאָל מען זי ביי די האַר, ביי די לאַנגע, טייוולאַנישע

צעפּ, צום ווידל פֿון אַט דעם ווילדן פֿערד...

„זאָל עס לויפֿן און שלעפּן זי איבער די גאַסן, וואָס אירע פֿים

האַבן געטראָטן קעגן אונדזער הייליקן געזעץ...

„זאָל איר בלוט באַשפּריצן און אַפּוואַשן די שטיינער, וואָס

זי האָט פֿאַראַומרייניקט מיט אירע פֿים!“

אַ ווילד פֿרייד-געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון אַלע מיילער

אַרום און אַז די כּוואַליע פֿון ווילדע געשרייען איז אַריבער, פֿרעגט

מען די פֿאַרמישפּטע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט וואָס צום

לעצטן מאָל צו ווינטשן.

— איך האָב — ענטפֿערט זי געלאַסן: עטלעכע שפּילקעס

בעט איך!

— זי איז דול פֿאַר שרעק! — מיינען די הערן פֿון מאַגיסטראַט.

ריטער — knight

איבער דער מאַס — צו פֿיל.

האַלעבאַרדניקעס — the armed attendants, halberdiers

פּסק (פּסאַק) — punishment, שטראַף.

צאַפּ, צעפּ — braid, braids

ווידל — עק, tail

באַשפּריצן — to besprinkle

כוואַליע — wave דאָ: hysteria

פֿאַרמישפּטע — doomed

שפּילקעס — pins

דול — משוגע.

— ניין! — ענטפערט זי רואיק און קאלט: דאס איז מיין לעצטער ווילן און פארלאנג.

מען האט עס איר צוליב געטון...

— און אצינד, — קאמאנדירט דער פרעזידענט, — בינדט צו!

עס גייען צו האלעבארדניקעס און בינדן צו מיט ציטערדיקע

הענט דעם רבס מאכטערס שווארצע לאנגע צעפ צום וויידל פֿון

ווילדן פֿערד, וואס מען קען שוין קוים דערהאלטן...

— מאכט א ווארע! — קאמאנדירט ווייטער דער פרעזידענט

צום עולם אויפן פלאץ, און עס ווערט א גערודער. דער עולם שמעלט

זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענט פֿון די הייזער, און אלע הייבן

אויף די הענט, ווער מיט א בייטש, ווער מיט א שפיצרוט, ווער מיט

א טוך אין דער האנט, און אלע זיינען גרייט צו יאגן דאס ווילדע

פֿערד. יעדערנס אטעם איז געשטיקט. אלע פנימער פֿלאמען, אלע

אויגן בליצן, און אין גערודער באמערקט נישט קיינער, ווי די פֿאר-

מישפטע בייגט זיך שטיל אראפ און שפיליעט זיך צו די זויס פֿונעם

קלייד צו די פֿיס און שמעקט מיף, מיף אריין די שפילקעס זיך אין

לייב — עס זאל איר לייב נישט אנטפלעקט ווערן, ווען דאס פֿערד

וועט זי שלעפן אין די גאסן...

באמערקט האט עס נאָר די נע-ונדניצע — די נשמה...

— לאַזט דאָס פֿערד! — קאמאנדירט דערווייל דער פרעזי-

דענט, און די קנעכט זיינען דערפֿון אפגעשפרונגען, און מיט א מאל

האט עס זיך אויסגעריסן, און אויסגעריסן האט זיך אויך א געשריי

פֿון אלע מיילער, און עס ווייען און פֿייפֿן אין דער לופֿט אלע בייטשן,

שפיצרוטן און טיכער. און ווילד-דערשראקן יאגט דאָס פֿערד אי-

בערן מאַרק, איבער גאסן און הינטערגאסן ארויס, ארויס פֿון

שטאָט...

און די נשמה, די נע-ונדניצע, האט שוין ארויסגעצויגן א פֿאר-

קאמאנדירט — באַפֿעלט, commands

מאכט א ווארע — רוקט זיך אָפּ, מאכט פלאץ.

גערודער — טומל, commotion

דרינגט זיך צו — רוקט זיך צו.

בייטש — whip

שפריצרוט — rod

שפילעט זיך צו — fastens, pins

די זויס — ענד, edge

אנטפלעקט — אויפגעדעקט, exposed

בלוטיקמע שפילקע פֿון דער פֿאַרמישפּטערס פֿום און פֿליט שוין מיט
 איר צום הימל אַרויף!
 — נאָך איין מתנה אין גאַנצן! — טרייסט זי דער מלאך
 בני דער פֿאַרטקע.

(ד) די דריטע מתנה

און צוריק פֿליט אַראָפּ די נשמה, אין גאַנצן נאָך איין מתנה
 דאַרף זי.

און עס גייען ווייטער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַ-
 פֿאַלט זי ווייטער אַ מרה-שחורה. די וועלט, דאַכט זיך איר, איז
 נאָך קלענער געוואָרן.. נאָך קלענערע מענטשן, נאָך קלענערע
 מעשים... די גומע ווי די שלעכטע...
 איין מאָל טראַכט זי:

„ווען גאַט, געלויבט זאָל זיין זיין נאַמען, זאָל וועלן אַ מאָל
 אַפּשטעלן און סוף-בל-סוף מישפּטן די וועלט, אַזוי ווי עס איז, מיט
 אַ מאָל... און פֿון איין זייט זאָל זיך שמעלן אַ סניגור און שימן פֿון
 ווייסן זאַק אַרויס שרעטעלעך און שטייבעלעך; אין פֿון דער צוויי-
 טער זייט — דער קסיגור זאָל שימן זינען פּיצלעך און ברעקלעך,
 וואָלט געדויערט און געדויערט איידער די זעק וואָלטן ליידיק
 געוואָרן... אַזוי פֿיל קלייניקייטן, אַזוי פֿיל!
 „אַבער אַז די זעקלעך וואָלטן שוין ליידיק געוואָרן, וואָס
 וואָלט געווען?
 „דאָס צינגל וואָלט געוויס געבליבן שמיין אין דער מיט!
 „בני אַזוינע קלייניקייטן, בני אַזוי פֿיל קלייניקייטן קען גאַר-
 נישט איבערוועגן... וואָרעם וואָס? נאָך אַ פֿעדערל, נאָך אַ
 שטויב!..“

דער נשמה איז אַבער באַשערט געווען אויסגעלייזט צו ווערן.
 פֿון די שווערע מחשבות — וועקט זי אַ קול פֿון פּויקן...
 וואו איז זי, ווען?
 _____

סוף-בל-סוף (סוף-קאַל-סוף) — ענדלעך, finally
 באַשערט — געווען באַשטימט, destined
 אויסגעלייזט צו ווערן — to be redeemed
 מחשבות (מאכשאַוועס) — געדאַנקען, thoughts
 אַ קול (פּאַל) — דאָ: קלאַנג, sound

זי דערקענט נישט דאס אַרמ, נישט די צייט ...
 נאָר אַ פּלאַץ פֿאַר אַ הפּיסה זעט זי ... אויף די איינזערנע
 גראַטן אין די קליינע פֿענצמערלעך ציען זיך שפּילנדיק די שטראַלן
 פֿון דער זון. זיי גליטשן זיך אויך אויף די שטיקן פֿון צוזאַמען-
 געשטעלט געווער ביי דער וואַנט. די סאַלדאַטן האָבן אין האַנט אַרײַן
 — ריטער באַקומען ...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דער
 מיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטראַי“ וועט מען
 טרײַבן ...

וועמען?

עפעס אַ יודל מיט אַ צעריסן העמד אויפֿן מאַגערן ליב, מיט
 אַ יאַרמלקע אויפֿן האַלב געגאַלטן קאַפּ. אַט פֿירט מען אים צו.
 פֿאַרוואָס קומט עס אים? ווער ווייס? אַ פֿאַרציטישע זאַך!
 אפֿשר פֿאַר אַ גנבָה, אפֿשר פֿאַר אַ גולה צי אַ רציחה, און אפֿשר
 אַ בילבול ... עס איז דאָך געווען פֿאַרציטן ...

און די זעלנערס שמייכלען און טראַכטן: נאָך וואָס האָט
 מען אונדז אזוי פֿיל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט
 אויסהאַלטן די העלפֿט!

נאָר אַט שטופּט מען אים צווישן די שורות אַרײַן, אַט גייט
 ער ... און ער גייט גלייך און שטרויכלט נישט און פֿאַלט נישט ...
 ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס ...

געווער — דאָ: guns

ריטער — דאָ: knouts

סטראַי — gantlet

יאַרמלקע — skullcap

געגאַלטן — shaven

גנבָה (גניוווע) — theft

גזלה (גזילע) — רויבערײ, robbery

רציחה (רעציקע) — מאַרד, murder, cruelty

בילבול (בילבול) — פֿאַלשע, אויסגעטראַכטע באַשולדיקונג,
 false accusation

שורות (שורעס) — רייען, lines

שטרויכלט נישט — does not stumble

לייזט — דאָ: קריגט אַ סך שמיץ (lashes)

א גרימצארן כאפט אן דעמאלט די סאלדאטן! ער גייט נאך,
ער גייט!

און די ריטער פֿינפֿן אין דער לופֿט ווי די רוהות און כאפֿן
ארום דעם לייב ווי די שלאנגען, און דאָס בלוט פֿון מאַגערן גוף
שפּריצט און שפּריצט און הערט נישט אויף צו שפּריצן!
הו—הא! הו—הא!

אין מיטן טרעפֿט א סאלדאט צו הויך און וואַרפֿט דעם פֿאַר-
מישפטן אַראָפּ די יארמלקע פֿון קאַפּ. נאָך עטלעכע טריט באַ-
מערקט ער עס, דער פֿאַרמישפטער... ער גיט זיך אַ ריר, גלייך
ער האָט אַ ייִשובֿ, און איז זיך מיישבֿ און דרייט זיך אום: ער וועט
נישט גיין כּגילוי הראַש, און ער גייט צוריק ביז צום אַרט, וואו די
יארמלקע ליגט. ער בייגט זיך איין און הייבט זי אויף, און דרייט
זיך צוריק אויס און גייט ווייטער, רואיק, רויט פֿאַרבלומיקט, נאָר
מיט דער יארמלקע אויפֿן קאַפּ. אזוי גייט ער, ביז ער פֿאַלט...

אן אז ער איז געפֿאַלן, איז צוגעפֿלויגן די נשמה און געכאַפט
די יארמלקע, וואָס האָט אזוי פֿיל אומזיסטע שמיץ געקאַסט, און
איז אַרויף מיט איר צו דער פֿאַרטקע פֿון הימל.

און די דריטע מתנה איז אויך אַנגענומען געוואָרן!

און די צדיקים האָבן זיך פֿאַר איר געמיט: די טויערן פֿון גן-עדן
האָבן זיך איר נאָך די דריי מתנות געעפֿנט!

און אַ צדיק האָט געזאָגט:

— אמת שיינע מתנות, אויסטערליש שיינע... צו ניץ קומען
זיי נישט, אָבער לנוי — אויסטערליש.

גרימצארן — בייזער פעס, fierce anger

רוחות (רוכעס) — טיוולאַנים, demons

מיישבֿ (מעיאשעו) — באַשליסט, makes up his mind

כּגילוי הראַש (בעגילוי האַראַש) — מיט אַ ניט-צוגעדעקטן קאַפּ.

לנוי (לענאָי) — צוליב שיינקייט.

בֵּיט גוֹסַט צוֹקאַפֿנס

א.

דער שמש פֿון גן-עדן — אַ ליכטיקער מלאך — אַן אַפגלאַנץ פֿון זײַן ליבן נאַמענס שטראַלנדיקער גענאַד, קומט איין מאל פֿאַר- נאַכט פֿון גן-עדן אַרויס און עפֿנט, צערודערט און פֿאַרזאָרגט, אַ פֿענצטערל פֿון הימל, בייגט אַרויס דעם שטראַלנדיקן קאַפּ, און ווענדט זיך מיט אַ טרויעריקער, ציטעריקער שמים צו דער אונ- טערגייענדיקער זון און פֿרעגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס בני לייבל קאַנסקעוואַלער טוט זיך ? די זון שווינגט, זי ווייסט נישט.

נאָך אומרואיקער ציט דער מלאך זײַן שטראַלנדיקן קאַפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אומרואיק דער מלאך.
שוין פֿון יאַרן און יאַרן רוישן צוויי מאל אין טאָג אַלע זיבן הימלען מיט לייבל קאַנסקעוואַלערס „שמע ישראל“ . . .
ווי אַ זילבערנער שרויט צעשיט זיך זײַן „אח — — — ד“ צו- פֿוסנס בניס פּיסא הפֿבֿוד . . . און עס קוילערט זיך דער „אחד“ און זומט, און ברומט, און זידט, ווי אַ מחנה זומער-פֿייגעלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פֿלאַם, ווערט צוגעצויגן צו איר און ברייט זיך און ברענט אין איר . . .

גוסס (גויסעס) — איינער וואָס האַלט בניס שטאַרבן.

גן-עדן (גאַניידן) — paradise

אַפגלאַנץ — reflection

זײַן ליכער נאַמען — גאַט.

שטראַלנדיקער גענאַד — radiant grace

צערודערט — upset

שמע ישראל (שמאַ יִסְרָאֵל) — די ערשמע צוויי ווערטער פֿון דעם

ייִדישן אויסרוף: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד — הער,

ישראל, גאַט איז אונדזער גאַט, גאַט איז איינער.

שרויט — pellets

אחד (עכאַד) — איינער.

פּיסא הפֿבֿוד — (קיסיי-האַקאוועד) — גאַטס שמוּל.

קוילערט זיך — קניקלט זיך, rolls

מחנה (מאַכנע) — a host

גלופטן — to yearn

בריען זיך — ברענען זיך

דאָס לעצמע מאָל האָט ער אים צו שחרית געהערט.

צו מינחה האָט ער שוין געפֿעלט!

אין אַרקעסטער איז פֿלוצלונג שמיל געוואָרן אַ פֿלי; אַ סטרונג
בײַ אַן ערשמער פֿידל האָט געפֿלאַצט און איז פֿאַרשטומט געוואָרן.
צו האָט לייבל קאַנסקעוואַלער פֿאַרגעסן צו דאוונען מינחה?
וועט ער זאָגן צוויי שמונה-עשרה בײַ מעריב?
נידעריקער לאַזט זיך דערווייל אַראָפּ די זון.

און אַט איז אַראָפּ די זון אין גאַנצן. לבֿנה און שמערן בלאַנקען
שמיל-שווינגדיק אויף און נעמען איבער די ממשלה איבער דער
וועלט אויף איבער נאַכט . . . און זיי שפינען און וועבן זייער פֿאַר-
פֿישוּפֿט שפינוועבס — אַ זילבער-דינע נעץ איבער דער פֿאַרמאַטער-
טער ערד . . .

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפט אונטן צו

חצות . . .

דער גן-עדן-שמל וועקט זיך פֿון אַ טיפֿן הלום, גייט צו און

שחרית (שאַכּרים) — דאָס ערשמע מאָל דאוונען, גלייך אין דער פֿרי
פֿאַרן עסן.

מינחה (מינכע) — דאָס צווייטע מאָל דאוונען אין פֿאַרלויף פֿון טאָג,
נאָך מיטאָג, אַדער פֿאַרנאַכט איידער די זון פֿאַרגייט.

פֿלי (קוילע) — אינסטרומענט.

סטרונג — string

געפֿלאַצט — snapped

שמונה עשרה (שימענערע) — אַכצן; די פֿינעלעכע תּפֿילה פֿון
אַכצן ברכות (בראַכעס — graces) וואָס מען זאָגט בײַ יעדן דאוונ-
נען.

מעריב (מאַרוי) — דאָס דריטע מאָל דאוונען אין פֿאַרלויף פֿון טאָג,
ווען עס איז שוין אַוונט.

בלאַנקען — to shine

ממשלה (מאַמשאַלע) — rule

שפינען — to spin

וועבן — to weave

פֿאַרפֿישוּפֿט (פאַרקישעפט) — magic

שפינוועבס — web

חצות (כּצאַם) — דאָס זאָגן תּפֿילות פֿונקט האַלבע נאַכט.

midnight service

עפנט נאך א מאל א פענצטערל אין הימל, בייגט ארויס דעם קאפ
און רופט פֿרעגנדיק :

— לבנה און שטערן, איידער איר פֿארשווינדט, צי קענט איר
מיר נישט זאגן, וואָס עס האָט מיט לייבל קאַנסקעוואַלער פֿאַ-
סירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאַלדן צעפֿלאַקערט אַ קליין שטערנדל
פֿון ווייטן, איז צוגעשוואומען צום פֿענצטערל און האָט געענטפֿערט :
— איך ווייס, ליכטיקער מלאך!

איך בין דורך קאַנסקעוואַליע געשוואומען און האָב אין זיין
פֿענצטערל אַרײַנגעקוקט . . . ער שטאַרבט, לייבל קאַנסקעוואַלער . . .
אַן אַלמער מאַן . . . זײַן ווײַסע באַרד איבער דער קאַלדרע בלאַנקט
ווי רײַן זילבער . . . נאָר דאָס פנים איז אײַנגעשרומפן און געל . . .
און דער מלאך, דער שמש פֿון גן־עדן, האָט בני קיינעם קיין
רשות נישט גענומען, איז אַראָפּגעשאַסן אויף דער ערד נאָך לייבל
קאַנסקעוואַלערם נשמה . . .

עס וועט אַן אומגעריכטע פֿרייד זיין אין גן־עדן.
אזוי האָט ער געטראַכט.

ב.

פֿלינק פֿליען מלאכים, נאָר — די שוואַרצע ווי די ווייסע . . .
און אז דער ליכטיקער מלאך איז אַראָפּגעקומען, האָט ער
שוין געטראַפֿן אַ פֿינצטערן מלאך ביים גוסס צוקאַפּנס . . .
צי איז דער פֿינצטערער פֿריער אַרויס, צי האָט ער צו אונז
אַ קירצערן וועג? ווער ווייס?
— וואָס טוסטו דאָ? — וואונדערט זיך דער ליכטיקער מלאך,
דערשראַקן. עס איז דאָך לייבל קאַנסקעוואַלער!
— איז וואָס? — לאַכט דער שוואַרצער, און צוויי שורות
ווייסע צײַן בליצן אים אַרויס פֿון אויסגעקרימטן מויל . . .

צעפֿלאַקערט — flared up
צעברענט, —
to shrink — איינשרומפן
רשות (רעשום) — דערלויבעניש, permission
אומגעריכטע — unexpected
שורות (שורעם) — רײַען, rows
בליצן — דאָ : to sparkle
אויסגעקרימטן — distorted

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פֿון גן־עדן.
 — זייער אָנגענעם! — מאַכט דער שוואַרצער — איך בין נאָר
 אַ לאַפּיטוט פֿון גיהנום, נאָר לאַמיר זען!
 און ער גיט אַ שאַר מיט אַ פֿום אונטערן קראַנקנס בעט, און
 עס רוקט זיך אַרויס אַ פֿאַרבונדענער זאַק.
 — וואָס ליגט דאָ אין זאַק?
 — טלית־ות־פֿילין, וויל דער גוטער מלאַך טרעפֿן.
 — אונטערן בעט באַהאַלטן? עבֿרות באַהאַלט מען!
 און ער בייגט זיך אַראָפּ צום זאַק און בינדט אים אויף, און
 עפֿנט אים, און דערלאַנגט אים אַ שטויס מיטן פֿום — אַ גאַלדענער
 גלאַנץ וואַרפֿט זיך איבער דער שטוב, אַ גאַלדענער קלאַנג לויפֿט
 אים נאָך: גאַלדענע רענדלעך שיטן זיך אויס. . . .
 — גנבה־געלט, גזלה־געלט! — רופֿט אים דער שוואַרצער
 מלאַך. אויסגענאַרט ביי נישט־קלוגע, גערויכט ביי אַלמנות, גע־
 גולט ביי יתומים, פֿון צדקה־פּושקעס אַרויסגענומען. . . מיט בלוי־
 טיקע טרערן זינגען זיי געוואַשן און האַרציקע בלוט־פֿלעקן קלעפֿן אין
 זיי. . . און זע, ווי ער וועקט זיך, אַז מען רירט זיין גאַלד!
 מיט פֿאַרשלאָסענע אויגן וואַרפֿט זיך דער גוסס. . . .
 פֿאַרציטערט בלייבט דער ווייטער מלאַך און פֿאַרשמעלט זיך
 דאָס פנים מיט דער ערשטער פֿאַר פֿליגל. . . דורך אַ שפּאַלט פֿון

לאַפּיטוט — אַ דינער אין גיהנום.
 גיהנום (געהענעם) — hell
 אַ שאַר נעבן — אַ רוק טון, to poke
 עבֿרות (אווירעס) — sins
 רענדלעך — coins
 גנבה (גנייוווע) געלט — stolen money
 גזלה (גזיילע) געלט — robber's money
 אַלמנה, אַלמנות (אַלמאַנע, אַלמאַנעס) — widow (s)
 געגזלט (געגזלט) — swindled
 יתומים (יעסוימים) — orphans
 צדקה (צדאַקע) פּושקע — charity box
 שפּאַלט — crack

לאָדן רײַסט זיך אַרײַן אַ שטראַל פֿון דער מאַרגנדיקער זון, ער פֿאַלט
 איבערן גוססעס ברעמען — זיי צימערן.
 צום לעצטן מײַל עפֿנט ער האַלב די אויגן אויף:
 — ווער איז דאָ? — פֿרעגן די פֿאַרגעלטע ליפֿן מיט אַ שאַרף
 פֿון אַ פֿאַרפֿוילטן בלאַט . . .
 — איך! — ענטפֿערט דער שלעכטער מלאַך — איך, וואָס איך
 בין נאָך דיין נשמה געקומען . . . קום!
 — וואו אַהין?
 — אין גיהנום אַרײַן!
 פֿאַר שרעק פֿאַלן דעם גוסס צוריק די אויגן צו.
 — בעט, בעט גאַט! — רופֿט דער גוטער מלאַך. — טו תשובָה...
 עס איז נאָך צײַט . . . זיי מִפֿקיר דיין גאַלד . . .
 — שמע . . . — הייבט דער גוסס אָן.
 — ער וועט נישט מִפֿקיר זײַן! — זאָגט דער שלעכטער מלאַך
 און לייגט זײַן שווערן, שוואַרצן פֿליגל איבערן גוססעס פנים, און
 אונטערן פֿליגל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיטן גוסס דערשטיקט.
 דער ווייטער מלאַך רוקט זיך אָפֿ פֿאַרשעמט.

ג.

אין אַ פֿײַנצערער, פֿאַרגאַסענער האַלבער נאַכט, צווישן גע-
 רויש, געשרײַ און געפֿילדער אין גיהנום, שניידט זיך דורך אַ שאַרף
 שניידנדיקער באַפֿעל:
 — נחמנִקֵּך פֿון זכָּרוֹשׁ גײַט אויס . . . ער פֿלעגט זיך שניידן
 די נעגל נישט איבערגעהיפֿט, אַוועקוואַרפֿן . . . נישט איין מײַל
 פֿאַרגעסן מינחה צו דאַוונען, — ווער גײַט נאָך זײַן נשמה?
 — איך! — רופֿט זיך אָן אַ מלאַך-חבלה.

לאָדן — shutter

שטראַל — ray

ברעמען — eyebrows

שאַרף — rustle

פֿאַרפֿוילט — rotten

תשובָה (משואווע) טאָן — to repent

מִפֿקיר (מאַפֿקיר) זײַן — זיך אַפּוואַגן פֿון עפעס.

איבערהיפֿן — to skip; דאָ: שניידן די נעגל ניט לויטן

רעליגיעזן דיין

מלאַך-חבלה (מאַלעך כאַבאַלע) — infernal angel

— גרייט דערווייל צו א קאכעדיקן קעסל סמאלע!
 ער שפרינגט אונטער און פלייט ארויס פון גיהנום . . .
 געשווינד פליען שלעכטע מלאכים, צום גליק אבער גומע אויך;
 די גומע זינגען אפשר ווייטער פון אונדז, נאך דאס גרעסטע רחמנות
 טראגט זיי . . . .

און אז דער מלאך-חבלה איז צום קראנקנס בעט געקומען, האט
 ער שוין צוקאפנס א ווייסן גומן מלאך געטראפן. ער איז געזעסן און
 האט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, ארעמער מענטש, פארן טויט . . . עס איז
 נאך א בריק, א קורצע גרענעץ צווישן פינצטערקייט און ליכט . . .
 פון זארג און אומרו אן איבערגאנג צו רו און גליק . . .
 נאך דער קראנקער, דאכט זיך, הערט נישט. ער איז פאר-
 טראגן, און די פלאמענדיקע אויגן בלאנדזשען ארום אויף די ווענט . . .
 און דער שווארצער מלאך בלייבט שטיין בני דער טיר און
 קוקט פארוואונדערט . . . .

— האסט נישט קיין טעות, הבר? — פֿרעגט ער דעם ליכטיקן
 מלאך.

— ניין! — ענטפערט דער גומער. — איך בין געשיקט געוואָרן
 נאך דער נשמה, נאך דער ריינער באַרעמהאַרציקער נשמה; דו
 קענסט איבער איר קיין שליטה נישט האָבן!

— ער האט נישט על-פידיון די נעגל געשנימן! . . .
 — איך ווייס, — האקט אים איבער דער גומער מלאך, —
 נאך דערפֿאר קיין איינציקע רגע פֿאר זיך נישט געלעבט . . . נאך
 פֿאר שוואַכע און קראַנקע, פֿאר אַלמנות און יתומים, פֿאר פֿאר-
 פינצטערטע, פֿארוואַגלטע, פֿארמאַטערטע . . .
 — בני אונדז אין בוך איז פֿארשריבן, וויפֿל מאַל ער האַט מינחה
 פֿאַרפֿעלט . . . .

— נאך קיין מאַל נישט פֿאַרפֿעלט, ווען מען האַט געדאַרפֿט

קעסל — kettle
 סמאלע — pitch
 רחמנות (ראַכמאַנעס) — pity
 בלאַנדזשען — to ramble
 באַרעמהאַרציקער — pitying
 שליטה (שליטע) — control
 על-פידיון (אַל-פּידיון) — לויטן געזעץ.
 פֿארוואַגלט — homeless

עמעצן העלפן, קיין מאָל נישט פֿאַרגעסן צו טרייסטן, צו האַרציקן
און צו קרעפֿטיקן דאָרט, וואו די פֿליגל זיינען אַראָפּגעפֿאַלן מיד,
וואו די לעצטע האָפֿענונג, האָט זיך געדאַכט, איז פֿאַרשוואונדן . . .

ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט . . . דעם דאָך איבערן
קאָפּ נישט פֿאַרריכט, זיין בעט זיך נישט ווייך געבעט, אויף קיין
נחת פֿון קינדער נישט געהאַפֿט . . . נאָר אַליץ פֿאַר אַנדערע . . .
ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטן בעסער פֿאַר זיך . . .

שוואַרצע וואַלקנס ציען זיך אין דרויסן איבערן הימל . . .
אויף אַ רגע שניידט זיך דורך אַ בליץ, נאָר ער ווערט פֿאַרלאָשן און
נאָך פֿעסטער ציען זיך, נאָך ענגער שליסן זיך צוזאַמען די דיקע,
פֿינצטערע וואַלקנס.

דער בליץ האָט צום לעצטן מאָל דעם גוסס געוועקט.
— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאַפּנס? — פֿרעגן
די פֿאַרברענטע ליפֿן.

— איך, איך, אַ ליכטיקער מלאַך . . . פֿון זיין ליבן נאָמען נאָך
דיין נשמה געשיקט! .. קום מיט מיר!
— וואו אַהין? — פֿרעגט דער קראַנקער.
— צום הימל אַרויף, אין גן-עֶדן אַרײַן!

— הימל . . . גן-עֶדן . . . — שטאַמלט נאָך דער גוסס אין היץ:
און ווי אזוי לעבט זיך דאָרט אין הימל, אין גן-עֶדן דאָרט?
— גוט . . . פֿון גאָטס גענאָד באַשטראַלט, אין גלאַנץ פֿון
פיסאָ הפֿכוֹד . . . מיט גאַלדענע קרוינען אויף די קעפּ . . .

— גלאַנץ . . . גאַלד . . . קרוינען . . . — שטאַמלט דער גוסס
נאָך — וואָס וועל איך דאָרט טון?
— וועסט נישט דאַרפֿן טון . . . דאָרט איז אייביק רו, אייביק
ליכטיקער נחת, אָן אויפֿהער שטראַלנדיק גליק . . . קום!

— אַבער וואָס וועל איך דאָרט טון? — דרייט זיך מיטן לעצטן
פּוּחַ דער גוסס אויס צום מלאַך — איז דאָרט דאָ, וועמען צו העלפֿן,
געפֿאַלענע אויפֿצוהייבן, קראַנקע צו היילן, הונגעריקע צו זעטיקן,
דאַרשטיקע די ליפֿן צו נעצן, פֿאַרלוירענע צו זוכן און געפֿינען?
דאָס איז דאָך מיין גליק געווען! ..

to encourage — האַרציקן

נחת (נאַכטס) — פֿרייד.

to mutter — שטאַמלען

to feed — זעטיקן

— ניין, דאָס נישט! — ענטפֿערט מיט אַ נישט־זיכער קול
דער מלאך: — דאָס איז דאָרט נישט פֿאַראַן, דאָרט וועט קיינער
נישט דאַרפֿן דיין הילף . . .

— און וואָס וועל איך דאָרט טון, מלאך? דאָרט, וואו קיינער
דאַרף מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנותדיקע
טרער אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטן פֿון מויל, און נישט
מיין האַנט, אויפֿגעהויבן צו ווערן פֿון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שמעקט אַרויס די צונג און
באַלעקט זיך . . . אַ חזק־שמיכל לייגט זיך אים איבערן מויל פֿון
אויער צו אויער . . . ער עפֿנט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע
ציין בליצן אויף אין דער פֿינצטערער שטוב . . .

און צערודערט זיצט דער ליכטיקער מלאך און ווייס נישט, וואָס
צו ענטפֿערן דעם גוסס . . .

— וואָס פֿאַרט, מלאך! וואָס פֿאַרט?

און דער גוטער מלאך דרייט זיך אויס צום פֿענצטער און
קוקט אַרויס צום הימל און וואָרט פֿון דאָרט אַן עצה און אַ ראַט . . .
נאָר פֿאַרשלאָסן איז דער הימל; אַן אַ וואָרט, אַן אַ שמראַל, אַן
אַ פֿונק . . . און עס יאָגן אַן אַליץ נייע און נייע, אַליץ שווערערע
וואַלקנס — אַ שאַטן פֿאַלט איבערן ליכטיקן מלאכס פנים. דער
הימל זעט אויס האַרט און ביז, אַן רחמנות זעט ער אויס. ער האַט
אים נאָך קיין מאַל אזוי נישט געזען . . . ער בלייבט פֿאַרצימערט.
מיט דער ווײַלע באַנוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענענט
זיך צום בעט פֿון דער צווייטער זײַט.

— קום בעסער מיט מיר — רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט, וואו דיין האַרץ גלוסט . . . צו די אומגליקלעכע,

גרוב — abyss

באַלעקן זיך — דאָ: זײַן גליקלעך, צופֿרידן.

חזק (כּוּיזעק) — שפּאַט, derision

צערודערט — פֿאַרלאָרן, lost

פֿאַרט — דאָך.

עצה (אייצע) — advice

גענענען — צוגיין נאָענט.

אײַנרוימען — to whisper

גלוסטן — to desire

הונגעריקע, דארשטיקע . . . צו די פֿאַרחלשמע און פֿאַרמאַמערטע,
 צו די פֿאַרלוירענע, פֿאַרשאַלטענע, צו די פֿון גאַט פֿאַרגעסענע . . .
 העלפֿן וועסטו נישט קענען, אַבער — צוואַמען ליידן, מיטפֿילן . . .
 — איך גיי! איך גיי! — רופֿט דער קראַנקער אויס מיט
 קראַפֿט — —
 און דער ווייטער מלאך איז אַוועק מיט ליידיקע הענט.

טרייסט

טרייסט מיין פֿאַלק, עם דאַרף די טרייסט,
 שטאַרקט דאָס האַרץ, מאַכט פֿעסט דעם גניסט.
 זייט נישט דער וויינט וואָס לעשט די פֿלאַם,
 נאָר בלאַזט זי אויף, ווייל נאַכט איז סס!
 נאָר בוימל גיסט און פּוצט די קנויט,
 ווייל נאַכט איז גיפֿט און שלאַף איז טויט!
 טרייסט מיין פֿאַלק, עם דאַרף די טרייסט!

מאַכט פֿעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דעם גניסט, —
 עם האָט געליכט שוין נישט איין נאַכט,
 עם האָט געזיגט שוין נישט איין שלאַכט,
 און נישט געלאָזט די פֿאַן פֿון האַנט!
 עם שטייט — אַן איין-פֿעסטע וואַנט
 אין וויסטן ווילד-פֿאַרקאַכטן ים!
 א, שטאַרקט דאָס פֿאַלק! בלאַזט אויף די פֿלאַם.

א, שטאַרקט דאָס פֿאַלק! נישט אָפּגעשלאַפֿט!
 זאל שפּריצן העל די לעבנס-קראַפֿט,
 א פֿייערדיקע זייל בינאַכט — — —

עס זינקט די נאַכט, דער טאָג דערוואַכט!
 און שיקט אַ שטראַל — אַ גאַלדענע פֿייל —
 אַ גרום דער פֿייערדיקער זייל!

א, טרייסט מיין פֿאַלק, עם דאַרף די טרייסט,
 מאַכט פֿעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דעם גניסט!

פֿאַרחלשמע (פאַרכאַלעשט) — weary-hearted
 פֿאַרשאַלטן — accursed

צווישן צוויי בערג

פֿון בריסקער רב און ביאלער רבין האָט איר אַוודאי געהערט. דאָך נישט אלע ווייסן, אַז דער ביאלער צדיק, ר' נחקע, איז פֿריער געווען דעם בריסקער רבס אַ תלמיד, אַז ער האָט ביי אים געלערנט אַ שיינע פֿאַר יאָר און דערנאָך ערשט איז ער נעלם געוואָרן, אָפּגע-ריכט אַ פֿאַר יאָר „גלות“, און איז נתגלה געוואָרן אין ביאלע. און אַוועק איז ער מהאי טעמא: מען האָט געלערנט תורה, נאָר די תורה, האָט דער רבי געפֿילט, איז טרוקענע תורה. . . . קומט ראַובן ושמעון האָבן אַ דין-תורה, קומט אַ משרת אַ שאלה פֿרעגן, אָדער אַן אישה האָט אַ שאלה, — קריגט באַתו הרגע דאָס לערנען אַ חיות, לעבט עס אויף און עס האָט אַ ממשלה אויף דער וועלט. אָבער אַזוי, אַן זיי, פֿילט דער רבי, אַז די תורה, דאָס הייסט: דער גוף פֿון דער תורה, דאָס וואָס עס ליגט פֿון אויבנאָויף — איז טרוקן. נישט דאָס, האָט ער געפֿילט, איז תורה חיים! — תורה דאַרף לעבן! לערנען אַנדערע קבלה-פֿרים האָט מען אין בריסק נישט געטאַרט. דער בריסקער רב איז געווען אַ מתנגד. איינעם האָט

בריסק, ביאלע — שמעט אין פּוילן.
צדיק (צאדיק) — הייליקער מאַן.
נחקע (נויעכקע) — אַ נאָמען.
נעלם (נעלעם) ווערן — פֿאַרשווינדן, to disappear
אָפּריכטן גלות (גאַלעם) — נעמען אויף זיך פֿרייוויליק די צרות פֿון אַרומוואַנדערן, פֿון זיין אַן אַ חיים.
נתגלה (ניסגאַלע) ווערן — זיך באַווייזן, to reappear
מהאי טעמא (מעחי טימע) — דערפֿאַר.
דין-תורה (דין-טוירע) — a trial before a Jewish religious court
משרת (מעשאַרעם) — אַ דינער, servant
שאלה (שײלע) — religious question, problem
אישה (אישע) — פֿרוי.
באַתו הרגע (בעאויסוי האַרעגע) — אין יענעם מאָמענט.
חיות (כּיעם) קריגן — become alive
ממשלה (מעמשאַלע) — הערשאַפֿט, power, rule
תורה חיים (טויראַס כאַים) — די תּפֿילה פֿון לעבן.
קבלה (קאַבאַלע) — Jewish mysticism
מתנגד (מיסנאַגער) — אַ קעגנער פֿון די חסידים.

מען געכאפט בני א קבלה-ספר, האט ער אים געלאזט אפגאלן די בארד. איז דער מענטש אין מרה-שחורה אריינגעפאלן. און פון דעסוועגן, ווי פארט מען עס אוועק פון בריסקער רבם ישיבה? !

א צייט לאנג האט ער זיך טאקע געשלאגן מיט דער דעה.

נאך איין מאל האט מען אים געוויזן א חלום. עס האט זיך אים געחלומט, אז דער בריסקער רב איז צו אים אריינגעקומען און גע-זאגט: קום, נח, וועל איך דיר פירן אין גן-עדן התחתון אריין. און ער האט אים אנגענומען בני דער האנט און געפירט. זיי זיינען געקומען אין א גרויסן פאלאץ אריין. אין פאלאץ איז נישט געווען, נישט קיין מיר און נישט קיין פענצער, אויסער די מיר, דורך וועלכער זיי זיינען אריינגעגאנגען. ליכטיק איז דאך אין פאלאץ געווען, ווייל די ווענט, ווי עס האט זיך דעם רבין געדאכט, זיינען געווען פון קרישטאל און האבן געשלאגן פון זיך א ליכטיקן גלאזן. און זיי גייען אזוי, און גייען און מען זעט נישט קיין סוף.

— האלט דיר אן מנין יופעצע, — מאכט דער בריסקער רב — דא זיינען פאראנען סאליעס אין לשער ואין לספר, און קוים רינסטו דיר אפ פון מיר, וועסטו פארבלאנדזשען אויף אייביק . . .

דער רבי טוט אזוי, און זיי גייען אלץ ווייטער און ווייטער, און אויפן גאנצן וועג זעט ער נישט קיין בענקל, קיין שום פלי-בית, גארנישט!

— דא זיצט מען נישט, — פארטייטשט אים דער בריסקער

אפגאלן — to shave

מרה-שחורה (מאָרע-שכוירע) — melancholy

ישיבה (יעשיווע) — school for higher Jewish studies

זיך שלאָגן מיט דער דעה (דייע) — ניט קענען באַשליסן, to hesitate

גן-עדן התחתון (גאן-איידן האַטאַכטן) — earthly paradise

אחוץ דעם גן-עדן אויף יענער וועלט איז, לויט דער לעגענדע,

פאראן אויך א גן-עדן ערגעץ אויף דער ערד.

קרישטאַל — crystal

יופעצע — overcoat for men

סאליעס — גרויסע צימערן.

אין לשער (איין לעשאער) — זיך ניט פאָרצושמעלן.

ואין לספר (ווייאין לעסאפער) — ניט צו דערציילן.

פלי בית (פליי-באָיס) — הויז-זאָכן, מעבל.

פארטייטשן — דערקלערן.

רב, — נאך מען גייט אלץ ווייטער און ווייטער! — און ער איז אים נאכגעגאנגען. און איין זאל איז גרעסער און ליכטיקער געווען פֿון דעם צווייטן, און די ווענט האָבן געשיינט דאָ מיט דער, דאָ מיט אַן אַנדער קאַליר; דאָ מיט עטלעכע, דאָרט מיט אַלערליי קאַלירן . . . נאָר קיין מענטשן האָבן זיי נישט געראַפֿן אויפֿן וועג . . .

דער רבי איז מיד געוואָרן גייענדיק. עס האָט אים באַגאַסן אַ שווייס, אַ קאַלטער שווייס. קאַלט איז אים אויך געוואָרן אין אַלע אַברֵים. דערצו הייבן אים נאָך אַן די אויגן וויי צו מוֹן פֿון באַשמענ-דיקן גלאַנץ . . .

און עס איז אים אַנגעפֿאַלן אַ שטאַרקע בענקשאַפֿט, אַ בענק-שאַפֿט צו ייִדן, צו חֲבֵרִים, צו פֿל ישראל! אַ קלייניקייט — מען זעט קיין ייִד נישט פֿאַר זיך! . . .

— בענק נישט צו קיינעם, — מאַכט דער בריסקער רב — דאָס איז אַ פֿאַלצן נאָר פֿאַר מיר און פֿאַר דיר . . . דו וועסט אויך אַ מאַל זײַן בריסקער רב!

און דער רבי האָט זיך נאָך מער דערשראָקן און אַנגעכאַפֿט זיך אין דער וואַנט, נישט אומצופֿאַלן. און די וואַנט האָט אים אַפֿ-געברייט! נאָר נישט ווי פֿייער ברייט, נאָר ווי אייז ברייט!

— רבי! — האָט ער אַ געשריי געמאַן, — די ווענט זײַנען אייז, נישט קרישמאַל! פֿשוט אייז!
דער בריסקער רב שווינגט.

און דער רבי שרייט ווייטער:

— רבי, פֿירט מיך אַרויס פֿון דאַנען! איך וויל נישט זײַן אַליין מיט אַיך! איך וויל זײַן צוזאַמען מיט פֿל ישראל!
און קוים האָט ער עס אַרויסגעזאָגט, איז דער בריסקער רב נעלם געוואָרן און ער איז געבליבן איינער אַליין אין פֿאַלצן.

קיין וועג, וואו אַויס און וואו איינ, ווייס ער נישט; פֿון די ווענט שלאָגט אויף אים אַ קאַלטער פּחד; און די בענקשאַפֿט צו אַ ייִד, צו דערזען אַ ייִד, זאַל זײַן אַ שוסטער, אַ שנײַדער, איז אַלץ בני אים שטאַרקער און שטאַרקער געוואָרן. האָט ער אַנגעהויבן שטאַרק צו וויינען . . .

אֲבֵרִים (איינורים) — limbs

בענקשאַפֿט — longing

פֿל ישראל (קאַל ייסראַעל) — אַלע ייִדן.

אַפֿברענען — אַפֿברענען.

פּחד (פּאַכעד) — שרעק.

— „רבנו של עולם, — האט ער זיך געבעטן, — נעם מיך ארויס פֿון דאָנען! בעסער אין גיהנום מיט פֿל ישראל צוזאמען, איי-דער דאָ איינער אליין!“

און באותו הרגע, האט זיך אים באוויזן א פראסט יידל, מיט א רויטן בעל-עגלהשן גארטל אויף די לענדן און א לאנגער בייטש אין דער האנט. דאס יידל האט אים, שווינגנדיק, אנגענומען ביים ארבל, ארויסגעפירט פֿון פאלאץ, און איז — פֿארשוואונדן געווארן. אזא חלום האט מען אים געוויזן!

אז ער האט זיך אויפגעכאפט פֿארטאג, קוים וואס עס האט אנגעהויבן גראען, האט ער פֿארשמאנען, אז עס איז נישט קיין פראסטער חלום געווען. ער האט זיך געשווינד אנגעטאן און גע-וואלט לויפֿן אין בית-המדרש אריין. דורכגייענדיק דעם מארק, האט ער אבער דערזען א שטייענדיקע בויד, אן איינגעשפאנע גרויסע, פֿארצייטישע בויד, און ביי דער בויד איז געשמאנען א בעל-עגלה, מיט א רויטן גארטל ארום די לענדן, מיט א לאנגער בייטש אין דער האנט, און פונקט אזא יידל ווי דער וואס האט אים אין חלום ארויסגעפירט פֿון פאלאץ.

גייט ער צו און פֿרעגט:

— וואו אהין פֿארט א ייד?

— נישט דין וועג! — ענטפֿערט דער בעל-עגלה גאר גראב.

— פֿארט? — בעט ער זיך, — אפשר וועל איך מיטפֿארן!

דער בעל-עגלה האט זיך א ביסל פֿארטראכט און דערנאך גע-

ענטפֿערט:

— און צו פֿום, — זאגט ער, — קען אזא בחור נישט גיין? גיי

דיר דין וועג!

רבנו של עולם (ריבויניע-שעל-אוילאָם) — האר פֿון דער וועלט, גאט.

גיהנום (געהענעם) — hell

בעל-עגלה (באלעגאלע) — driver, wagoner

גארטל — girdle

לענדן — hips

בייטש — whip

בית-המדרש (בעסמערעש) — Synagogue, Study House

בויד — פֿור, איבערגעדעקט מיט א ליוונט, market-wagon

איינגעשפאנט — דאָ : harnessed with horses

פֿארצייטישע — old fashioned

— און וואו אהין זאל איך גיין ?
 — וואו די אויגן וועלן דיך טראַגן, — ענטפֿערט דער בעל-
 עגלה און דרייט זיך אָפּ, — מיין דאגה!
 דער רבי האָט פֿאַרשטאַנען, און האָט זיך געלאָזט אין גלות
 אַרײַן!

ב.

ווי געזאָגט, נתגלה איז ער געוואָרן עטלעכע יאָר שפעטער
 אין ביאַלע. און, לערך אַ יאָר נאָך זײַן התגלות, האָט מיך אַ ביאַלער
 באַלעבאַס, ר' יחיאל האָט ער געהייסן, אַראָפּגעברענגט צו זיך פֿאַר
 אַ מלמד.

לכתחילה האָב איך אָפֿילו נישט געוואָלט אָננעמען דאָס מלמדות.
 ר' יחיאל, מוזט איר וויסן, איז געווען אַן עושר, אַ פֿאַרצײטישער, אַנ-
 געשטאַפּטער עושר. די מעכטער פֿלעגט ער געבן צו מײַנע רענדלעך
 נדן און טון מיט די גרעסטע רבנים, און זײַן לעצטע שנור איז געווען
 טאַקע דעם בריסקער רב'ס טאַכטער!

און איך בין דווקא אַ ביאַלער חסיד, נו — ווי לאָזט מען זיך
 אין אַזאַ הויז אַרײַן ?

האָט עס מיך אָבער פֿאַרט געצויגן קיין ביאַלע! אַ קלייניקייט
 — מיטן רבין אין איין שטאַט! געקלערט אַהין, געקלערט אַהער,
 איך פֿאַר!

און ר' יחיאל אַליין, האָט זיך אויסגעוויזן, איז אַן אמת פשוטער,
 פֿשרער ייד. איך בין אײַך אָפֿילו ערב, אַז זײַן האַרץ האָט געצויגן

מיין דאגה (דינגע) — none of my business

גלות (גאַלעס) — exile

לערך (לערעד) — approximately

התגלות (היסנאַלעס) — revelation

מלמדות (מעלאַמדעס) — די שמעל פֿון אַ מלמד.

ר' יחיאל (רעב יעכיעל) — נאַמען.

עושר (אוישער) — אַ רײַכער.

רענדלעך — ducats

נדן (נאַדן) — dowry

שנור — daughter-in-law

דווקא (דאַפֿקע) — נאָר.

ערב (אַרעוו) זײַן — גאַראַנטירן.

צו א רבין ווי מיט צוואנגען. וואָרעם באמת, קיין למדן איז ער נישט געווען, אויפֿן בריסקער רב פֿלעגט ער אַוודאי קוקן ווי אַ האָן אויף בני אָדם! פֿאַרווערט ער מיר נישט צו האַלטן זיך אין ביאַלער רבין... אַז איך דערצייל עפעס פֿון רבין, מאַכט ער זיך גענעצן, כאַטש די אויערן, זע איך, שפיצט ער אויף. נאָר דער זון זיינער, דעם בריסקער רב'ס איידעם, דער קנייטשט אַיין דעם שטערן, קוקט אויף מיר מיט פעס און ליצנות צוואַמען, נאָר שפּאַרן שפּאַרט ער זיך נישט; ער פֿלעגט במבֿע ווייניק ריידן.

ג.

ויהי היום — ר' יהיאַלם שנוּר, דעם בריסקער רב'ס מאַכטער, דאַרף גיין צו קינד! דאַכט זיך, מאַלע אַ וויבל גייט צו קינד? איז אַבער אַ מעשה דערבני! ווייל דער בריסקער רב האַט אַ מאַל גע-הייסן אַפּגאַלן אַ חסיד באַרד און פּאות, זיינען צוויי זין אים, במשך אַ פֿינף-זעקס יאָר ניפּטר געוואָרן, און אַלע זיינע דרני מעכטער האָבן קיין בנים זכרים נישט געהאַט.

מיר איז גיטעלע (אַזוי האַט זי, דעם בריסקער רב'ס מאַכטער, געהייסן) באמת אַ שאַד געווען, זייער אַ שאַד געווען. ערשטנס —

צוואַנגען — irresistible force : דאָ
 למדן (לאַמדן) — געלערנטער, learned
 קוקן ווי אַ האָן אויף בני אָדם (בניי אָדאָם) — גאַרנישט פֿאַרשטיין
 וואָס עס טוט זיך אַרום.
 son-in-law — איידעם
 derision — ליצנות (לעצאַנעם)
 to argue — שפּאַרן זיך
 as was his habit (בעמעווע) — עס טרעפֿט אַמאָל.
 ויהי היום (וואַיעהי האַיאָם) — עס טרעפֿט אַמאָל.
 גיין צו קינד — to be confined — פֿרומע יידן שערן ניט די האַר פֿון די פּאות (פּייעם) — side-locks;
 שליפֿן. זיי הענגען אַראָפּ אין לאַקן. אַזעלכע לאַקן הייסן פּאות. במשך (בעמעשעד) — within
 ניפּטר (ניפּטער) געוואָרן — געשמאַרבן.
 בנייזכרים (בניי זכאָרים) — יינגלעך.
 אַ שאַד געווען — was sorry for

א יידישע נשמה; צווייטנס — א יידישע, פשרע נשמה; עס איז נאך אזא צדקת, אזא פשרע זאך אויף דער וועלט נישט געווען. . . קיין איינציקע ארעמע פלה האט אן איר הילף נישט חתונה געהאט; אזא זיידענע בריאה! און דאס דארף געשמראַפֿט ווערן פֿאַרן פֿאַטערס פעס! און דעריבער, אזוי ווי איך האָב נאָר באַ- מערקט, אז די באַבע הייבט זיך אָן דרייען אין שטוב, האָב איך שוין אָנגעהויבן אַרבעטן אויף אַלע פֿלים, מען זאָל שיקן צום ביאָ- לער רבין. . .

מיט וועמען אָבער רעדט מען?

איך פֿרוואו מיטן בריסקער רבֿס איידעם. וואָרעם, ווי ער האָט זיך נישט באַהאַלטן, האָט דאָס שלום-בית אַרויסגעשמעקט פֿון יעדן ווינקעלע. איז ער דאָך אָבער דעם בריסקער רבֿס איידעם! שפּיט ער אויס, גייט אַוועק און לאָזט מיך שטיין מיט אַן אָפֿן מויל.

נעם איך מיך צו ר' יחיאלן אַליין, ענטפֿערט ער מיר: עס איז דעם בריסקער רבֿס מאַכטער! איך וועל עס אים, דעם בריסקער רבֿ, נישט טון, אַפֿילו בני ספּנות-נפֿשות, חס ושלום!

אז איך האָב אָבער געהערט דעם ערשטן געשריי, בין איך אַליין געלאָפֿן צום רבין.

— שמעיה, — ענטפֿערט ער מיר, — וואָס זאָל איך טון? איך וועל מיתפלל זיין!

— גיט מיר, רבין, — בעט איך, — פֿאַר דער יולדת, וואָס עס

נשמה (נעשאַמע) — soul

צדקת (צאדיקעס) — saintly woman

בריאה (בריע) — creature

זיידענע בריאה — אַ מענטש וואָס טוט נאָר גומס.

באָבע — דאָ: midwife

אַרבעטן אויף אַלע פֿלים (קייֿלים) — טון אַלץ וואָס איז נאָר מעגלעך.
to move heaven and earth

שלום-בית (שאַלעם-באָים) — ליבע צווישן מאַן און ווייב.

ספּנות-נפֿשות (סאַקאַנעס נעפֿאַשעס) — ווען דאָס לעבן איז אין געפֿאַר.

חס ושלום (כאַס וועשאַלעם) — Good heavens! God forbid

שמעיה (שמאיע) — אַ נאַמען.

מיתפלל (מיספּאַלעל) זיין — to pray

יולדת (יוילדעס) — a woman in child-bed

איז — א שמירהלע, א מטבע, א קמיעלע . . . וואס עס איז גיט מיר . . .

עס וועט, חס ושלום, ערגער מאכן, — ענטפערט ער, — אן אמונה שאָדן אזוינע זאכן, און זי האָט דערינען קיין אמונה נישט . . . וואָס האָב איך געקענט טון? עס איז די ערשמע מעג סופות, העלפֿן קען איך נישט, בלויב איך שוין בעסער בניים רבין אין שטוב. אַ בן-בית בין איך געווען, טראַכט איך מיר, איך וועל קוקן יעדע רגע מיט געבעט צום רבין, אַפֿשר וועט ער זיך מרחם זיין . . .

הערן הערט זיך אז עס איז נישט גוט: דעם דריטן טאָג שטייען שוין די ווייען . . . מען האָט שוין אַלץ געטון וואָס מען האָט געקאָנט: הונדערטער פֿונט ליכט אויסגעברענט אין שול, אין בתי-מדרשים, היינט צדקה — אַ מטמון! . . . עס איז דען נאָכ-צודערציילן? אַלע קליידער-שענק זיינען געשטאַנען אָפֿן; אַ באַרג מיט אַלערליי מטבעות איז געלעגן אויפֿן טיש, און אַרעמע-לייט זיינען אַרביינגעקומען און גענומען, ווער עס וויל, וואָס ער וויל, וויפֿל ער וויל!

עס האָט מיך שטאַרק אָנגעכאַפט דאָס האַרץ.
— רבי, — זאָג איך, — עס שטייט דאָך: צדקה תציל ממות.
און ער ענטפֿערט מיר:
— אַפֿשר וועט קומען דער בריסקער רב!
און באותו הרגע קומט אַרײַן ר' יחיאל! צום רבין רעדט ער נישט, גלייך ער וואַלט אים נישט געזען, נאָר —

שמירהלע (שמירעלע) — amulet, a note with the rabbi's blessing—
מטבע (מאַטבייע) — a coin, מטבעות (מאַטבייעס) — coins

קמיעלע (קאַמיעלע) — amulet
אמונה (עמונע) — faith

בן-בית (בען באַיים) — אן אייגענער, אַ טייל פֿון דער פֿאַמיליע.
מרחם (מעראַכעם) זיין — to have pity

ווייען — pangs, pains
בתי מדרשים (באַטיי מעדראַשים) — Synagogues

צדקה (צדאַקע) — charity
אַ מטמון (מאַטמוין) — אַ סך געלט.

שענק — closets
אַנכאַפֿן בניים האַרצן — פֿילן אַ שטאַרקן ווייטיק.

צדקה תציל ממות (צדאַקע טאַציל מימאָוועס) —
Charity saves from death

— שמעיה, זאגט ער צו מיר, און כאפט מיך אן בניס לאץ,
הינטן שטייט א פֿור, גיי זען דיך אויף און פֿאר צום בריסקער
רב, זאל ער קומען...
און געפילט האט ער שוין, אפנים, אין וואס עס גייט, וואָרעס
צוגעגעבן האָט ער:
— זאל ער אליין זען, וואָס עס טוט זיך! זאל ער זאָגן, וואָס
צו טון!
און א פנים האָט ער געהאט, וואָס זאל איך איך זאָגן, —
מתים זינען שענער פֿאר אים!

ד.

מילא, פֿאר איך! טראַכטן, טראַכט איך מיר, אז אויב דער
רבי ווייסט, אז ער וועט קומען, וועט שוין עפעס דערפֿון אַרויס!
אפֿשר נאָך אַ שלום! דאָס הייסט: נישט צווישן בריסקער רב
מיטן ביאַלער רבין, זיי אליין האָבן קיין מחלוקת נישט געפֿירט,
נאָר צווישן די צדדים בכלל! וואָרעס באמת, אז ער וועט קומען,
וועט ער דאָך זען! אויגן האָט ער דאָך!
נאָר מן השמים, אפנים, לאַזט מען אזא זאך אזוי געשווינד
נישט צו. מן השמים האָט מען מיט מיר מלחמה געהאַלטן. קוים
בין איך אַרויסגעפֿאַרן פֿון ביאַלע, גיט זיך איבערן הימל אַ יאָג אַ
כמאַרע, אַבער ווי הייסט אַ כמאַרע! אַ שוואַרצער, שווערער וואַלקן,
ממש ווי אַ סמאָלע, און אַ בלאַז האָט פֿלוצלונג געטון, גלייך עס
וואַלטן רוחות געפֿלויגן און פֿון אלע זיטן מיט אַ מאַל. אַ פּויער,

לאַץ — lapel

מילא (מיילע) — זאל זיין אזוי.

מחלוקות (מאכלויקעס) — quarrels

צד (צאד), צדדים (צדאדים) — party, parties

בכלל (ביכלאַל) — אין אלגעמיין, in general

מן השמים (מין האשאמאיים) — פֿון הימל.

כמאַרע — גרויסער וואַלקן.

סמאָלע — pitch

רוחות (רוכעס) — demons

להבדיל, פֿאַרשטייט זיך אויף אזוינע זאַכן. צלמט ער זיך און זאָגט, אז עס וועט זײַן, חס-ושלום, אַ שווערער וועג, און ווייזט מיר מיט דער בײַטש אין הימל אַרײַן . . . מאַכט זיך נאָך אַ שטאַרקערער וויינט, ער צערניסט די כמאַרע, ממש ווי מען צערניסט אַ שטיק פּאַפּיר, און הייבט אָן צו יאָגן און צו טרייבן אײַן שטיק כמאַרע אויף דער צווייטער, אײנע אויף דער צווייטער, גלייך ווי ער וואַלט קריעס געטריבן אויף אַ טײַך. איך האָב שוין איבערן קאַפּ צוויי שטאַק און דרײַ שטאַק כמאַרע. לכתחילה האָב איך אָפּילו קיין מורא נישט געהאַט: אויסגענעצט ווערן איז בײַ מיר קיין נײַם נישט געווען און פֿאַר דונערן שרעק איך מיך נישט. אז עס האָט אַבער געגעבן אַ פֿלאַסק מיר אין פנים אַרײַן, ווי מיט אַ בײַטש... אין מאַל, דאָס צווייטע מאַל, דאָס דריטע מאַל... איז מיר טאַקע דער מוטערס מילך אַנטפֿאַלן! איך האָב געזען בחוש, אז דער הימל פּאַטשט מיך, אז מען טרייבט מיך צוריק!

און דער פּויער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאַמיר צוריקפֿאַרן. איך ווייס אַבער, עס איז סכּנות-נפֿשות. איך זײַן אויף דער פֿור, און, אײנעם שטורעם, הער איך, ווי די יולדת קרעכצט, ווי דעם

להבדיל (לעהאוויל) — צו מאַכן אַן אונטערשייד צווישן צוויי זאַכן וואָס מען פֿאַרגלייכט זיי און זיי זײַנען דאָך נײַט גלייך ווייל מען באַציט זיך צו זיי אַנדערש; למשל, בײַם דערמאָנען צוזאַמען אַ הייליקע זאָך און אַ געוויינטלעכע זאָך, אַ רײַנע און אַן אומ-רײַנע זאָך.

צולמען (צײלעמען) זיך — to cross oneself

ממש (מאַמעש) — טאַקע, באַמת, exactly

קריעס — icefloes

שטאַק — story, floor

לכתחילה (לעכאַטכילע) — אין אָנהייב.

אויסגענעצט ווערן — to get soaked

אַ פֿלאַסק געבן — to slap

דער מוטערס מילך אַנטפֿאַלן — דאָס זעלביקע וואָס דער ענגלישער אויסדרוק:

the blood in me curled down to the bottom of my boots

בחוש (בעכוש) — plainly, clearly

קרעכצן — to moan

בריסקער רבס איידעמס פֿינגער קנאַקן; ער ברעכט זיך די הענט; אויך זע איך פֿאַר מיר ר' יחיאלס שוואַרץ פנים מיט איינגעפֿאַלענע, ברענענדיקע אויגן! פֿאַר, בעט ער מיך, — פֿאַר — און מיר פֿאַרן. און דאָ גיסט און גיסט, עס גיסט פֿון אויבן, עס שפּריצט פֿון אונטער די רעדער, און פֿון אונטער די פֿערדס פֿיס. און דער וועג ווערט אין גאַנצן פֿאַרגאַסן, ממש כאַדעקט מיט וואַסער. די פֿור, דאַכט זיך, הייבט שוין אָן שווימען — וואָס זאָל איך אייך דער-ציילן? מיר האָבן נאָך דערצו געבלאַנדזשעט... נאָר אויסגע-האַלטן האָב איך!

מיטן בריסקער רבֿ בין איך געקומען אויף הושענא־רבה! נאָר, דעם אמת צו זאָגן, אזוי ווי דער בריסקער רבֿ האָט זיך אַרויפֿגעזעצט אויף דער פֿור, איז שטיל געוואָרן! די כּמאַרע האָט זיך איבערגעריסן, פֿון שפּאַלט האָט זיך אַרויסגעוויזן די זון, און מיר זינען בשלום שיין און טרוקן אַריינגעפֿאַרן קיין ביאַלע.

ה.

נאָר דער עיקר איז געווען אונדזער אַריינקומען! ווי די היישעריקן זינען צו אים צוגעפֿאַלן די ווייבער, וואָס זינען אין שטוב געווען... כּמעט אויפֿן פנים זינען זיי פֿאַר אים געפֿאַלן און געוויינט... די יולדת פֿון דער צווייטער שטוב הערט מען נישט, אַדער דורכן געוויין פֿון די ווייבער, אַדער, טראַכט איך, זי האָט שוין, חס-ושלום, קיין פּוח נישט צו קרעכצן... ר' יחיאל האָט אונדז אַפֿילו נישט געזען, ער איז געשטאַנען אַריינגעדריקט מיטן שטערן אין אַ שויב, דער קאַפּ האָט אים אַפנים געברענט... דעם בריסקער רבֿס איידעם דרייט זיך אויך נישט איבער צו דערלאַנגען שלום, ער שטייט מיטן פנים צו דער וואַנט, און איך זע, ווי דער גוף זינער ציטערט און ווי דער קאַפּ קלאַפט אין דער וואַנט!..

קנאַקן — to crack

הושענא־רבה (הוישאַנא־ראַבאָ) — דער זיבעטער טאָג סופּות.

שפּאַלט — crack

דער עיקר (איקער) — די הויפּטזאַך. דאָ : the real excitement

היישעריקן — locusts

צו דערלאַנגען שלום — צו באַגריסן, to greet

איך האָב געמיינט, איך פֿאַל! אזוי האָט מיך דער צער און דער שרעק דורך און דורך גענומען. עס איז מיר קאַלט געוואָרן אין אַלע אַברים, איך האָב געפֿילט, אז די נשמה ווערט אין מיר קאַלט! ..

נאָר צי האָט איר געקענט דעם בריסקער רב? דאָס איז געווען אַ הויכער-הויכער ייד... אָן אימה האָט ער געוואָרפֿן, ווי אַ מלכות! — אַ ווייסע לאַנגע באַרד, איין שפיץ, גע-דענק איך נאָך ווי היינט, האָט זיך אים אַרײַנגערקט אונטערן גארטל, דער צווייטער שפיץ באַרד ציטערט איבערן גארטל... .

ברעמען — ווייסע, דיקע, לאַנגע — אַ האַלב פנים האָבן זיי אים פֿאַרשמעלט. און, אז ער האָט זיי אויפֿגעהויבן — רבונן של עולם! די נשים זײַנען ממש צוריקגעפֿאַלן, ווי פֿון אַ דונער צוריק-געוואָרפֿן, אזײַנע אויגן האָט ער געהאַט! — חלפֿים, בלאַנקע חלפֿים האָבן אין זיי געבליצט! און אַ געשריי האָט ער געטון ווי אַ לייב: אַוועק, נשים!

דערנאָך האָט ער שטילער און איידעלער געפֿרעגט:
— און וואו איז מיין טאַכטער?
מען האָט אים געוויזן.

ער איז אַרײַנגעגאַנגען, און איך בין געבליבן שטיין, ממש אַרויס פֿון די פֿלים: אזײַנע אויגן, אזאַ בליק, אזאַ קול! עס איז גאַר אַן אַנדער דרך, אַן אַנדער וועלט! דעם ביאַלער רבינס אויגן לײַכטן אזוי גוט, אזוי שטיל, עס קומט אַרײַן אַ חיות אין האַרץ; ער וואַרפֿט אויף דיר אַ בליק, האָט ער דיך מיט גאַלד באַשאַטן... און

צער (צאַר) — האַרצווייטאַג.
אימה (איימע) — שרעק.
אַ מלכות (מאַלכעם) — ווי אַ קיניג.
ברעמען — eyebrows
נשים (נאָשים) — פֿרויען.
חלפֿים (כאַפֿאים) — שאַרפֿע מעסערן, blades
איידל — soft
אַרויס פֿון די בלים (קײלים) — to be very excited
דרך (דערעדן) — דאָ: manner of behavior
לײַכטן — to shine
חיות (כײעם) — פֿרייד, joy
אַ חיות אין האַרץ — the heart expands with joy

זײַן קול, דאָס סאַמעטענע, זײַט קול — רבּונו של עולם — בײַם
האַרץ כאַפּט עס אָן, בײַם האַרץ גלעט עס אַזוי שטיל, אַזוי מחיה-
דיק... נישט קײן מורא, חס ושלום, האָט מען פֿאַר אים, נאָר די
נשמה צעגײט אין ליבשאַפֿט, זי וויל אַרויס פֿון גוף און באַהעפֿטן
זיך מיט זײַן נשמה... זי רײַסט זיך, ווי להבדיל, אַ זומער-פֿליגעלע
צו אַ העלער פֿלאַם! .. און דאָ, רבּונו של עולם: אימה ופחד!
אַ גאון, אַ פֿאַרצײטישער גאון! און ער גײט אַרײַן צו אַ יולדת!
לויף איך צום רבּין.

און דער רבּי באַגעגנט מיך באַלד אין טיר מיט אַ שמיכל:
— האָסט געזען, — מאַכט ער, — פֿבֿוד התורה? רײַנעס
פֿבֿוד התורה?

איך האָב מיך באַרואיקט. אַז דער שמיכל, טראַכט איך,
איז גוט!

1.

און עס איז טאַקע גוט געווען. שמיני עצרת איז זי איבער-
געקומען. שימחת-תורה האָט שוין דער בריסקער רבֿ געזאָגט תורה
בײַם טיש. איך האָב געוואַלט אַפֿילו ערגעץ אַנדערש זײַן בײַם
טיש, נאָר איך האָב מורא געהאַט. בפרט, אַז מיט מיר איז גע-
ווען אַ מנין.

מילא, וואָס זאָל איך אײַך דערצײלן? דעם בריסקער רבֿס
תורה? אויב די תורה איז אַ ים, איז ער געווען דער לײַטן אין ים.

סאַמעט — velvet

עס כאַפּט אָן בײַם האַרצן — עס ווערט זײער גוט אויפֿן האַרצן.

מחיהדיק (מעכאיעדיק) — pleasurable

אַ גאון (גאָען) — אַ גאָר גרויסער למדן (אַמדן), געלערנטער.

פֿבֿוד התורה (קאָוער האַטוירע) — די גרויסקײט פֿון דער תורה;
the Majesty of the Torah

שמיני עצרת (שמינאַצערעס) — דער אַכטער טאָג סופות.

שימחת-תורה (סימכאַס טוירע) — די פֿרײד פֿון דער תורה, דער
יום-טובֿ, ווען ייִדן פֿרײען זיך מיט דער תורה.

מנין (מיניען) — צען פּערזאָן וועלכע מען מוז בני ייִדן האָבן צו
דאוונען און צו אַנדערע רעליגיעזע צערעמאָניעס.

לײַטן (לעוויאַסן) — אַ לעגענדאַרער פֿיש; the Leviathan

אז עם הילכט און שפריצט, זידט און קאכט, טאקע, ווי מען דער-
 ציילט פֿון אמתן ים... דעם קאפֿ האָט ער מיר צעשרויפֿט... נאָר
 דאָס האַרץ מיניס האָט פֿאַרט נישט געהאַט קיין שימחת יום-טובֿ!
 און דעמאָלט האָב איך מיר דערמאַנט אין רבינס חלום... און איך
 בין פֿאַרשטאַרט געוואָרן! די זון איז געלעגן אין פֿענצטער, ווייזן
 האָט ביים מיט נישט געפֿעלט. דער גאַנצער עולם, זע איך, שוויצט,
 און מיר? מיר איז געווען קאַלט, קאַלט ווי אייז! און דאָרטן,
 האָב איך געוואוסט, זאָגט מען אַנדערע תורה... דאָרטן איז
 ליכטיק און וואַרעם... יעדער וואָרט איז דורכגעוועבט און דורכ-
 געווייקט מיט אַהבה און דבֿקות... מלאכים, פֿילט מען, פֿליען
 אַרום שטוב; ממש מען הערט ווי עס רוישן די גרויסע, ווייסע
 פֿליגל... איינ, רבונג של עולם! נאָר אוועקגיין טאָר מען נישט!
 פֿלוצלונג האַקט ער איבער, דער ברויסקער רב, און גיט אַ

פֿרעג:

וואָס פֿאַר אַ רבין האָט איר עס דאָ?
 — איינעם, אַ נח, ענטפֿערט מען אים.
 מילא, שניידט עס מיך ביים האַרץ! „איינעם, אַ נח.“
 — אַ בעל-מופֿתֿ? — פֿרעגט ער ווייטער.
 — ווייניק, מען הערט נישט... ווייבער אַפֿילו דערציילן, נאָר
 ווער הערט זיי?
 — ער נעמט אַ זוי געלט, אַן מופֿתֿים...
 זאָגט מען אים שוין דעם אמת, אַז געלט נעמט ער ווייניק
 און גיט אַ סך אוועק.

הילכט — קלינגט

to boil, to seethe — זידן

to make one dizzy — קאָפֿ צעשרויפֿן דעם

שימחת (סימכאס) — פֿרייד.

פֿאַרשטאַרט ווערן — אַ פֿראַסט גייט דורך דורכן קערפֿער.

to interweave — דורכוועבן

to soak thoroughly — דורכווייקן

אַהבה (אהאווה) — ליבע.

religious ecstasy, devotion — דבֿקות (דוויקעס)

to flutter — רוישן

to break off — איבערהאַקן

wonder-worker — בעל-מופֿתֿ (באַל מויפֿעס)

דער בריסקער רב פֿארקלערט זיך.
 — און לערנען קען ער?
 — מען זאגט — א גדול!
 — פֿון וואָס איז ער, דער נח?
 קיינער ווייסט נישט, און איך מוז ענטפֿערן. מאַכט זיך שוין
 א שמועס צווישן מיר מיטן בריסקער רב.
 — איז ער נישט, דער נח, אַמאָל אין בריסק געווען? —
 פֿרעגט ער.
 — צי דער רב, שטאַמל איך, איז געווען אין בריסק? דאַכט
 זיך — יאָ!
 — אַ! מאַכט ער, — אַ חסיד זײַנער! און עס האָט זיך
 מיר געדאַכט, אז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטון ווי אויף אַ שפּין.
 און ער האָט זיך איבערגעדרייט צום עולם:
 — בײַ מיר, — זאָגט ער, — איז אַמאָל געווען אַ תּלמיד נח...
 אַפֿילו אַ גוט קעפל, נאָר עס האָט אים געצויגן אין יענער זײַט
 אַרײַן — איך האָב אים איין מאָל געזאָגט, צוויי מאָל... איך
 האָב אים געוואָלט זאָגן צום דריטן מאָל, איז ער מיר נעלם גע-
 וואָרן... צי איז עס נישט דער?
 — ווער ווייסט?
 און ער הייבט אָן אויסמאָלן: אַ דאַרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ
 בערדל, שוואַרצע געקרייזלטע פּאות, אַ פֿאַרטראַכטער, אַ שטיל קול
 און דעסגלײַכן.
 — עס קען זײַן, — זאָגט דער עולם, — אז דאָס איז ער; קרוב
 לאַמת!
 איך האָב שוין גאָט געדאַנקט, אז מען האָט אַנגעהויבן
 בענטשן.
 נאָר נאָך דעם בענטשן איז געשען אַזוינס, וואָס עס האָט זיך
 מיר גאַרנישט געקאַנט חלומען.
 דער בריסקער רב הייבט זיך אויף פֿון בענקל, רופֿט מיך אַוועק

אַ גדול (נאָדל) — אַ גרויסער מענטש.
 שטאַמלען — to stammer
 חסיד (כאַסיד) — דאָ: follower
 שפּין — spider
 אויסמאָלן — to describe
 קרובֿ לאַמת (קאַרעוו לע-עמעם) — נאַענט צום אמת.
 בענטשן — the grace after a meal

אין א זינט און זאגט מיר שטילערהייט : פֿיר מיך צו דיין רבין
און מיין תלמיד. נאָר, הערסט, — קיינער זאל נישט וויסן!
מן הסתם פֿאָלג איך, נאָר אויפֿן וועג פֿרעג איך אים מיט
שרעק:

— בריסקער רב, זאג איך, מיט וואָס פֿאַר אַ פּוּנז גייט איר ?

און ער ענטפֿערט מיר פשוט :

— זען וויל איך, איך וויל אליין זען, און אפשר — האָט ער

שפּעטער צוגעגעבן — וועט מיר גאָט העלפֿן, איך וועל אַרויס-
ראַטעווען מינס אַ תלמיד.

— ווייסט, שייגעץ, — מאַכט ער ווייטער מיט הלצה, — אַז

אויב דיין רבי איז דער נח, וואָס האָט בני מיר געלערנט, קען ער
זיין אַ גדול בישראל. אַ בריסקער רב אַ מאָל !

אַצינד האָב איך שוין זיכער געוואוסט, אַז דאָס איז ער, און

דאָס האַרץ האָט ערשט אַנגעהויבן צאַפֿלען ...

1.

און די צוויי בערג האָבן זיך צוזאַמענגעטראָפֿן ... אַז איך

בין אין דער מיט נישט געבליבן אויפֿן אַרט, איז מאַקע אַ נס מן
השמים.

דער ביאלער רבי, זכּרונּו לברכה, פֿלעגט שימחת-תּורה אַרויס-

שיקן די חסידים שפּאַצירן אַרום דער שטאָט, און ער אליין איז זיך
געזעסן אויפֿן גאַניקל, און געקוקט, און מקבל נחת געווען ...

עס איז נישט געווען היינטיק ביאלע. עס איז געווען דע-

מאַלט גאָר אַ קליין שמעטל. סאַמע קליינע, נידעריק געבויטע

מן הסתם (מינעסטאָם) — of course

כוּנז (קאוואַנע) — דאָ : intention

שייגעץ — אַ גויאישער יונג, אַדער יונגל ; אַ ווילדער, גראַבער יונג.

הלצה (האַלאַצע) — שפּאַס, playful mockery

גדול בישראל (גאָדעל בעיִסראָעל) — אַ גרויסער מענטש בני ייִדן.

צאַפֿלען — דאָ : ציטערן, שפּרינגען, to jump

זכּרונּו לברכה (זיכרוניע ליוראָכע) — his memory be our blessing

גאַניק — porch

מקבל נחת (מעקאַבל נאַכעם) זיין — to take pleasure

הניזלעך; אויסער דער שול מיטן רבינס בית-מדרש. דעם רבינס גאניקל איז געווען אויפן צווייטן שטאק און מען האט פֿון גאניקל אלץ געזען ווי אויף דער האנט — די בערגלעך פֿון מיזרח-זייט, דעם טייך פֿון מערב . . . — און דער רבי זיצט אויפֿן גאניקל און קוקט. דערוועט עמלעכע חסידים וואָס גייען און שווינגן, וואַרפֿט ער זיי אַראָפֿ פֿון דער הייך אָן התחלה פֿון אַ ניגון. זיי כאַפֿן אונ-טער און גייען שוין ווייטער זינגענדיק — און פֿיתות, פֿיתות גייען פֿאַרבני, און לאָזן זיך אַרויס פֿון שטאַט, מיט געזאַנג, מיט אמתער פֿרייד, מיט אמתער שימת-תורה . . . און דער רבי פֿלעגט זיך נישט רירן פֿון גאניקל.

דעמאָלט אָבער האָט דער רבי אַפֿנים דערהערט אַנדערע טריט, האָט ער זיך אויפֿגעהויבן און איז געגאַנגען אַקעגן דעם בריס-קער רבֿ.

— שלום עליכם, רבי, — מאַכט ער מיט עניוות און מיט זיין זיס קול.

— עליכם שלום, נח! — האָט דער בריסקער רבֿ געענטפֿערט.
— זיצט, רבי!

דער בריסקער רבֿ זעצט זיך און דער ביאַלער רבי שמעלט זיך פֿאַר אים.

— זאָג נאָר, נח, — מאַכט דער בריסקער רבֿ מיט אויפֿגע-הויבענע ברעמען, — וואָס ביסטו עס אַנטלאָפֿן פֿון מיין ישיבֿה?
וואָס האָט דיר דאַרטן געפֿעלט?

— עס האָט מיר, רבי, — ענטפֿערט ער געלאַסן, — אַמעס פֿאַרפֿעלט . . . איך האָב נישט געקאַנט דעם אַמעס כאַפֿן . . .

— ווי הייסט? וואָס רעדסטו, נח?
— נישט מיר, — פֿאַרטייטשט דער רבי מיט אַ שמיל קול, —
נאָר מיין נשמה האָט אַמעס פֿאַרפֿעלט . . .
— פֿאַרוואָס, נח?

מיזרח (מיזרעך) — east

מערבֿ (מאַרעוו) — west

התחלה (האַסכאַלע) — אָנהייב.

ניגון (ניגון) — melody

פֿיתח (קיטע), פֿיתות (קיטעס) — גרופֿע, גרופֿעס.

עניוות (אַניוועס) — modesty

— איבער תורה, רבי, איז סאמע דין, אן רחמים איז זי! אן
א פֿונק חסד איז איבער תורה! און דעריבער איז זי אן שימחה, אן
פֿרייען אַטעם... אייזערנע חוקים, קופערנע דינים... און סאמע
הויכע תורה, פֿאַר לומדים, פֿאַר יחידי סגולה!...

דער בריסקער רבֿ שווינגט און דער רבי זאָגט ווייטער:
— און זאָגט מיר, רבי, וואָס האָט איר פֿאַרן פֿלל-ישראל?
פֿאַרן האַלצהעקער, פֿאַרן קצבֿ, פֿאַרן בעל-מלאַכה, פֿאַרן פּראָסטן
ייד?.. בֿפֿרט — פֿאַר אַ זינדיקן ייד? וואָס, רבי, האָט איר
פֿאַר נישט לומדים?

דער בריסקער רבֿ שווינגט, גלייך ער פֿאַרשטייט נישט, וואָס
מען רעדט צו אים. און דער ביאַלער רבי שטייט אַלץ פֿאַר אים
און זאָגט ווייטער מיט זיין זים קול:

— זייט מיר מוחל, רבי, נאָר דעם אמת מוז איך אייך זאָגן...
האַרט איז געווען איבער תורה, האַרט און טרוקן, ווייל זי איז נאָר
דער גוף און נישט די נשמה פֿון דער תורה!
— די נשמה? — פֿרעגט דער בריסקער רבֿ און רייכט זיך
דעם הויכן שמערן.

— אַוודאי! איבער תורה, רבי, האָב איך געזאָגט, איז נאָר
פֿאַר יחידי סגולה, פֿאַר למדנים, נישט פֿאַר פֿל ישראל. און די תורה
מוז זיין פֿאַר פֿל ישראל! די שכינה מוז רוען אויף פֿל ישראל!
וואָרעם די תורה איז די נשמה פֿון פֿל ישראל!

— און דיין תורה, נח?
— איר ווילט זי זען, רבי?
— תורה — זען? — וואונדערט זיך דער בריסקער רבֿ.
— קומט, רבי, איך וועל זי אייך ווייזן!.. איך וועל אייך איר

רחמים (ראַכמים) — compassion

חסד (כעסער) — tenderness

חוקים, דינים — רעליגיעזע געזעצן, religious laws

לומדים (פֿאַמדיים), למדנים (פֿאַמראַנים) — געלערנטע.

יחידי סגולה (יעכיריי סגולע) — chosen ones

קצבֿ — butcher

בעל-מלאַכה (באַלמעלאַכע) — דאָ : laborer

בֿפֿרט (ביפֿראַט) — particularly

שכינה (שכינע) — divine glory

גלאַנץ ווייניג; די שימחה, וואָס שטרעלט אַרויס פֿון איר אויף אַלע,
אויף פֿל ישראל!

דער בריסקער רב רירט זיך נישט.

— איך בעט אײַך, רבי, קומט, נישט ווייט!

ח.

ער האָט אים אַרויסגעפֿירט אויפֿן גאַניקל. שטילערהייט בין
איך זיי נאַכגעגאַנגען.

דער רבי האָט דאָך דערפֿילט: מעגסט נאַכגיין, — מאַכט
ער, — שמעיה, היינט וועסטו אויך זען... דער בריסקער רב וועט
אויך זען... שימחת תורה וועט איר זען... איר וועט זען
אמתע שימחת תורה!

און איך האָב געזען דאָס אייגענע, וואָס אַלע שימחת-תורה,
נאָר איך האָב אַנדערש געזען... ווי אַ פֿאַרהאַנג איז מיר
אָוועקגעפֿאַלן פֿון די אויגן.

אַ גרויסער, ברייטער הימל — ממש אין-סוף, און בלאַ, אַזוי
העל-בלאַ איז דער הימל געווען, אַז עס האָט מחיה געווען דאָס אויג.
איבערן הימל זיינען געשוואומען ווייסע, ממש זילבערנע וואַלקנ-
דלעך, און אַז מען האָט זיך אין זיי איינגעקוקט, האָט מען געזען
ווי זיי ציטערן ממש פֿאַר פֿרייד, ווי זיי טאַנצן אונטער מיט שימחת
תורה! היינט ווייטער האָט אַרומגענומען די שטאַט אַ גרינער,
ברייטער גאַרטל, אַ טונקל גרינער, נאָר דאָס גרינע איז געווען
לעבעדיק גרין, אַזוי לעבעדיק, גלייך עס וואַלט אַ חיות אַרומגע-
פֿלויגן צווישן די גראַזן; וואָס אַ מאַל, האָט זיך געדאַכט, פֿלאַמט
ערגעץ אַנדערש אויס אַ חיות, אַ געשמאַק, אַ לעבן; — מען האָט
געזען בחוש, ווי די פֿלעמלעך שפּרינגען און טאַנצן צווישן די גרענע-
לעך... גלייך זיי האַלדזן זיי און קושן זיי...

און אויף די לאַנקעס מיט די פֿלעמלעך האָבן זיך אַרומגע-
דרייט פּיתות און פּיתות חסידים... די אַטלאַסענע און אַפּילו

גלאַנץ — דאָ: glory

איין-סוף (אייין סאַף) — אַן אַן ענד.

מחיה (מעכאַיע) געווען דאָס אויג — the eye was filled with delight

חיות (כּויעס) — living spirit

אַטלאַסענע — satin

די לאסטינגענע קאפאטעס האָבן געבלאנקט ווי די שפיגל, די צע-
ריסענע ווי די גאנצע. . . און די פֿלעמלעך, וואָס האָבן זיך אַרויס-
געריסן פֿון צווישן די גרעזלעך, האָבן זיך געכאַפּט און געטשע-
פּעט אין די שפיגלדיקע בגדי יום-טובֿ, און עס האָט זיך געדאַכט,
אַז זיי טאַנצן אַרום יעדן חסיד, מיט התלהבֿות, מיט ליבשאַפֿט . . .
און אַלע פּייתות חסידים האָבן געקוקט מיט וואונדערלעך דורשטיקע
אויגן אַרויף צום רבינס גאַניקל. . . און די דורשטיקע אויגן, האָב
איך געזען ממש בחוש, זייגן פֿון גאַניקל, פֿון רבינס פנים, די ליכט,
און וואָס מער ליכט זיי האָבן געזויגן, העכער געזונגען האָבן זיי . . .
אַלץ העכער און העכער . . . אַלץ לוסטיקער, אַלץ הייליקער . . .

און יעדע פּייתא האָט זיך געזונגען איר ניגון, נאָר אין דער
לופֿט האָבן זיך אַלע ניגונים מיט אַלע קולות אויסגעמישט; און
צום רבינס גאַניקל איז צוגעקומען א י י ז זמר, א י י ז ניגון . . .
גלייך אַלע זינגען איין זמר. און אַלע זינגען — דער הימל זינגט,
און די ערד פֿון אונטן זינגט, און די נשמה פֿון דער וועלט זינגט —
— אַלץ זינגט!

רבנו של עולם! איך האָב געמיינט איך צעגיי אין מתיקות . . .
עס איז אַבער נישט באַשערט געווען.

— מען דאַרף מינחה דאוונען! — האָט פּלוצלונג דער בריס-
קער רב אַרויסגעזאָגט שאַרף; און אַלץ איז פֿאַרשוואונדן געוואָרן . . .
שטיל — — דער פֿאַרהאַנג איז מיר צוריקגעפֿאַלן פֿאַר די
אויגן; אויבן — אַ פּשוטער הימל, אונטן — פּשוטע פּאַשע, פּשוטע
חסידים אין צעריסענע קאפּאטעס . . . אַלמע צעריסענע שטיקלעך

לאַסטינגענע — plain cotton

קאפּאטע — אַ ראַק (coat, frock) וואָס פֿרומע יידן פֿלעגן טראָגן;
ער איז געווען לאַנג איבער די קני.

בלאַנקען — to glitter

משעפּען — רירן אָן.

בגדי (ביגדיי) — קליידער, attire

התלהבֿות (היסלאָוועס) — exultation

זמר (זעמער) — song, tune

מתיקות (מעסיקעס) — זיסקייט.

מינחה (מינכע) — דאָס דאוונען נאָך מיטאַג.

ניגונים... אויסגעלאָשן די פֿלעמלעך — איך קוק אויפֿן רבין, זיין פנים איז אויך חושך — — —

זיי האָבן זיך נישט אויסגעגלייכט; דער בריסקער רב איז געבליבן אַ מתנגד ווי פֿרױער; מיט דעם איז ער אַוועקגעפֿאַרן. דאָך אַ פעולה האָט עס געהאַט! גערודפֿט האָט ער שוין נישט.

משיחַס צײַטן

א.

אזוי ווי אין אַלע ייִדישע שמעט און שמעטלעך אין גאַליציע איז אויך געווען אין דער קהילה וואו מײַנע עלטערן האָבן געוואוינט — אַ משוגענער.

כאַטש דער אַרעמער משוגענער האָט קיינעם נישט גערעדט קיין שלעכט וואָרט, קיינעם נישט אָנגערירט מיטן מינדסטן פֿינגער, האָבן אויף אים אַלע געשריגן. טייל האָבן אים געשלאָגן, און די גאַסן-יונגן פֿלעגן אים נאַכוואַרפֿן בלאַטע און שטיינער. איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגענעם. עס האָט מיך עפעס צו אים געצויגן. איך האָב מיט אים געוואַלט רעדן, אים טרייסטן, אַ גלעט טון! נאָר צוגיין צו אים איז געווען אומ-מעגלעך. איך וואַלט באַקומען אַ טייל פֿון דער בלאַטע און שטיין-נער, מיט וועלכע מען פֿלעגט אים באַמבאַרדירן. איך בין געווען אַ יונג קינד, איך האָב געטראָגן אַ פֿינגעם אָנצוג און האָב מיר

חושך (כוישעך) — פֿינצטער.

אויסגלייכן זיך — to come to an understanding

פעולה (פולע) — נוצן, effect

רודפֿן (רודעפֿן) — to persecute

משיח (מאַשׁאַך) — Messiah

קהילה (קהילע) — community

בלאַטע — mud

תמיד (טאַמיד) — always

אָנצוג — suit

אָפּגעהיט מײַנע פּלייצעס פֿון שטײַנער און מײַן אָנצוג פֿון בלאַטע
און זיך געהאַלטן פֿון-דער-ווייטנעם.

דאָס שמעטל, וואו מײַנע עלטערן האָבן געוואוינט, און איך
האָב איבערגעלעבט מײַנע קינדער-יאָרן, איז געווען אַ פֿעסטונג,
אַרומגעצוימט מיט גריבער, וואַסער, וואַלן און הויכע מויערן. אויף
די מויערן זײַנען געשטאַנען האַרמאַטן און זעלנערס מיט ביקסן האָבן
זיי געהיט.

קוים איז נאָר צוגעפֿאַלן די נאַכט, האָט מען אויפֿגעהויבן די
אַניזערנע בריק איבערן וואַסער, פֿאַרשלאָסן אַלע מויערן און אָפּגע-
ריסן דאָס שמעטל פֿון דער רעשט וועלט ביז אין דער פֿרײַ. כײַ יעדן
פֿאַרמאַכטן מויער איז געשטאַנען אַ וואַך, באַוואַפֿנט פֿון קאַפּ ביז
די פֿיס.

ערשט נישט לאַנג, בײַמאַג, זײַנען מיר אַלע פֿרײַ געווען,
מען האָט געמעגט גיין אַרויס און אַרײַן; מען האָט זיך אויך גע-
מעגט באַדן אין טײַך הינטער דער שטאַט, אָפֿילו זיך אויסצײען
אויף דער גרינער לאַנקע בײַם טײַך און קוקן אין הימל אַרײַן, אַדער
ווייט ערגעץ אין דער וועלט אַרײַן, ווי אײַנער האָט געוואַלט; קײ-
נער האָט נישט פֿאַר דעם קײַן שלעכט וואַרט גערעדט. איז עמעץ
אָפֿילו נישט צוריקגעקומען, האָט מען אויף אים נישט געפֿרעגט.
נאָר בײַנאַכט האָט מען געוואַלט, זאָל זײַן שטיל אין שמעטל, מען
זאָל זיך נישט דרייען אַרויס און אַרײַן. „אַ גליק, — פֿלעג איך דע-
מאַלט קלערן בײַ מיר, — וואָס מען לאַזט אונדז כאַטש אַרײַן די
לבנה“ ...

און אַזוי לאַנג ווי איך וועל לעבן, וועל איך נישט פֿאַרגעסן
דעם „בין השמשות“, דאָס צופֿאַלן פֿון דער נאַכט. צוזאַמען מיט

פֿעסטונג — fortress

אַרומגעצוימט — fenced off

גרוב, גריבער — pit, hell

וואַלן — rampart, bulwark

האַרמאַטן — batteries

ביקסן — muskets

וואַך — watchman, guard

באַוואַפֿנט — armed

לאַנקע — meadow

בײַ-השמשות (בען האַשמאַשעס) — twilights

דעם אָוונטלעכן שאַטן פֿאַרשפּרייט זיך אַ שוידער איבער דעם גאַנצן שמעמל. מענטשן און הויזער ווערן פּלוצלונג ווי איינגעהוי- קערטער. מען ציט די בריק, די אייזערנע קייטן רייבן זיך אָן די אומ- געהייערע בלאַקן. דאָס אייזערנע קראַצן, די האַרמע, אַפּגעריסענע טענער פֿאַרן דורך די ביינער. דערנאָך פֿאַלט צו אַ טויער נאָך אַ טויער. יעדן אָוונט געשעט דאָס זעלבע, און דאָך ציטערן יעדער מאָל די פֿיס אונטער דעם מענטש; אַ שטומפּיקע מידיקייט לייגט זיך אויף אַלע פּנימער, אַלע אויגן לעשן זיך אויס, ווי בני טוימע; די ברעמען פֿאַלן אַראָפּ ווי בלייערנע; דאָס האַרץ בלייבט שטיל, און מען אַטעמט קוים. דערנאָך הייבט אָן דער פּאַטרול צו קורסירן אין די גאַסן, עס קלאַפּן די נאַכגעלאַזטע שווערדן אָן די גרויסע וואַסער-שטיוול, די באַנגעטן בלישמען, און מען שרײַט: „ווער איז דאָ?“ אויף דעם מוז מען ענטפֿערן: „אַ היימישער, אָן אייגע- נער!“ אַז נישט, ווייס גאַט, צו וואָס עס קאָן קומען. פֿלעגט מען שוין בעסער זיך פֿאַרמאַכן אונטער שלאָס און ריגל; מען האָט מורא זיך אַפֿילו אַרויסצואווייזן אויף דער גאַס...

איינ מאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופֿאַל: איך האָב זיך געבאָדן הינטער דער שטאַט. איך האָב זיך פֿאַרקוקט, צי פֿאַר- טראַכט, צי גלאַט אַזוי פֿאַרגעסן, אַז נאָך דעם טאַג גייט נאַכט. פּלוצלונג זע איך ווי מען הייבט די בריק; עס שנײַדט אין די אויערן, עס פֿאַלן צו די טויערן, עס קנאַקט און שלאָגט זיך אָפּ מיר אין האַרץ. פֿאַרפֿאַלן! איך מוז שוין בלייבן איבער נאַכט הינטער דער שטאַט... און אַ וואַונדערלעכע זאַך: ליגנדיק אין דער היים, אין וואַ- רעמען בעט, פֿלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומען פֿון דער פֿרײַער וועלט אויסער דער פֿעסטונג; און דאָס ערשמע מאָל, אַז מײַן הלום איז מקוים געוואָרן, איז מיך באַפֿאַלן אַ שרעק! עס האָט

שוידער — shudder
 איינגעהויקערט — covered together
 אומגעהייערע בלאַקן — huge blocks
 שטומפּיק — dull
 ברעמען — eye-lids
 באַנגעטן — bayonets

עס קנאַקט און שלאָגט זיך אָפּ מיר אין האַרץ —
 ענגלישער אויסדרוק: my heart goes by leaps and bounds
 מקוים (מעקויעם) ווערן — to come true

זיך אָנגעהויבן דער באַוואוסטער שמרײַט צווישן קאַפּ און האַרץ.
דער קאַפּ האָט גערופֿן: רואיק, גענים אויך אַ מאַל די ריינע, פֿרייע
לופֿט, דעם אויסגעשטערנטן פֿרייען הימל. און דאָס האַרץ האָט זיך
געטון זינס, געוואָרפֿן זיך און געצאַפֿלט, צום אַרויסשפּרינגען.

עס האָט מיר אָנגעהויבן צו קלינגען אין די אויערן און צו
פינטלען אין די אויגן. מיט יעדן לייכטן גערויש, פֿון יעדן לייכטן
שאַטן פֿון אַ צווייג, פֿון קלענסטן גרעזל, האָט זיך מיר אַריינגעזאַפֿט
דורך די אויגן, ווי דורך די אויערן, אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס
האָט מיך געוואָרפֿן אויף דער ערד.

איך האָב באַהאַלטן דאָס פנים אין זאַמד ...

צי בין איך געשלאָפֿן, צי ניין, און ווי לאַנג איך בין אַזוי געלעגן
— אַסור אויב איך ווייס! נאָר פּלוצלונג האָב איך דערהערט, אַז
מען אַטעמט נאָענט לעבן מיר. איך שפּרינג אויף. איך בין נישט
אַליין. צוויי גוט באַקאַנטע, טיפֿע, שוואַרצע אויגן קוקן אויף מיר
האַרציק און געטריי.

עס איז געווען דער משוגענער.

— וואָס טוסטו דאָ? — פֿרעג איך מיט אַ דומפיקער שמים.
— איך שלאָף קיין מאַל נישט אין שטאַט! — ענטפֿערט ער
מיר טרויעריק, און דער בליק זינער איז אַזוי ווייך, די שמים אַזוי
ברידערלעך, אַז איך קום צו זיך אין גאַנצן און פֿאַרגעס מיין שרעק.
אַמאַל, דערמאַן איך זיך פּלוצלונג, פֿלעגט מען האַלטן משוגעים
פֿאַר נבֿיאים, און איך פֿרעג זיך: צי איז ער נישט באַמת איינער
פֿון זיי? צי יאָגט מען אים נישט ווי אַ נבֿיאַ? צי וואַרפֿט מען
אים נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נבֿיאַ? צי לייכטן אים
נישט די אויגן ווי די שמערן? צי ליגט נישט אין אים דער שמערן
פֿאַר אַלע וואָס ליידן, פֿאַרן גאַנצן דור? אַפֿשר ווייסט ער טאַקע
אויך וואָס שפּעטער וועט זיין? .."

שמרײַט — dispute

געניסן — to enjoy

פינטלען — to flicker

גערויש — sound

אַריינגעמען — אַריינגעמען.

אַסור (אַסער) — God forbid

דומפיקע — smother, suffocate

שמערן — sorrows

דור (דאַר), דורות (דוירעם) — generation,(s)

איך פרוואוו און הייב אן פֿרעגן, און ער ענטפֿערט מיר אזוי שטיל, אזוי זיס, אז עס דאכט זיך מיר טייל מאָל, אז עס איז נאָר אַ חלום, אַ זיסער חלום פֿון אַ זומערנאכט אויף יענער זייט פֿעסמונג. — דו גלייבסט אין משיח-צייטן? — פֿרעג איך אים. — געוויס! — ענטפֿערט ער שטיל און זיכער, — משיח מוז קומען!

ער מוז?!

גאַנץ זיכער! אלע וואַרטן אויף אים, אַפֿילו הימל און ערד וואַרטן! ווען נישט, וואַלט זיך קיינעם נישט געגלוסט צו לעבן, צו טון די האַנט אין קאַלט וואַסער... און אויב מען לעבט און מען טוט, גלייך מען וויל לעבן, איז אַ סימן, אז אלע פֿילן אז משיח קומט, אז ער מוז קומען, אז ער איז שוין אין וועג...

— צי איז אמת, — פֿרעג איך ווייטער, — אז פֿרויער וועלן זיין שרעקלעכע מלחמות איבער פֿאַלשע משיחים? די מענטשן וועלן זיך אַרומרייסן, ווי ווילדע חיות; די ערד וועט אַנגעזאַפט ווערן מיט בלוט. טייכן בלוט וועלן פֿליסן פֿון מיזרח קיין מערבֿ און פֿון דרום קיין צפֿון; אלע חיות, בהמות וועלן טרינקען מענטשן-בלוט; אלע פֿעלדער, אלע גערטנער, אלע טראַקטן און אלע וועגן וועלן פֿאַרגאַסן ווערן מיט מענטשן-בלוט... און אין מיטן דער צייט פֿון בלוטיקן מכול וועט זיך ערשט באַווייזן דער אמתער משיח, דער רעכטער. איז דאָס אמת?

— אמת!

— און מען וועט אים דערקענען?

— יעדער וועט אים דערקענען, עס וועט קיינער נישט האַבן קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדן וואַרט, מיט יעדן בליק. ער וועט נישט האַבן קיין חיילות, ער וועט נישט

גלוסטן — וועלן, to desire

אַנגעזאַפט — be soaked

מיזרח (מיזרעך) — east

מערבֿ (מאַרעוו) — west

דרום (דאָרעם) — south

צפֿון (צאַפֿון) — north

מכול (מאַבל) — flood, deluge

חיילות (כאַיאַלעם) — armies

רײַטן אויף קיין פֿערד, און אַ שווערד וועט אים נישט הענגען אויף
די לענדן... —

וואָס דען?

— פֿליגל וועט ער האַבן... משיח וועט האַבן פֿליגל, און
אלע וועלן דערנאָך באַקומען פֿליגל. עס וועט זײַן אזוי: פּלוצלונג
וועט געבוירן ווערן אַ קינד מיט פֿליגל, דערנאָך — אַ צווייטס, אַ
דריטס, און אזוי וועט עס שוין גיין פּסדר... פֿרײַער וועלן זיך די
מענטשן דערשרעקן, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוואוינען, ביז עס
וועט אַרויסקומען אַ גאַנצער דור מיט פֿליגל; אַ דור, וואָס וועט זיך
נישט מער וואַלגערן אין דער בלאַטע... —

לאַנג נאָך האָט ער אזוי גערעדט, נאָר איך האָב אים אויפֿ-
געהערט צו פֿאַרשטיין. זײַן שטים איז געווען אזוי אומעטיק-זיס.
אַז ער האָט אויפֿגעהערט צו רעדן, האָט שוין געטאַגט. מען האָט
שוין די טויערן געעפֿנט און די בריק אַראָפּגעלאָזט... —

ב.

זינט יענער נאַכט אויסער דער פֿעסטונג איז מיר דאָס לעבן
אין איר נאָך שווערער, נאָך אומדערטרעגלעכער געוואָרן. די אלמע
מויערן, די אויפֿגעצויגענע בריק, די אייזערנע טויערן, די וואַכטן
און פּאַטרוילן, דער הייזעריק-צאַרנדיקער: „ווער איז דאָ?"; דער
אונטערמעניק פֿאַלשער: „אַ היימישער, אַן אייגענער!"; דאָס
אייביקע צימערן פֿון די ליימיקע פּנימער, די איבערגעשראַקענע
האַלב-פֿאַרלאַשענע אויגן, דער מאַרק מיט די פֿאַרבלאַנקעטע, צי-
טעריק-פֿוילע שאַטנס, — דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלייגט ווי בלויז

לענדן — hips

פּסדר (קעסיידער) — in succession

וואַלגערן — ליגן אין; דאָ: to struggle

טאַגן — to dawn

אומדערטרעגלעך — unbearable

וואַכטן — sentinels

הייזעריק-צאַרנדיקער — hoarsely-angry

אונטערמעניק — servile

ליימיקע — muddy

פֿאַרבלאַנקעטע — פֿאַרלאַרענע.

אויף דער נשמה, נישט אפצועמעמען, נישט פֿרײַ צו ווערן... עס
האַט מיך אַנגעכאַפּט אַ פֿאַרצווייפֿלונג, עס האָט מיך דורכגענומען
אַ שרעקלעכע בענקשאַפֿט. און איך האָב באַשלאָסן — משיחן אַקעגן
צו פֿאַרן...

**

איך זען מיך אויף דעם ערשטן בעסטן וואָגן. דער בעל־עגלה
דרייט זיך צו מיר איבער און פֿרעגט:

— וואו אַהין?

— וואו דו ווילסט, — ענטפֿער איך, — נאָר אַוועק, ווייט,

ווייט פֿון דאַנען!

— אויף ווי לאַנג?

— ווי לאַנג דאָס פֿערד וועט אויסהאַלטן!..

דער בעל־עגלה נעמט די לייצעס אין האַנט און מיר פֿאַרן.

מיר פֿאַרן אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פֿעלדער, אַנ-

דערע וועלדער, אַנדערע דערפֿער, אַנדערע שמעט, אַלצדינג אַנ-

דערש; עס איז אַבער נאָר אַנדערש פֿון אויבן, דער תּוך איז שמענ-

דיק דער זעלביקער. אַז איך האָב מיך גוט אַינגעקוקט, איז אומע-

טום און אויף אַלץ געלעגן די זעלבע מרה־שחורה; יעדער מענטשן-

בליק איז געווען ציטערדיק פֿאַלש, יעדער מאַן — איבערגעכראַכן

און שמאַלפֿעריק... אויף אַלץ איז געלעגן אַ טרויעריקער נעפל,

וואָס האָט פֿאַרשמעלט יעדן שיין און האָט געלאָשן יעדע פֿרייד.

אַלץ איז געווען צוזאַמענגעדריקט און פֿאַרשטיקט. און איך שרייַ

אַלץ אין איינעם:

„ווייטער!..“ איך הענג אַבער אָפּ פֿון בעל־עגלה און דער בעל־

עגלה פֿון פֿערד... דאָס פֿערד וויל עסן, און מיר מוזן זיך אָפּשמעלן.

פֿאַרצווייפֿלונג — despair

בענקשאַפֿט — longing

בעל־עגלה (באַלעגאַלע) — driver

לייצעס — reins

תּוך (טאָך) — דאָס אינעווייניקסטע, דאָס וויכטיקסטע.

מרה־שחורה (מאַרע־שכּוירע) — melancholy

שמאַלפֿעריק — halting; ניט זיכער.

נעפל — mist

פֿאַרשטיקט — stifled

איך קום אין א קרעטשמע אריין. עס איז א גרויסע שמוב, איבער-געטיילט אין דער העלפט מיט אן אלטער פֿאַרהאַנג, וואָס גייט פֿון איין וואַנט צו דער צווייטער. אין דער זײַט פֿאַרהאַנג זיצן דרײַ מענער בײַ אַ גרויסן מיש. זײ באַמערקן מיך נישט, און איך האָב צײַט זײ צו באַטראַכטן. עס זײַנען דרײַ דורות. דער עלטסטער איז גראַ ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלײַך און קוקט מיט שאַרפֿע אויגן, אָן ברילן, אין אַ גרויס ספֿר, וואָס ליגט פֿאַר אים אויפֿן מיש. דאָס אַלטע פנים איז ערנסט, די אַלטע אויגן קוקן זיכער, און דער אַלטער מענטש מיט דעם ספֿר גיסן זיך צוזאַמען דורך דער ווייטער באַרד, וואָס האָט זיך צעלייגט מיט אירע זילבערנע עקן אויף די בלעטער פֿונעם ספֿר.

לעבן אים רעכטס זיצט אַ יונגערער, געוויס אַ זון זײַנער: דאָס זעלבע געזיכט, נאָר יונגער, רירעוודיקער, נערוועזער; סע-קונדנווייז, מידער און צעגאַסענער. ער קוקט אויך אין ספֿר אַריין, נאָר ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספֿר איז קלענער, און ער האַלט עס נעענטער צו די אויגן, אָנגעשפּאַרט אויפֿן ראַנד פֿונעם מיש. ער איז אין די מיטעלע יאָרן; באַרד און פּאות — האַלב זיל-בערנע. ער שאַקלט זיך אַהין און צוריק. זײַן גוף, דאַכט זיך, וויל זיך יעדער מאָל אַפּרײַסן פֿונעם ספֿר, נאָר דאָס ספֿר ציט אים צו זיך צוריק. ער שאַקלט זיך, און די ליפּן ציטערן שמיל. אַ מאָל קוקן די אויגן אַהין צום אַלטן: יענער דאָך באַמערקט אים נישט. לינקס פֿונעם אַלטן זיצט דער יונגסטער, דאַכט זיך — אָן אייניקל פֿונעם אַלטן. אַ יונגערמאַן מיט שוואַרץ-גלאַנצנדיקע האַר

קרעטשמע — inn

ברילן — eye-glasses

געזיכט — face

רירעוודיק — באַוועגלעך, lively

צעגאַסן — drawn

אָנגעשפּאַרט — resting

ראַנד — edge

פּאה (פּייע), פּאות (פּייעס) — side-locks; פֿרומע יידן שערן ניט די

האַר פֿון די שלייפֿן (temples) הענגען פֿון די שלייפֿן אַראָפּ לאַקן.

זאָ לאַק הייסט אַ פּאה.

גלאַנצנדיקע — shiny

און א ברענענדיק-צעוואַרפֿענעם בליק. ער קוקט אויך אין א ספֿר אַרײַן, נאָר דאָס ספֿר איז קליין, און ער האַלט עס נאָענט צו די לעבעדיקע אויגן. גאַנץ אַפֿט רוקט ער עס אַוועק פֿון זיך, וואַרפֿט אַ בליק, אויסגעמישט פֿון שרעק און דרײַ-אַרץ אויפֿן אַלטן, קוקט אַריבער צום פֿאַטער מיט אַ האַלב איראַנישן שמייכל און בייגט זיך איבער צו הערן, וואָס עס טוט זיך אין יענער זײַט פֿאַרהאַנג. און פֿון יענער זײַט פֿאַרהאַנג הערט זיך קרעכצן, גלייך עמעץ גייט דאָרט צו קינד...

איך וויל הוסטן, מען זאָל מיך באַמערקן. אין דער זעלבער סעקונדע פֿאַרבייגט זיך אַ שטיק פֿאַרהאַנג און עס באַווײַזן זיך צוויי פֿרויען. איינע אַן אַלטע מיט אַ שאַרף ביינערדיק פנים און שאַרפֿע אויגן, די צווייטע אַ יונגע פֿרוי אין די מיטעלע יאָרן, מיט אַ ווייך, אַפּגעשמאַלצן פנים און אַ נישט-זיכערן בליק. זיי שטייען, קוקן צו די מענער און וואַרטן מען זאָל זיי פֿרעגן. דער עלטסטער באַמערקט זיי נישט. זײַן נשמה האָט זיך צוזאַמענגע-גאַסן מיט דער נשמה פֿונעם ספֿר. דער מיטעלער באַמערקט די פֿרויען און קלערט, ווי אַזוי דעם פֿאַטער צו וועקן; דער יונגסטער שפּרינגט דערווייל אויף...

— מאַמע! באַכע! נו? ..

זײַן פֿאַטער שמעלט זיך אויף אומרואַיק, דער זיידע רוקט נאָר אַ ביסל אַוועק דאָס ספֿר און הייבט אויף די אויגן צו די פֿרויען.
— וואָס טוט זי? — פֿרעגט ווייטער דער יונגסטער מיט אַ ציטערדיקער שטים.

— איבערגעקומען! — ענטפֿערט די אַלטע רואַיק.

— איבערגעקומען? איבערגעקומען? — שמאַלט דער יונגער.

— זאַגסט נישט, מאַמע, „מזל-טובֿ“? — פֿרעגט דער מיטעלער.

דער אַלטער קלערט איבער און פֿרעגט:

— וואָס איז געשען? און ווען אַפֿילו אַ מיידל...

— ניין! — ענטפֿערט ערשט אַצינד די אַלטע, — אַפֿילו אַ

יינגל...

בליק — glance

דרײַ-אַרץ (דערעך-ערעץ) — respect

קרעכצן — to moan

גיין צו קינד — a woman in child-birth

אַפּגעשמאַלצן פנים — flabby face

מזל-טובֿ (מאזל-טאַוו) — good luck

— א טויטס ?
 — ניין, עס לעבט ! — ענטפערט די אלטע. אין דעם קול
 קלינגט דאך נישט קיין פרייד.
 — א קריפל ? א קאליקע ?
 — א צייכן האט ער ! אויף ביידע אקסל ...
 — וואס פאר א צייכן ?
 — פון פליגל ...
 — פון פליגל ?
 — יא, פון פליגל, און זיי וואקסן ...
 דער אלטער בלייבט זיצן פארזארגט, דער מיטעלער — פאר-
 וואונדערט, דער יונגסטער נאר שפרינגט אונטער פאר פרייד.
 — וואויל, וואויל ! זאלן זיי וואקסן, זאל פון זיי ווערן עכטע
 פליגל, גרויסע, שטארקע פליגל, וואויל, וואויל !
 — וואס איז די שימחה ? — פֿרעגט דער מיטעלער.
 — א שרעקלעכער קאליקע ! — זיפצט דער אלטער.
 — פֿארוואס ? — פֿרעגט דאס אייניקל.
 — פליגל, — ענטפערט דער אלטער שמרענג, — הייבן אין
 דער הייד. ... מיט פליגל קאן מען זיך נישט דערהאלטן אויף דער
 ערד.
 — א וויכטיקע זאך ! — מאכט דאס אייניקל, — וואלגערט
 מען זיך נישט אין דער בלאטע ; לעבט מען אין דער הייד. ... צי
 איז דען דער הימל נישט שענער פון דער ערד ?
 דער אלטער ווערט בלאס און דער מיטעלער נעמט דאס
 ווארט.
 — נאריש קינד ! פון וואס קאן מען לעבן אין דער הייד ? לופט
 שלינגען איז ווייניק ...
 דער אלטער שלאגט איבער :
 — אין דער הייד, — זאגט ער פֿעסט און הארט ווי אייזן, —
 איז נישטאָ קיין שול, קיין בית-המדרש, קיין קלויז צום דאוונען,

---

קאליקע — deformitive, defective
 שלינגען — to swallow
 איבערשלאגן — to interrupt
 בית-המדרש (ביים האמערדעש) — house-of-study
 קלויז — שול צו דאוונען.

צום לערנען; אין דער הייך איז נישטאָ קיין שמעג, אויסגעטראָמן
פֿון קדמונים! אין דער הייך בלאַנקעט מען זיך, בלאַנדזשעט מען,
ווייל מען ווייסט נישט דעם וועג... מען איז מאַקע אַ פֿרייער
פֿויגל, נאָר וויי דעם פֿרייען פֿויגל, אַז עס באַפֿאלט אים אַ ספֿק, אַ
מרה-שחורה!..

— ווי הייסט? — שפּרינגט אויף דער יונגסטער מיט היים
בלוט און ברענענדיקע אויגן.
ליידער קומט ער נישט צום וואַרט...

איך גיב מיך אַ כאַפּ אויף. מיין איבערנעכטיקן אויסער דער
שמאַט, די נסיעה און דאָס קינד מיט די פֿליגל זיינען נאָר אַ חלום
געווען.

דער אייביקער פֿרידן אין ערגעץ-לאַנד

דערציילט אזוי דאָס מעשהלע פֿון ערגעץ-לאַנד:
אין ערגעץ-לאַנד איז אַ הויכער גרויסער באַרג פֿאַראַן. האַלטן
זיך אויפֿן שפיץ פֿון באַרג די אַדלער די גרעסטע, שפּילן אויף זיין הייך
די ווינטן די שמאַרקסטע; שפּילן זיי און ראַנגלען זיך.
זעט אויך דער שפיץ פֿון באַרג דאָס גרעסטע הימלשטיק פֿון
געוועלב איבערן ערגעץ-לאַנד, און דעם שענסטן אויפֿגאַנג פֿון דער
זון יעדן מאַרגן-פֿרי אין ערגעץ-לאַנד...

שמעג — pathway
קדמונים (אַדמוינים) — אַלמע ציימן.
בלאַנקען — וואַנדערן.
בלאַנדזשען — פֿאַרלאָרן גיין, to get lost
ספֿק (סאַפֿעק) — doubt
איבערנעכטיקן — בלייבן איבער נאַכט.
נסיעה (נעסיע) — journey
אַדלער — eagle
געוועלב — arch of the heavens, firmament

באדט זיך דער שפיץ בארג אין העלסטן, רייכסטן ליכט. עס
איז דאך דער העכסטער בארג אין ערגעץ-לאנד: די זון פארשמעלט
אים קיינער נישט, פון ערגעץ פאלט אויף אים קיין שאטן
נישט . . .

און שטארק איז ער, דער בארג: פֿעלדזן זינען זינע גלידער,
קופער און גאלד — זינע אָדערן . . . דאָס ווייס די ווילדע ציג, וואָס
שפּרינגט איבער זיין רוקן . . .
אַט אזוי האָט דאָס מעשהלע פֿאַרציילט. —

שפינט זיך און שפינט ווינטער דאָס מעשהלע.
פֿון לבנה-שמראַלן שפינט זיך עס; אין שמילע נעכט, אין
לבנה-נעכט . . .

דערציילט עס ווינטער אזוי:
צופֿוסנס בניס הויכן באַרג אין ערגעץ-לאַנד ליגן לענדער
פֿרייע, פֿעט און שוואַרץ . . . וואַקסן וועלדער טיפֿע-טיפֿע, און שמראַ-
מען יאָגן און טייכן פֿליסן . . . און רינגלען אַרום דעם גרויסן הויכן
באַרג . . .

און קומען די וואַנדערער, — איינציקווייז, פֿאַרנווייז אָדער פֿאַ-
מיליעס גאַנצע — און דערגרייכן זיי דעם באַרג אין ערגעץ-לאַנד, באַ-
זעצן זיי זיך אַרום און אַרום דעם באַרג, צופֿוסנס דעם באַרג . . .
גייט דער יעגער מיט פֿייל-און-בויגן אין וואַלד אַרײַן; זעצט
זיך דער פֿישער מיט נעץ און ווענטקע בניס קלאַרן טײַך; זוכט
זיך דער פֿעלדמאַן זײַן אַקער אויס; טרײַבט דער הערט זײַן פֿי איבער
דער פֿעמער לאַנקע . . . ווערן קאַלאַניעס מיט דער צײַט . . .
גרויס איז אַבער דער צופֿוסנס פֿון באַרג, טרעפֿט זיך איין

גליד, גלידער — limbs

אָדער — vein

שפינען — to weave

יעגער — hunter

פֿייל-און-בויגן — bow and arrow

ווענטקע — fishing-line

אַקער — plough

הערט — פֿאַסטער.

פֿי — cattle

לאַנקע — meadow

קאלאניע מיט דער צווייטער נישט; ווייסט איינע פֿון דער צווייטער נישט.

בויט זיך יעדערער איר וועלט פֿאר זיך, און אַרדנט זיך אַינ די „איינציקע“ וועלט. בויט זיך איטלעכע איר הייליקטום פֿאר גאָט דעם „איינציקן“, און דינט דעם האַר פֿון דער וועלט דעם איינציקן . . .

און מען לעבט די יאָרן אויס, און מען שטאַרבט צו דער רעכטער צייט, און אַלץ לויטן ווילן און געזעץ פֿון גאָט פֿון איינציקן . . .

און מען בעט גאָט, און מען רעדט אויף דער „איינאיינציק“ מענטשלעכער שפּראַך.

און מען אַרבּעט; און מען מערט, און מען פֿרוכפּערט זיך, און מען הייבט זיך פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויפֿן רוקן פֿון הויכן באַרג, פֿון געגלסטן באַרג . . .

לאַנגזאַם — מיט ווייץ, האַבער און קאַרן, גייט דער אַקערמאַן; מיינט אים אויס דער פֿלאַנצער פֿון וויין; העכער שפּרינגט דער הערט, איבער שטיין און פֿעלדז, נאָך דער ווילדער ציג; מיט דער מעטאַלענער אַדער גייט דער בערגמאַן פֿעסט און טיף . . .

און טייל שטייגן נאָך העכער . . . דאָס זיינען די, וואָס האַבן זיך, מיטן גאַנצן האַב-און-גאַב, באַ-רואיקן נישט געקאַנט . . .

שוין צו פֿאַרבענקטע נשמות זיינען זיי; צו פֿאַרבענקטע נשמות צו דער הייך, צו דער הויכער הייך.

לייגט מען אַ מאַל די ווענטקע אַוועק און דעם פֿייל-און-בויגן, און מען גייט פֿון וואַלד און טיך . . . פֿאַלט רידל און קאַסע אַ מאַל

פֿרוכפּערן זיך — זיך מערן, to multiply

גלסטן — to covet

ווייץ — wheat

האַבער — oats

קאַרן — rye

בערגמאַן — miner

— to climb

האַב-און-גאַב — אַלץ וואָס מען האָט, פֿאַרמאַגט.

פֿאַרבענקט — longing

רידל — spade

קאַסע — scythe

פֿון האַנט אַרויס; פֿאַרלאָזט מען דעם אַקער, פֿאַרלירט מען שער
און שניידמעסער פֿון האַנט, קומט מען פֿון וויינבערג אַרויס, און
מען וואַרפֿט די האַק אַוועק, און מען קוקט פֿון דער מעטאַלענער
אַדער אַרויס אויף דער ליכטיקער שיין . . . פֿאַרלאָזט מען אויף
גאַסם באַראַט די ווילדע ציג, און מען שטייגט . . .

עס ציט דער שפיץ פֿון באַרג . . .
האַט יעדע קאַלאַניע איר בענקענדיקן מאַן, אַנדערע — אירע
בענקענדיקע לייט — שטייגן זיי . . .
שטייגן זיי.

איז, וואָס העכער, דינער און דינער דער רוקן פֿון באַרג;
בלאָנדזשען זיי און טרעפֿן זיך אַ מאָל.
און טרעפֿט מען זיך . . .
און טרויעריק ווערט דאָס מעשהלע, ווען עס דערציילט דער-
פֿון . . . און ש ר ע ק ל ע ך . . .
טרויעריקע געשיכטעס; בלוטיקע געפֿעכטן . . .

**

עס שפינט זיך און שפינט דאָס מעשהלע אַזוי:
האַט יעדע קאַלאַניע איר בענקענדיקן מאַן; אַנדערע — אירע
בענקענדיקע לייט —
צום שפיץ פֿון באַרג בענקען זיי . . .
צו די ווינטן די שטאַרקע, צו די אַדלער די גרויסע . . . צום
גרויסן פֿרייען הימל; צום רייכן העלסטן ליכט, צום שענסטן אויפֿ-
גאַנג פֿון דער זון בענקען זיי . . .
עס ציט דער שפיץ פֿון באַרג . . .
און איינציקווייז גייען זיי, איבער די גרענעצן פֿון פֿעלדער גייען
זיי . . . פֿון וויינבערג-געוועלכן קומען זיי אַרויס . . . ביי די רענדער
פֿון מעטאַלענע גרובן שליכט מען זיך . . .

וויינבערג — וויינגאַרטן אויף דער זייט פֿון אַ באַרג.
אויף גאַטסי-באַראַט hap-hazardly —
בלאָנדזשען — פֿאַרלירן דעם וועג.
געפֿעכט, געפֿעכטן — געשלעג.
וויינבערג-געוועלכ — אַרט וואו מען מאַכט ווייץ פֿון די וויינמרויכן
(grapes)
ראַנד, רענדער — border, edge
גרוב — pit
שליכטן זיך — שמיל זיך רוקן.

איבער שטיין און פֿעלדן, איבעריאָגנדיק די ווילדע ציג.
מיט פֿאַרבענקטע אויגן, אין דער הויכער הייך פֿאַרקוקט,
בלאָנדזשען זיי, זאָפנדיק מיט אויפֿגעשפיצטע אויערן די גערוישן
פֿון דער הייך — און טרעפֿן זיך אַ מאָל . . .

און טרעפֿן און — דערשרעקן זיך.
און מיט אומצוטרוי פֿאַרוואַנדערט, קוקט איינער אויפֿן צווייטן,
זיך אָפֿשטעלנדיק:

פֿון פֿאַרשיידענע ערטער געקומען, אויף פֿאַרשיידענע וועגן
געגאַנגען און — אַנדערש געקליידט, אַנדערש געשוירן און אַנדערש
דעם קאַפּ באַדעקט . . .

שטאַמלט מען, זיך גרויסנדיק און זאָגנדיק:
— גוט מאָרגן!

זאָגט עס יעדערער אויף זײַן שפּראַך, אויף זײַן איינציקער
שפּראַך . . . קלינגט עס דעם צווייטן פֿרעמד, האַרט, נישט מענטשלעך
און פֿינדלעך אין די אויערן . . . מיינט יעדערער, דער צווייטער
דראַט.

„ער באַליידיקט מיך, ער שילט!“

שטייט מען זיך קעגנזייטיק צו:

— ביסטו אַ מענטש, גלייבסטו אין — —

און אַנגערופֿן ווערט דער נאָמען פֿון גאָט, פֿון „איינציקן“ גאָט. . .
ווערן אין צוויי שפּראַכן גערופֿן צוויי נעמען פֿון גאָט; און
יעדערער פֿון צווייטן טראַכט:

רעדן רעדט ער נישט ווי קיין מענטש און גלייבן גלייבט ער
נישט אין גאָט . . .

גרייט מען זיך צום שטרייט . . .

רופֿט יעדערער פֿאַרן שטרייט זײַן גאָט צו הילף . . .

אויף פֿאַרשיידענע שפּראַכן ריידן זיי, פֿאַרשיידענע נעמען רופֿן
זיי.

זאָגט יעדערער: ער לאַכט פֿון מיר און לעסטערט נאָך מיין

גאָט! —

זאָפֿן — אַרייַנגעמען.

שטאַמלען — to stammer

דראַען — to threaten

שילטן — to scold

שטרייט — quarrel

לעסטערן — to blaspheme, to have contempt for God

אָדער: ער דינט אַן אַנדער גאַט, אַ פֿאַלשן גאַט, אַ שלעכטן גאַט!

פֿלאַקערט מיט אַ מאַל שטאַרקער אויף דער האַס, און מען ראַנגלט זיך: אויף טויט און לעבן גייט דער שטרייט . . .

זיגט איין מענטש און זיין אייניקער גאַט . . . און דער באַזיגער שילט צי בענטשט זיין גאַט און — פֿאַלט . . .

קאַלערט זיך דעם באַזיגטן קערפּער באַרג-אַראָפּ, באַרג-אַראָפּ . . . און צייכנט מיט בלוט זיין וועג איבערן באַרג, איבערן רוקן פֿון הויכן גרויסן באַרג . . .

און זיין גאַט אויף זיין שפּראַך דאַנקענדיק, שטייגט דער זיגער אַליץ העכער און העכער . . .

און די צאַל פֿון די בענקענדיקע אין די קאַלאַניעס און די צאַל פֿון די, וואָס טרעפֿן זיך און ראַנגלען זיך אויפֿן רוקן פֿון באַרג, וואַקסט פֿון טאַג צו טאַג . . .

עס וואַקסט די בענקשאַפֿט, וואָס טרייבט אַליץ אַרויף און אַרויף . . . און עס וואַקסט דער צאַרן קעגן דעם ווילדן, וואָס מען טרעפֿט אויפֿן וועג; קעגן דער ווילדער חיה, וואָס גלייבט נישט אין גאַט, האַט אַ שלעכטן, פֿאַלשן גאַט און שטאַמלט אויף אַ נישט-מענטשלעכער שפּראַך . . .

און וואָס אַ מאַל העכער שטייגט דער מענטש מיט זיין צאַרן! און מיטן מענטש, אַליץ העכער און העכער — שטרייט און שלאַכט . . .

ראַנגלט מען זיך וואָס אַ מאַל נעענטער צום שפיץ פֿון באַרג . . . און די טויטע קערפּערס פֿון באַזיגטע קאַלערן זיך אַליץ עפֿטער און עפֿטער, און פֿון אַ העכערער הייך, באַרג-אַפּ, באַרג-אַפּ . . .

און צעפֿליישן זיך, זיך קאַלערנדיק, אויף בלוטיקע פּיצלעך און פֿעדעס, אַן שפיצן פֿון שטיין און פֿעלדן; און אַליץ עפֿטער און עפֿטער ריזלט דאָס בלוט באַרג-אַפּ, באַרג-אַפּ; און שטראַמט, און טרענקט, און ריימלט דעם רוקן פֿון באַרג . . .

און אַ דאַנק די אַראָפּגעפֿאַלענע צעפֿליישטע לעסטערערס פֿון

פֿלאַקערן — to blaze, to flame, זיך צעברענען.
בענטשן — to bless

קאַלערן זיך — to roll, קינקלען זיך,
צאַרן — בעס, anger, wrath

צעפֿליישן זיך — ווערן צעשניטן אין שטיקלעך פֿלייש.
ריזלען — רינען, to flow

גאָט, ווערט אלץ פֿעטער און פֿעטער די ערד צופֿוסנס דעם באָרג;
 אלץ פֿולער און געבענטשטער — די זאָנג פֿון ווייץ און קאָרן; פֿולער
 און גלֿוענדיקער — די טרויב, זיסער — דער זאָפֿט אין איר . . .
 און דער ווילדער ציג שפּראַצט אלץ מער און מער גראַז פֿון אונטער
 די פֿיס, און אלץ מער און פֿעטערע מילך גיט זי דעם הערט . . .
 און די פֿאַרבענקטע זיגערס דאַנקען גאָט און — שטייגן . . .

**

און ווייטער פֿאַרציילט דאָס מעשהלע:
 און עס פֿרוכפֿערן זיך אלץ, און עס מערן זיך די קאָלאָניעס צו-
 פֿוסנס דעם באָרג. און די פֿאַרבענקטע צו דער הייך וואַקסן אויך
 אין צאָל, — שטייגן שוין מערערע מיט אַ מאָל . . .
 און געפֿערלעך, און מיט יעדן טאָג געפֿערלעכער ווערט דער
 וועג אַרויף; צו גרויסע אַדלער און פֿרייע ווינטן דער שמעג . . .
 און צום אויפֿגאַנג פֿון דער זון, און צו די ברייטע הימלען אין דער
 הייך . . .
 אלץ מער ווילדע שטאַמלערס און גאָט-לעסטערערס טראָגן זיך
 אויפֿן רוקן פֿון באָרג.
 און שוין באַוואַפֿנט ווערט געשטיגן . . .
 און מחנות באַוואַפֿנטע טרעפֿן זיך אָפֿט און עפֿטער . . .
 און שלאַכטן ווערן בני יעדן טרעפֿן זיך געפֿירט, און אלץ —
 אין נאָמען פֿון גאָט, פֿון איינציקן גאָט!
 און דערהערט מען אונטן די קריגס-געשרייען פֿון דער
 הייך, לויפֿט מען אַרויף צו הילף . . .
 קומט דער הערט פֿון זיין געצעלט אַרויס, דער בערגמאַן פֿון
 זיין גרוב, פֿון טרויבן-געוועלב לויפֿט דער וויינבערגער אַרויף, עס
 אַילט אויך דער ערדמאַן פֿון אַקער אַוועק, און דער פֿישער פֿון

זאָנג — ear (of corn)
 גלֿוענדיקער — glowing, red-hot
 טרויב — grape
 שמעג — path
 מחנות (מאַכנעס) — hordes
 טרויבן-געוועלב — אַרט וואו מען האַלט די וויינטרויבן.

ברעג מיך, און דער יעגער פֿון טיפֿן וואַלד... און באַוואַפֿנט זיך-
 נען אלע; דער בערגמאַן האָט פֿאַר אלע וואַפֿן געמאַכט...
 און אלץ עפֿטער און העפֿטיקער ווערט די שלאַכט...
 הילכט דער באַרג פֿון אייביקן קריג; פֿון העלדן-געשריי, פֿון
 געווער-געקלאַנג... און פֿון גאַסס נעמען, וואָס ווערן אין אלערליי
 שפּראַכן גערופֿן...
 און מאַסנווייז קאַלערן זיך די מוימע אַראָפּ, אַראָפּ, און צעפֿליישן
 זיך אויף שטיין און פֿעלדן, איבער וועג און שמעג... און בלוטיקע
 טייכן שטראַמען באַרג-אַפּ, באַרג-אַפּ... יאָגן זיך און שטראַמען.
 און וואָס אַ מאַל, ווערט אונטן פֿעטער די ערד, פֿולער די זאַנג
 פֿון ווייץ, האַכער און קאַרן. זיסער און גליַענדיקער דער וויין און
 אלץ זאַמער און זאַמער פֿיטערט זיך די ווילדע ציג צווישן שטיין
 און פֿעלדן און גיט מער און פֿעטערע מילך...
 **

נאָר איין מאַל — אזוי ווערט דאָס מעשהלע דערציילט — האַבן
 זיך צוויי, אין צעפֿלאַקערטן קאַמף, אלץ העכער און העכער געיאָגט,
 ביז זיי האַבן פּלוצלונג דעם הויכן שפיץ פֿון באַרג דערגרייכט, און
 פּלוצלונג גאָר פֿאַרבאָדן זיך אין אַ שטראַם פֿון ליכט, פֿון העלסטן
 רייכסטן ליכט פֿון דער הייך...
 און מיט אַ מאַל און פּלוצלונג רייסט זיך זיי ביידע אַ נייע, גאַנץ
 נייע שפּראַך פֿון דער צונג אַראָפּ! — דאָס איז געווען די שפּראַך פֿון
 דער הייך, די ליכטיקע שפּראַך, — די שטראַלן-שפּראַך.
 און מיט אַ מאַל און פּלוצלונג האָט איינער דעם צווייטן דער-
 הערט און פֿאַרשמאַנען; האָט יעדער אַינעם צווייטן אַ
 מענטש דערקענט, דעם זעלבן גאַסס נאָמען פֿון זיינע ליפֿן אַראָפּ גע-
 הערט, און זיי זיינען זיך איבער די העלדזער געפֿאַלן. —
 און נאָך זיי זיינען געקומען אַנדערע און אַריינגעפֿאַלן אין ליכט,
 און נאָך אַנדערע — און אלע, אלע האַבן אַנגעהויבן ריידן אויף דער
 איינציק-מענטשלעכער שטראַלן-שפּראַך...
 איז אַ פֿרייד געווען!

הילכן — קלינגען.
 שטראַלן-שפּראַך — די שפּראַך פֿון ליכט.

אָבער פּלוצלונג האָבן זיי דערהערט פֿון הינטן אַ קריגס-
געשריי, פֿון אַלע זײַטן באַרג אַ ליאַרעם פֿון שלאַכטן...
אונטן איז געשען, וואָס עס האָט געמוזט געשען... ווי אויבן
די איינצלנע פֿאַרבננקמע מענטשן, האָבן זיך אונטן די קאַלאַניעס
געטראָפֿן... .

געמערט איבער דער צײַט און געפֿרוכפּערט זיך האָבן די קאַ-
לאַניעס און פֿאַרשפּרייט זיך און פֿאַרשפּרייט, און אַליץ שמעלער און
שמעלער זײַנען די פֿרײַע פֿעלדער און די פֿרײַע וועלדער געוואָרן... .
האַבן זיך יעגער מיט יעגער געטראָפֿן, דער ערדמאַן מיטן ערדמאַן;
און הערטשאַפֿט מיט הערטשאַפֿט באַגעגנט, און בערגמאַן מיט בערג-
מאַן — אונטער דער ערד... .

פֿרעמדע זײַנען געקומען! פֿרעמדע אַקערן אונדזער לאַנד!
ווילד-פֿרעמדע כאַפּן פֿיש אין אונדזערע טײַכן; שמאַמלערס אָן אַ
שפּראַך גראַבן זיך אין אונדזער ערד... . גאַט-לייקענערס האָבן
אונדזערע ווינבערגער פֿאַרנומען; דינערס פֿון פֿאַלשע, שלעכטע
געטער — די ווילדע ציג באַצוואונגען! —

אַזוי האָט מען גערופֿן.
און אויפֿגעפֿלאַקערט האָט אויף אַלע גרענעצן די שלאַכט... .
לויפֿן די פֿאַרבּרידערטע פֿון דער הייך אַראָפּ:
— שמיל! געווער צו די פֿיס! אַלע זײַנען גלייך! פֿאַראַן
איין איינציק מענטשלעכע שטראַלן-שפּראַך!

— און דאָס — פֿאַרציילט דאָס מעשהלע — איז דער אָנהייב גע-
ווען... .
פֿון אייביקן פֿרידן דער אָנהייב.
פֿון אייביקן פֿרידן אין ערגעץ-לאַנד, צופֿוסנס דעם גרויסן,
הויכן באַרג... .

און אַזוי, פֿאַרציילנדיק, צעשטראַלט זיך עס, דאָס מעשהלע,
און צעשמייכלט זיך... .
ווי דער מיזרחדיקער מאַרגן-גלאַנץ פֿון שפיץ אַראָפּ געזען, פֿון
שפיץ פֿון הויכן, גרויסן באַרג אין ערגעץ-לאַנד געזען... .

ליאַרעם — גערויש, noise, tumult
גאַט-לייקענערס — די וואָס גלייבן ניט אין גאַט.
מיזרחדיקער — eastern
גלאַנץ — glitter

עם ווייסט, ס'וועט ווערן א ליד דערפֿון, א וויגליד; זינגען וועלן די מומערס עם, איבער דער ליבסטער קינדערוויג...
און אינעם קינדס הערצל-קליין, הערצל-פֿיין, קלינגען, קלינגען וועט דאָס ליד, און ס'וועט דערפֿון א בענקשאַפֿט ווערן...
א בענקעניש, צום ערגעץ-לאַנד, צום הויכן באַרג אין ערגעץ-לאַנד; צום פֿרידן-לאַנד, מיט דער שטראלן-שפראַך, דער איינציק מענטשלעכער —
א בענקשאַפֿט פֿיין, א בענקשאַפֿט ריין...

די היטערין פֿון הייליקן פֿייער

(לעגענדע)

דער מענטש פֿון דער היינטיקער וועלט האָט וועגן פֿייער אזוי געטראַכט: „פֿייער גיט וואַרעמקייט, פֿאַרמיינט די קעלט, קעלט איז טויט, וואַרעמקייט איז לעבן — דער קוואַל פֿון לעבן איז פֿייער.“
„פֿייער פֿאַרמיינט די ווילדע חיה פֿון וואַלד, פֿייער איז גוט.“
„פֿייער איז די מומער פֿון ליכט. ליכט פֿאַריאַגט דעם שאַטן פֿון דער נאַכט... פֿייער איז וואויל...“
„און ריין איז פֿייער און רייניקט אַלץ, אַ רייניקייט, אַ הייליקייט איז פֿייער“...
„זון, לבנה און שמערן — אַלץ וואָס ליכט — וואוינט אין הימל; פֿון דאָרט האָט געמוזט אַ גאָט דעם מענטש דאָס פֿייער ברענגען, פֿון באַרעמה אַרציקייט. ווי וואַלט אויסגעזען אַ מענטש אַן פֿייער?“
אזוי האָט אונדזער עלטער-עלטער-עלמער-זיידע וועגן פֿייער געטראַכט; און אין זײַן טעמפל ריין און הייליק דאָס פֿייער געהאַלטן און געהיט. און צום הימל דאָס פֿייער איז

קוואַל — fountain, source
ליכטן — to shine
באַרעמהאַרציקייט — mercifulness

געוויילט געוואָרן די יונג פֿרוי: דאָס ריינסטע, דאָס שענ-
 סטע, דאָס הייליקסטע און ריין שטראַלנדיקע...
 האָט די אויסגעוויילטע יונגפֿרוי דאָס פֿייער אין מעמפל ווי
 אַן אויג אין קאַפּ געהיט. איר לעבן דעם העכסטן און הייליקסטן
 (אַדער סימבאָל פֿון העכסטן און הייליקסטן) אָפּגעגעבן... איר
 האַרץ און איר ריין יונגפֿרויאיש געפֿיל דעם פֿייער איבערגעגעבן;
 מיט שמעקעדיקע קרייטעכצער גענערט, מיט דעם ריינסטן מענטשן-
 אַטעם אויפֿגעבלאַזן, און ריין, און לעבעדיק געהאַלטן...
 האָט זיך אָבער געטראָפֿן, און די פֿייער-היטערין האָט אַ רגע
 אין הייליקן פֿייער פֿאַרגעסן; האָט זיך פֿון אַלטאַר אָפּגעווענדט,
 פֿון מעמפל אַרויס — און דאָס פֿאַרלאָזטע פֿייער איז אויסגע-
 גאַנגען.

ווי צו איר!

לעבעדיקערהייט האָט מען זי אין גרוב אַרענגעוואָרפֿן און
 פֿאַרשאַטן...

איז אַ מאָל באַלאַגערט געוואָרן אַ גריכישע שטאָט.
 אויף טויט און לעבן האָט אויפֿגעפֿלאַמט די שלאַכט צווישן
 באַלאַגערערס און באַלאַגערטע.
 און צו קיין זיג איז נישט געקומען.
 פֿעסטע מויערן רינגלען אַרום די שטאָט; ריזיקע טאַראַנען
 שלאַגן אין די מויערן.

העלדן שטורעמען די מויערן; נישט ווינציקערע באַשיצן זיי.
 די זעלבע צאָל באַפֿאַלט; די זעלבע צאָל פֿאַרטיידיקט.
 די צאָל פֿון די פֿיילן, וואָס פֿלוען פֿון די מויערן אַראָפּ, און די
 צאָל פֿון די פֿיילן, וואָס פֿלוען צו די באַשיצערס אַרויף — איז גלײַך.
 און — זעלטן איינע זאָל נישט טרעפֿן!

קרייטעכצער — herbs

נערן — שפּיזן זיך, to feed, to nourish

בלאַזן — to blow

אויפֿפֿלאַמען — זיך צעברענען, to blaze up

היזיקע — giant

טאַראַנען — מאַשינען צו ברעכן די מויערן פֿון אַ פֿעסטונג.

פֿיילן — arrows

און די צאל פֿון די טויטע וואָס פֿאלן אונטן פֿאַר די פֿיס פֿון די
באַלאַגערערס, און די צאל פֿון די טויטע, וואָס קאַלערן זיך פֿון די
מויערן אַראָפּ אין שטאַט אַרײַן — איז די זעל בע.

וואָרט אומזיסט די פֿײַער-היטערין, קניענדיק ביים אַלמאַר,
אין הייליקן פֿײַער אַרײַן מיט שרעקעדיקע אויגן פֿאַרקוקט, פֿון דרויסן
אויף אַ צייכן פֿון זיג.

איר אויער פֿאַרנעמט קיין איינציקן פֿרייד-געשריי. קיין טרו-
מיטן-רוף; מען הערט נישט קיין טריט פֿון זיגערס צום מעמפל . . .
ציטערט איר ריין-יונגפֿרויאיש האַרץ: איר פֿאַטער-שטאַט
איז נאָך אַלץ אין געפֿאַר; און צוזאַמען מיט דער שטאַט דער מעמפל
דער הייליקער און דער אַלמאַר מיטן הייליקן פֿײַער . . . און אַ שרעק-
לעכער פֿאַרלאַנג באַפֿאַלט זי:

זי מוז פֿון מעמפל אַרויס און זען; איין סעקונדע זען די
שלאַכט . . .

און זי קען דעם פֿאַרלאַנג נישט גוֹבֶר זײַן און איז אַרויס פֿון
מעמפל.

און באַלד האָט זיך איר צו די פֿיס, פֿון די מויערן, אַ טויטער
קערפּער אַראָפּגעקאַלערט. אַ העלד האָט אין דער ריי פֿון די פֿאַר-
טיידיקערס פֿאַרפֿעלט. גרעסער איז געוואָרן די געפֿאַר . . .

רײַסט זי פּלוצלונג דעם פֿײַלנבוֹיגן פֿון דער טויטער האַנט אַרויס.
שנעל, ווי דער בליץ, שפּרינגט זי אַרויף אויף דער מויער; ציט אָן
מיט פֿאַרצווייפֿלעטער קראַפֿט די סטרונע; צילט, לאָזט אָפּ און
טרעפֿט — דעם גרעסטן העלד צווישן די באַלאַגערערס . . .

און די וואָג פֿון מזל האָט אַ ציטער געמאַן: איבערגעוואויגן
האַט די שאַל פֿון איר פֿאַטער-שטאַט!

אַפּגעשטויסן און צעטריבן איז דער באַלאַגערער; באַפֿרײַט די
שטאַט, געראַטעוועט דער הייליקער מעמפל.

קאַלערן זיך — קניקלען זיך, to roll

גוֹבֶר (גויווער) זײַן — באַהערשן, to overcome

סטרונע — string

צילן — to aim

וואָג — pair of scales

שאַל — scale

מיט פֿרייד-געשריי און לויב-געזאנג, מיט צעווייטע פֿענער,
רוישנדיקע פֿלייטן- און טרומייטן-מוזיק אַיילן די זיגערס צום טעמפל,
— זייער גאט, דעם גאט פֿון זייער שמאט צו דאנקען און —
בלויבן פֿארשטיינערט...
פֿינצטער איז אין טעמפל!
אין מאמענט פֿון זיג האט זיך דאס פֿייער פֿארלאָשן . . .

פֿירט מען די פֿייער-היטערין, וואָס האָט דעם זיג געגעבן, מיט
געזאנג און קלאַנג מיט לידער פֿון לויב און דאנק, אונטער הייליקע
פֿאַנגען פֿון טעמפל אַרום...
פֿירט מען זי אין גאַלד און אין זילבער באַקליידט און אַיני-
געהילט; איבערן וועג מיט בלומען געשמרייט, פֿון דער געראַטע-
וועטער שמאט אויפֿן פֿרייען פֿעלד אַרום צום גרוב...
שמעלט מען זיך אָפּ ביים ראַנד פֿון גרוב און מען קרוינט איר
זיגער-קאָפּ מיט אַ לאַרבער-קראַנץ...
לאָזן זיך די נאַענטסטע צום טעמפל פֿון גאָט, און די עלטסטע
פֿאַטערס פֿון דער שמאט פֿאַר איר אויף די קני אַראָפּ, רינגלען
זי קניענדיק אַרום און קושן קניענדיק די זוימען פֿון איר מאַנטל
און קלייד.
שטויסן די טרומייטן דעם לעצטן פֿרייד- און דאַנק-געשריי
אַרום און פֿאַרשטומען...
שטויסט מען זי אין דער גרויסער, טיפֿער שטילקייט אין גרוב
אַריין...
ווערט פֿאַרשאַטן די גרוב...

זווי האָבן צוויי טיפֿע, שוואַרצע אויגן פֿון אַ בלאַס געזיכט
אַרויסדערציילט; און איך האָב עס אַינך איבערדערציילט.

paralyzed — פֿאַרשטיינערט

edge — ראַנד

laurel-crown — לאַרבער-קראַנץ

seam, edge — זוימען, זייג

די פֿרומע קאָץ

דריי זינגפייגעלעך זינגען געווען אין איין שטוב, און אלע דריי, איינס נאָכן צווייטן — האָט די קאָץ צורעכט געמאַכט . . .
עס איז קיין איינפֿאַכע קאָץ נישט געווען, נאָר אַן אמת, אמת פֿרומע נשמה.

עס איז אַ פֿרומע קאָץ, אַ טבֿילה-קאָץ געווען! צען מאָל אין טאָג האָט זי זיך געוואָשן, און געגעסן האָט זי שטיל, ערגעץ אין אַ זיַט, אין אַ ווינקעלע . . .

אַ גאַנצן טאָג האָט זי געכאַפט וואָס עס איז מילכיקס, און ערשט אַז די נאַכט איז צוגעפֿאַלן, האָט זי געגעסן פֿלייש, פֿשר מויון-פֿלייש . . .

און נישט געאַנילט זיך צו דער אַכילה, ווי אַ גראַבע זאָך. נישט געכאַפט און געשלונגען, ווי פֿרעסערס טוען; נאָר בניעמות, שפּילנד-דיק. זאָל דאָס מיניל לעבן נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע . . . זאָל עס אַ ביסל אַרומטאַנצן, אַפּציטערן, ווידוי זאָגן, — אַ פֿרומע קאָץ כאַפט נישט . . .

אַז מען האָט אין שטוב אַרנין דעם ערשטן זינגפֿויגל געבראַכט, האָט זי אויף אים באַלד רחמנות באַקומען; עס האָט זי ביים האַרץ אָנגעכאַפט.

— אַזאָ שיינס — זיפֿצט זי — אַזאָ קליינס, אַזאָ מחיהדיק פֿייגעלע זאָל קיין עולם-הבא נישט האָבן!
— און עס קען קיין עולם-הבא נישט האָבן! — איז זיכער די קאָץ.

פֿרום — pious

צורעכט מאַכן — דאָ: טייטן.

טבֿילה (טוילע) — דאָס באַדן זיך לויט די רעליגיעזע געזעצן.

אַכילה (אַכילע) — עסן.

גראַב — without manners

פֿרעסער — glutton

בניעמות (בענימעס) — gracefully

ווידוי (ווידע) — last prayers

אַנכאַפֿן ביים האַרצן — וויי טאָן דאָס האַרץ.

מחיהדיק (מעכאַיעדיק) — delightful, charming

עולם הבא (אויולעם האַבע) — די קומעדיקע וועלט, heaven

ערשמנס, וואָשט זיך עס דײַטשערײַש, מיטן גאַנצן לײַב אין
שיסעלע וואַסער . . .

צווייטנס, אז מען האָט עס אײַנגעזעצט אין שטייג, איז עס
שוין אַ חיה רעה!

הײַנט דאָס זינגען אַליין! דאָס אויסגעלאַסענע זינגען, דאָס
צופֿײַפֿן און דאָס קוקן גלײַך אַן אַ שום דרײַ-אַרץ אין הימל אַרײַן!
דאָס רײַסן זיך אַרום פֿון שטייג צו דער זינדיקער וועלט, צו דער
פֿרײַער לופֿט, צום אַפֿענעם פֿענצטער . . .

צי איז נאָך אַ מאָל אַ קאַץ אין אַ שטייג געזעסן? צי האָט
נאָך אַ מאָל אַ פֿרומע קאַץ אַזוי געפֿיפֿן?

— און אַ שאָד! — וויינט דאָס פֿרומע האַרץ אין דער פֿרומער
קאַץ, — עס איז דאָך אַ לעכעדיקע זאַך, אַ טײַערע נשמה, אַ פֿונק
פֿון דער הייך!

דער קאַץ קומען טרערן אין די אויגן:

— און דאָס גאַנצע אומגליק איז, וואָס דער זינדיקער גוף
איז אַזוי שײַן, דער עולם-הוזה דעריבער — אַזוי גלוסטיק, דער יצר-
הרע — אַזוי שמאַרק . . .

— ווי קען אַזאַ קליין זים פֿייגעלע זיך אַנטקעגן שמעלן דעם
שרעקלעכן גרויסן יצר-הרע?

און וואָס מער עס לעבט, אַלץ מער זינדיקט עס, גרעסער וועט
זײַן די שמאַרק . . .

האַ!

און אַ הייליק פֿייער האָט זיך אָנגעצונדן אין דער קאַץ . . .
און זי איז אַרױפֿגעשפּרונגען אויפֿן מיש, וואו די שטייג מיטן זינג-
פֿייגעלע איז געשמאַנען און —

עס פֿלױען שוין פֿעדערן אין צימער . . .

דײַטשערײַש — דאָ: ציוויליזירט.

שטייג — cage

חיה רעה (כאַיע ראַע) — wild beast

אויסגעלאַסן — lewd

דרײַ-אַרץ (דערעד-ערעץ) — respect

אַ שאָד — a pity

אַ פֿונק — spark

עולם-הוזה (אוילעם האַזע) — איצטיקע וועלט. דאָ:

desire for pleasures

גלוסטיק — דאָ: וויל שמאַרק.

יצר-הרע (יעצער האַרע) — דער שלעכטער ווילן.

*
**

מען האָט די קאָץ געשלאָגן . . . די שלעג נעמט זי אָן פֿאַר
ליב . . . זי האָט פֿרום אָפּגעקרקצט, אָפּגעמיאָוטשעט אַ יאָמער-
לעכן על חטא . . .
מער וועט זי שוין נישט זינדיקן . . .
די קלוגע קאָץ פֿאַרשטייט, פֿאַרוואָס מען האָט זי געשלאָגן.
מער וועט זי אויף קיין שלעג נישט פֿאַרדינען . . .
מען האָט זי געשלאָגן, — פֿאַרשטייט די קאָץ — דערפֿאַר
ווייל זי האָט פֿאַרפֿעדערט די שטוב, ווייל אויפֿן וויסן געשטיקטן
מישמעך זינען געבליבן פֿלעקן פֿון בלוט . . .
און — אז מען האָט דעם צווייטן זינגפֿויגל געקויפֿט און אין
שטוב געלאָזט, האָט זי אים שוין שטיל און פֿיין דערוואָרן און
מיט די פֿעדערן צוזאַמען אינגעשלונגען . . .

*
**

מען האָט די קאָץ געשמיסן . . .
אַצינד האָט ערשט די קאָץ פֿאַרשטאַנען, אז נישט וועגן פֿע-
דערן גייט עס, נישט וועגן פֿלעקן פֿון בלוט אויפֿן מישמעך . . .
דער סוד איז, אז מען מאַר נישט טייטן, אז מען דאַרף ליב
האַבן, מוחל זיין, אז נישט מיט אַרבע מיתות בית-דין פֿאַרבעסערט
מען די זינדיקע וועלט!

קרקעצן — to sigh

על חטא (א? כעט) — „פֿאַר די זינד“, די ערשמע ווערטער פֿון אַ
תפילה (מפילע — prayer), אין וועלכער מען בעט ביי גאָט
ער זאל מוחל זיין פֿאַר די זינד וואָס מען איז באַזאַנגען.

געשטיקט — embroidered

דערווערן, דערוואָרן — to strangle

שמיסן, געשמיסן — to whip

מוחל (מויבל) — זיין — פֿאַרגעבן, to forgive

אַרבע מיתות בית דין (אַרבע מיסעס בעזון) — די פֿיר פֿאַרמען פֿון
טויט-שטראַף. דער זינען דאָ: מיט באַשטראַפֿן קען מען ניט
פֿאַרבעסערן די וועלט.

מען דארף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאגן, צום הארץ ריידן!
 א קאנאריק א בעל-תשובה קען קומען צו אזא מדרגה, צו
 וועלכער די פֿרוםסטע קאץ וועט נישט דערגרייכן!
 און די קאץ דערפֿילט. ווי עס וואַקסט אין איר דאָס האַרץ
 פֿאַר פֿרייד! אויס אַלמע, שלעכטע און האַרמע צייטן! אויס בלוט
 פֿאַרגיסן!
 רחמנות, רחמנות, און נאָך אַ מאַל רחמנות . . .

**

און מיט רחמנות איז זי צוגעגאנגען צום דריטן קאנאריק!
 — שרעק דיך נישט — מאַכט זי מיט דער ווייכסטער שטימ, וואָס
 איז אַמאָל אַרויס פֿון אַ קאַצישן האַלדז, — זינדיק ביסטו, נאָר
 איך וועל דיר קיין שלעכטס נישט טון, ווייל איך האָב רחמנות אויף
 דיר!

איך וועל דיר אַפֿילו די שטייג נישט עפֿענען. איך וועל דיר
 אַפֿילו נישט אַנרירן!
 דו שווינגסט? — זייער גוט! איידער פֿרעכע לידער צו זינגען,
 איז גלייכער צו שווינגן!
 דו צאפֿלסט? — נאָך בעסער! צאפֿל, צאפֿל, מיין קינד, נאָר
 נישט פֿאַר מיר, פֿאַרן בורא-עולם צאפֿל, פֿאַר זיין ליבן נאָמען!
 הלואי זאָלסטו שוין אזוי בלייבן — שטיל, ריין און צאפֿלדיק . . .
 איך וועל דיר העלפֿן צאפֿלען! פֿון מיין פֿרומער נשמה וועל
 איך הויכן אויף דיר שטילקייט, זיסקייט און פֿרומקייט . . . מיט

מחזיר למוטב (מאכזיר לעמוטאָוו) — צוריידין צו זיין ווידער אַ גומער.
 מוסר (מוסער) זאָגן — שטראַפֿן.

קאנאריק — canary

בעל-תשובה (באל טשואווע) — דער וואָס טוט תשובה, penitent

מדרגה (מאדריגע) — שטופֿע, level

פֿרעך — fresh

גלייכער — בעסער.

צאפֿלען — to wince

בורא-עולם (בוירע אוילעם) — דער באַשאַפֿער פֿון דער וועלט, גאָט.
 הלואי (האַלעוואי) — זאָל עס נאָר זיין אזוי, I wish
 הויך, הויכן — אַמעם, אַמעמען.

מינן הויך זאל אריין אין דיין לייב, יראת שמים אין דינע ביינדעלעך,
תשובה און חרטה און דיין הערצעלע!

און די קאץ פילט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי
א פרייד עס איז יענעם אריינצובלאזן מיטן הויך פֿרומקייט און
ערלעכקייט . . .

און עס וואקסט דאס פֿרימסטע הארץ אין דער פֿרימסטער וויי-
סער קאץ —

נאר דער קאנארק קען אין דער קאצן-לופט נישט אַטעמען —
עס האָט אים דערשטיקט!

באַנטשע שווייג

א.

יא, אויף דער וועלט, האָט באַנטשע שווייגס טויט גאָר קיין
אינדרוק נישט געמאַכט! פֿרעגט עמעצן בחרם: ווער באַנטשע
איז געווען, ווי אזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז גע-
שטאַרבן! צי האָט אין אים דאָס האַרץ געפלאַצט, צי די פּוּחות
זיינען אים אויסגעגאַנגען, צי דער מאַרכביין האָט זיך אונטערגע-
בראַכן אונטער אַ שווערער לאַסט . . . ווער ווייסט? אַפֿשר איז
ער גאָר פֿאַר הונגער געשטאַרבן!

באַנטשע האָט שמיל געלעבט און איז שמיל געשטאַרבן; ווי אַ
שאַטן איז ער דורך — דורך אונדזער וועלט!

יראת שמים (יראַס שאַמאָים) — מורא פֿאַר גאָט.

תשובה (טשוואווע) — repentance

חרטה (כאַראַטע) — regret

דערשטיקן — to choke

אינדרוק — impression

חרם (כיירעם) — excommunication

פֿרעגן בחרם (בעכירעם) — פֿרעגן עמעצן אונטער צוואַנג (threat)

פֿון חרם ער זאל עפעס זאָגן. דאָ: קיינער ווייס ניט.

פּוּחות (קויכעס) — strength

מאַרכביין — backbone, spine

לאַסט — load, burden

אויף באַנמשעם ברית האָט מען קיין וויין נישט געטרונקען.
 עם האָבן קיין פוסות געקלונגען! צו בר-מצווה האָט ער קיין
 קלינגענדיקע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גרוי
 קליין קערנדל זאָמט ביים ברעג ים צווישן מיליאָנען זינס-גלייכן;
 און אַז דער ווינט האָט אים אויפֿגעהויבן און אויף דער אַנדערער
 זייט ים אַריבערגעזאָגט, האָט עס קיינער נישט באַמערקט!
 אַ שאַטן! זיין פֿאַטאָגראַפֿיע איז נישט געבליבן ביי קיינעם
 אין מוח, ביי קיינעם אין האַרץ!

„קיין קינד, קיין רינד“; עלנט געלעבט — עלנט געשמאַרבן!
 ווען נישט דאָס מענטשלעכע גערודער, וואָלט אָפֿער עמעצער
 אַ מאָל דערהערט, ווי באַנמשעם מאַרכבין האָט אונטער דער לאַסט
 געקנאַקט; וואָלט די וועלט מער צייט געהאַט, וואָלט עמעצער
 אָפֿער אַ מאָל באַמערקט, אַז באַנמשע (אויך אַ מענטש) האָט
 לעבעדיקערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגן און שרעקלעך אייני-
 געפֿאַלענע באַקן; אַז אָפֿילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט
 נישט אויף די פֿלייצעס, איז אים אויך דער קאַפּ צו דער ערד געבויגן,
 גלייך ער וואָלט לעבעדיקערהייט זיין קבֿר געזוכט!
 שמיל געבוירן, שמיל געלעבט, שמיל געשמאַרבן און נאָך
 שמילער באַגראָבן.

גאָר נישט אזוי איז געווען אויף יענער וועלט! דאָרטן האָט
 באַנמשעם טויט אַ גרויסן איינדרוק געמאַכט!
 דער גרויסער שוֹפֿר פֿון משיח צייַטן האָט געקלונגען אין
 אַלע זיבן הימלען: באַנמשע שווייג איז ניפֿטר געוואָרן! די גרעסטע

דרשה (דראַשע) — speech

קערנדל — grain

מוח (מויאָך) — mind

קיין קינד, קיין רינד — no kith, no kin

עלנט — lonely

גערודער — טומל.

קנאַקן — to snap

איינגעפֿאַלענע — hollow, sunken

קבֿר (קיווער) — grave

שוֹפֿר של משיח (שויפֿער שעל מאַשאַך) — דער שוֹפֿר פֿון משיח;

דער שוֹפֿר וואָס מען וועט בלאָזן ווען משיח וועט קומען.

ניפֿטר (ניפֿטער) ווערן — שטאַרבן.

מלאכים מיט די ברייטסטע פליגל זינגען געפלוין און איינער
דעם אנדערן איבערגעגעבן: „באנמשע שוויג! א שפאס, באנמשע
שוויג!“

יונגע מלאכימלעך מיט בריליאנטענע אייגעלעך, גאלדענע פלי-
געלעך און זילבערנע פאנטאפעלעך זינגען באנמשען אקעגן געלאפן
מיט שימחה! דאס גערויש פון די פליגל, דאס קלאפן פון די פאנ-
טאפעלעך און דאס פריילעכע לאכן פון די יונגע, פרישע, רויזיקע
מיילעכלעך האט פארפולט אלע הימלען, און גאט אליין האט שוין
אויך געוואוסט, אז באנמשע שוויג קומט!

אברהם אבינו האט זיך אין מויער פון הימל געשמעלט, די
רעכטע האנט אויסגעשמרעקט צום ברייטן „שלוס-עליכם“, און א
זיסער שמייכל שיינט העל אויף זיין אלט פנים!

וואס רעדלט אזוי אין הימל?

דאס האבן צוויי מלאכים אין גן-עדן אריין פאר באנמשעם

וועגן א גינגאלדענע פאטערשמול אויף רעדלעך געפירט!

וואס האט אזוי העל געבליצט?

דאס האט מען דורכגעפירט א גאלדענע קרוין מיט די מיינערסטע

שטיינער געזעצט! אלץ פאר באנמשען!

ב.

אז מלאכימלעך האבן באנמשען געכאפט אין דער לופט און
אפגעשפילט אים א זמר; אז אברהם אבינו האט אים ווי אן אלמן
חבר די האנט געשאקלט; אז ער האט געהערט, אז זיין שמול
איז גרייט אין גן-עדן, אז אויף זיין קאפ ווארט א קרוין; אז אין
בית-דין של מעלה וועט מען איבער אים קיין ווארט נישט רעדן —

א שפאס — דא: ניט קיין קלייניקייט.

פאנטאפעלעך — slippers

אבינו (אוינו) — אונדזער פאטער.

גן-עדן (גאניידן) — paradise

גינגאלד — פיינער גאלד.

בליצן — דא: to gleam, to flash

געזעצט — set

זמר (זעמער) — מעלאדיע, tune

בית-דין של מעלה (בערדן שעל מזלע) — דאס הימלישע געריכט (court)

האַט באַנמשע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, געשוויגן פֿאַר
שרעק! עס איז אים דאָס האַרץ אַנטגאַנגען! ער איז זיכער, אז
דאָס מוז זײַן אַ חלום, אָדער אַ פּראָסטער טעות!
— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אַזוי!

און ער האָט מורא די אויגן אויפֿצוהייבן דער הלום זאָל נישט
פֿאַרשווינדן; ער זאָל זיך נישט אויפֿכאַפֿן ערגעץ אין אַ הייל
צווישן שלאַנגען און עקדישן! ער האָט מורא פֿון מויל אַ קלאַנג
אַרויסצולאָזן, מיט אַ גליד אַ ריר צו טון...

ער ציטערט און הערט נישט די מלאַכים קאַמפּלימענטן, זעט
נישט זייער טאַנצן אַרום אים, ער ענטפֿערט נישט אַברהם אַבינו
אויפֿן האַרצלעכן „שלום-עליכם“. און — געפֿירט צום בית-דין של
מעלה — זאָגט ער אים קיין „גוט-מאַרגן“ נישט...
אויסער זיך איז ער פֿאַר שרעק!

און זײַן שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרן, אז ער האָט, נישט
ווילנדיק, דערזען דעם דיל פֿון בית-דין של מעלה, סאַמע אַלבאַסטער
מיט בריליאַנטן! „אויף אַזא דיל שטייען מינע פֿים!“ — ער ווערט
אין גאַנצן פֿאַרשמאַרט! „ווער ווייסט, וועלכן גבֿיר, וועלכן רבֿ,
וועלכן צדיק מען מיינט... ער וועט קומען — וועט זײַן מיין
פֿינצטערער סוף!“

פֿאַר שרעק האָט ער אַפֿילו נישט געהערט, ווי מען האָט בפֿירוש
אויסגערופֿן „דער ענין פֿון באַנמשע שווינג!“
עס רוישט אים אין די אויערן. אינעם גערויש הערט ער דאָך

עס איז אים דאָס האַרץ אַנטגאַנגען — ער האָט ניט געקענט רעדן
פֿון שרעק.

פּראָסטער טעות (טאָעס) — simple mistake

הייל — cave

עקדיש — lizard

גליד — limb

דיל — floor

פֿאַרשמאַרט — פּאַראַליזירט.

גבֿיר (גוויר) — רייכער מאַן.

צדיק (צאדיק) — saint

בפֿירוש (בעפֿירעש) — גאַנץ קלאַר.

ענין (איניען) — case

רוישן — to roar

אלע מאָל שאַרפֿער און שאַרפֿער דעם מלאך-מליצעם זים קול ווי אַ פֿידל:

— זיין נאַמען — הערט ער — האָט אים געפאַסט, ווי צו אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פֿון אַן אַרטיסט אַ שניידערס האַנט.

— ער האָט זיך קיין מאָל — הייבט ווייטער אַן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאַגט, נישט אויף גאַט, נישט אויף לייב; אין זיין אויג האָט קיין מאָל נישט אויפֿגעפֿלאַמט קיין פֿונק פֿון האַם. ער האָט עס קיין מאָל נישט אויפֿגעהויבן מיט אַ פּרעמענ-זיע צום הימל.

— ער האָט אַלץ געשוויגן, אַפֿילו ווען די מוטער איז גע-שטאַרבן און ער האָט צו דרניצן יאָר אַ שטיפֿמאַמע באַקומען ... אַ שטיפֿמאַמע אַ שלאַנג, אַ מרשעת ...

— מיינט מען דאָך אַפֿשר מיך? — טראַכט באַנמשע.

— זי פֿלעגט אים קאַרגן דעם ביסן ... אייערנעכטיק פֿאַר-שימלט ברויט ... האַר-פֿלאַקס פֿאַר פֿלייש ... און זי האָט קאווע מיט סמעטענע געטרונקען.

— צו דער זאָך! — שרייט דער יושב ראש.

— זי האָט אים דערפֿאַר קיין נעגל נישט געקאַרגט און זיין ברויך-און-בלוי לייב פֿלעגט אַרויסקוקן דורך אַלע לעכער פֿון זינע

מלאך-מליץ (מאַלער-מייליץ) — דער גוטער מלאך, דער פֿאַרטיי-

דיקער, attorney

פֿידל — violin

שלאַנק לייב — slender figure

מליץ-יושר (מייליץ יוישער) — דער פֿאַרטיידיקער, attorney

אויפֿפֿלאַמען — to flame, to flash

פֿונק — spark

האַם — hatred

מרשעת (מאַרשאַעס) — a viper

קאַרגן — דאָ: זשאַלעווען, to begrudge

אייערנעכטיק — stale, אַלט; from a day before yesterday; דאָ: אַלט, stale

פֿאַרשימלט — mouldy

האַר-פֿלאַקס — tendons

סמעטענע — cream

יושב ראש (יוישעוו ראש) — דער פֿאַרויצער.

נישט קאַרגן — דאָ: זיין פֿריי, to be generous

פֿאַרשימלט-צערקיסענע קליידער ... ווינטער אין די גרעסטע פֿרעסט
האַט ער איר באַרוועס אויפֿן הויף האַלץ געהאַקט, און די הענט
זיינען צו יונג און צו שוואַך געווען, די קלעצלעך צו דיק, די האַק
צו שטומפֿיק ... נישט איין מאַל האַט ער זיך די פֿיס אָפֿגעפֿרוירן,
נאָר געשוויגן האַט ער, אַפֿילו זיך פֿאַרן פֿאַמער נישט גע-
קלאַגט. און שטענדיק עלנט — פֿירט דער מליץ יושר ווינטער — קיין
חֵבֶר, קיין תּלמוד-תּורה, קיין חדר ... קיין גאַנץ בגד. קיין פֿרײַע מינוט.
ער איז אין אַ גרויסער שטאַט אַרײַנגעקומען; ער איז אַרײַן
ווי אַ טראַפֿן אין ים און דאָך האַט ער די אײַגענע נאַכט אין אַרעסט
פֿאַרבראַכט .. ער האַט געשוויגן, נישט געפֿרעגט פֿאַרוואָס, פֿאַר
ווען? ער איז אַרויס, און די שווערסטע אַרבעט געזוכט! נאָר ער
האַט געשוויגן!

באַדנדיק זיך אין קאַלטן שווייט, צוזאַמענגעדריקט אונטער דער
שווערסטער לאַסט, בײַם גרעסטן קראַמפֿ אין לײַדיקן מאַגן — האַט
ער געשוויגן!

ער האַט קיין מאַל נישט איבערגערעכנט, וויפֿל פֿוד לאַסט
עס קומט אויס אויף אַ גראַשן, וויפֿל מאַל ער איז געפֿאַלן בײַ יעדן
גאַנג פֿאַר אַ דרײַער; ער האַט נישט גערעכנט, נישט זײַן, נישט
יענעם מזל, נאָר געשוויגן!

זײַן אײַגן פֿאַרדינסט האַט ער אויך נישט הויך געמאַנט! ווי
אַ בעטלער האַט ער זיך בײַ דער מיר געשמעלט, און אין די אויגן
האַט זיך אַ הינטישע בקשה געמאַלט! „קום שפּעטער“, און ער איז
פֿאַרשוואַנדן שטיל ווי אַ שאַטן, פֿדי שפּעטער נאָך שטילער אויס-
צובעטלען זײַן פֿאַרדינסט!

-
- barefoot — באַרוועס
  - courtyard — הויף
  - logs — קלעצלעך
  - blunt, dull — שטומפֿיק
  - תּלמוד-תּורה (טאַלמעד-טוירע) — דאָ: די שול פֿאַר אַרעמע קינדער.
  - בגד (בעגער) — קלייד, garment
  - prison — אַרעסט
  - small coin — דרײַער
  - earning — פֿאַרדינסט
  - beggar — בעטלער
  - pleading — בקשה (באַקאַשע) —

ער האָט אַלץ געשוויגן...
— מיינט מען דאָך טאַקע מיך! — טרייסט זיך באַנטשע.

ג.

— איין מאָל, — פֿירט ווייטער דער מליץ-יושר נאָך אַ טרונק
וואַסער, — איז אין זײַן לעבן אַן ענדערונג געשען... עס איז דורכ-
געפֿלויגן אַ קאַטש אויף גומענע רעדער מיט צעפֿלאַשעטע פֿערד...
דער שמײַסער איז שוין לאַנג פֿון ווייטנס געלעגן מיט אַ צעשפֿאַל-
טענעם קאַפּ אויפֿן ברוק... פֿון די דערשראָקענע פֿערדס מיילער
שפּריצט דער שוים, פֿון אונטער די פּאַדקאוועס יאָגן זיך פֿונקען,
די אויגן בלישמשען, ווי ברענענדיקע שטורקאַצן אין אַ פֿינצטערער
נאַכט — און אין קאַטש זיצט נישט טויט נישט לעבעדיק אַ מענטש!
און באַנטשע האָט די פֿערד פֿאַרהאַלטן.

און דער געראַטעוועטער איז געווען אַ ייד אַ בעל-צדקה און
האַט באַנטשען די טובֿה נישט פֿאַרגעסן!

ער האָט אים דעם געהרגעטנס בײַטש איבערגעגעבן! באַנ-
טשע איז אַ שמײַסער געוואָרן!

און באַנטשע האָט אַלץ געשוויגן!

— מיך מיינט מען, מיך! — באַפֿעסטיקט זיך באַנטשע אין
דער דעה, און האָט דאָך נישט די העזה אַן אויג צו וואַרפֿן אויפֿן
„בית-דין של מעלה“...

פֿירט ווייטער — דאָ: רעדט ווייטער.

קאַטש — carriage

גומענע — rubber

צעפֿלאַשעטע — צעווילדעוועטע, runaway

שמײַסער — driver

צעשפֿאַלמענער — fractured

ברוק — pavement

שוים — foam

פּאַדקאוועס — hoofs

בלישמשען — to flash

שטורקאַצן — torches

בעל-צדקה (באַל-צדאַקע) — אַ פֿילאַנטראָפּ.

טובֿה (טויווע) — favor

בײַטש — whip

באַפֿעסטיקן זיך אין דער דעה (דייע) —
to confirm in the opinion

העזה (האַזע) — מוט, courage

— ער האָט געשוויגן אָפֿילו, ווען זײַן בעל־טובֿה האָט אין קורצן באַנקראַטירט און אים זײַן לויִן נישט באַצאָלט...
— מיך מײַנט מען, מיך! — פֿרײַט זיך באַנטשע.

— ער האָט אָפֿילו געשוויגן, — הייבט אָן ווייכער און טרוי־עריקער דער מלאך־מליך, — ווען דער אייגענער בעל־טובֿה האָט זיך מיט אַלע אויסגעגלייכט, נאָר אים קיין גראַשן שכירות נישט צוריקגעגעבן. און אָפֿילו דעמאָלט, ווען ער איז באַנטשען (ווייטער פֿאַרנדיק אויף אַ קאָטש מיט גומענע רעדער און פֿערד ווי לייבן) איבערגעפֿאַרן...
ער האָט אַלץ געשוויגן! ער האָט אָפֿילו דער פֿאַליצײ נישט געזאָגט, ווער עס האָט אים צו רעכט געמאַכט...
ער האָט געשוויגן אָפֿילו אין שפּיטאַל, וואו מען מעג שוין שרײַען!

ער האָט געשוויגן בײַם גוססן — ער האָט געשוויגן בײַם שטאַרבן...
קיין וואָרט קעגן גאָט, קיין וואָרט קעגן לײַט!
ד.

באַנטשע הייבט אָן ווייטער צו ציטערן אויפֿן גאַנצן לײַב. ער ווייסט, אַז נאָכן מליך־יושר גייט דער קטיגור! ווער ווייסט, וואָס דער וועט זאָגן! באַנטשע אַלײן האָט זײַן לעבן נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פֿרײַערדיקע פֿאַר־געסן... דער מלאך־מליך האָט אים אַלץ דערמאַנט... ווער ווייסט, וואָס דער קטיגור וועט אים דערמאַנען!

בעל־טובֿה (באַל־טויווע) — benefactor

באַנקראַטירן — to go bankrupt

לויִן — wages

אייגענער — זעלביקער.

שכירות (סכירעס) — wages

צו רעכט געמאַכט — דאָ: איבערגעפֿאַרן.

גוססן (גויסעסן) — האַלטן בײַם שטאַרבן.

קטיגור (קאטייגער) — דער באַשולדיקער, דער מלאך (מאַלעך) וואָס

באַשולדיקט, the prosecutor

— רבותי! — הייבט אָן אַ שאַרף־שמעקעדיק־ברויַענדיק קול,
— נאָר ער האַקט אָפּ —

— רבותי, — הייבט ער נאָך אַ מאַל אָן, נאָר ווייכער און האַקט
ווייטער אָפּ —

ענדלעך הערט זיך פֿון דעם אייגענעם האַלדז אַרויס, כמעט
אַ ווייך קול:

רבותי! ער האַט געשוויגן, וועל איך אויך שוויגן!
עס ווערט שמיל — און פֿון פֿאַרנט הערט זיך אַ נייע ווייכע
ציטערקע שמים:

— באַנמשע, מיין קינד באַנמשע! — רופֿט אים ווי אַ האַרפע ...
מיין האַרציק קינד באַנמשע!

אין באַנמשען צעוויינט זיך דאָס האַרץ ... ער וואַלט שוין
אַצינד די אויגן געעפֿנט, נאָר זיי זיינען פֿאַרפֿינצטערט פֿון טרערן ...
עס איז אים אזוי זיס־ווייגענדיק קיין מאַל נישט געווען ... „מיין
קינד“, „מיין באַנמשע“ — זינט די מוטער איז געשמאַרבן האַט
ער אזא קול און אזוינע ווערטער נישט געהערט.

— מיין קינד! — פֿירט ווייטער דער אַב־בית־דין, — דו
האַסט געליטן און געשוויגן! עס איז נישטאָ קיין גאַנץ גליד, קיין
גאַנץ ביינדל אין דיין ליב אָן אַ וואונד, אָן אַ בלוטיק אַרט. עס איז
נישטאָ קיין איין באַהאַלטן אַרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָל נישט
בלומן ... און דו האַסט אַלץ געשוויגן ...

דאָרט האַט מען זיך נישט פֿאַרשמאַנען דערויף! דו אליין
האַסט נאָר אַפֿשר נישט געוואוסט, אז דו קענסט שרייען און, אז
פֿון דיין געשריי קענען יריחום מויערן ציטערן און איינפֿאַלן! דו
אליין האַסט פֿון דיין פֿאַרשלאַפֿענעם פּוח נישט געוואוסט ...

אויף יענער וועלט האַט מען דיין שוויגן נישט באַלוינט,
נאָר דאָרט איז דער עולם השַקֵּר, דאָ אויפֿן עולם האַמַת
וועסטו דיין לויך באַקומען!

רבותי (ראַבויסיני) — gentlemen
אַב־בית־דין (אוו בעזדן) — דער פֿאַרויצער פֿון געריכט.
יריחום (יעריכעס) מויערן — the walls of Jericho
עולם (אוילאָם) השַקֵּר (האַשעקער) — די פֿאַלשע וועלט.
עולם (אוילאָם) האַמַת (האַעמעס) — די אמתע וועלט.

דיך וועט דאס בית-דין של מעלה נישט מישפטן, דיר וועט עס
נישט פסקענען.

דיר וועט עס קיין חלק נישט אויס- און נישט אפטיילן: נעם
דיר, וואס דו ווילסט! אלץ איז דיין!

באנמשע הייבט דאס ערשטע מאל די אויגן אויף! ער ווערט
זוי פארבלענדט פון דער ליכט פון אלע זימן! אלץ בלאנקט, אלץ
בלישטשעט, פון אלץ יאגן שמראלן: פון די ווענט, פון די פלים,
פון די מלאכים.

ער לאזט די מידע אויגן אראפ!

— טאקע? — פֿרעגט ער מסופק און פֿארשעמט.

— זיכער! — ענטפֿערט פֿעסט דער אב-בית-דין! זיכער, זאג

איך דיר, אז אלץ איז דיין. אלץ אין הימל געהערט צו דיר! קלייב
און נעם, וואס דו ווילסט. דו נעמסט נאָר ביי דיר אליין!

— טאקע? — פֿרעגט באַנמשע נאָך אַ מאַל, נאָר שוין מיט

אַ זיכערן קול.

טאקע! טאקע! טאקע! — ענטפֿערט מען אים פֿון אלע

זימן.

— נו, אויב אזוי, — שמייכלט באַנמשע, — וויל איך טאקע

אלע טאָג אין דער פֿרי אַ הייסע בולקע מיט פֿרישער פֿוטער!

דיינים און מלאכים האָבן אַראַפֿגעלאָזט די קעפֿ פֿאַרשעמט:

דער קטיגור האָט זיך צעלאַכט...

מישפטן (מישפטן) — to judge

פסקענען (פסקענען) — to pass sentence

חלק (כילעק) — טייל.

פֿאַרבלענדט — dazzled, blinded

בלאַנקען — to shine

פלים (קילים) — utensils, דאָ: מעבל

מסופק (מעסופקע) — אין צווייפֿל, ניט זיכער.

בולקע — roll

דין (דאיען), דיינים (דאיענים) — די ריכטערס, judges

דריי נייטאָרינס

די אויגן רויט, די ליפן בלאַ,
קיין טראַפּן בלוט אין באַק נישטאָ,
דער שטערן בלאַס, באַדעקט מיט שווייס!
דער אַטעם אָפּגעהאַקט און הייס —
עס זיצן דריי מיידלעך און נייען!

די נאָדל — בלאַנק, די לינוונט — שניי
און איינע טראַכט: איך ניי און ניי,
איך ניי בייטאָג, איך ניי ביינאָכט,
קיין חוּפּה-קלייד זיך ניי שט געמאַכט!
וואָס קומט אַרויס, איך ניי?

נישט איך שלאָף און נישט איך עס...
איך וואַלט געגעבן אויף מאיר בעל-נפּ,
אפֿשר וואַלט ער זיך געמיט:
אַן אַלמן כאַטש, אַן אַלמן ייד.
מיט קינדערלעך אַ שאַק!

די צווייטע טראַכט, איך ניי און שטעפּ,
און שטעפּ מיר אויס גאָר גראַע צעפּ!
דער קאַפּ — דער ברענט, די שלייף — זי האַקט,
און די מאַשין — קלאַפּט צו צום טאַקט:
— טאַ-טאַ, טאַ-טאַ, טאַ-טאַ!

די דריטע שפּייט מיט בלוט און זינגט:
איך ניי מיך קראַנק, איך ניי מיך בלינד.
עס צוויקט די ברוסט בני יעדן שטאַך...
און ער — האַט חתונה די וואַך!
איך ווינטש אים נישט קיין שלעכטס!

עט, פֿאַרגעסן וואָס אַמאָל!..
תּכּריכים וועט מיר געבן קהל,
אויך אַ קליינמישיק פּיצל ערד,
איך וועל רוען אומגעשטערט,
איך וועל שלאַפֿן, שלאַפֿן!

מַאֲנִישׁ

מ'איז געווען אַמאַל אַן עילוי,
נישט געקענט די וועלט אַפֿילו,
נישט געווען אין קלאַס;

פֿרום דער טאַמע, פֿרום די מאַמע,
די משפּחה — לומדים סאַמע,
גאַר פֿון עקסטן פֿאַם!

סאַמע גאַונים, למדנים,
מיט אַן „אַלף-בית רבנים“
ס'קלינגט מיט איר די וועלט;
און מבינים גרויסע זאַגן:
זיי וועט אלע איבעריאַגן,
מאַניש אונדזער העלד!

מאַניש איז אַ וואוילער יונג,
ר'האַט אַ קעפל פֿייער פֿלינק,
אַנגעפֿילט מיט תּורה!
טרעפֿט אויך באַלד אַרײַן אין קאַרב,
מעג דער רמבם (ראַמבאַם) זײַן ווי אַ האַרב,
און דערצו נאָך אַ בעל-קורא!

עילוי (אילוי) — אַן אויסערגעוויינטלעך פֿעיקער יונגער מענטש, prodigy
לומדים (לאַמדים) — געלערנטע אין דער תּורה.

גאַר פֿון עקסטן פֿאַם — of exceptionally high level
גאַון (גאַען), גאַונים (גויאַנים) — genius
אַלף-בית רבנים (אַלף-בייז ראַבאַנים) — אַזוי פֿיל רבנים אַז מען קען
זיי אויסשמעלן נאָכן אַלף-בית.

מבין (מיוון), מבינים (מיווונים) — expert (s)
אַ קעפל פֿייער פֿלינק — די פֿעיקייט זייער גיך צו פֿאַרשטיין אַ
שווערע זאַך.

טרעפֿן אין קאַרב אַרײַן — to hit the mark
האַרב — שווער, ניט פֿאַרשמענדלעך.
בעל-קורא (באַל-קוירע) — דער וואָס לייענט פֿאַר די תּורה אין שול.

און א שיינער יונג — א פראכט!
 שווארצע לאקן ווי די נאכט,
 קארמען-ליפן — רויזן צוויי!
 שווארצע ברעמען ווי די בויגן,
 ווי דער הימל בלאע אויגן,
 און א פֿייער ברענט אין זיי!

יעדער ביינדל אין אים לעכט,
 און ער גייט נישט, נאר ער שוועכט;
 אַנצוקוקן איז א פֿרייד!

*
 **

געלעכט האַבן דעמאלט
 נאָך די אלטע באַלעכאַטים
 מיט מעשענע ברילן
 און זילבערנע בתים.

גאַלדענע עטרות
 און אייזערנע מוחות;
 אַנדערע יאַרן,
 גאַר אַנדערע פּוחות.

א פראכט — beauty

קארמען — carmine

ברעמען — eye-brows

בויגן — bows

שוועבן — to float

מעשענע ברילן — brass-rimmed eye-glasses

בתים (באַטים) — די שיידלעך (cases) פֿון די תּפֿילין

עטרות (אַטאַרעס) — דאָ: באַפּוצונגען אויבן אויפֿן טלית.

אייזערנע מוחות (מויכעס) — great brains

פּוח (קויאַך), פּוחות (קויכעס) — strength

פֿול ס'בית-המדרש
מיט קארפענע קעפ!
מען לערנט נאך אין פאליש,
מען זיצט אויף די טרעפ,

און דעמאלט האט מאניש
אלס עילוי געשמט;
די גרעסטע רבנים,
פֿון ווייט, פֿון דער פֿרעמד!

זיי קומען אומיסטן
פֿארהערן דעם עילוי!
און טאנצן פֿאר שימחה:
„אתחלתא-דגאולה“.

— „וואויל איז דעם טאטן, וואס האט אזא זון,
וואויל איז דער מאמען, וואס וועט אים דערציען
וואויל איז דעם דור, וואס אים פֿארמאגט!
אין משיחם צייטן ווערט אזוינס געבוירן!
א, ירושלים, עפֿן אויף דינע שויערן!“
דאס האבן אלע רבנים געזאגט!

ב.

אויפֿן בארג אררט,
אויפֿן הויכן בארג,
וואס עס טראגט דעם אייביקן
שניי אויפֿן קארק, —

קארפענע קעפ — קעפ פֿון קארפן, ד"ה, גרויסע קעפ.
פאליש — דאס פֿאדערהויז פֿון א שול, אדער פֿון א בית-מדרש.
געשמט (געשעמט) — געווען בארימט.
אומיסטן — intentionally, purposely
אתחלתא דגאולה (אסכאלטע דעגולע) — דער אנהייב פֿון אויס-
ליוונג, משיחם צייטן.
דור (דאָר) — generation
אררט (ארראט).
קארק — neck

אויפֿן באַרג אַררט —
לויט עם איז באַשריבן —
איז מיט דער תיבה
נח שמיין געבליבן.

און דאַרט אין דער תיבה,
אין שנייען און פֿרעסט,
דאַרט האָט זיך סמאל
געפֿלאַכטן אַ נעסט.

און אין אַ שיינעם מאַרגן
קלינגלט עם שמאַרק,
עס צימערט די תיבה,
עס צאָפלט דער באַרג,

עס שפּרינגט שיר סמאל
אַרויס פֿונעם בעט,
„אַרײַן!“ עם באַווייזט זיך
דערשראַקן אַ שד.

מיטגעבראַכט האָט ער
אַן עקסטערע „ראַפּאַרט“,
קוים וואָס ער שלוקערצט
אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט:

תיבה (מיווע) — ark
נח (נויאַך) Noah
סמאל (סאַמאַאיי) — דער האַר פֿון די בייזע גניסמערס, פֿון גיהנום
(געהענעם).

צאָפֿלען — to tremble
שד (שער) — טייוול, devil
שלוקערצן — to hiccup

— „אך, גרויסער מלך!
עס צימערט דיין טראן...“
— „וואס איז געשען?
געשווינד, הער באראן!“

— „אין קיניגרייך פוילן,
הארט ביי דער גרענעץ,
ליגט זיך א שמעמעלע
גרויס ווי א גענעץ.

און קוים וואס מען זעט עס,
מען הערט עס אויך זעלטן;
היזלעך ווי ניסלעך,
פֿון שמות געצעלטן...

אין גאנצן א צענדלינג,
צו ציילן אויף פֿינגער!
עס בניסן די ציגן
די דעכער פֿאר הונגער!

און שמיל ווי א קברות;
מענטשן ווי מתים.
קיין גאווה, קיין תאוה,
מע לעכט פֿון תעניתים;

שמות (שיימעס) — אפגעריסענע בלעמלעך פֿון די הייליקע ספרים.
קברות (קווארוים) — graves
מתים (מייסים) — טויטע.
גאווה (גניווע) — שטאָלץ.
תאוה (טיווע) — passion
תעניתים (טאָנייסים) — fast-days

קיין חסידים, קיין דײַטשן —
האַט תּוֹרָה אַ קיום,
וואַקסן רבנים,
מע פּאַשעט עילויים ...

צינד וואַקסט נאָך אַ גאון,
וואָס וועט נאָך פּאַרשעמען
גאַנץ פּוילן און ליטע,
און זאַמעט און בעמען!

און לאַזסטו אים וואַקסן,
און לאַזסטו אים פֿרײַ,
ביסטו — חלילה! —
הוד מלכות, פֿאַרבײַ!

האַסטו פֿאַרלוירן
גאַנץ פּוילן און ליטע ...
איז — חס-ושלום! —
אַן עק פֿון נישט-גוטע;

וועט ער אונדז יאָגן
מיט שרעקלעכן האַס,
און ברענגען משיחן —
חלילה וחס!

דײַטשן — דאָ: משפּילים, יודן וואָס גייען אָנגעמאַן אין קורצע
רעקלעך.

קיום (קײַעם) — existence

פּאַשען — to feed, to raise, האַדעווען

זאַמעט — אַ טייל פֿון ליטע.

בעמען — Bohemia

חלילה (כאַלילע) — God forbid

הוד מלכות (הויד מאַלכעם) — קיניגלעכע מאַיעסמעט.

פֿאַרבײַ זײַן — אומקומען.

חס ושלום (כאַס וועשאַלעם); חלילה וחס (כאַלילע וועכאַס) — גאַט

כאַהיט, Perish the thought

נישט-גוטע — evil spirits

דער ימח-שמו,
ווי ער האָט עס דערהערט —
איז אים די שימחה
געוואָרן געשמערט.

ליגט ער און טראַכט,
מאָג אזוי נאָכט,
און ריכט זיך, און רונצלט דעם שמערן.
— גוואַלד! לילית קרוין!
אָן עצה גיב! שוין!
אזוינס קען די וועלט איבערקערן!

— די גוס איז האַרט!
נאַר, מיין מאַן, וואַרט,
זי קנאַקט דאָך אונטער די ציין.
ניצחון איז זים!
גרייט אָן די שפּיט,
דער בראַטן וועט קומען אליין.

ג.

טראַ-טראַ, טראַך!
וואָס איז געשען?
צי האָט נישט דאָרט עמעץ
משיחן געזען?

ימח שמו (יעמאך שמוי) — זאָל אָפּגעמעקט ווערן זיין נאַמען.
רונצלען — to wrinkle
לילית — די קיניגין פֿון די שדים (שיידים).
ניצחון (ניצאָכן) — זיג.
דער בראַטן — the roast

ווען בלאַזט מען שופֿר ?
דאָך אלול, נישט תמוז !
צי איז ער מ ש ר ג ע
געוואָרן, דער שמש ?

וואָס בלאַזט עס און פֿיֿקט,
וואָס דונערט און קנאַלט ?
צי פּלאַצן די דעמבעס
און סאַסנעס אין וואַלד ?

עס פֿיֿקט און קנאַלט,
עס זעצט און עס קנאַקט ...
עס יאַגט און עקסטרע
פּאַסט פֿון טראַקט !

אַך, ווער האָט אזא
קלינגען געהערט ?
עס פֿליען ווי רוחות
נאַשפּיץ די פֿערד !

עס קלינגען די גלעקלעך
וואָס אַ מאַל פֿרייער !

אלול (עלעל) — דער צוועלפֿטער מאָנאַט פֿון דעם ייִדישן יאַר, פֿאַלמ
אויס אין אויגוסט-סעפטעמבער ; אין דעם חודש, ווען עס דער-
געענטערט זיך ראָש-השנה, בלאַזט מען שופֿר.

תמוז (טאָמוז) — דער צענטער מאָנאַט פֿון דעם ייִדישן יאַר, פֿאַלמ
אויס אין יוני-יולי.

קנאַלן — to crack

פּלאַצן — to burst

דעמבעס — oak trees

סאַסנעס — pines

טראַקט — highway

רוחות (רוכעס) — devils ; דאָ : ווינטן.

נאַשפּיץ — ווען מען שפּאַנט איין פֿערד איינס נאָך דעם צווייטן
און ניט איינס לעבן צווייטן.

עם שפריצן די פאדקעוועס
פֿונקען און פֿייער,

עם שלענגלט זיך, קנאקט
אָן רחמים די בייטש,
מען שטייט מיט אַפֿענע
מיילער: וואָס טייטש?

אויסגעלאָזט האָט זיך
די מעשה גאָר פראַסט:
אַ דייטש איז געקומען
פֿון דאַנציג מיט פֿאַסט!

מיטגעברענגט האָט ער
נאָר אוצרות מיט געלט!
גיין וועט אַ מיסחר!
זיין וועט אַ וועלט!

און גאָט האָט דאָס שמעלט
מיט מחיה באַגליקט,
ער האָט זיי פֿון הימל
אָן אוצר געשיקט.

פֿאָדקעוועס — horse-shoes

רחמים (ראַכמים) — pity

בייטש — whip

וואָס טייטש? — what is the meaning?

פראַסט — simple

אוצר (אויצער), אוצרות (אויצערס) — treasures

מיסחר (מיסכער) — האַנדל, trade

זיין וועט אַ וועלט — עם וועט זיין גוט, פֿריילעך.

מחיה (מיכיע) — אַ געשעפֿט, פֿון וועלכן מען לעבט.

עם האנדלט דאָס דינשטל
מיט פלערליי תבואות,
און צאלט אַלץ במוזמן!
און מאַכט נישט קיין שהיות!

אַלץ ווערט מיט גאַלדענע
רענדלעך געוואויגן,
דעם סוחר ווערט פֿריילעך
און ליכטיק אין די אויגן!

הייבן אָן האַנדלען
די שוחדים ... דיינים ...
עס לויפֿן, עס קויפֿן
מלמדים, במלנים ...

און אַלץ איז אַ סחורה,
געקויפֿט און געשטעלט!
שימ אָן יודלעך
פֿעסלעך מיט געלט!

פלערליי (קאַלערליי) — פֿאַרשיידענע.
במוזמן (בעמוזמען) — in cash
תבואות (טוואועס) — grains
ניט מאַכן קיין שהיות (שנייעס) — not to hesitate
רענדל — ducat
סוחר (סויכער) — merchant
שוחדים (שאַכטים) — religious slaughterers
דין (דאיען), דיינים (דאיאנים) — ריכטערס; דער וואָס ענטפֿערט
אויף פֿראַגעס וועגן רעליגיעזע געזעצן, דער וואָס מישפט נאָך
די יודישע דינים נאָך.
מלמדים (מעלאַמדים) — לערערס אין חדר.
במלנים (באַמלאַנים) — מענטשן וואָס טויגן ניט צום פֿראַקטישן
לעבן.
סחורה (סכוירע) — merchandise
פֿעסלעך — barrels

אָר, ווער געדענקט
אזא גאלדענע צייט?
מען טראַגט אין דער וואַכן
נאַר אַטלעס און זינד!

נאַר דער דייטש האָט מיטגעבראַכט
אַ ב ת - י ח י ד ה ל ע אַ פּראַכט:
גאלדענע לאַקן ביז די פֿיס!
אויגן בלישמשען ווי די שמערן,
און אַ קול — אַ פֿרייד צו הערן!
און אַ שטימע — צוקער-זיס!

און זי גייט נישט, נאַר זי שפּרינגט,
און זי רעדט נישט, נאַר זי זינגט,
פֿריילעך, לוסטיק מאַג און נאַכט!
און לאַזט אַרויס איר קול מאַרע,
העלפֿט דאָס גאַנצע הויז איר צו,
קנאַקט פֿאַר לאַכן, ווען זי לאַכט!

און אז מאַניש גייט פּסדר
יעדן מאַרגן פֿרי אין חדר,
בלויבט ער שטיין ביים טויער...
דעמאָלט זינגט אַ פּראַכט מאַרע,
און איר טרעלן-מעלאָדיע
דרינגט אים טיף אין אויער!

נאַר אַ שווייס ליגט אויפֿן שמערן,
און די אויגן — פֿינכט פֿון טרערן,
און דאָס פּנים בלאַס, ווי קרינד.

אַטלעס — satin

זייד — silk

בתיחידה (באַסיעכידע) — איינציקע מאַכטער.

בלישמשען — to shine

פּסדר (קעסיידער) — in regular order

דער רבי זינגער זיצט פֿארצוקט,
ס'שטייט די רביצין און קוקט:
„אוי, ווער ווייסט, וואָס דאָס באַמיינט!“

**

דער פֿאַמער — פֿאַרנומען,
אין אלעם פֿאַרגעסן;
אין דער היים — זעלטן
א שבת געזעסן.

עס זעט דאָך די מומער
ווי מאַניש פֿאַרשווינדט;
זי שרעקט זיך און פֿרעגט אים:
וואָס איז דיר, מיין קינד?

וואָס לאַזט זיך דיין קול
אַזוי וויינענדיק הערן?
וואָס האַסטו אין די אויגן
נאַר טרערן און טרערן?

הינט זינגסטו גאַר אַנדערש,
הינט זינגסטו נישט גוט,
עס קלעמט מיר דאָס האַרץ צו,
עס קילט מיר דאָס בלוט;

עס שנידט ווי מיט מעסער,
אין האַרץ דיין געזאַנג!
וואָס איז פֿאַר אַ שטייגער,
וואָס איז פֿאַר אַ גאַנג?

פֿאַרצוקט — דאָ: ווייס ניט וואָס עס טוט זיך, פֿאַרלאָרן.
קלעמט מיר דאָס האַרץ — ס'איז מיר שווער אויפֿן האַרצן;
I feel heavy at heart

פֿלעגסט אַמאַל העלפֿן
דעם חזן אין שול ...
גאַר אַנדערע קולות,
אַן אַנדער געפֿיל;

אַצינד עמעץ אַנדערש
זינגט פֿון דיר אַרויס!
וואָס איז דיר, מיין לעבן,
דער מאַמען זאַג אויס!

— צי ווייס איך דען, מאַמע,
וואָס ס'זינגט דאָרט אין מיר?
איך ווייס נאָר, אין האַרץ איז
גאַר אַנדערש ווי פֿרֿיער.

איך ווייס נישט, וואָס ס'איז מיר,
עס נאָגט דאָך אין האַרץ;
און פֿלוצלונג פֿאַר די אויגן
ווערט פֿינצמער און שוואַרץ...

עס הייבט אָן צו ברענען
ווי פֿייער אין מוח;
עס רייסן זיך קולות
פֿון האַלדז אַויס מיט כּוח!

און אַמעס פֿאַרפֿעלט מיר,
ס'איז ענג אין דער ברוסט,
איך וויל זיי פֿאַרהאַלטן,
די טענער, אומזיסט!

זיי פֿליען ווי פֿייגל
אַרויס פֿון אַ נעסט ...
און — אַזוי זינגט זיך ...
אַט, ווי דו זעסט! ..

נאַגן — to gnaw
מוח (מויאָך) — קאַפּ.
כּוח (קוואַך) — force

ד.

אינעם שמעמל איז געווען
פֿון קדמונים אַ מפולת!
דאַרטן פֿלעגן לצים וואוינען,
מוזיצירן, מאַכן קולות.

קרייען, מיאוציען, קווימשען, בילן,
אדער סווישמשען ווי דער ווינט,
אויפֿן דאָך גייט אויף דער וואַך
אַרום אַן אַלמער שוואַרצער הונט!
ס'פֿלעגט אַרויס צו וואַרפֿן שטיינער,
גאַנצע פּודן אויף דער וואַג,
און עס פֿלעגן זיך באַווייזן
די נישט־גוטע טאַג אויף טאַג!

ווייכער, מענער, יידן, קריסטן
ווייכן לאַנג די גאַנצע גאַס;
און מיט הויכן גראַז באַוואַקסן
שטייען הייזלעך פּוסטע־פּאַס!

דאַרט ביינאַכט באַווייזט זיך מאַניש,
צו דער חורבֿה גייט ער צו,
ס'קלאַפט דאָס האַרץ ווי בני אַ גולן:
דאַרטן וואַרט אויף אים מאַרע!

קדמונים (קארמוינים) — פֿון אַלמע צייטן.
מפולת (מאפּוילעס) — אַן איינגעפֿאַלן הויז, ruin
לץ (לעז), לצים (לייצים) — mocker, derider(s)
ווייכן — to keep away
פּוסטע־פּאַס — דאָ: ליידיק, ניט באַוואוינט.
חורבֿה (כורווע) — ruin

אים באגליימן צוויי מלאכים :
אין דער לינקער זייט א שלעכטער,
און, מיט מרערן אין די אויגן,
גייט דער גוטער אין דער רעכטער!

און דער גוטער מלאך רוימט אים
אין דעם רעכטן אויער אריין :
„האָב רחמנות! דיין נשמה
זאל פֿאַר גאָט נישט זינדיק זיין!“

חזק מאַכט דער שלעכטער מלאך
רוימט אין לינקן אויער אריין :
„האַסט נאָך צייט אויף עולם-הבא!
און ער וועט דיר מוחל זיין!“

צוויי טענהן די מלאכים.
און דער ייִשובֿ דויערט נישט לאַנג...
אַט זי ווייזט זיך שוין אין פֿענצטער,
און עס הערט זיך איר געזאַנג.

פֿלאַמען ברענען איר אין די אויגן,
אַלע האַוות — אין איר ליד!
און ער פֿליט שוין פֿייל פֿון בויגן,
און דאָס בלוט עס קאַכט און זידט!

חזק (כויזעק) מאַכן — to ridicule
עולם הבא (אוילעם האבע) — יענע וועלט, די פֿאַרגעניגנס פֿון יע-
נער וועלט.

מוחל (מויבל) זיין — to forgive
טענהן (מיינען) — to argue
יישובֿ (ייִשוואוו) — deliberation

טויזנט גרילן, טויזנט שפינען,
פֿלעדערמויז און איילן הערן,
זייער זינגען, לאכן, קושן,
זייער קושן, האלדון, שווערן...

און ער שווערט איר הייסע ליבע
בני זיין לעבן, בנים געזונט;
דאך זי שמייכלט: אזא שבועה
טראגט אוועק דער לייכטסמער ווינט!

און ער שווערט איר בני די ציצית,
בני די פאות, בני די תפילין,
און בנים ש ו פ ר ש ל מ ש י ח ...
— „זאג, וואס נאך? אום גאמעס ווילן!“

און ער שווערט איר הייסע ליבע
אלץ פֿארברענטער און פֿארשנימער,
און זי שמייכלט, און זי בעט זיך:
שווער נאך ווימער, ווימער, ווימער...

גריל — cricket

שפין — spider

פֿלעדערמויז — bat

אייל — owl

שבועה (שוואוע) — oath

ציצית (ציצעס) — אין דעם יידנס אנטון האכן געדארפט זיין פֿיר
ציצות, פֿיר פֿראנדון, צונויפֿגעדרייט אויף א ספעציעלן אופן פֿון
וואַלענע אָדער זינדענע פֿעדעס.

פאות (פייעס) — פֿרומע יידן שערן ניט די האַר פֿון די שלייפֿן
(temples), הענגען פֿון די שלייפֿן אַראָפּ לאַקן, פאות.

שופֿר של משיח (שויפֿער שעל מאַשאַך) — דער לעגענדאַרער האַרן
אין וועלכן מען וועט בלאָזן, ווען משיח וועט קומען.

פֿארשנימט — reckless

און ער שווערט איר בני זיין מאמן,
בני דער גומער, פֿרומער מאמען;
בני דער באַבען, בני דעם זיידן,
און בני אלע נאָך צוזאמען ...

אויף איר ליפל שפילט אַ שמיכל
און די אויגן אירע גלאַנצן,
און זי בעט זיך: ווייטער, ווייטער!
זי וויל זיכער זיין אין גאַנצן!

וויל אַ בחור קאָן פֿאַרפֿירן,
קען פֿאַרגעסן, — האָט זי מורא...
און ער שווערט איר בניים פרוכת,
בני דעם פתּר, בני דער תּורה!

און זי בעט זיך: העכער! העכער!
זי וויל זיכער זיין אין גאַנצן!
און זי פּישוּפֿט מיט איר אַמעם
און די אויגן בלישמשען, גלאַנצן ...

און ער גרייפֿט אַלץ העכער, העכער,
האַט גאַטס נאַמען אויסגערופֿן! ..

פֿונעם הימל קנאַלט אַ דונער;
פֿון גיהנום פֿונעם מיפֿן

גלאַנצן — to sparkle

פרוכת (פֿאַרויכעם) — דער פֿאַרהאַנג איבערן אַרון קודש (אַרן-קווי-
דעש); דער הייליקער אַרון (אַלמער, שאַפֿע), וואו מען האַלט די
ספֿר-תּורה אין אַ שול, אין אַ בית-מדרש.
פתּר (קעסער) — קרוין; אַ קרוין וואָס מען טוט אָן אויף אַ ספֿר-
תּורה.

פּישוּפֿן (קישעפֿן) — to practice witchcraft, sorcery
גרייפֿן — אַנכאַפֿן, to grasp
גיהנום (געהענעה) — hell

א געלעכטער, א גערודער.
און ער פליט שוין א באוואכטער
אויף א בעזעם אין דער הינד.

אויפן בארג אררט דארטן
איז א לעבן, א געפילדער
ס'איז א באל דארט אין דער היבן,
און א שרעקלעכער, א ווילדער!

און די קיניגין איז לילית!
אין די אויגן האט זי בליצן;
און ס'אל טראגט איר לאנגע
שלעפ מיט בראבאנדער שפיצן.

אין דער טיר דארט שמייט געשלאסן
אונדזער מאניש אויף א קייט...
און מען לייגט שוין אן א פניער
און די שפיז איז צוגעגרייט!

געפילדער — uproar
שלעפ מיט בראבאנדער שפיצן — a train with lace from Brabant
שפיז — spear

די גאלדענע קייט

א חסידישע פאמיליע-דראמע, אין 3 אקטן
(סוף פון 1טן אקט)

פערזאנען:

שלמה.

פנחס — זיין זון.

משה — פנחס'ס זון, שלמה'ס אייניקל.

מרים — משה'ס ווייב.

יונתן } משה'ס און מרים'ס קינדער, שלמה'ס אוראייניקלעך.
לאה }

ישראל — גבאי'ס ראשון.

אברהם — א ישיש.

עולם.

חסידים.

(דעם רבינס צימער; אלט-פראנקיש-פריציש מעבלירט.
טירן רעכטס און לינקס; רעכטס — צוויי שמאלע, פארן היי-
מישן געברויך; איין טיר אין בית-המדרש אריין, די צווייטע צו
עזרת-נשים. לינקס — א געוויינטלעכע טיר אין ווינטערע צימערן
אריין. אין הינטערגרונט — א טיר און א גרויס ווענעציאניש
פענצטער צו א הויף-גערטל.)

מוצאי שבת, שפעט אין אונט. נאך גארנישט אנגעצונדן
אין שטוב. איבער דעם דיל שפילט א שוואכע ליכטנעץ פון
לבנה-שניין און שניי-אפגלאנצן. אין דרויסן ווערט אלץ טריבער
און טריבער און ברעכט אויס סוף אקט אין א שניי-שטורעם.
פון רעכטס און לינקס, ווען עס עפנט זיך א טיר, הערט
זיך אן אומעטיק גערויש, אויסגעשרייען אד"גל.)

גבאי (נאכע) — פארשטייער פון א שול; גבאי ראשון (רישון) —

דער ערשטער, דער הויפט-גבאי.

ישיש (יאשיש), ישישים (יאישושים) — א בפבדויקער (בעקאוועדיקער
honorable) אלטער מאן.

עזרת נשים (עזראס נאשים) — די פרויען-אפטיילונג אין שול.

מוצאי (מאצע) שבת — פארנאכט, ווען שבת ענדיקט זיך, שבת-
צו-נאכט.

מ ר י ם .

(העל-בלאָ געקליידט, נאַכטוואַנדלערישע טריט, קומט פֿון הויזטיר, צום פֿענצטער גייענדיק, מיט אַ באַנג-שוואַכער שטים)

פֿאַרוואָס מאַכט מען קיין הַבְּדֵלָה נישט ?

(דער עולם שווינגט, ישישים לאָזן אַראָפּ די קעפּ. עלטערע חסידים און מקורבים רוקן זיך אָפּ מיט שרעקיקן דרך-אַרץ. חסידים ווילן אַרויסגיין פֿאַר דער „אישה“, איינער לייגט שוין די האַנט אויף דער קליאַמקע, בלייבט דאָך שטיין).

מ ש ה .

וואָס מאַכן די קינדערלעך, מרימל ? ..

מ ר י ם .

(זעצט זיך צום פֿענצטער צו)

אינגעשלאָפֿן ...

שפּילנדיק, אויף דעם דיל

אינגעשלאָפֿן ...

די הענטלעך צוזאַמענגעפֿלאַכטן ...

כ'האַב אונטער די קעפלעך

זיי קישעלעך געלייגט,

שמייכלען זיי אין דרעמל

און ריימלען זיך ...

שרעקלעך שמייכלען קינדער ...

(פויוזע, פֿאַרקוקט אין פֿענצטער אַרנין)

עס טריבט זיך דער שניי ...

ווינטיק ... ביימלעך וויגן זיך,

צווינגעלעך פֿאַרשנייטע צימערן

ווי פֿון שרעק געמרייסלט ...

הַבְּדֵלָה (האַוודאַלע) — די תְּפִילָה (טפֿילע), דאָס געבעט, איבער וויין,

אַדער אַן אַנדער געטראַנק, וואָס באַצייכנט אַז דער שבת אַדער

יום-טובֿ איז שוין אַוועק און די וואַכעדיקע טעג הייבן זיך אָן.

עולם (אוילאָם) — אַ סך מענטשן צוזאַמען.

מקורבים (מעקוראָוויים) — נאָענטע; דאָ: נאָענטע מענטשן צו דעם

חסידישן רבין.

דרך-אַרץ (דערעך-ערעץ) — רעספעקט.

אישה (אישע) — פֿרוי.

טריב — אומעטיק, טרויעריק.

און טריב און טריבער ווערט דער הימל ...
 פֿון מערב־זייט אַ וואַלקן ציט ...
 אומגעלומפערט ציט ער זיך, שלעפט זיך ...
 און גייט ... גייט אויף אונדזער הויז ...
 (אין צימער אַרײַן, עטוואָס העכער ווי פֿריער)
 פֿאַרוואָס מאַכט מען קיין הַבְּדֵלָה נישט?
 (די בית־המדרש־טיר עפֿנט זיך; אַ שטאַרקער גערויש)

מ ש ה .

(אויפֿגעשטאַנען)

אַ פּחד באַפֿאַלמ ...

ווי דער עולם רוישט ...

מ ר י ם .

דער עולם ...

די אויסגעדאַרטע פּנימער,

די אויגן, די אויסגעהונגערטע —

ש ט י מ ע ן א י ן צ י מ ע ר .

דער רבי!

דער רבי זאל לעבן!

דער רבי!

ש ל מ ה .

(אַ זייער הויכער, גרויער, בלאַסער ייד; אויסער דער שוואַרצער יאַרמלקע אויפֿן קאַפּ, — פּרעס־ווינס געקליידט; אַן אומגעוויינטלעך הויכער שטערן, אומגעוויינטלעך גרויס געעפֿנטע אויגן; מיט אַ קינדיש־נאַאיוון שמייכל איבערן אַנגעשרומפענעם, פֿון צער פֿאַרגליווערטן פּנים, וועלכן ישראל האָט די טיר געעפֿנט, קומט אַרײַן, בשעת ישראל, פּנחס און הינטער זיי דער עולם האַלט זיך אָפּ בײַ דער טיר; גייענדיק אין מיטן צימער אַרײַן, ווען אַלע שטעלן זיך אויף, קוקט זיך אום, — זיך אומווענדנדיק צו דער בית־המדרש־טיר)

אומזיסט אַלע רייד,

אַלע געבעטן אומזיסט.

(פֿעסט)

איך מאַך קיין הַבְּדֵלָה נישט!

אומגעלומפערט — clumsy

פּחד (פּאַכער) — שרעק.

צער (צאַאַר) — ווייטאַג, suffering, pain

פֿאַרגליווערט — to be benumbed, stiffened

בשעת (בעשאַס) — אין דער צײַט, ווען.

י ש ר א ל .

(עטוואָס נאָך דער טיר)

רבי, דער עולם פֿאַרלאַנגט ...

א נ ד ע ר ע .

(פֿון בית-המדרש און אין צימער).

— דער עולם בעט!

— דער עולם פֿאַלט אויפֿן פנים פֿאַר שרעק ...

— האָט רחמנות!

— האָט רחמנות, רבי, אויפֿן עולם ...

ש ל מ ת .

(וועלכן מרים רוקט אונטער א פֿאַטער-שטול, אַן אַנלעזן מיט איין האַנט

אַנשפּאַרנדיק)

עולם ...

דער עולם ...

צוויי — דריי — פֿיר —

פֿינף מנינים קליינע ...

קליינע, קליינע יידעלעך ...

אויסגעמאַגערטע,

אינגעשרומפענע

יידעלעך ...

אינגעהויקערטע קומען,

קלאפן ביים צדיק אן ...

(טאַן-ענדערונג: צער)

געפֿרוירענע נשמהלעך ...

הערצלעך ...

צום נר-תמיד קומען זיי,

שטעלן אויס די הענטלעך;

א פֿונק! א פֿונק!

מנין (מיניען), מנינים (מיניאָנים) — דאָ: צען.

אינשרומפֿן — to shrink

צדיק (צאָדיק) — הייליקער מאַן.

נר-תמיד (נייר-טאַמיד) — דאָס אייביקע ליכט.

פֿונק — spark

א נדבֿהלע,
 א מופֿתל...
 א נם, א וואונק פֿון יענער זיט,
 און יעדער וויל פֿאר זיך,
 פֿאר זיך,
 פֿאר אייגן ווייב און קינד,
 פֿאר אייגן הוילגעזינט...

(פּוּיזע)

און דא — צווישן טויט און לעבן
 וואַקלט זיך אַ וועלט!
 אַ וועלט זינקט אין מרה-שחורה אַרביין,
 אַ וועלט!
 אַ וועלט!

(אַ פּוּיזע)

מרים.

(אין דער שטילקייט; צום פֿענצטער פֿאַרקוקט)
 עס ציט זיך, ציט דער וואַלקן שוואַרץ...
 גלניך אַ שוואַרצער פֿויגל שפּרייט
 זינע שוואַרצע פֿליגל אויס...

שלמה.

אין שוואַרצן אַנגעטון,
 אין שוואַרצן איינגעהילט,
 די נשמה פֿון דער וועלט —
 די שכינה ברומט.
 און וויינט, טרויערט,
 און ס'צאפלט,
 אין אייגענעם בלוט פֿאַרטרונקען,
 ס'האַרץ פֿון דער וועלט!

נדבֿה (נעדאָווע) — donation
 מופֿת (מויפֿעס) — miracle, אַ צייכן פֿון הימל.
 נם (נעס) — miracle
 מרה-שחורה (מאָרע-שכוּרע) — melancholy
 שכינה (שכינע) — divine glory
 ברומען — to grumble, to roar
 צאפֿלען — ציטערן.

(זיך אויסגלייזט מיט אויסגעשטרעקטער האנט)

אויסגעלייזט פֿון פּיין און שרעק

— — מוז ווערן

די וועלט!

(טאָנענדערונג)

איך מאַך קיין הדלה נישט!

מרים.

צאַרניק ברוינט דער וואַלקן זיך... א

צאַרניק-ברוינער הימל קומט אַראָפּ

און זיי שמיכלען דאָרט, —

קינדער זעען נישט!

ש ל מ ה.

(ביטערער)

ברוגזט זיך דער הימל!

פֿאַר וואָס מאַכט ער, שלמהלע,

קיין הדלה נישט!

אַנגעפֿלויגן זיינען זיך

נשמהלעך,

צוריקגערופֿענע פקדונותלעך... א

צי האָבן זיך די טייבעלעך

אין דער נידער נישט באַפֿלעקט?

צי פֿעלט נישט וועם אַ פֿליגעלע?

נישט אויסגעפּוצט אַ פֿעדערל? —

באַקוקן מוז מען זיי!

און צו מישפּטן גרייט

שטייט דאָס בית-דין של מעלה...

אויסגעלייזט — באַפֿרייט.

ברוגזט (ברויגעזט) — איז ביז, ביזערט זיך.

פקדונות (פיקדונעס) — איינצאל: פקדון (פיקדוין) — א זאך וואָס

מען גיט עמעצן אַפּצוהיטן. פקדונותלעך מיינט דאָ: נשמות;

לויט דער ייִדישער טראַדיציע איז די נשמה געגעבן געוואָרן ווי

אַ פקדון.

מישפּטן (מישפּעטן) — to pass judgment

בית-דין של מעלה (בעזרן שעל מילע) — דאָס אייבערשטע, הימלישע

געריכט.

אין עטרות גאלדענע,
קרוינען ריין-בריליאַנטענע,
און זיי ווילן זעצן זיך
מישפטן און פסקענען ...
(באַרעמאהאַרציק)

און די נשמחלעך — —
פלאַטערן ...
ס'ציטערן די פקדונותלעך ...
מאימת יום הדין!
מאימת יום הדין!
(טאַן-ענדערונג)

ציטערט נישט,
פלאַטערט נישט!
שלמה מאַכט קיין הכרלה נישט!
מען וועט נישט — מישפטן!
(דערשראַקענע פויזע)
(עס דערהערט זיך ווינט).

מ ר י ם .

ווינטן בלאַזן,
יאַגן זיך, טרייבן ...
אַרום הויז, אַרום הויז ...
ווי זיי פֿיפֿן, ווי זיי וואַיען ...
ש ל מ ה .

פעסט זיך, הייסט עס, ס'גיהנום,
שיקט זינע שליחים אַרום!
שוואַרצע פֿייגל פֿלאַטערן אַרום אין ווינט,
דער שוואַרצער הונט אויף דער קייט
וואַרפֿט זיך דאַרט!
שבת קודש איז אַריבער

עטרות (אַטאַרעס) — קרוינען.
פסקענען (פאַסקענען) — to give a decision
מאימת יום-הדין (מעאיימאַס יויס-האַדין) — מיט די שרעקן פֿון יום-
הדין (day of judgment)
שליחים — messengers
שבת קודש (קוידעש) — דער הייליקער שבת.

דער סמבטיון שלאגט,
 און שלמה האָט זיך אינגעשפּאַרט,
 הבדלה מאַכן — וויל ער נישט.
 קעסלען — אונטערגעהייצט;
 קאַכן זיי,
 זידן זיי...
 רויכיקע פֿלאַמען הייבן זיך, וויקלען זיך,
 פֿעמע, ברענענדיקע כמאַרעס...
 „קומט צוריק, רשעים!
 אויף שרעק און פּיין,
 אויף יסורים רעים,
 אויף ענווים קשים...
 פֿאַרוואָס קומט איר נישט צוריק?“
 און די אַרעמע נשמהלעך,
 די פֿאַרפֿלעקטע, די פֿאַרזינדיקטע, —
 אז שבת-קודש לעשט זיך אויס,
 ווייסן זיי
 און ציטערן...
 און כאַפּן זיך
 מיט די שוואַרצע פֿליגעלעך,
 מיט אויסגעפּוצטע פֿעדערלעך
 צו די נעפעלעך,
 און קלאַמערן, קלאַמערן זיך
 מיט די צאָפֿלדיקע הערצעלעך
 צו די וואַלקנדלעך,
 און ציטערן...
 ציטערן!

סמבטיון (סאַמבאַטיעו) — אַ לעגענדאַרער טיף, וועלכער וואַרפֿט
 מיט שטיינער יעדן מאַג און רומ שבת.
 רשע (ראַשע), רשעים (רעשאַים) — שלעכטע, זינדיקע.
 יסורים רעים (יסורים ראַים) — שרעקלעכע ווייטאַגן.
 ענווים קשים (אינווים קאַשים) — שווערע ליידן.
 נעפלעך — navel

(טאָן-ענדערונג)

ציטערט נישט!

צאָפּלט נישט...

פֿליט אייך, פֿראַנק און פֿריי אַרום —

וואו איר ווילט,

וואו אַ ווינטל טראַגט —

איך מאַך קיין הַבְּדֵלָה נישט!

אַר מ י ק ע.

(אין שרעק)

— און וואָס וועט זײַן?

— רבי, וואָס וועט זײַן?

ש ל מ ה.

שבת זאַל זײַן, — שבת!

מיט צוואַנגען האַלט איך שבת אייך!

נישט געפּסקנט, נישט געשמראַפּט!

(פּוּיזע)

עס הענגט אין דער הייך דאַרט אַ וואַג,

פֿאַרן פּיסאַ הפּבֿוד...

וויגט זיך, וויגט זי זיך די וואַג...

ס'צינגעלע צאָפּלט, צאָפּלט...

אַ מצווה־לע טוט אַ ייִד

און — אַן עבֿרה־לע...

שמעלן קען זי זיך נישט...

נישט פּולו חייב,

נישט פּולו זפּאַי —

צאָפּלט זי...

און אל רחום וחנּון קוקט;

העלפֿן קען ער נישט...

(פּוּיזע)

און זיצט ער, משיח,

צוואַנגען — by force

פּיסאַ הפּבֿוד (קיסיי האַקאוועד) — גאַמס שמוּל.

פּולו חייב (קולוי כאַזעוון) — אין גאַנצן שולדיק.

פּולו זפּאַי (קולוי זאַסאי) — אין גאַנצן ריין.

אַל רחום וחנּון (אייִל ראַכום וועכאַנון) — „גאַט פֿון רחמנות און

גוט־האַרציקייט“.

אין די טויערן פֿון רוים
און וואַרט.

גיין קען ער נישט ...

די וואונדן היילן זיך נישט ...

ער בינדט זיי אויף,

ער בינדט זיי צו —

און גיין, לייזן אויס די וועלט

קען ער נישט!

און קיין פּוּח צו וואַרטן איז נישטאָ ...

אין מרה-שחורה זינקט אַרײַן די וועלט!

(אויפֿשטייענדיק, מיט קראַפֿט)

אויסגעלייזט מוז ווערן די וועלט!

(פֿון וואויננג קומען אַרײַן לאה און יונתן, זיך האַלטנדיק בײַ די הענט;
קיינער באַמערקט זיי נישט. פֿאַרוואונדערט און עטוואַס צעשראַקן בליבן
זיי שטיין אין טיר).

ש ט י ל ע ש ט י מ ע ן א י ן צ י מ ע ר .

ווי אַזוי, ווי אַזוי?

ש ל מ ה .

(נאָך פֿעסטער)

שבת זאַל זײַן!

שבת!

נישט געאַקערט,

נישט געזײט,

נישט געבױט און נישט פֿאַרריכט ...

נישט געהאַנדלט, נישט געוואַנדלט.

ה י י מ י ש ע ר ח ס י ד .

ח ר ו ך זאַל ווערן די וועלט!

ש ל מ ה .

ח ר ו ך זאַל ווערן די וועלט

און מיר —

מיר שבתדיקע,

מיר יום-טובֿדיקע,

מיר נשמה-יתרהדיקע יידן.

נשמה יתרה (נעשאַמע יאייסיירע) — די צווייטע נשמה וואָס יידן האָבן
שבת און יום-טובֿ, די יום-טובֿדיקע, די העכערע נשמה.

וועלן איבער אירע חורבות גיין...

מרים.

וואו אהין?

רבי, וואו אהין?

שלמה.

צו אים, צו אים!

זינגענדיק און טאנצענדיק וועלן מיר גיין

צו אים!

(פויזע, עקסטאז)

זינגט מיט מיר!

טאנצט מיט מיר!

(עס ווערט זייער שטיל. שלמה הייבט אן טאנצן ארום זיך. אין דער שטיל-קייט הערט זיך דאס קלינגען פֿון הענגל-לאַמפּ — ישישים ווילן מאַכן אַרום רבין אַ ראַד, ווינקען צו די זקנים — יענע ווינגערן זיך. ישישים טאַנצן נישט־געשלאָסן. יונתן און לאה — מיטגעריסן, רוקן אָפּ דעם טיש און די שטולן פֿון הינטער די פֿענצטער, נעמען אָן די מוטער בני די הענט און טאַנצן קעגנאיבער די ישישים צוויי האַלבע רעדער־טיילן. משה קוקט אויף אַלעס אָפּוועזנדיק — חסידים שלזכּן זיך שטיל פֿון צימער אַרויס אין בית־המדרש אַרײַן. — מרים לאַזט אָפּ די קינדערס הענט, כאַפּט אויף איין עק פֿון שלמהס גאַרטל, טאַנצט אַרום אים פֿאַרחלומט, עטוואָס גליק־לעך פֿאַרשעמט, צנועהדיק און פֿריילעך, ווי אַ כלה־טאַנץ. די קינדער נעמען זיך קעגנזיטיק אָן בני די הענט, טאַנצן באַזונדער. דער הענגל־ליכטער קלינגט וואָס אַ מאָל שטאַרקער).

לאה.

זע, זע — די מאמע שטרעלט,

גלייך די שכינה רוט אויף איר.

יונתן.

אויפֿן עלטער־זיידן קוק,

ווי אַ מלאך —

אין דער קדושה איינגעהילט — —

חורבות (כורוועס) — ruins

ווינגערן זיך — to hesitate

שלייבן זיך אַרויס — גיין אַרויס שטיל, קיינער זאָל ניט זען.

צנועהדיק (צנועדיק) — modest, באַשיידן.

קדושה (קדושע) — הייליקייט.

איינגעהילט — איינגעוויקלט.

ש ל מ ה.
(מערקט עס נישט, שטעלט זיך זעלבשטענדיק אָפּ)

און אזוי!
אזוי גייען מיר,
זינגענדיק און מאַנצנדיק...
מיר, גרויסע, גרויסע יידן,
שבת-יום-טובֿדיקע יידן,
די נשמות פֿלאַקערן!
פֿאַר אונדז — וואַלקן שפּאַלמן זיך!
הימלען — פּראַלן די טויערן אויף!
אין ענן-הפֿכֿוד שווימען מיר אַר ייִן.
צום פּיסא הפֿכֿוד צו,
צום פּיסא הפֿכֿוד!
אויפֿן אבֿן שיש טהור
שטייען מיר!
און מיר בעטן נישט,
און מיר בעטלען נישט,
גרויסע שטאַלצע יידן זינגען מיר —
זרע אַברֿהם... יצחק ויעקבֿ!
לענגער וואַרמן נישט געקאַנט!
שיר השירים זינגען מיר,
זינגענדיק, מאַנצנדיק גייען מיר!

מ ר י ם.
(לאָזט אָפּ דעם גאַרטל, לייגט זיך די הענט אונטערן קאַפּ, בייגט אים עטוואָס אַרונטער; די שטראַלנדיקע אויגן, קלאַרנעט־קלאַר, מיטן טראַפּ)
ישקני מנשיקות פּיהו...
פּי טובֿים — דודיך — מיין!

ענן-הפֿכֿוד (אַנאַן האַקאוועד) — וואַלקן פֿון גאַטס טראַפּן.
אבֿן שיש טהור (עווען שאַיש טאַהויר) — ריינער מירמלשמייַן
(marble)
זרע (זעראַ) — קינדער, lineage
שיר־השירים (שיר האַשירים) — „דאַס ליד פֿון די לידער“ — דאַס
בוך פֿון תּנך וואָס באַשטייט פֿון אַ זאַמלונג זייער שיינע לידער.
ישקני מנשיקות פּיהו — (ישאַקייני מינשיקוים פּיהו) — ער וועט
מיך קושן מיט קושן פֿון זיין מויל.
פּי טובֿים — דודיך — מיין (קי טויווים דוידעכאַ מייִאַיין) — ווייל דיין
ליבע איז בעסער ווי וויין.

(פויוזע, שטילער אומבאוועגלעכער עקסטאז).

י ש ר א ל.

(עפנט ראש פון יענער זינט די בית-המדרש-טיר. א פאס ליכט פליסט אריין, אפשנידנדיק).

גוט וואך, יידן!

ש ל מ ה.

(פאלט צוריק אויף דער שטול)

נישט דערלאזט!

א ב ר ה ם.

ווער האט מורד במלכות געווען?

י ש ר א ל.

פנחס האט הדלה געמאכט,

(אקצענטירנדיק)

ר' פנחס!

ש ל מ ה.

(זיך אויפהייבנדיק)

מיין זון, מיין שווארצער זון...

(אין בית-המדרש-טיר באוויזט זיך פנחס, הינטער אים עולם).

י ש ר א ל.

(אין בית-המדרש-טיר באוויזט זיך פנחס, הינטער אים עולם).

דער עולם האט געבעמן!

דער עולם האט פארלאנגט,

געהייסן האט דער עולם —

(פויוזע, שלמה גייט זייער לאנגזאם אפ צו זיך, פנחס קומט, אין דער זעלבער מאס אין שטוב אריין).

י ש י ש י ם א ו ן ע ל מ ע ר ע ח ס י ד י ם.

(מורמלען)

רב פנחס, רב פנחס...

(מרים פירט אפ שלמהן אין צימער אריין. ישישים מיט אראפגעלאזטע קעפ גייען פינצטער שווינגנדיק נאך. לאה און יונתן גייען, זיך בז די הענט האלטנדיק, הינטער זיי די ישישים. יונתן קוקט זיך אינעם גיין אום, דערזעט פנחסן, רניסט פלוצלונג אויס די האנט פון לאהן, גייט צוריק אין צימער אריין. עלטערע חסידים שטעלן זיך אן ביידע זיטן טיר און

מורד במלכות (מויערד בעמאלכוס) — דער וואס רעוואלמירט קעגן הערשערם.

קערן זיך אום מיט די פנימער אין צימער אַרײַן. פּנחס גייט צום פּאָטער-
שטול, הינטער אים ישראל און די אַנדערע גבאים. דער עולם הייבט זיך אָן
צו באַוועגן, מיט האַפּענונג און שרעק, אין צימער אַרײַן).

י ש ר א ל.

(צו פּנחס, וואָס קווענקלט זיך דעם פּאָטערשטול צו פּאַרנעמען)
זעצט אײַך, רבי ...

(אלע ציטערן אויף. פּנחס זעצט זיך זייער לאַנגזאַם).

(פּאַר האַנג)

האַלט ס'מויל

דער הימל איז באַדעקט מיט אַ בלייערן-בלאַען וואַלקן. דער
ווינט בלאָזט און שאַקלט מיט די בלויזע ביימער. איבער דער ערד
איז שוין דורכגעגאַנגען די שאַרפֿע קאַסע און איבערגעלאָזט נאָר
עטלעכע דערנער. די ערד איז הויל און וויסס ... דער קאַלמער
ווינטער גייט!

ערשט דעמאָלט האָט זיך מיישװ געווען אַ רויז, און האָט
אַנגעהויבן אַרויסשפּראַצן איינע אַליין אויפֿן פֿרייען פֿעלד!

און שאַרלאַך-רויט איז זי געווען, געציטערט און געצאַפּלט
שוין פֿאַר קעלט. זי האָט מיט אַלע פּוחות אויסגעצויגן אירע
לאַנגע, שוואַכע בלעטלעך צו כאַפּן נאָך אַ וואַרעמען, נאָך אַ ליכטיקן
שטראַל.

אומזיסט! צו שפעט!

בלוי — lead

בלויזע — ניט צוגעדעקטע, לידיקע.

קאַסע — scythe

דאָרן, דערנער — thorn(s)

הויל — bare, naked

מיישװ (מעיאשעוו) זײַן זיך — זיך באַטראַכטן.

אַרויסשפּראַצן — to shoot up, sprout out

שאַרלאַך-רויט — גאָר שטאַרק רויט.

צאַפּלען — to shiver

פּוחות (קויכעס) — strength

ערגעץ אנדערש איז צינד זומער! ערגעץ אנדערש דער-
וואכט ערשט דאס נייע לעבן; נייע האַפֿענונגען, נייע פֿרייד, נייע
לוסט; ערגעץ אנדערש בלוען נייע, פֿרישע רויון — אַבער דאָ,
דאָ מוז אַלץ שטאַרבן...

דער ווינטער, דער מלאך-המות גייט! זיין אַטעם איז פֿראַסט,
זיין הויך איז שניי...

אָך, גאַט! — ווינט די רויון, — האַב רחמנות אויף מיר!
איך בין אזוי יונג, איך וויל אזוי לעבן! פֿאַרוואָס באַהאַלט זיך פֿאַר
מיר די זון? פֿאַרוואָס זאָל מיך פֿאַר דער צייט אונטערשניידן דער
פֿראַסט, פֿאַרשיטן דער שניי? וואָס בין איך שולדיק, אז איך בין
צו שפּעט גערופֿן, צו שפּעט געקומען? פֿאַרוואָס זאָל איך שטאַרבן
גאַר אומגעלעבט? פֿאַרוואָס זאָל איך אוועקגיין פֿון דיין וועלט אָן
אַ שטראַל פֿון דער זון, אָן אַ וואַרעמער, גוטער רגע?

— האַלט ס'מויל! — האַט אַ פֿינף געגעבן דער בייזער ווינט,
און האַט פֿאַרשאַטן די ווייגענדיקע בלום מיט שטויב און פֿוילע
בלעטער...

לעבעדיקערהייט האַט ער זי באַגראַבן!

פֿון יחזקאל

(קאָפיטל ל"ג)

ס'שליכט צו אַ שטאַט ביינאַכט
די שווערד!
נאָר אויפֿן טורעם דער וועכטער וואַכט —
ער הערט!

מלאך-המות (מאַלעך-האַמאַוועס) — דער מלאך פֿון טויט.

הויך — אַטעם.

שליכט זיך — רוקן זיך שטיל.

טורעם — tower

וועכטער — watchman

וואַכט — איז וואַך, שלאַפֿט ניט.

און בלאזט טראמפייט
און שמעטערט מיט מאכט,
עס ציטערט די נאכט
דאס פאלק דערוואכט — —
דער שונא גייט, דער שונא גייט!
און עס פלאקערט אויף די שלאכט

אין הויף, אין גאס
אויף מויער און וואנט,
פאר ווייב און קינד,
פאר פאלק און לאנד!

פאר רעכט, און פריי גייט אלץ אין קאן!

ווער זיגן וועט, — דאס ווייסט איין גאט;
דער וועכטער האט
דאס זיננס געטון!
ער האט זיין ערע נישט באפאלעקט,
ער האט געוועקט!
ער האט געדינט זיין פאלק זיין לאנד!

נאר וויי דעם וועכטער, שפאט און שאנד,
וואס האט בינאכט
אן אויג פארמאכט
און דערוואכט
ערשט אין דער בראנד!

שמעטערן — to dash
מאכט — strength, force
שונא (סוינע) — פֿינד.
אויפֿפלאקערן — זיך צעברענען, to blaze up
שלאכט — battle
ערע — honor
באפאלעקן — to soil, to disgrace
בראנד — fire

פֿון פרצעם געדאנקען-וועלט

האַפֿענונג און שרעק

... מיין האַרץ איז מיט אייך.

מיין אויג ווערט נישט זאָט פֿון איינער פֿלאַמענדיקער פֿאַן;
מיין אויער ווערט נישט מיד הערנדיק איינער מעכטיק געזאָנג.

מיין האַרץ איז מיט אייך; זאָט דאָרף זיין דער מענטש, און
ליכטיק דאָרף אים זיין... און פֿריי מוז ער זיין, און האַבן
איבער זיך צו שאַפֿן, איבער זיך און זיין אַרבעט.

און אז איר בייסט די פֿויס, וואָס וויל אייך איינער פֿריי
וואַרט, איינער ברענענדיקן פֿראַמעסט צוריק אַרײַנזעצן אין דער
קעל, מען זאָל אים נישט הערן — פֿרייט מיך; בעט איך גאָט,
ער זאָל אייך שאַרפֿן די ציין. און ווען איר מאַרשירט אויפֿן אַלמן
סדום און ווילט עס איינברײַסן, גייט מיין נשמה מיט מיט אייך;
און די זיכערקייט, אז איר מוז זיגן, מאַכט מיך פֿול און וואַרעמט
און באַרוישט מיך, ווי אַלמער ווייזן...

און דאָך...

און דאָך האָב איך פֿחד פֿאַר אייך.

איך שרעק מיך פֿאַר באַצוואַנגענע, וואָס זיגן. עס קענען פֿון
זיי באַצווינגער ווערן, און יעדער באַצווינגער זינדיקט קעגן מענטש-
לעבן גייסט...

צי רעדט מען נישט צווישן אייך, אז די מענטשהייט דאָרף
מאַרשירן ווי איין אַרמיי אין פֿראַנט און איר וועט איר פֿאַרשפּילן
דעם מאַרש אויפֿן וועג?

און דאָך איז די מענטשהייט קיין אַרמיי נישט.

שטאַרקערע גייען פֿאַרויס, האַרציקערע פֿילן טיפֿער, שטאַלצע

וואַקסן העכער — צי וועט איר נישט אונטערהאַקן די צעדער, זיי זאָלן נישט איבערוואַקסן דאָס גראַז?
צי וועט איר נישט פֿאַרשפּרייטן אַינערע פֿליגל איבער דער מיטלמעסיקייט? צי וועט איר נישט פֿאַרפּאַנצערן די גלייכגיל-טיקייט און באַשיצן נאָר די גרויע, גלייך געשוירענע סטאַדע?

איך פֿאַרכט מיך פֿאַר אַיך.

ווי זיגערס קענט איר די ביוראָקראַטיע ווערן: אויסצוטיילן יעדן זיין ביסן, ווי פֿאַר אַרעמע-לייט אין הקדש; אַפּצומעסטן יעדן זיין אַרבעט, ווי לעקציעס אויף דער קאַטאַרגע. און איר וועט פֿאַר-טיליקן דעם באַשעפֿער פֿון נייע וועלטן — דעם פֿרייען מענטש-לעכן ווילן, און פֿאַרשייטן דעם ריינסטן קוואַל פֿון מענטשלעכן גליק — די מענטשלעכע איניציאַטיוו — די קראַפֿט וואָס שמעלט איינעם קעגן טויזנטער, קעגן פֿעלקער און געשלעכטער... און איר וועט מעכאַניזירן דאָס לעבן און הייסן עס פֿאַרברענגען אין קאַשאַרן.
און איר וועט זיין פֿאַרנומען מיט רעגלאַמענטירן: מיט שרייבן, פֿאַרצייכענען און שאַצן... מיט פֿאַרשרייבן: ווי הויך און ווי אַפֿט עס מעג שלאָגן אַ מענטשלעכער פּולס, ווי ווייט עס מעג זען אַ מענטשלעך אויג, וויפֿעל עס קען פֿאַרנעמען זיין אויער, און וואָס פֿאַר אַ חלומות עס מעג האָבן דאָס פֿאַרבענקטע האַרץ?

מיט האַרציקער פֿרייד קוק איך, ווי איר רייסט אַיין די מויערן פֿון אַלטן סדום; מיין האַרץ אַכער ציטערט דערביי, איר זאָלט אויף זיינע הורבֿות קיין נייעס, קיין ערגערן נישט בויען — אַ קעל-טערן, אַ פֿינצטערערן!

עס וועלן קיין שטיכער אָן פֿענצטער נישט זיין; נאָר אין נעפל וועלן איינגעהילט זיין נשמות...

עס וועט קיין לערער מאַגן נישט זיין, נאָר זעלן וועלן הונגערן... קיין ווייגעשריי וועט קיין אויער נישט פֿאַרנעמען, נאָר דער אַדלער, דער מענטשלעכער גייסט, וועט מיט אַפּגעשני-טענע פֿליגל שטיין ביי דער קאַרעמע גלייך מיט דער קו און מיטן אַקס...

און די גערעכטיקייט, וואָס האַט אַיך באַגלייט אויפֿן דאַרניקן און בלוטיקן וועג צום זיג וועט אַיך פֿאַרלאָזן, און איר וועט עס נישט מערקן; דערצו זיינען זיגערס און הערשערס בלינד, און איר וועט זיגערס און הערשערס זיין, און איר וועט זינקען אין אומגע-רעכטיקייט, און איר וועט נישט פֿילן דעם זומפּ אונטער אַינערע

פֿים . . . פֿעסט פֿילט זיך יעדער הערשער, פל-זמן ער איז נישט געפֿאלן . . .

און געפֿענגענישן וועט איר בויען פֿאר די, וואָס וועלן אויס- שטרעקן די האַנט צו ווייזן אייך דעם אָפּגרונט, צו וועלכן איר זינקט . . . און אויסרייסן פֿון די מיילער וועט איר די צונגען, וואָס וועלן אייך וואַרענען פֿאַר די וואָס וועלן נאָך אייך קומען, פּדי אייך און אייער אומגערעכטיקייט צו פֿאַרניכטן . . .

גרויזאַס וועט איר פֿאַרטיידיקן די גלויב- ב א ר ע כ ט י - ק ו נ ג פֿון דער סטאַדע צום גראַז אונטער אירע פֿים און צום זאַלץ איבער איר קאַפּ, און אייערע פֿיינט וועלן זיין: פֿרניע מענטשן, איבערמענטשן, געניצאלע דערפֿינדערס, נביאים, דערלייזערס, דיכטערס און קינסטלערס . . .

די צייט איז פֿאַרענדערונג, זי בייט, אַנטוויקלט; זי איז דאַס אייביקע אויפֿשפּראַצן, אויפֿבלוען, — דער אייביקער מאַרגן . . .

און אז פֿון אייער מאַרגן, צו וועלכן איר שטרעבט, וועט ווערן היינט, וועט איר זיין די פֿאַרטיידיקערס פֿון נעכטיקן טאַג, פֿון אָפּגעשטאַרבענעם, פֿון טויטן . . . וועט איר טרעטן די שפּראַצן פֿון מאַרגנדיקן טאַג און פֿאַרטיליקן זיינע בליטן און גיסן שטראַמען קאַלט וואַסער אויף די גייסטנקעפּ פֿון נביאות, חלומות און נייע האַפֿענונגען . . .

שטאַרבן וויל נישט דער היינטיקער טאַג, בלוטיק גייט אונטער יעדע זון . . .

איך וויל, איך האָף צו אייער זיג, נאָר איך שרעק מיך און ציטער פֿאַר אייער זיג.

איר זייט מיין האַפֿענונג, איר זייט מיין שרעק.

מיר יידן

(פֿון דעם אַרטיקל „בילדונג“)

כּמבֿע זיינען מיר גלייך ווי אַלע מענטשן, און דאָך איז אונדזער פֿאַלק נישט גלייך צו אַנדערע פֿעלקער, וויל אונדזער לעבן איז אַנדערש, אונדזער געשיכטע איז אַנדערש, אונדזער רבי איז — דער גלות . . .

דעם גלות האָבן מיר צו פֿאַרדאַנקען אַ סך, אַ סך מעלות. נאָר

א סך חסרונות אויך. אין דעם טויזנטיערדיקן לעבנסשטרייט, בפרט פאר צייטן, ווען אלע פעלקער האבן פוח געזאמלט און באנוצט אויף מאָרד, ברענען און צווינגען, האָבן מיר פוחות געזאמלט און באנוצט אויף סבלנות, אויף אויסהאלטן, אויסדולדן, איבערליידן די שלעכטע צייט. יעדע קראַפֿט וואַקסט אַזוי לאַנג, ביז זי טרעפֿט אויף אַ גרעסערער און פּלאַצט, ווי אַ זייפֿנבלאַז, אונדזער קראַפֿט וועט שוין אויף קיין גרעסערער נישט טרעפֿן. דעריבער זיינען אַ סך פעלקער אונטערגעגאַנגען און מיר לעבן און ווילן לעבן אייביק.

צייט מיר זיינען אין גלות, האָבן מיר אויף אונדזער געוויסן, אויף אונדזער „יהדות“ קיין איינציקן טראָפֿן פֿרעמד בלוט; דער פעלקער-פֿאַנאַטיזם האָט אונדזער פֿאַן מיט בלאַמע באַשפּריצט, מיר האָבן אים מיט אייגענעם בלוט געוואָשן.

און ווייל מיר זיינען אין גלות, ווייל מיר עסן שמענדיק בני אַ פֿרעמדן טיש, ווייל מיר זיינען אייביקע אומגליקלעכע אורחים אויף דער וועלט, דעריבער האָפֿן מיר צו דער מענטשהייט, דעריבער איז מענטשלעכקייט אונדזער הייליקסטער אידעאַל, דעריבער איז אונדזער ענגאַאיזם (אייגן-ליבע) די ריינסטע מענטשן-ליבע! ווייל מיר פֿילן, אַז פּל-זמן די מענטשן-ליבע וועט נישט גובר זיין, פּל-זמן עס וועט זיין קינאה-שינאה און מלחמות, וועט אונדז נישט גוט זיין. דעריבער בעטן מיר שמענדיק אויף שלום, דעריבער זיינען אונדזערע הערצער, ווי אַ שוואַם פֿאַר אלע נייסטע אידיען. דעריבער האָבן מיר האַרץ, געפֿיל און מיטלייד מיט אלע אומגליקלעכע, מיט אלע פֿאַר-טריבענע, מיט אלע געיאַגמע... דעריבער זיינען מיר „רחמנים בני רחמנים“...

און ווייל קיינער וויל פֿאַר אונדז נישט זאָרגן, ווייל מיר האָבן שמענדיק געמוזט זיך אין זינען האָבן אליין, ווייל מיר האָבן שמענדיק צווישן שונאים געלעבט, ווייל אונדזער מאָרגן איז קיין מאַל נישט זיכער געווען, ווייל אונדזערע מחיות זיינען שמענדיק באַגרענעצט, האָבן מיר זיך מיט דער צייט צוגעוואוינט צום זאָרגן, צום דענקען, צום איינשפּאַרן; צו האַלטן שמענדיק קאַפּ, צו באַהאַלטן אויף אַ שלעכטן טאַג, צו וואַקסן אויף פֿעלדזן, אָן רעגן, אָן טוי... .

און ווייל מיר האָבן נאָר מיט אונדזער גייסט געשטרימט, ווייל די הענט האָבן מיר געמוזט האַלטן בני זיך, זיינען מיר גייסטיקער און איידעלער געוואָרן... .

די רעשט האָבן מיר צו פֿאַרדאַנקען אונדזער תּורה, אונדזערע נבֿיאים און אונדזערע בעלי-התּלמוד.

דאָס איז דער קווינטעסענץ פֿון אונדזער „אתה בחרתנו"! נאָך דעם ערשטן גלות (מצרים) האָבן מיר דער וועלט אַ תּוֹרָה געגעבן. אינעם צווייטן און דריטן גלות זיינען מיר אַ לעבעדיקער פּראָטעסט קעגן קינאה, שינאה, קעגן פֿיזישער קראַפֿט, קעגן „פל דאליס גבֿר"!)

מיר ווילן נישט זיך אַליין גוטוויליק פֿאַרשליסן אין געמאַ. ביי דער גרעסטער עמיגראַציע, מיט די גרעסטע מיטל, וועלן דאָך אייניקע מיליאָן יידן מוזן בלייבן וואוינען צווישן פֿעלקער און מוזן האָבן מיט זיי מגע-ומשא, ומשא-ומתן. די אייניקע מיליאָן יידן מוזן זיין בירגער אין די לענדער, וואו זיי פֿאַרבלייבן, זיי מוזן אַן אַנטייל נעמען אין דעם לעבן פֿון פֿאַלק, מיט וועלכן זיי וואוינען צוזאַמען.

מיר ווילן דאָס פֿאַלק אין גאַנצן זאָל קענען העברעיִש, פּדי עם זאָל נישט דאָס תּנכּל פֿאַרגעסן... דאָס תּנכּל איז דער אוצר פֿון אונדזער אמונה, פֿון אונדזער נאַציאָנאַליטעט, פֿון אונדזער עטיק (מוסר)! מען דאַרף זען, עם זאָל זיין בני יעדן יוד, נישט נאָר אין שראַנק, נאָר אויך אין האַנט, אין האַרץ, און אין מוח... מיר ווילן אייביק לעבן. און אייביק איז נישט צו באַרעכענען, עם טוישן זיך די צייטן, עם טוישן זיך די מעג און נעכט... מאַרגן קאַנען מיר ווייטער קומען צו גרויסע נסיונות. דעמאָלט קאָן אונדז נאָר דאָס תּנכּל מוט געבן און פּוח.

און עם איז ווייניק, אַז אונדזער עטיק שטייט העכער שוין טויזנטער יאָרן. מען דאַרף, אַז יעדערער פֿון אונדז זאָל פֿילן און וויסן, פֿאַר וואָס און מיט וואָס זי שטייט העכער! עם איז ווייניק פֿאַר אונדז, אַז מיר בלייבן יידן. ווייל מיר זיינען געבוירן אַזוי, ווייל מיר זיינען געוואוינט דערצו.

אַ יחיד איז נישט קיין פֿרייער איינציקער פּונקט אויף דער וועלט; ער איז אַן אויג אין דער נעץ, וואָס פֿאַרשפּרייט זיך אויף אַ געוויסן פּלאַץ אויף דער ערד; די נעץ איז זיין דור. אַ מענטש איז אין איין וועג אַ רינגעלע פֿון דער אומגעהייערקייט, וואָס ציט זיך פֿון אַברָהם אַבינו עד סוף פּל הדורות.

ווער קאָן אויף זיך זאָגן, אַז ער געהערט צו אַ פֿאַלק? דער וואָס האָט פֿאַרבינדונג מיט אַלע אויגן פֿון דער נעץ, פֿון דער פֿאַר-שפּרייטער אויף דער גאַנצער וועלט, און קען גוט די קייט, וואָס ציט זיך פֿון אַברָהם אַבינו ביי דעם היינטיקן טאַג.

(* ווער עם איז שטאַרקער געוועלטיקט.

ווער עס וויל דאס פֿאלק קענען, און ווער עס וויל דאס פֿאלק לערנען — דער מוז קענען רעדן און שרײַבן ייִדיש.

נישט דערפֿאר האָבן מיר טױזנטער יאָרן געליטן, מיר זאלן אונדזער ציוויליזאציע פֿאַרגעסן; מיר ווילן און דאַרפֿן זי ווײַטער פֿירן, פֿדי זיך מיט דער מענטשהייט אויף גלײַכע רעכט צו פֿאַר-אייניקן. מיר ווילן אויך האָבן אַ חלק אין שותפות, מיר ווילן אויך זײַן אין דער פֿירמע.

מיר האָבן אונדזערע אידייען, אונדזערע באַגריפֿן, אונדזער ווײַן, אונדזער וועלט־אַנשוואַונג — העלפֿט אונדז זיי צו אַנטוויקלען.

מײַן פֿאַלק

מײַן פֿאַלק האָט מען אויסדערווילט צו שאַנד און שפּאַט, צו וואַנד און וויי, צו שלעג און פֿיין; מיר זײַנען די שוואַכסטע און די מינדסטע ... אָבער דערמיט טרײַבט מען אים צו דער ווײַטסטער מעטע פֿון דער מענטשלעכער גערעכטיקייט, צום ווײַטסטן פּאַסטן אויפֿן וועג פֿון דער מענטשלעכער פֿרײַהייט, צום לעצטן זיג איבער דער פֿײַזשער מאַכט, איבערן פֿײַזשן צוואַנג.

מיט קינס שמעמפל האָט מען מײַן פֿאַלקס שמערן געצײכנט און דערמיט צום אייביק וואַנדערן פֿאַרשאַלטן און — געבענטשט.

אים האָט מען מיט גוואַלד אַרײַנגעשמעקט די רויטסטע פֿאַן אין די הענט און גערופֿן:

— גיי! אַלץ ווײַטער און ווײַטער גיי, מיט אַלע באַפֿרײַערס, מיט אַלע צוקונפֿט־קעמפֿערס, מיט אַלע סדום-איבערקערערס ... נאָר בלײַבן שמיין מיט זיי קאַנסטו נישט ... די ערד וועט ברענען אונטער דיר!

אויף שריט און טריט צאל די בלוטיקסטע קאַסטן פֿון יעדן באַפֿרײַאונג-פּראַצעס. נאָר אין די באַפֿרײַאונג-דעקערעטן ווער וויי-ניק, זעלמן, אַדער גאַרנישט דערמאַנט ...

דו גיי און בלוטיק ווײַטער!

דו ביסט דער שוואַכסטער און דער מינדסטער און וועסט אויסגעלייזט ווערן ערשט צו אַלערלעצט ...

— אזוי לאַנג ווי עס וועט בלײַבן אַ שמיין פֿון אַלמע מויערן, וועט ער ליגן אויף דיין אַקסל און דריקן!

— אזוי לאנג ווי עס וועט בלומ פֿאַרגאַסן ווערן, אַ ווילן --
אונטערדריקט, אַ פֿליגל אונטערגעשניטן — וועלן עס זיין דינע
פֿליגל, דיין ווילן, דיין בלומ...
דו וועסט באַפֿרייט ווערן ערשט צו אַלערלעצט, ווען דער
מענטש וועט באַפֿרייט זיין פֿון דער ערד! ווען פֿון מענטשן-ווערעם
וועלן אַדלער ווערן.

**

ביי אנדערע נאַציעס זיינען לעבנס-פֿראַגעס: גערעמעניש,
פֿאַרשפּרייטן די גרענעצן, שטאַרקע אַרמיען, קאַלאָניעס; ביי אונדז,
אויב מיר ווילן גערטן בלייבן זיך אליין, איז די לעבנס-פֿראַגע:
געוויסן-פֿרייהייט, מענטשלעכע קולטור און עטיק. דאָס זיינען די
איינציקע באַדינגונגען פֿון פֿרייען אויסלעבן זיך און זיגן... דאָס
גלות איז דאָס שלאַכטפֿעלד, איך קאָן עס דעריבער נישט פֿאַרליי-
קענען. דאָס איז מיין אידעאַל, קאַמף און זיג.

**

מיט מיין פֿאַלק ביי איך, פֿון גלאַנץ פֿון זיין פֿאַן פֿלאַמט מיין
נשמה און איך רוף: יידן פֿון אַלע לענדער און פֿעלקער, פֿאַראייניקט
איך... לאַנג און געפֿערלעך איז דער וועג... האַלט איך צו-
זאַמען!

**

האַט זיך יעדער פֿאַלק זיין לאַנד און איך בין צעזייט און
צעשפּרייט און ווער געטריבן.

מיין פֿלי-קודש: רוקזאַק און וואַנדערשטאַק!

שלעכט אין דער קעגנזאַרט, די צוקונפֿט אַכער
געהער צו מיר! אין איר נעפל זיינען מייע אויגן באַהעפֿט, פֿון
דאַרט וועט זיך אויסשילן די פֿרישע זון פֿון אַ נייעם גערעכטן
מאַרגן! פֿון העכסטן טורעם וועט פּלוצלונג אויסשלאַגן די שעה
פֿון אויסלייונג, דער לעצטער טאַג!

וואָס איז ייִדישקייט?

ייִדישקייט איז די ייִדישע וועלט-אַנשוואונג. און ווילט איר: די וועלט-אידי, וואָס זוכט איר פֿאַרקערפערונג אין דער מאַמעריע, אין דער געשטאַלט, אין וועלכער זי שלאָגט זיך אָפּ אין דער ייִדישער נשמה.

די וועלט, מיט ייִדישע אויגן געזען, איז אַן אַרגאַניש-צוזאַמענ-געבונדענע, אַרגאַניזירטע און דעריבער מאַראַליש-פֿאַראַנמוואָרט-לעכע וועלט.

די וועלט מיט געצנדינערישע אויגן געזען איז אַן עפילעפטיקער. צעוואַרפֿענע, באַהאַלטענע און אָפֿענע קרעפֿטן, וואָס פֿאַלן קיין געזעץ נישט אונטער און וועלכע מען קאַן קיין מאַראַלישע פֿאַדע-רונגען נישט שמעלן.

קאַן זיך די העכערע אידיי דער נידעריקער נישט אונטערגעבן. איז דאָס געשריי: לאַזט מיך פֿריי ריידן מיין וואָרט, פֿריי אַרבעטן און קולטור-ווערטן באַשאַפֿן לויט מיין וועלט-אַנשוואונג.

און ניט אויף אַ באַשטימט אַרט ווערט דער שמרניט געפֿירט. מיר האָבן שוין לאַנג די נאַציאָנאַלע קינדערוויג פֿאַרלאָזט, גערן אַדער נישט גערן, אַ וועלט־פֿאַלק געוואָרן. נישט באַגרענעצט איז דער קאַמף, אַ וועלטקאַמף איז ער.

אויפֿגעהויבן מוז ווערן די פֿאַן פֿון ייִדישן רענעסאַנס, פֿון משיח און וועלט-מישפט און וועלט-באַפֿרייאַונג — פֿון דער קינפֿטי-קער פֿרייער מענטשהייט.

דאָס איז די מיסיע פֿון אייביקן פֿאַלק, פֿון וועלט־פֿאַלק. דאָס מוז געבן דאָס ייִדישע לעבן, דאָס ייִדישע הייז, די ייִדישע שול, דאָס ייִדישע טעאַטער, דאָס ייִדישע בוך און אַלץ וואָס ייִדיש איז.

**

ייִדיש איז די וואַנדער-שפּראַך און די בילדונגס-שפּראַך פֿון מיליאָנען יידן. ווען דאָס פֿאַלק זאַל אויפֿגעבן די שפּראַך פֿון פּראַסמ מאַמע-לשון, וועט דאָס זיין מיט אַנדערע ווערטער דער באַנקראַט אונדזערער. די ייִדישע אויפֿלעבונג איז דאָס שמרעבן אַרויסצוגראַפֿן פֿון אונדזער נשמה אַלע די אוצרות מיט וואָס מיר קאַנען און וועלן נאָך באַרייכערן די מענטשהייט.

**

יִיִדִישקײט איז נישט לאַנד און נישט שפראך. אָן יִיִדישקײט
און נישט צוליב יִיִדישקײט — איז עס געצנדינערני, עבֹדה-זרה.

**

מיר גלייבן אין זיך, אין אונדזער צוקונפֿט, אין אונדזער זיג.
מיר קאַנען דעריבער נישט זײַן נישט „מיר“. מיר ווילן זײַן נישט
מער נישט ווייניקער ווי ייִדן. ווי אונטערדריקטע ייִדן, ווי אָן אונ-
טערדריקטע מינדערהייט מוזן מיר זײַן סאַלידאַר מיט אַלע אונטער-
דריקטע מינדערהייטן און פֿעלקערשאַפֿטן.

**

אויף משיחן וואַרט אַ ייִד, ער זאָל קומען אויסלייזן די וועלט
פֿון שרעק און פֿיין, פֿון קאַטאַקליזמען צווישן אַרעם און רייך . . .
אַלץ זאָל זײַן פֿאַר אַלע.

**

די מאַדערנע פֿעלקער זײַנען שוין אויסגעלייזט געוואָרן, נאָר
אונדזער משיח איז נאָך נישט געקומען. נאָר ער דאַרף ערשט קומען
און נישט נאָר פֿאַר זײַן פֿאַלק אַליין . . . געמישפט און אויסגעלייזט
מוז ווערן די וועלט; פֿון דער מענטשלעכער טראַגעדיע מוז באַ-
פֿרייט ווערן די וועלט.

**

„איין שבת — ייִדן זאָלן האַלטן, וואָלט משיח געקומען!“ איין
שבת ווי עס דאַרף צו זײַן, אָן אמתע נשמה יתרה! אַ נשמה יתרה
וואָס זאָל פֿילן, וואָס זאָל וויסן, ווי יענע, די טאַג-טעגלעכע, די וואַ-
כעדיקע איז קראַנק! וואו געמט מען זי?

צו די וואָס גייען אַוועק

דורך-אָרץ פֿאַרן אַלטן, פֿאַרן עלטסטן פֿאַלק, וואָס איינגעמען
און באַצוווינגען אַ לאַנד און שיצן עס קעגן די העלדישע וועלט-אַר-
מייען ביזן לעצטן טראַפֿן בלוט האַט עס געקאַנט גלייך מיט אַלע!
און פֿיל בעסער און שענער פֿון אַלע! און דערנאָך אַ

לאנגע, לאנגע שנור פֿון דורות קעמפֿערס, קעמפֿערס ביזן לעצטן
מראָפֿן בלומ פֿאַר אַיב צײַגונגען.
דרך-אָרץ פֿאַר אַ פֿאַלק, וואָס זײַן געשיכטע איז די איינציקע
ווערפֿאַרשע וועלט-טראַגעדיע: אַן עפֿאַכע פֿון מסירת-נפֿש, קידוש-
השם און די אוממענטשלעכסטע פֿיין און לײַדן פֿאַר דער אידיי.

**

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס איר, לײַכטזיניקע עולם-
הוהניקעס, זײַט אַוועק; איר זײַט אַנטלאָפֿן פֿון די וואָס פרעדיקן
לעבן און מוזן לײַדן צו די וואָס פרעדיקן לײַדן און
לעבן אַ גומן טאָג.
קומט איר נאָך ווי די שוואַרצע ראַכן און קראַקעט: אונטער-
גאַנג.

שרעקט עס אונדז נישט. מיר האָבן עס פֿון אַינער גלײַכן אין
מצרים געהערט אין פרם, אשר, בבל, יון און רוים — געוואוינט
דערצו. פרעדיקט וואָס איר ווילט — דער ווינט טראַגט. אַכער מיט
דרך-אָרץ.

ווילט איר נישט לײַדן צוזאַמען מיטן פֿאַלק, נעמט דעם וועג!
אַכער אַכטן זאַלט איר עס, מוזט איר עס! בייגט די קעפֿ פֿאַרן
אייביקן קעמפֿער, פֿאַרן אייביקן פֿאַלק!

אײן פֿאַלק יײַדן, זײַן שפּראַך איז — יײַדיש

(פֿון דער רעדע געהאַלטן אויף דער טשערנאָוויצער קאָנגרעסן)

אין יאָר 1908)

דײַ אינעווייניקסטע באַפֿרייאַונג-מאַמענטן האָבן אונדזער
באַוועגונג געשאַפֿן.

עס הייבט זיך אָן צו באַפֿרײַען דער ייִדישער „המוֹן“, דער
אַרעמער ייִדישער עס-האַרץ. ער פֿאַרלירט זײַן צוטרוי אי צום גרויסן
למדן, אי צום גרויסן גביר. דעם גרויסן גבירס „צדקה“ מאַכט אים
נישט זאַט, דעם גרויסן למדנס תורה גיט אים נישט קיין גליק.

דער המון הייבט אן אליין צו בענקען, צו פילן, וויל לעבן זיין אייגן
ארעם לעבן פֿאַר זיך. און עס וואַקסט אויף דער חסידיוזם, די תורה
פֿאַר אַלע.

און דאָס איז דער ערשטער מאַמענט.

דאָס חסידישע מעשהלע דאָס איז דער „בראשית“. שבחי
בעל-שם און אַנדערע וואונדער-געשיכטעס זיינען פֿאַלקס-דיכטונגען.
דער ערשטער פֿאַלקס-דיכטער איז ר' נחמן פֿון ברעזלאַוו מיט
זיינע זיבן בעטלערס.

עס האָט אויך דערוואַכט און פֿאַרלאַנגט פֿאַר זיך די
ייִדישע פֿרוי, דאָס ייִדישע ווייבל, דאָס ייִדישע מיידל. עס באַוווּיזן
זיך „ווייבערישע ביכלעך“. פֿון עבֿרי־מיטש ווערט אַ „מאַמע-
לשון“ . . .

און צוויי שפראַכן האָט נאָך דאָס ייִדישע פֿאַלק. אַ שפראַך
פֿאַר לומדים אין בית-המדרש: תורה-לשון, גמרא-לשון; און דאָס
צווייטע פֿאַרן „המון“ און פֿאַר דער ייִדישער טאַכטער . . .

נאָר פֿון דעם וואַלט נאָך קיין „ייִדיש“, קיין ייִדישע שפראַך
נישט געוואָרן. עס באַוווּיזט זיך דער ייִדישער אַרבעטער, דער
ייִדישער פֿראַלעטאַריאַט און שאַפֿט זיך זיין אינסטרומענט פֿאַרן
קאַמף פֿאַר זיין לעבן, זיין אַרבעטער-קולטור אויף ייִדיש. דער אַר-
בעטער באַנגנט זיך נישט מיט תחינות און תפילות פֿון דער וויי-
בערישער שול, און נישט מיט וואונדער-געשיכטעס פֿון הינטערן
אויבן אין קלויז. ער וויל און מוז זיך אויסלעבן אויף ייִדיש, און
עס באַוווּיזט זיך דאָס ייִדישע בוך אין דער ייִדישער שפראַך . . .

דאָס „פֿאַלק“, ניט דער שטאַט, איז דאָס מאַדערנע וואָרט!
און אייגנאַרטיקע קולטור, נישט גרענעצן מיט יעגער, באַוואַכן דאָס
אייגנאַרטיקע פֿעלקער-לעבן . . .

און שוואַכע, אונטערדריקטע פֿעלקער דערוואַכן און קעמפֿן
פֿאַר זייער שפראַך, פֿאַר זייער אייגנאַרט קעגן דעם שטאַט, און מיר,
די שוואַכסטע, האָבן זיך אויך אין די רייען געשטעלט.

דער שטאַט זאל מער נישט פֿעלשן די פֿעלקער-קולטור, נישט
פֿאַרניכטן אייגנאַרט און אינדיווידוואַליטעט. אַט דאָס ווערט גע-
רופֿן און געבלאַזן אין דער מחנה, און מיר שטייען אין אירע רייען
אונטער אונדזער אייגענער פֿאַן, אין נאַמען פֿון אונדזערע אייגענע
קולטור-אינטערעסן.

מיר ווילן קיינעם נישט דינען. פֿעלקער-לאַקייען קאַנען קיין
קולטור-גיטער נישט באַשאַפֿן, מיר טוען עס!

מיר ווילן זיך שוין נישט צעברעקלען און מקריב זיין יעדן

מולך-שמאט זיין ברעקן; איין פאלק יידן. זיין שפראך איז — יידיש.

און אין דער שפראך ווילן מיר אונדזער אוצר זאמלען, אונדזער קולטור באשאפן, אונדזער נשמה וועקן, און קולטורעל זיך פאר-אייניקן צווישן אלע לענדער און אין אלע צייטן.

קונסט און טראדיציע

קונסט איז די נשמה פון פאלק, די נאציאנאלע פערזענלעכ-קייט. און די פערזענלעכקייט, די נשמה פון פאלק, ווערט באשטימט דורך טראדיציע.

איז פאראן א פאלק, א וואנדער-פאלק אן געשמיצטע גרענעצן, אן אן אייגענער עקאנאמישער סטרוקטור, און דאס פאלק לעבט, ליידט און גייט נישט אונטער — מוז אזא פאלק אנדערש זען, אנדערש פילן, אן אנדער וועלט-אנשוואונג האבן, אן אנדער פאר-שמעלונג וועגן דער צוקונפט פון וועלט, לעבן און מענטש.

איך רעד נישט פון פארשליסן זיך אין א גייסטיקן געטא, מען זאל ארויס פון געטא, נאר מיט אייגענעם גייסט, מיט אן אייגן גייסטיק פארמעגן און טוישן: געבן און נעמען, נישט בעמלען.

געטא איז אימפאטענץ: קולטור-קרייזיקונג — די איינציקע מעגלעכקייט פאר דער מענטשלעכער אנטוויקלונג.

אלע וועגן פירן צום מענטש, נאר יעדער פאלק האט זיין וועג. נעמען און זיך נישט פארלירן — דאס איז די הויפטזאך, און דאס איז דאס שווערסטע בני שוואכע און נישט זעלבשמענדיקע פאלקער.

מען דארף ארויס פון געטא און זען די וועלט, נאר — מיט יידישע אויגן...

מיט א פֿרעמדער נשמה קאן מען נישט לעבן. פון א פֿרעמדן ווילן קאן מען ווערן באאיינפלוסט, זאגאר סוגעסטירט, לעבן מיט א פֿרעמדן ווילן קאן מען נישט.

און האט מען קיין פֿארגאנגענהייט און קיין צוקונפט נישט, איז מען אויף דער וועלט א פֿינדל-קינד אן טאטע-מאמע, אן טרא-דיציע און אן פֿליכטן פֿאר שפעטערן, פֿאר דער צוקונפט, פֿארן אייביקן.

אוממעגלעך איז דאס אויפֿלעכן פֿון דער ייִדישער אייגנארט, די באַפֿרייאונג און פֿרײַע אַנטוויקלונג אָן דער ביבל, ווי עס איז אוממעגלעך אַ לעבעדיק בלענדיקער בוים אָן וואַרצלען אין דער ערד.

אַבער וואַרצלען אָן שמאַס, צווייגן, בלעטער און בלימל זײַנען קיין בוים נישט, נאָר אָן איבעריק איבערבליבעניש פֿון אַ געוועזענעם בוים ...

צוריק צו דער ביבל הייסט נישט בלײַבן שטיין בײַ דער ביבל. ייִדישקײט איז נישט קיין שטייענדיק וואַסער, קיין זומפֿ. „מים חיים“ רופֿט מען זי, די תורה.

ייִדישקײט מאַך נישט גענומען ווערן ס ט א י ש, נאָר ד י נ א מ י ש — אין דער אַנטוויקלונג, דאָס הייסט: אומעטום אויף דער גאַנצער וועלט און אין אַלע צײַטן; קיין איינציקן עכט ייִדישן מאַמענט נישט אויסגעמעקט.

ייִדיש איז אונדזער איינציקער וועג צום — מענטש, צום געט-לעכן מענטש, צום מענטשלעכן גאָט; צום איבערמענטש, אויב איר ווילט.

מיר שטייען ווי אַ מויער פֿאַר ייִדיש! מוכר נפֿש זײַנען מיר זיך פֿאַר ייִדיש; אַזוי קעגן דער אַלמער, ווי קעגן אַלע נײַע שפּראַך-פֿאַרמען.

אין ערגעץ נישט פֿאַרשטיינערט, אין ערגעץ נישט פֿאַרגלי-ווערט ווערן, אין ערגעץ נישט בלײַבן שטיין ... אונדזער „מזל“ איז שוין אַזוי ... לעבן און שאַפֿן בײַ די ערג-סטע באַדינגונגען און נישט אַראָפֿ פֿון וועג.

און געפֿינען דעם תּוֹך; דעם „עצם ענין“ פֿון ייִדישקײט אין אַלע ערטער, אין אַלע צײַטן, אין אַלע טײלן פֿון צעזײַטן און צע-שפּרייטן וועלטפֿאַלק; געפֿינען די נשמה פֿון דעם אַלעס און זען זי באַשמראַלט מיטן נבֿיאישן חלום פֿון דער מענטשלעכער צוקונפֿט — דאָס איז די אויפֿגאַבע פֿון ייִדישן קינסטלער.

שאַפֿן איז עלית נשמה; און נאָר די ייִדישע נשמה קאָן זײַן רוח הקודש, זײַן שכונה, זײַן איינציקע באַגריסערונג, זײַן שער-פֿערישע קראַפֿט.

זי מוז זײַן זײַנע אויגן אין קאַפֿ, מיט וועלכע ער זעט די וועלט און איר פֿאַרגאַנגענהייט, קעגנוואַרט און צוקונפֿט ... פֿאַר דער ייִדישער נשמה מוז ער קאַנען לעבן און שטאַרבן ... און נישט אַוועק פֿון דער וועלט, נאָר אַ ביסל, אַ קליין ביסל התבודדות; אַ קליינע מינוט פֿון

חשבון הנפש, וואס זאל זיך אליין געפינען, זיך אליין אויסשיילן פֿון פֿרעמדן און אָנגעוואַרפֿענעם, דאָס הייסט: צוריק צו דער ביכל... צוריק צום זיכערסטן פונקט און פֿון דאָרט — צום מענטש אויפֿן ייִדישן וועג.

צום נביא

און קיין מאל האָט דאָס בלומנדיקע ייִדישע האַרץ נישט אזוי געבענקט צום נביא, ווי הינט. צום נביא וואָס זאל זיך שמעלן אויפֿן שפיץ פֿון העכסטן באַרג, די וועלט זען און די ייִדישע וועלט-נשמה אין איר אַנטפלעקן; וואָס זאל צו די בויערס רופֿן אין נאָמען פֿון ייִדיש פֿאַרשמאַנען און געפֿילטער וועלט און זאל יעדן אויסטיילן זיין אַרבעט פֿון אַלגעמיינעם, פֿון דער ייִדישער וועלט-נשמה אַרויס, יעדן פֿאַר זיין ווינקעלע, פֿאַר זינע הענט, לויט זיין געפֿוהות און יעדן אַנווייזן זיין בוי-מאַטעריאַל...

וואָס ווילן מיר?

עס איז שוין צייט, אז אונזער ווירקלעכע אינמעליגעניץ זאל פֿאַרשמיין, וואָס פֿאַר אַ פֿליכט, וואָס פֿאַר אַ התחייבות זי האָט פֿאַרן פֿאַלק... אז אַרבעטן בני זיך אין דער היים, פֿאַר אייגענע ברידער, הייסט נישט אַרויסלאָזן די אַלגעמיינע מענטשלעכע פֿאַן פֿון דער האַנט... הינט מוז אַרבעטן יעדערער בני זיך, אַקערן און זייען זיין אָפּגעגרענעצט שטיקל לאַנד, כאַטש, אַדער בעסער — ווייל מיר האָפֿן, אז די צוקונפֿט וועט זיין דער אַלגעמיינע מענטש-לעכער שפּיטלער, אין וועלכן עס וועלן אַרײַנקומען אַלע ווייזן, די גאַנצע תּבֿואה; אַ שפּיטלער וואָס וועט שפּיזן אַלע גלייך, שפּיזן יעדן אומגעפֿרעגט ווער זיין זיידע איז געווען, און נישט געקומט, פֿון וואָס פֿאַר אַ פֿאַרב זיין הויט איז... מיר גלייבן אז געוויסער, שמורעם און רעגן מוזן פֿאַרבייגיין, עס מוז קומען די צייט, און די ערד וועט אונדז געבן איר קראַפֿט,

דער הימל — וואַרעם און ליכט ... און מיר ווילן נישט, אז אין שני-
טער-צייט זאל אונדזער פֿאַלק שטיין פֿון ווייטנס, אין יום-טובֿ באַ-
וויינען פֿאַרלוירענע יאָרן און פֿאַרשעמט בעמלען פֿרעמד ברויט פֿון
פֿרעמדן בלוטיקן שווייס ...

מיר ווילן אויך אַרײַנפֿירן אַ ביסל קאַרן און ווייץ אין שפּניכ-
לער אַרײַן, מיר ווילן אויך בעלי-בתים זײַן, אַרעמע בעלי-בתים, נאָר
נישט קיין בעמלער ...

מיר ווילן, דער יוד זאל זיך פֿילן ווי אַ מענטש, ער זאל אַנטייל
נעמען אין אַלעם, וואָס מענטשלעך איז, מענטשלעך לעבן און
שטאַרבן. און — באַלײַדיקט, זאל ער זיך פֿילן באַליידיקט ווי
אַ מענטש.

אַט דאָס איז אונדזער צוועק, פֿאַר וועלכן מיר בעטן הילף בני
דער ווירקלעכער אינטעליגענץ.

כלל און פרט

נאַציאָנאַלע פֿאַרמען זײַנען אומעטום פֿאַרקערפּערט אין פֿאַ-
ליטיש-עקאָנאָמישע אינסטיטוטן; אין לענדער און אין רעגירונג-
פֿאַרמען. דאָס פֿראַנצייזישע פֿאַלק, דאָס דײַטשישע פֿאַלק הערט מען,
זעט מען, עס לאָזט זיך ממש אַנטאַפּן — גלייכט מען דערין. פֿילן
זיך אַלע פֿאַרטייען ווי אַ טייל פֿון פֿאַלק, האָט יעדע איינצלנע פֿאַרטיי
אַ גרענעץ פֿאַר איר פֿאַרלאַנג: די נאַציע!

אונדזער שכינה איז אין גלות; אונדזער פֿאַלק — צעזיט און
צעשפּרייט. די גאַנצקייט איז געשפּאַלטן, איבערגעריסן און צע-
ברעקלט. „יודישקייט“ איז דערווייל נאָר געדאַנק, נאָר אידיי —
און מענטשן זײַנען נאָך אַלץ געצנדינער, ווילן אַפֿילו זייערע געמער
הערן, זען און אַנטאַפּן ... און גלייכן נאָר אין געדאַנקען, וואָס
זײַנען שוין פֿאַרקערפּערט און פֿאַרלייקענען דעם שעפֿערישן גע-
דאַנק ווען ער קעמפּט פֿאַר זײַן פֿאַרקערפּערונג.

ווערט דער יודישער נאַציאָנאַלער געדאַנק פֿאַרלייקנט.

גיט זיך דער אַסימילאַטאָר אונטער דעם פֿאַלק, וואָס זײַן
נאַציאָנאַלע אידיי האָט געפֿונען איר פֿאַרקערפּערונג ... און דער

פאליטישער ציוניסט זוכט א היים פאר די „וואס ווילן נישט אדער קאנען זיך נישט אסימילירן!“

ווי קאן מען שמרטיגן פאר פלל ישראל?

און דאס זעלבע טוט דער פראלעמאריער.

און אין דעם באשטייט אונדזער אנארכיע. דער פרט שמעלט זיך אויפן ארט פון נישט-געזעענעם, נישט אנגעמאפטן פלל ... דאס גליד אין ארגאניזם וויל אים באהערשן און ציל ווערן!

און וויל מען דעם פלל ישראל פארקערפערן אין יידישע קאנגרעסן, וואס זאלן ארויספירן דעם סינטעז פון אלע יידישע ליידן, האפענונגען, אידייען און אינטערעסן, שמעלט זיך דער חכם פון קלויז און פֿרעגט:

— נאך וואס? צו וואס?

איי, אינטערעסן זינען פֿארצן גרויסע, די קעפ אבער זינען פֿאר זיי צו קליין, די הערצער צו ענג ...

זאלן אבער אונדזערע פארטייען וואקסן, ווערן יידישע וועלט-פארטייען, וועט זיך אויך זייער סינטעז געפינען און פֿארקערפערן, וועלן מיר האבן אלגעמיינע יידישע קאנגרעסן. און דעמאלט וועט זיך אונדזער פרט אונטערווארפן דעם פלל.

**

דער מענטש באשטייט פון גלידער, דאס פֿאלק — פון פאר-טייען. דאס איז די פֿארטיילונג און ספעציאליזירונג פון דער ארכעט. וויי דעם מענטש, וואס איין גליד פון זינע גלידער וויל זיך אים נישט אונטערווארפן, וויל זיין אייגענעם ווילן האבן, ציל ווערן, און אלע אנדערע באהערשן; און וויי דעם פֿאלק, ווען עס טוט עס איינע פון זינע פארטייען, דערשטיקנדיק די אנדערע ...

וועגן געשיכטע

ליב האבן הייסט קענען! ליב האבן דעם פלל ישראל הייסט: זיין צוגעבונדן, נישט צו צוואנציק-דרייסיק יידן, נאר צו דער גאנצער לענג פון אלע דורות און צום גאנצן היינטיקן דור, וואס איז צעזיט און צעשפרייט.

נישט נאר א מענטש, נאר אויך א פֿאלק דארף האבן א זכרון! און א פֿאלקס זכרון איז די היסטאריע! אן היסטאריע — ווי א מענטש

אן זפרון — קען קיין פֿאלק נישט קליגער, נישט בעסער ווערן.
פֿון וואַנען זאָל דאָס פֿאלק נעמען פּראַקטיק אין דער שלעכטער צייט,
עצות און בטחון, אז יעדער דור מיט זיינע צרות און נחת, הסרונות
און מעלות, ווערן „אָפּגעשניטן און אַוועקגעלייגט“, אז וואָס אַרײַן
אין גרוב איז אַרויס פֿון קאַפּ.

גאַט און מענטש

די אידיי אז עס איז פֿאַראַן עפעס העכערס, פֿאַר וועלכן אַ
מענטש דאַרף זיך אַ מאָל אָפּשטעלן, אויף די קני פֿאַלן און זאָגן:
איך האָב געזינדיקט און וועל נישט מער; איך נעם דעם וועג, שטיי-
גנדיק צו דיר . . . די אידיי איז נישט קאַנסערוואַטיוו, נישט קעגן
פּראַגרעס . . .

**

נעמט אַ הנכל, נעמט אַ סידורל. קוקט אַרײַן, בלעטערט דאָס
תנכל דורך, און זעט: צי איז דאָ ערגעץ אַ געבאַט, איר זאָלט
הונגערן? צי האָט גאָט ערגעץ אָנגעזאָגט, אַ מענטש זאָל פֿרײַערן
פֿאַר קעלט? און קומט צום נביא צו און הערט זיינע רייד! צי
שטימען זיי נישט מיט אַייערע גוואַלדיקסטע האַפֿענונגען, ברייטסטע
און ווייטסטע הלומות? און דאָס סידורל עפֿנט, צי בעט עס נישט
אַייער געבעט?

**

פֿון רעליגיעזן שטאַנדפּונקט איז גאָט אייביק און אומפֿאַר-
ענדערלעך; דער מענטש אָבער אַנטוויקלט זיך, זײַן פֿאַרשטעלונג
פֿון גאָט פֿאַרענדערט זיך, אַנטוויקלט זיך און וואַקסט.
און וואַקסט מײַן פֿאַרשטעלונג פֿון גאָט אין מיר און גלײַך
מיט מיר, ענדער איך אויך מײַן שפּראַך, מיט וועלכער איך רעד
מיט מײַן גאָט און די סימבאָלן, אין וועלכע מײַן גלויבן גיסט זיך
אויס.

*

שמעלט עמעצער אָפּ זײַן גאָט און גייט ווייט ער, ווערט
זײַן אָפּגעשטעלטער גאָט קעגן אים אַלץ קלענער און קלענער, און
ווערט מיט דער צייט אזוי קליין, אז דער מענטש, וואָס וויל אים

נישט פארלירן, נייט אים א בנימעלע, לייגט אים אריין און טראגט
אים אויפן האלדז, ווי א קמיע, א שמירהלע...
לעבן הייסט — האבן געמלעכע פארשמעלונגען און, אין א
געוויסער מאס, געמלעכן ווילן די פארשמעלונגען אויסצופירן, דאס
ארומיקע לויט פארשמעלונג, אידיי און ווילן צו ענדערן, ארויפ-
פירנדיק וואס א מאל נייע פארמען, א שותף זיין צו מעשה בראשית.

**

איך לעב, האב איך דעריבער אין מיר א געמלעכן פונק. דאס
האבן אלע, וואס לעבן, און פילן פיל איך, אז אלץ לעבט.
דעם געמלעכן פונק האט אויך דער לעסטערער. איך רעכן —
נאך אין א גרעסערער מאס. עס לעסטערט די פארצווייפלמע ליב-
שאפט, וואס בענקט צום קוואל פון לעבן און קען צו אים נישט
קומען.

**

נישט אין געוועזענעם, וואס איז פארבני, נישט אין באשטייענ-
דיקן, וואס גייט אפ, איז גאט!
אינעם שפעטער, אין דער אייביקער צוקונפט, אין דער איי-
ביקייט איז גאט! אייביק מוז זיין דאס שמרעבן צו אים!

**

לא בשמים! — נישט אין הימל איז גאט!

**

האט מען נישט קיין גאט, זוכט מען געצן, און די גיבן קיין
תורה נישט.

**

(גאט). עס איז א ווארט. א גרויס ווארט. א סימבאל, א בא-
צייכענונג פארן העכסטן, פארן הייליקסטן... האבן זיי עס אין
מויל אריינגענומען מיט שפניעכץ באנעצט... האט זיך יעדערער
א געמל צו זיין פרנסה צוגעפאסט, צו זיין תאוהלע צוגעשניטן,
האבן זיך געפרוכערט און געמערט די עבודה-זרהלעך...

**

איך האב קיין שמרנימל-מוסר נישט געפרעדיקט, קיין רעלי-
גיעזע פארמען נישט אנגעווארפן.

מיך שרעקט נישט דער פֿרײער געדאַנק, ווען אפילו ער זאָל
 אויסשמרעקן די האַנט צום מעלערל פֿון הימל.
 דער מענטש, וואָס בלאַנדזשעט אַרום מיט אַ בלוטיקן פֿראַגע-
 צייכן, איז מיין פֿרײנד.
 מיך שרעקט נאָר און שטויסט אָפּ דאָס מעמפע הילצערנע
 „ניין“! דאָס ביליקע, גראַשנדיקע שונד-אַפיקורסות. דער פֿאַר-
 גילטער דלות פֿון בליצערנעם פֿויגל, וואָס האָט זיך אָנגעפיקט מיט
 מאַדערנע ביליקע שמות און שרײַט: אַט פֿלי איך, אַט הייב מיך!
 — און ליגט אין בלאַמע.
 אַיבער דער רעליגיע זײַנען פֿאַראַן וועלטן. אַבער אונ-
 טער איר — פֿי- און פֿערד-שטאַלן, פֿרײ דענקען איז דראַמאַטיש,
 צווייפֿלען — טראַגיש; אַבער די הילצערנע, עס-האַרצישע זיכער-
 קייט געהערט צום פֿאַרם...

אַ נײַגון

(גענומען פֿון אַ „גילגול פֿון אַ ניגון“)

נגינה איז אַ גרויסע זאָך!
 עס ווענדט זיך נאָר, ווער עס זינגט און וואָס ער זינגט...
 מיט די אייגענע ציגל קען מען שמעלן אַ שול און אַ קלויסטער,
 להבדיל, אַ פֿאַלאַץ און אַ תּפֿיסה, און גאָר אַ הקדש.
 מיט די אייגענע אותיות שרײַבט מען סודות התורה און,
 להבדיל, דאָס גרעסטע אַפיקורסות!
 אַ בריוול — ווי מען לייענט עס; אַ ניגון — ווי מען זינגט אים!
 אַ ניגון ברענט — אויסגעווייקט איז ער מיט ליבשאַפֿט; נאָר
 ליבשאַפֿטן זײַנען פֿאַראַן אַ סך: עס איז פֿאַראַן אַ ליבשאַפֿט צו פֿל
 ישראל... איינער אַבער האָט נאָר זיך אַליין ליב.
 אַ ניגון קלאַנגט זיך, אַ ניגון וויינט. נאָר איינער וויינט אויפֿן
 פֿאַרלירענעם גז-עדן; אַ צווייטער — אויף גלות השכינה, אויף חורבן
 בית-המקדש, אויף אונדזער דלות און שיפֿלות!..
 נעמט כאַטש דאָס לידל:
 ר' דודל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו — אין וואַסילקאָוו,
 און היינט וואוינט ער אין טאַלנע;
 ר' דודל, ר' דודל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו,

הינט וואוינט ער אין טאלנע! ..

עס זינגען עס טאלנער, עס זינגען עס וואסילקאווער! נאָר
אַז די טאלנער זינגען, איז עס אַן אמת, „פֿריילעכס“, שפּריצט עס און
ברענט מיט שימחה, מיט תּענוג; זינגען עס אַבער וואסילקאווער,
איז עס אויסגעווייקט מיט צער און מרה-שחורה! און ווענדן ווענדט
זיך עס אַן דער נשמה, וואָס מען גיט אַרײַן אין ניגון! ..

דער ניגון, מוזט איר וויסן, איז אַ סך-הפל פֿון קולות, אַדער, ווי
יענע זאָגן — טענער.

די קולות אַדער די טענער נעמט מען פֿון דער טבע; זיי איז
קיינער נישט מחדש, און אין דער טבע פֿעלט נישט קיין קולות.
אַלץ האָט אַ קול, זײַן אייגענעם קלאַנג, אויב נישט נאָר אַ גאַנצן
ניגון!

מענטשן און פֿייגל זינגען. חיות און בהמות זאָגן שירה...
אַ שטיין אַן אַ שטיין קלאַפּט, מעטאַל קלינגט; וואַסער, אַז עס
לויפּט, שווינגט עס נישט; הינט אַ וואַלד! בניס קלענסטן ווינטל,
זינגט ער דאָך אַ „וואַלעך“, אַן אמתן, שטילן, זיסן וואַלעך! און
די באַן, למשל, — די חיה-דעה, מיט די רויט-פֿלאַמענדיקע אויגן.
אַז זי לויפּט, באַטויבט זי נישט מיט איר געזאַנג? אַפֿילו די שטומע
פֿיש, האָב איך אין אַן אַלט ספֿר געזען, גיבן אויך אַרויס פֿון זיך
אַ קול נגינה. טייל פֿיש, שטייט אין ספֿר, שווימען פֿון צייט צו צייט
צו צום ברעג, קלאַפּן מיט די עקן אין זאַמד, אויף אַ שטיין און זינגען
זיך דערמיט מחיה!

ווייניק קולות? מען דאַרף נאָר האַבן אַן אויער, עס זאָל די
קולות אויפֿכאַפּן ווי אַ נעץ, איינזאַפּן ווי אַ שוואַם!
נאָר פֿון טענער אַליין איז נאָך קיין ניגון נישט!
אַ הויפֿן ציגל איז נאָך נישט קיין הויז!

דאָס איז ערשט דער גוף פֿון ניגון; ער דאַרף נאָך אַ נשמה!
און די נשמה פֿון אַ ניגון איז שוין אַ געפֿיל פֿון אַ מענטשן:
זײַן ליבשאַפּט, זײַן צאַרן, לײַטזעליקייט, נקמה, האַרץ-בענקעניש,
חרטה, צער, — אַלץ, אַלץ וואָס אַ מענטש פֿילט, קאָן ער אַרײַג-
געבן אין אַ ניגון און דער ניגון — לעבט!

וואַרעם דאָס וואָס איז מיך מחיה, מוז אַליין האַבן אַ חיות,
לעבט אַליין!

און הינט, אַז אַ ניגון איז מיך מחיה, אַז איך באַקום פֿון אַ ניגון
אַן אמת חיות, אַ נייע נשמה, זאָג איך, אַז אַ ניגון לעבט...
— — — — —

און והא רציה: נעמט א ניגון און צעשניידט אים, זינגט אים קאפויער, כאפט פרויער ארויס די מיט און דערנאך זינגט די התחלה מיטן סוף, נו, האט איר א ניגון? בסך-הכל האט איר אלע קולות, עם פעלט אינך קיין איינציקער טאן, נאר די נשמה איז ארויס! איר האט א לעבעדיקע ווייסע שויב געקוילעט און אונטערן מעסער איז ארויס די נשמה!

עס איז געווארן א מת, א בר-מינן פון א ניגון!

און א ניגון לעבט, און א ניגון שטארבט; און מען פארגעסט א ניגון.

יונג און פריש איז ער אמאל געווען, דער ניגון! מיט פריש לעבן האט ער געשפריצט... מיט דער צייט איז ער אפגעשוואכט געווארן, ער האט אפגעלעבט זיין צייט און די פוחות זינגען אים אויסגעגאנגען... עבר ובטל איז ער געווארן... דערנאך איז זיין לעצטער הויך אריין אין דער לופט און ערגעץ פארשטיקט געווארן — ואיננו!..

נאר א ניגון קאן אויפשטיין תחית המתים... פלוצלונג דערמאנט מען זיך אן אלמן ניגון. ער שווימט פלוצלונג ארויס און רייסט זיך פון מויל אראפ... נישט פילנדיק, לייגט מען אין אים אריין א ניי געפיל, א נייע נשמה, און כמעט א נייער ניגון לעבט... דאס איז שוין א גילגול פון א ניגון...

פּרִיץ־פּוֹנְקֵן

די אסמראנאמיע בארעכנט פרויער יעדע ליקוי-חמה, ליקוי-לבנה; די פסיכאלאגיע האלט נישט אזוי ווייט. דער וועלטס נשמה ווערט ראפטום פינצטער — דער גוף קריגט א מין קאנוואולסיע — און נישט נאר זי קען עם פארויסזען, נאר אפילו ווען עם איז שוין געשען, איז זיך שווער צו גלייבן... איז עם נישט צום פארשטיין...

אז דער יצר-הרע נעמט זיך צו הילף דעם פוח הדמיון, איז „מי יעמוד“!

פֿאַר וואָס האָט גאָט באַשאַפֿן יעדע בריאה זאָל עסן. עפעס
אַנדערש? — ווען אלע זאָלן גלייך עסן, וואָלטן אלע גלייך געווען.

◆
אַפֿילו שטיוול מאַכט מען אויך נישט אויף איין קאָפּיע.

◆
אין 21סטן יאָרהונדערט — וועט איין ספעציאַליסט אויפֿ-
הייבן די אייבערשטע ברעם, דער צווייטער אַראַפּדריקן די
אונטערשטע, און אַ דריטער וועט באַטראַכטן דאָס קראַנקע אויג.

◆
די פּרי, מוז זיך אויסשטיין אויפֿן בוים.

◆
דאָ, וואו דער עולם-הזה ווערט אַן עיקר, האָט מען טאַקע קיין
עולם-הזה נישט...

◆
אַ מענטש קאָן זיין אַ ליכטציער, האָבן אַ פּוּד ליכט אין שטוב, און אַרומגיין אין דער פֿינצטער, און טאַפּן אין די ווינקעלעך.

◆
די בשמים גיבן זייער ריח פֿאַרן גוף, די מעשהלעך — פֿאַר
דער נשמה, פֿאַר דער פֿאַריתומטער, וואָכעדיקער נשמה.

◆
מאַכט מען דאָך פֿון איין שטיק האָלץ אַ לאַפעטע און אַן
עץ חיים.

◆
אַ קימא לן האָבן מיר: אַז מען פֿאַלט ביי זיך, פֿאַלט מען
מיט אַן אמת.

◆
קלאָר איז שניי — און שניי איז קאַלט, שניי איז טויט!

◆
מליצות האָבן איך פֿינט. ווער עס זאָגט אמת, דער דאַרף
קיין מליצות נישט, דער רעדט פּראָסט מאַמע-לשון.

◆
יעדערער האָט זיך זיין רבין, זיין אַמונה, פּמעט — זיין
עבודה-זרהלע.

פֿאַראַן אומריין וואַסער, וואָס פֿליסט אין זאָמד, און פֿליסנדיק
ווערט עס וואָס אַ מאַל ריינער, ווייל עס לאָזט איבער דאָס אומ-
ריינקייט אין זאָמד; צום סוף קען מען אָפֿשר דאָס גאָר טרינקען!
עס איז אָבער אויך פֿאַראַן קוואַל-וואַסער, וואָס פֿליסט פֿון אַ פֿעלדז,
גאָר פֿון אַ ריין, גאָר פֿון אַ הויך אַרט, נאָר עס פֿליסט איבער אַ מושב,
און וואָס ווייטער עס גייט, שמוציקער ווערט עס; ס׳ס ווערט עס.

דאָס דיכטן מוז זיין אַריגינעל, אַ פֿערזענלעכע שאַפֿונג. פֿאַעזיע
איז פֿערזענלעכקייט.

יעדע קאַץ האָט איר מאַרץ, און יעדער האַרץ, אַפֿילו פֿון אַ
קוימענקערער, זיין מאַי.

וואָס גרעסער דער בוים, גרעסער זיין שאַטן.

אַן אמתע, נאַקעטע וואַלד-פֿילאָסאָפֿיע: אַלץ ווענדט זיך אין
דער פֿויסט; די וועלט איז אַ קניש; ווער עס איז שטאַרקער, בניסט
פֿרֿיער אַרײַן; ווער עס האָט אַ ברייטערן מויל און בעסערע ציין,
רייסט אָפֿ אַ גרעסער און בעסער שטיק...

צוויי גלות-בלימעלעך שפּראַצן אין ייִדישן האַרץ: „אַבי וויי-
טער!“ און „אַבי איבערקומען!“

קיין סך ניגונים האָט קיין שאַרמאַנקע נישט.

עס איז דאָך פֿאַרט פֿאַראַן אזא וואַרט, אַלץ איבערצומאַכן,
איבערצוקערן...

עס וואַלט קיין מאַל קיין שרפֿה נישט געווען, מענטשן זאָלן
באַלד דערזען דעם רייד.

גוט פֿאַר פֿרעמדע זינען געוויינלעך די וואָס זינען שלעכט
פֿאַר אייגענע.

אלץ וואס דריקט,
שטיקט,
אלץ וואס פֿינצטער מאַכט און פֿאַרריקט ...
אלץ, וואָס רויב
פֿאַרהייליקט און פֿאַרגעמערט, —
מוז ווערן צעשמעטערט!
אויף שטויב!

און אין האַרצן-ראַנד
שאַפֿט אַ פֿאַרבאַרגענע האַנט ...
עס וועקט זיך אַ נײַער קלאַנג.
עס שפּינט זיך אַ נײַער פֿאַרלאַנג ...

נישט געלאַכט און נישט געברומט!
ער גייט, דער נײַער מענטש, ער קומט!
דונער אין מויל; אין די אויגן בליצן ...
ער וועט קומען און באַשיצן
פֿאַר פֿרעמדע הענט און אייערע הענט ...

מיז, פֿון פֿינצטערע לעכער אַרויס!
ווילט איר מישפּטן די נאַכטיגאַל
פֿאַר איר מאַרגן-ליד,
פֿאַר איר פֿרילינג-ליד,
פֿאַר איר העכסטן ליבעס-ליד?
שוואַרצע, פֿינצטערע וואַלקן-שטיקער,
ציטערט איר פֿאַר מאַרגן-שטראַל?

אויף אלע וועגן קען מען ברענגען משיחן. אַבי נישט געלעגן
אין היינטיקן זומפ, אַבי נישט געשמאַנען אויפֿן אַרמ.

גרויסע מענטשן גייען זייער וועג, נישט נאָך דער סטאַדע.

דאָס ניצלעכע מוז זײַן שײַן, דאָס שײַנע מוז זײַן דערהויבן,
ווייניקסטנס וואָר זײַן.

אז מיר האבן יוגנט, ווייס איך, אז מיר זינען נאך נישט גע-
שטארבן, נאך אפילו אלט נישט געווארן.

גלייכע, אידעאלע ליניעס עקסיסטירן אין בוך, אין דער מאמע-
מאטיק; דאס לעבן קען נאר געבראכענע.

דאס לעבן שמעלט מען נישט אפ. עס גייט ווייטער, און וואס
עס האט זיך אפגעשמעלט, ווערט פֿון לעבן פֿארלאזט, הערט עס
אויף צו לעבן.

אייביק זינען די אידייען, זיי בנימן נאר, אין דער אנטוויקלונג,
די פֿארעם.

זינען ליבשאפט, בארעמהארציקייט און גערעכטיקייט די
געמלעכע אטריביוטן אינעם מענטשן.

זאץ און קעגנזאץ — ביידע, באזונדער גענומען, זינען נישט
לעבנספעיק... .

לעבן איז קאמף; לעבנספעיק איז דער סינטעז.
און זאל ער געזונט און שטארק זיין, מוזן געזונט און שטארק
זיין אי זאץ, אי קעגנזאץ!

חלומות זינען פֿארגעפילן פֿון גרויסע אידייען... . און גרויסע
אידייען זוכן מיט מאכט זייער פֿארקערפערונג אין פֿאקטן... .

מאסן בלומען וואקסן ארויס פֿון מיסט; מאסן צדקות קומען
פֿון גנבֿהשן געלט.

אין יעדן מענטש שמעקט א ביסל גומס; ווער עס גיט עס
אין גאנצן אוועק גאט, דעם בלייבט שוין גארנישט פֿאר מענטשן.

נישט איינער ווערט גרויס, ווייל ער שמעלט זיך אויף א בע-
סערן קאפ, ווי זיין אייגענער איו.

צו פֿויל זיך אליין צו פֿארבעסערן, וויל מען בעסער אלץ ארום
פֿארדארבן, עס זאל פֿאסן צו אונדז.

שיין איז דאס געהאפטע, ווערטלאז דאס באקומענע.

די יידישע ליטעראטור דארף באמראכט ווערן נאָר ווי אַ מאַ-
מענט פֿון דער אייביק-יידישער קולטור.

וויל די יידישע ליטעראטור זיין יידיש — מוז זי עס זיין ניט
נאָר אין שפראַך, אין דער פֿאַרעם פֿון וואָרט, זי מוז ווערן יידיש
אין תּוֹך, אין דער נשמה.

עוואָלוציאָנערע מאַמענטן פֿון פראַגרעס זיינען מעגלעך נאָר
בנים צוזאַמענטרעפֿן זיך פֿון פֿאַרשיידענע קולטורן, פֿון פֿאַרשיי-
דענע אַבער גלייכבאַרעכטיקטע. דעמאָלט קומט צו אַ קעגנזייטיקן
איינפֿלוס, צו אַ קעגנזייטיקער באַפֿרוכפֿערונג און ביידע פראַגרעסירן.

משיח איז נאָך נישט געקומען, נישט אויסגעלייזט איז די וועלט.
מיט זינד איז זי פֿאַרפֿלייצט, פֿאַרפֿלאַסן מיט טרערן און מיט בלוט!
נישט גאַטס וואָרט רעגירט, נישט זיין גערעכטיקייט...

דער הומש ווייס נישט פֿון קיין גלויבן; ער רעדט פֿון
פֿאַרשן, וויסן און קענען. ער רעדט פֿון לעבן.

לעבן הייסט באַוועגן זיך, אַנטוויקלען, פראַגרעסירן; דאָס
אַרומיקע ענדערן לויט ווילן און גייסט...

גאַנץ אַפֿט פֿאַרלירט מען דעם וועג און מען מוז אים צוריק-
גיין זוכן.
גאַנץ אַפֿט מוז מען צוריקגיין און אויפֿהייבן דאָס פֿאַרגעסענע,
דאָס פֿאַרלאָרענע — אַנישט קען מען ווייטער נישט גיין...
שטיין בלייבן טאָר מען קיין מאַל נישט!

פֿאַרשטיינערטע רודימענטן — איבערבלייבענישן פֿון געווע-
זענעם און איבערגעקומענעם, מוזן, אויב זיי שמערן, אַפּגעראַמט
ווערן פֿון וועג.

אַפּגעלעגענע רואינען, חורבנות פֿון אַלטע שלעסער ווערן אויפֿ-
געהאַלטן אַלס היסטאָרישע צייכן — אַדער אויס לויטער פֿיעטיזם —
וואוינען אין זיי קאָן נאָר דער מענטש, וואָס אַנטלויפֿט פֿון ייִשובֿ,
וואָס זאָגט זיך אַפֿ פֿון לעבן.